

حاجی قادری کوری مه لا ئه حمه د

دیوانی حاجی قادری کوی

لیکۆلینه وه و لیکدانه وهی:

سه ردار حه مید میران و که ریم موسته فا شاره زا

له سه ر نووسینکی نوۆ به پپی بوچوونه کانی موحه ممه دی مه لا که ریم به پینووسی:

سه عید که ره می

انتشارات کردستان

سنه

ته‌واوی مافه مادی و مه‌عنه‌وییه‌کانی ئەم کتیبه، به‌م شیوه‌یه، پارێزراوه
بۆ **بلاو کردنه‌وه‌ی کوردستان (سنه)**، وه هەر شیوه‌که‌ئک
وه‌رگرتن به‌بێ ئیزنی ئەم بلاوکه‌ره‌وه‌هه‌رامه و لاری له‌گه‌ڵ بنه‌ما
شه‌رعی و ئەخلاقیه‌کاندا هه‌یه و به‌ دواچوونی یاسایی بۆ ئەکریت.

انتشارات کوردستان

Kurdistan Publication

سنه - پاساژی عیزه‌تی - ته‌له‌فون - ۳۸۲ ۳۶۵ ۲۲۶

دیوانی حاجی قادری کۆبی

دیوانی حاجی قادری کۆبی	✓ ناوی کتیب (نام کتاب):
حاجی قادری کۆبی	✓ هۆنراوه‌ی (سروده‌ی):
سه‌ردار هه‌مید میران و کریم موسته‌فا شاه‌زه‌زا	✓ لیکۆلینه‌وه‌و لیکدا‌نه‌وه‌ی (شرح و تحقیق):
یه‌که‌م (اول): ۱۳۹۰	✓ که‌ره‌تی چاپ (نوبت چاپ):
۴۰۰۰ دانه (چلده)	✓ ژماره‌ی چاپ‌کراو (تیراژ):
۲۹۶ صفحه‌ی وزیری	✓ ژماره‌ی لاپه‌ره‌و فه‌واره (تعداد صفحه و قطع):
بلاوکرده‌وه‌ی کوردستان (انتشارات کوردستان)	✓ بلاوکه‌ره‌وه (ناشر):

شابک: ۹-۰۸۹-۹۸۰-۹۶۴-۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 980 - 089 - 9

نرخ‌ی به‌ به‌رگی نه‌رم (شومیز) ۴۸۰۰ تمه‌نه

نرخ‌ی به‌ به‌رگی سه‌خت (مجلده) ۵۸۰۰ تمه‌نه

ناوہرؤك

- ۹..... پیٲشہ کی چا پی نوی
- ۱۳..... ئەم دیوانہی حاجی قادر
- ۱۶..... دەستنووسیکی گرانبہہا
- ۱۸..... پیٲشہ کی
- ۱۸..... حاجی قادر کییہ؟
- حاجی قادر، کہی و لە کوئی ہاتۆتہ دنیاوہ؟
- ۱۹.....
- حاجی قادر و خویندنی مہ لایہ تی
- ۲۲..... ژباننی حاجی لە ئەستہ نبوول
- حاجی قادر و شیعرنی نہ تہ وہ بی
- ۳۵..... ہیما ی سہرچاوی دەقہ کان
- ۳۷..... پیٲتی ئەلف ✓
- ۳۹..... گوتم بہ بہختی خہ والوو
- ۴۸..... ئەوہ شاہہ نشہہہ
- ۵۰..... بہستہ بی زولفی نیگار یکم
- ۵۲..... تا لە مہ کتہب ئەو مہ مہم دی
- ۵۳..... تَمَنِّيْتُ مِنَ الدَّهْرِ
- کە توفانی سروسکم کہوتہ غوغا
- ۵۶..... دەخیلت بم وەرہ ساقی
- ۵۷..... دل ہیلاکی نازتہ
- ۵۹..... ✓ پیٲتی «ت»
- ۶۰..... مہ ماتم حہ یاتہ
- ۶۱..... ماہی سہرچاوی حہ یاتم
- ۶۲..... بہ قسہی بی سہروپا تالی مہ کہ
- ۶۴..... جہ بہرووتی کہ شکا
- ۶۷..... ✓ پیٲتی «ر»
- ۶۸..... ئەم ئاھووہ
- دہستگیریت لە عہ مہ لدا کہ نہ کا
- ۶۹.....
- ۷۱..... ✓ پیٲتی «س»
- ۷۲..... وشکہ سؤفی
- دہستی من دامیننی تۆ
- ۷۳.....
- ۷۵..... ✓ پیٲتی «ک»
- ۷۶..... تابلینی فہرقی ہدیہ
- لہ گاوان و شواننی کوردہ کان یہ ک

- ۱۲۶..... ئهی موحه ممهد
- ۱۲۷..... ئهو فلهك ریفعه ته
- ۱۲۸..... بای وه عده
- ۱۲۹..... تاگولی روخساری تۆ
- ۱۳۱..... دولبه رم مامزیه
- ۱۳۱..... ته ماشای قامه تم
- ۱۳۳..... جه هلی ئیشکالی مه سائلیل
- ۱۳۴..... رۆسته می مازه ننده ران
- ۱۳۵..... عه سا و قامه تم
- ۱۳۷..... خه زنه ییکه به یتى من
- ۱۳۸..... غم مه خو یۆ نان و خوانت
- ۱۳۹..... قیسسه ی شه بی هیجرانی
- ۱۴۰..... له سهر شه و رۆژی داناوه
- ۱۴۲..... به روخ و زولفی شه و رۆژی
- ۱۴۳..... له ده وری خاله که ی کولمی
- ۱۴۴..... له دوو لائیه ژدیه ای زولفی
- ۱۴۶..... قسه ییکم هه یه
- ۱۴۷..... له نه زا که ت که مه ری
- ۱۴۹..... پیتی «ی» ✓
- ۱۵۰..... ئهی بینه زیر و هه متا
- ۱۵۱..... ئاسمانی بی ستون
- ۱۵۲..... ئه گهر کوردیک قسه ی بابی نه زانی
- ۱۵۵..... په ریشان زولفی تاتاری
- ۱۵۶..... ئاقتابی حوسنی تۆ
- ۱۵۷..... ئیمه ش ده مرین
- ۱۵۹..... سو فی به سهر و پریشی
- ۸۱..... پیتی «م» ✓
- ۸۲..... جیهان! بوویته جه زیره
- ۸۴..... وه ها مه شغوولی تویه
- ۸۵..... وه کوو رۆژ و شه وه
- ۸۶..... به شهستی زولف و پرووی ماهی
- ۸۷..... دوو سه دگوناھی هه یه
- ۹۱..... پیتی «ن» ✓
- ۹۲..... ئه م سه گانه
- ۹۳..... خاکی جه زیر و بۆتان
- ۱۰۰..... له رۆما که وته به رچاوم
- ۱۰۲..... په رچه م و فیسی که چی تۆ
- ۱۰۴..... فلهك به تیر و که مانئ
- ۱۱۱..... پیتی «و» ✓
- ۱۱۲..... ئه گهر لیّدانه مه قسوودت
- ۱۱۲..... ئومیدی وه سلی تۆم زانی
- ۱۱۴..... بووکی دنیا
- ۱۱۷..... پیتی «ه» ✓
- ۱۱۸..... زه مانه
- ۱۱۹..... ئه م خه یمه که شه مسیه یی
- ۱۲۱..... دالی قه دم
- ۱۲۳..... ئه گهر جورعه ی ره قیبت
- ۱۲۴..... باسی باوکی مه که
- ۱۲۵..... ئه گهر خالت بلیم

- ۲۱۷..... شه‌هسواری به‌لاغه‌تی کوردان
- ۲۲۷..... سلام اللّٰه منّی
- ۲۳۲..... شاعیر و شیخ و خواجه دهر به‌ده‌رن
- ۲۳۵..... کورده‌کی کویبی
- ۲۳۹..... له‌جومله‌ی ماجه‌رای
- ۲۴۷..... له‌مه‌یدانی به‌ه‌ارا
- ۲۵۲..... وه‌ره‌سه‌یری بزانه‌لاوی کویبی
- ۲۵۷..... هه‌رکورده
- ۲۶۰..... هه‌روه‌کوو مه‌ردوم
- ۲۶۱..... چوارینه و پارچه هه‌له‌به‌ست ✓
- ۲۶۵..... شیعرى تاك تاكه ✓
- ۲۶۹..... به‌شی فارسی (قسمت فارسی) ✓
- ۲۷۰..... ای‌مراز عشق‌رویت
- ۲۷۱..... ای‌بت‌سنگ‌دل
- ۲۷۲..... مژده‌ای‌دل
- ۲۷۳..... تاریخ‌وفات‌حاجی‌بکر‌آغا
- ۲۷۴..... ای‌دوست
- ۲۷۶..... بازم‌هوای‌مهر‌بتان‌در‌درون‌فتاد
- ۲۷۷..... به‌مژگانم‌مزن
- ۲۸۱..... [فدایت‌جان‌من،]
- ۲۸۱..... [ب‌دیدم‌طاق‌ابرویت]
- ۲۸۳..... رباعی ✓
- ۲۸۴..... فرد ✓
- ۱۶۰..... به‌مه‌نه‌حوه‌یه‌سه‌رفی‌عیشقبازی
- ۱۶۲..... مه‌تنی‌کوتوبی‌ئه‌م‌دووه
- ۱۶۳..... تا‌سالیکی‌مه‌سالیکی
- ۱۶۵..... که‌هه‌ستا‌قامه‌تی‌به‌رزی
- ۱۶۶..... له‌سه‌ر‌ته‌نافی‌که‌له‌رزی
- ۱۶۹..... سه‌ده‌کوو‌پروسته‌م
- ۱۷۰..... هه‌موو‌عوومرم
- ۱۷۲..... ئه‌ی‌سوله‌یمانی‌زه‌مان
- ۱۷۳..... نه‌ققاشی‌ده‌می
- ۱۷۴..... مه‌هو‌میهری‌به‌غارته‌دا
- ۱۷۵..... له‌عه‌ینی‌له‌علی‌کانی
- ۱۷۶..... ده‌لّین: یار‌دیتته‌وه
- ۱۷۷..... گه‌ر‌خه‌لقی‌جیهان
- ۱۷۸..... داغی‌کردم‌به‌جه‌فا
- ۱۷۹..... وا‌دیاره
- ۱۸۴..... حه‌بیی‌جان
- ۱۸۷..... جووت‌سه‌رواکان ✓
- ۱۸۸..... ئوده‌با‌چاکه
- ۱۹۶..... یا‌ئیلاهی
- ۱۹۷..... ئه‌و‌پروژه
- ۲۰۰..... تا‌پرنک‌نه‌که‌ون
- ۲۰۲..... تاجی «بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم»
- ۲۰۹..... شیخ‌بزه‌ینی
- ۲۱۱..... خو‌ده‌زائن‌سولاله‌یی‌ئه‌کراد
- ۲۱۲..... حاکم‌و‌میرانی‌کوردستان
- ۲۱۴..... خوسره‌و‌که‌یقوباد

- ✓ دوا و شهی منیش ۲۸۵
- سەرچاوه کانی ئەم دیوانه ۲۸۷
- سەرچاوه سەرەکییه کان: ۲۸۷
- سەرچاوه کانی دیکه ۲۸۷
- سەرچاوه عەرەبییه کان ۲۸۸
- سەرچاوه فارسییه کان ۲۸۹
- هەندئ سەرچاوهی تر ۲۸۹
- هەندئ مەسەل و ئێدیۆم لە نێو شیعەرە کانی
حاجیدا ۲۹۱

به نیوی خودا

وتەس چاپی نوی

حاجی قادر وهك شاعیرێكی سهدهی نۆزده توانیویه:

- به زمانێك بیهیڤی كه جیاواز بیٲ له زمانی شاعیرانی تر.

- بیړێك بهیڤیته ئاراهه كه كهس پێش خۆی بهو شیوه نه یورووژاندووه.

- له خهوی شهمع و پهروانه و مهستی مهی و مهیخانه راپهړی.

- زامه کانی نه ته وه که ی به زه قی بخاته بهرچاو و نوشته یان بۆ بنویستی.

- به ره و دیمه نی ده لاقه ی شیعری ناوه لا بکات که کهس تا ئه و کاته پێیدا نه پروانیوه.

به م بۆنه وه حاجی قادر به شاعیرێکی پۆشنییر و رچه شکین و خاوه نی قوتابخانه یه کی نوی ده ناسری؛ ئیتر هه رچی خۆمان به ساگر دهنه وه و لیکۆلینه وه ی دیوانه که یه وه زیاتر ماندوو بکه ین هه ر که مه.

کاک سهردار هه مید میران و کاک مسته فا شاره زه، به پیاچوونه وه ی مامۆستا مه سعور د موحه ممه د، لیکۆلینه وه یه کیان له سه ر دیوانی حاجی قادر کردبوو و به سه ره رشتی مامۆستا موحه ممه دی مه لاکه ریم له سالی (۱۹۸۶ ز) به چاپیان گه یاندبوو. مامۆستا موحه ممه د ئه لێ: گه یشته ئه وه ی که پێویسته هه ندی وشه ی تیکسته که ی ئه وان به گوێره ی یه کی یان زیاتر له تیکسته کانی لای خۆم بگۆرم و گه لێ به یٲ و پارچه شیعری تازه بخرمه سه ر دیوانه که. پاشان ئه لێ: له ده رفه تی تر دا بۆچوون و به لگه ی ده ستیوه ر دانه کانم روون ده که مه وه^۱.

۱. پروانه دیوانی حاجی قادری کۆبی، به لیکۆلینه وه ی کاک سهردار و کاک که ریم شاره زه، لاپه ره ی ۲۹۲.

مامؤستا موحه ممه د پاش ئه و چاپه ی که ناومان برد له کتیبکی جیاوازا دا به نیوی «ههنگاو یکی تر به پښگادا به ره و ساغکردنه وهی دیوانی حاجی قادری کوی» ته و او ی بۆچوون و پیشنیاره کانی خوی به به لگه وه له چاپ داوه.

منیش بهش به حالی خۆم هاتووم بۆ ئه وهی پرۆژه که ی مامؤستا موحه ممه دم ته و او کردبێ ئه و دهسکاری و بۆچوونه تازانه یه که له م کتیبه ی دواییدا نووسیبوونی له سه ر دیوانه که زیاد کردوه و به کورتی ئه م گۆرانا کاریبانه ی خواره وه م له سه ر دیوانه که ئه نجام داوه:

۱. لی زیادکردنی بۆچوون و دهسکاری به تازه کانی مامؤستا موحه ممه دی مه لاکه ریم - که

له م دیوانه دا به نیوی خۆیه وه تۆمار کراوه و ئاماژه ی دراوه - له نیوان که وانی گۆشه دار (I) دا.

۲. لیکدانه وهی مانای هه ندی وشه و دهسته واژه له نیوان که وانی گۆشه دار (II) دا و

ده ربړینی بۆچوونی خۆم له چه ند شویندا.

۳. گۆرینی رینووسی کۆن و هینانه سه ر رینووسی نوی، ئه ویش به گۆرینی ئه و پیتانه ی که

له زمان و رینووسی عه ره بیدان و له زمان و رینووسی کوردیدا نین (د، ض، ظ = ز. ث، ص =

س. ط = ت).

له کۆتاییدا، هیوادارم توانیبیتم گۆشه یه ک له مانا و مه بهستی شیعره کانی ئه م شاعیره

مه زنه مانم خستبیته روو و تارام له سه ر بووکی رازاوه ی به یته کانی هه لدا بیته وه.

سه عیدی که ره می - سه نه

۲۷ خه زه لوه ری ۱۳۸۹ ی کۆچی هه تاوی.

سەرچاوه كان:

۱. هه‌نگاوێکی تر به رینگادا به‌ره‌و ساغکردنه‌وه‌ی دیوانی حاجی قادری کوئی، موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم، «دار الحریة»، عێراق ۱۹۸۹ز، چاپی یه‌که‌م.
۲. هه‌نبانه‌ بۆرینه، هه‌ژار، سرووش - تاران ۱۳۸۱ ک، ه، چاپی سی‌هه‌م.
۳. فه‌رهنگی موعین، موحه‌ممه‌د موعین، ئادنا - تاران ۱۳۸۱ چاپی یه‌که‌م.
۴. الأعلام، خیرالدین الزرکلی (۱۳۹۶ ه)، دار العلم للملایین ۲۰۰۲، الطبعة الخامسة عشرة.
۵. دیوانی نالی، لیکۆلینه‌وه‌ی مه‌لاعه‌بدو لکه‌ریمی موده‌رپرس، ۱۳۸۰ ک، ه، بلاوکردنه‌وه‌ی کوردستان، سنه، چاپی سی‌هه‌م.

ٺم دڙوانه‌ی حاجی قادر

لای هه موو شیعرناسیکی حاجی قادری کۆبی، پروون و ئاشکرایه که وا ٺم شاعیره مه زنه مان، به شیکی زۆری له ژبانی مندالی و فه قییه تی و مه لایه تی، له شاری کۆبه و کوردستانی عیراق و ئیران بردۆته سهر و ماوه یه کی زۆریش له شاری ٺسته نبوولی پایته ختی ده ولته تی عوسمانلیدا ژباوه.

شیعره کانی حاجی له کۆبه له لای شیعر دۆسته کانی و له ناو فه قی و مه لایانیش له مه دره سه ٺابینییه کانی کوردستاندا تۆمار کراون و به ناو خه لکدا بلاو بوونه ته وه و له ٺسته نبوولیش بی ژن و مال و بی کور و کهس و کار ماوه ته وه، سهرده میک له گه ل پۆله کانی بنه ماله ی به درخان پاشاو، سهرده میکیش له کونجیکی حوجره یه کی ته نگ و تاریکدا ژباوه.

ههر شیعریکی له وی دانابی، به هوی به کی له دۆست و یاراننی بۆ کوردستانی ناردۆته وه و خه لکه که له پرووی وه فادارییه وه له پښگه ی چیژ وه رگرتن له ناوه رۆکی شیعره کانییه وه، نووسیویانه ته وه و گه لی جاریش ٺه زبه ریان کردوه.

له سالی ١٨٩٨ دا، له ژماره (٣) ی پۆژنامه ی کوردستاندا که له لایه ن «میقداد مه دحەت به درخان» وه، چه ند ژماره یه کی له شاری قاهره ده رچوو و له لاپه ره ی (٣) ی ٺه و ژماره یه دا، هه والی کۆچی دوابی حاجی نووسیوه و ده لی: «له سالی رابوردوودا، واتا له ١٨٩٧ دا، حاجی مردووه» له لاپه ره ی (٤) ی هه مان ژماره شدا هه لبه ستیکی به ناویشانی (زه مانه) بلاو کردۆته وه، ٺه مه یه که مین و پراستترین ده قی چاپ کراوی شیعری حاجیه و ٺمه پراسته و خو ٺه و پره شیعره یمان - دوا ی گۆرینی بۆ سهر پښووسی ٺه مپۆی کوردی - له و سه رچاوه وه وه رگرت.

له سالی ۱۹۱۳دا، له ژماره (۲)ی گۆقاری «رۆژی کورد»دا که له م دواییه دا کاک جه مال خه زنه دار ئه رکی بلاق کرده وه و پیشه کی و له سه ر نووسینی کیشاوه، پینج هه لبه ستی حاجی بلاوکراوه ته وه و ئیمه ش بۆ ساغ کرده وه ی ده قی شیعه ره کانی ئه و هه لبه ستانه ی سوودمان لی وه رگرتن.

له کتیبی «تینگه یشتنی راستی و شوینی له رۆژنامه نووسی کوردیدا»ی دوکتۆر که مال مه زه هردا، له لاپه ره (۱۸۶)ه وه تا کوو لاپه ره ی (۱۹۸) شه ش هه لبه ست و پارچه هه لبه ستی حاجی بلاوکراونه ته وه. ئه مانه ش بوون به سه رچاوه یه کی باش بۆ پرۆژه ی تۆژینه وه ی ئه م دیوانه.

له سالی ۱۹۲۵دا، خوالی خۆشبوو «عه بدورپه رحمان سه عید»، «کۆمه له شیعی حاجی قادری کۆبی» بلاق کرده وه، هه رچه نده به رینووسی کۆن چاپ کراوه و هه له ی چاپ و هونه ری شیعی زۆره، به لام وه ک سه رچاوه یه کی شیعه ره کانی حاجی سوودیکی زۆرمان لی وه رگرت. له سالی ۱۹۴۱دا، مامۆستای خوالی خۆشبوو «ره فیق حیلمی» سه رگوزه شته و هه ندی له شیعه ره کانی حاجی به شیکردنه وه وه له به رگی یه که می «شیعر و ئه ده بیاتی کوردی»دا بلاو کرده وه و (۲۰) لاپه ره ی بۆ ته رخان کردوه و ئیمه ش تا راده یه ک سوودمان لی وه رگرت.

له سالی ۱۹۵۳دا، مامۆستا عه لئه ددین سه جادی چاپی یه که می «میژووی ئه ده بی کوردی» بلاو کرده وه و له سالی ۱۹۷۱یشدا چاپی دووه می ئه و کتیبه ی په خش کرده وه. [ههروه ها] هه ندی زانیاری له باره ی شاعیره وه خستۆته پال زانیاریه کانی چاپی یه که م و بۆ باسی ژبان و شاعیره تی حاجی تا راده یه ک سوودمان لی وه رگرت.

له سالی ۱۹۵۳دا مامۆستای خوالی خۆشبوو «گیوی موکریانی» چاپی دووه می «دیوانی حاجی قادری کۆبی» چاپ و بلاو کرده وه، دیاریشه «کۆمه له شیعی حاجی قادر»ی «عه بدورپه رحمان سه عید»ی به چاپی یه که م داناوه، له سالی ۱۹۶۹شدا چاپی سیهه می ئه و دیوانه ی هه ر له هه ولیتر چاپ کرده وه، ئه م سه رچاوه به نرخه، هه رچه نده هه ندی هه له ی چاپ و هه له ی هونه ری شیعی تی که وتووه، له گه ل ئه وه شدا بۆ ساغ کرده وه ی شیعه ره کانی حاجی سوودیکی یه گجار زۆرمان لی وه رگرت.

له سالی ۱۹۶۰دا مامۆستا موحه ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی زانستی به‌ ناو‌نیشانی «حاجی قادری کۆبی شاعیری قۆناغیکی نوێیه‌ له‌ ژبانی نه‌ته‌وه‌ی کورد» چاپ و‌ ب‌لا‌و‌کرده‌وه‌، بۆ نووسینی پیشه‌کی ئەم دیوانه سوودمان لی وه‌رگرت.

له سالی ۱۹۶۱دا که‌ریم شاره‌زا له‌ کتیبی «کۆبه و‌ شاعیرانی» دا‌حه‌وت لاپه‌ره‌ی بۆ ژبان و‌ شیعەر و‌ شاعیره‌تی حاجی ته‌رخان کردووه‌ و‌ له‌ باره‌ی ژبانی شاعیره‌وه‌ سوودمان لی وه‌رگرت.

له سالی ۱۹۶۶دا دوکتۆر عیززه‌دین مسته‌فا ره‌سوول نامه‌ی دوکتۆرای خۆی به‌ زمانی عه‌ره‌بی و‌ به‌ ناو‌نیشانی «الواقعية في الأدب الكردي» له‌ به‌یرووت چاپ کرد. له‌ و‌ لیکۆلینه‌وه‌ زانستیه‌یدا شه‌ش لاپه‌ره‌ی بۆ شیعیره‌کانی حاجی ته‌رخان کردووه‌ و‌ ئیمه‌ش سوودمان له‌ بیهر پراکانی له‌ باره‌ی شیعەر و‌ شاعیره‌تی حاجی قاده‌روه‌ وه‌رگرت.

هه‌ر له‌ هه‌مان سالدا دوکتۆر ئیحسان فوئاد پوخته‌ی نامه‌که‌ی دوکتۆرای به‌ زمانی پروسسی له‌ مۆسکۆ چاپ کرد و‌ ئیمه‌ش سوودمان له‌ هه‌ندێ لایه‌نی شاعیره‌تی حاجی وه‌رگرت، دوای ئەوه‌ی که‌ خۆی پوخته‌ی رایه‌کانی بۆ کردین به‌ کوردی.

دوکتۆر که‌مال فوئادیش له‌ پیشه‌کی کتیبه‌که‌ی «ده‌سنووسی کوردی» دا، که‌ له‌ سالی ۱۹۷۰ به‌ زمانی ئەلمانی له‌ شاری «فیزبادن» ی چاپ کردووه‌، چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌کی بۆ حاجی قادر و‌ شیعەر و‌ شاعیره‌تی ته‌رخان کردووه‌، ئیمه‌ش به‌ هۆی کاک سه‌ردار حه‌مید میرانه‌وه‌ بۆمان کرا به‌ کوردی و‌ تا راده‌یه‌ک سوودمان له‌ بیهر و‌ رایه‌کانی وه‌رگرت.

له سالی ۱۹۴۱ و‌ ۱۹۷۴ و‌ ۱۹۷۶ مامۆستا مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د سی به‌شی کتیبه‌که‌ی «حاجی قادری کۆبی» چاپ کرد و‌ به‌ ۱۱۷۵ لاپه‌ره‌ی گه‌وره‌، له‌ ژبان و‌ شیعەر و‌ شاعیره‌تی حاجی کۆلیوه‌ته‌وه‌ و‌ جگه‌ له‌ ساغ کردنه‌وه‌ی گه‌لی لایه‌نی شار‌دراوه‌ی ژبانی، پتر له‌ دووسه‌د شیعیره‌شی ساغ کردۆته‌وه‌.

بۆ لیکدانه‌وه‌ و‌ لیکۆلینه‌وه‌ی ئەم دیوانه‌ و‌ ساغ کردنه‌وه‌ی ده‌قی شیعیره‌کانی سوودیکی یه‌گجار زۆرمان لی وه‌رگرتن.

جگه‌ له‌م سه‌رچاوانه‌ سوودمان له‌ هه‌ندێ گۆفاری ئەده‌بی و‌ پۆشنیبری کوردی وه‌کوو: هاوار، گه‌لاویژ، هه‌تاو و‌ هیوا، بلیسه‌، نووسه‌ری کورد، گۆفاری کۆری زانیاری کورد، به‌یان،

پۆشنیبری نۆی، پۆژی کوردستان، گۆفاری کۆلیجی ئەدەبیات، پەرۆدە و زانست، نووسەری نۆی و کاروان، وەرگرتووە.

دەستنوسێکی گرانبەها

جگە لە و سەرچاوێ چاڵ کراوانەیی باسماڵ کردن، توانیماڵ دەستنوسێکی بە نرخ و گرانبەهای «دیوانی حاجی قادری کۆیی» کە لەلایەن خوالی خۆشبوو «مەلا پەرۆفی سەلیم ئاغای حەوێزی» یەوێ نووسراوێتەو، بە هۆی کاک سەیفەددینی کورپی و مامۆستا ئەمیر عەبدوڵکەریمی حەوێزی خوارزایەو، چنگ بەکوێ.

ئەم دەستنوسە وەك خوالی خۆشبوو مەلا پەرۆفی لە پێشەکییە کەیدا نووسیبوێتی، دەبی لە سالی (۱۹۱۸) وە، دەستی بە نووسینەوێ کردبێ و لە ماوێ چەند سالی کدا هەموو ئەو شیعراوەی کە لە ناو خەلکدا پەرت و بلأو بوون کۆی کردوونەتەو و لە داوی ئەمەش دەلی: «جگە لە وانە، لە ناو دەلاقەیی خانووی باپیرم واتە: ئەمین ئاغای ئەختەر، بە یازیکم دۆزییەو کە هەمووی شیعری حاجی قادر بوون، ئەمانەشم خستە پال شیعەرە کۆکراوێ کانی دیکەیی و بوون بەم دیوانە دەستنوسە. لەسەر داوای سەعید فەهیمی بڕام لە سالی ۱۹۲۳ دا بە شیکم دا بە عەبدوورپەرە حمان سەعید و ئەویش لەسەر ئەرکی خۆی لە سالی ۱۹۲۵ دا چاپی کرد و لە داوایشدا موخەمەد توفیق وردی و سألح شەمس کۆمەلە شیعریکی بلأونە کراوێان لەسەر نووسیبوێ و دایان بە خوالی خۆشبوو گیوی موکریانی و ئەویش خستە پال شیعەرە کانی دیکەیی حاجی و لە سالی ۱۹۵۳ دا لە چاپی دووێمی دیوانە کەیدا بلأوی کردنەو».

ئیمە سوودیکیی یەگجەر زۆرمان لەم دەستنوسە بە نرخە وەرگرت - کە سەرجهمی لاپەرە کانی دەگاتە ۲۳۷ لاپەرەیی دەفتەری ئاسایی - چونکە زۆرەیی ئەو شیعراوەی بە هەلە لە سەرچاوێ چاپکراوێ کاندای دینە بەرچاو دەبینن لەم سەرچاوێدا بە راستی نووسراون، نەك هەر هەندە، بەلکوو چەند هەلبەست و تاکە شیعری تێدایە کە لە هیچ سەرچاوێ کە دیکەدا نەهاتوون و ئیمە ئەم شیعەرە بلأونە کراوانەمان خستە پال ئەم دیوانەیی حاجی قادر.

جگە لەم دەستنوسەیی مەلا پەرۆفی، لە کۆیەو دەستنوسێکی بچوو کمان لە مامۆستای خانەنشین «عەبدولمەجید نوورەددین جەلیزادە» پێ گەشت - لەم دەستنوسەدا چاومان

به پراست کردنه وهی چند هه له یه کی شیعره کانی حاجی کهوت، که له کاتی خۆیدا قوتایی قوتابخانه سه ره تاییه که ی کۆبه بووه و شیخ نووره ددینی باوکی، مامۆستایان بووه و دوا به دوا ی ده رچوونی «کۆمه له شیعری حاجی قادری کۆبی» له لایهنه عه بدورپه حمان سه عیده وه، له سالی ۱۹۲۵، شیعره کانی حاجی قادری به قوتاییه کانی له بهر کردووه و هه له ی چاپ و هونهری شیعری بۆ پراستکردوونه ته وه. مامۆستا عه بدولمه جیدیش به شیوه پراسته که ی شیعره کانی له بهر کردوون و ئیستا له ده ستنوسیکی خنجیلانه دا تۆماری کردوون و ئیمه ش سوودمان له م ده ستنوسه ش وه رگرت.

خوینده واری به پڕزا! هه ر چۆنیک بی وا ئه م دیوانه ی حاجی قادری کۆبیمان له سه ر روولینانی «ئه مینداریتی گشتی پڕۆشنییری و لاوان لێژنه ی یاریده دانی چاپ و بلاو کردنه وه» ئاماده کرد بۆ له چاپدان و هه ولێکی زۆرمان دا، که م هه له و پڕۆکوپیک ده ریجی، چونکه ئیمه له و باوه ره داین، هیچ کاریکی ئه ده بی و هونهری و پڕۆشنییری هه رچه نده خۆی پێوه ماندوو بکری، هه ر له هه له و ناته واوی به دوور نابێ.

له کۆتاییدا رووی داواکاری و تکامان له خوینده واران و شیعردۆستان ده که یین، که هه ر هه له و ناته واوییه ک له م دیوانه دا هه ست پێ ده که ن، با له رووی دلسۆزی و خزمه تگوزاریانه وه بۆ زمان و ئه ده بی کوردی، ئاگاردامان بکه نه وه و هه له کانمان بۆ ده ست نیشان بکه ن تا کوو له دوارۆژیکی نزیکدا له چاپی نوێی ئه م دیوانه دا پراستیان بکه ینه وه.

له وانه شه هه ندی ئه ده ب دۆست پیرسن و بلین بۆ هه ندی هه له به ستی دیکه که له ناو دیوانه کانی پیشوودا، چاپ کرابوون و ده که وتنه به رچاو له م دیوانه نوێیه دا به رچاو ناکه ون؟! هۆی ئه مه ش ده گه رپته وه بۆ قه ناعه تی ئیمه و دنیاییمان له وه ی که ئه وه هه له به ستانه ی لا براون هی حاجی قادر نین و به هه له له کاتی خۆیدا خراوته ته پالی، بۆیه له م دیوانه دا فریمان دانه ده ره وه.

پیشہ کی

ٹیمہ نامانہ وی لیرہ دا بہ وردی و دوور و درپڑی بکہوینہ بنج و بناوانی باسی ژبانی حاجی و لیکۆلینہ وہیہ کی گوشاد لہ سہر شاعر و شاعیر یہ تی بنووسین و ہہ موو لایہ تیکی ژبانی تایبہ تی شاعیر مان شی بکہینہ وہ، چونکہ دەستہ یەك لہ رەخنە گر و لیکۆلہری ئەدەبی کوردی بہ دوور و درپڑی لہ و لایہ نانہ وہ دواون و ٹیمہ ش پتر مہ بہ ستمان ساغ کردنہ وہی دیوانی شاعرہ کانیبہ تی، نہك بەدواداچوونی ژبانی تایبہ تی و ئاشکرا کردنی ہہ موو لایہ نہ شار دراوہ کانی. بۆیہ لیرہ دا بہ کورتی باسی ژبانی تایبہ تی حاجی و شاعیریبہت و شاعرہ کانی دە کہین.

حاجی قادر کییہ؟

بہ پیی لیکۆلینہ وہی رەخنە گرانی ئەدەبی کوردی و ساغ کردنہ وہی ہہ ندی لایہ نی بوون و ژبانی حاجی قادری کۆبی گہ یشتو وینہ تہ ئەم راستیانہی خوارہ وہ:
ناوی تہ و اوای شاعیری نەتہ وہ ییمان: «حاجی قادری کورپی مہ لا ئەحمەدی کورپی مہ لا سالحی کورپی مہ لا ئەحمەدی گہ ورہ»^۱ یہ و دایکی ناوی فاتی (فاتم) بووہ ہەر وہ کوو خوئی لہ دپڑہ شاعریکیدا ئەم راستیبہ بہ دیار دەخات و دەلن:

باوکم ئەحمەد بوو ناوی فیکرم دی،
خەلقی لادی بوو، دایکی من فاتی^۲

۱. پروانہ نامیلکہی مہ لا عہ بدورپڑہ حمان لاپہرہ کانی (۳۲۹ - ۳۳۵) ی بہ شی دووہ می «حاجی قادری کۆبی» نووسینی مہ سعوود موحمەد - بەغدا ۱۹۷۴.
۲. عہ بدورپڑہ حمان سہ عید «کۆمەلہ شاعیری حاجی قادری کۆبی» بەغدا ۱۹۲۵، ل: ۴.

حاجی قادر، کس و له کون هاتۆته دنیاوه؟

سال و جینگه‌ی له دایک بوونی حاجی قادر مایه‌ی هینان و بردنیکسی زۆره، له هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی وه‌کوو نامیلکه‌ی «مه‌لا عه‌بدوپرپه‌حمانی کورپی ئه‌حمه‌دی کورپی موحه‌مه‌دی کورپی مه‌لا ئه‌حمه‌دی گه‌وره» دا هاتوو هه‌که‌ و حاجی له‌گوندی «گۆرقه‌ره‌ج»^۱ ی سه‌ر به‌شاری کۆیه له‌سالی ۱۲۳۱ی^۲ کۆچی [م] دا هاتۆته دنیاوه، ئه‌م ساله‌ کۆچییه‌ش به‌رانبه‌ر به‌سالانی (۱۸۱۵ - ۱۸۱۶ز) ده‌وه‌ستی.^۳

که‌ له‌ سه‌رچاوه‌ی دیکه‌شدا به‌ دوای سال و شوینی له‌ دایک بوونیدا ده‌گه‌رپین ده‌بینین لای ئه‌وان سالی ۱۲۳۲ی کۆچی [م] به‌سالی له‌ دایک بوونی داده‌نن^۴ و ئه‌م ساله‌ش -به‌پیی هه‌مان خشته‌ی گۆرینی ساله‌کانی کۆچی بۆ زاینی - ده‌بینین به‌رانبه‌ر به‌سالانی (۱۸۱۶ - ۱۸۱۷)ی زاینی ده‌وه‌ستی.^۵

له‌ هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی په‌خنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردیشدا ئه‌مه‌ هاتوو هه‌که‌ حاجی قادر له‌سالی ۱۸۱۵دا له‌گوندی «گۆرقه‌ره‌ج»^۶ و هه‌ندیکیش ده‌لین له‌ ۱۲۳۲ له‌ هه‌مان گوند هاتۆته دنیاوه.^۷ هه‌ندی نووسه‌ری دیکه‌ش ده‌لین: حاجی له‌سالی ۱۸۱۵ له‌ کۆیه له‌ دایک بووه^۸ و له‌ جیی خۆیدا له‌گۆرقه‌ره‌جه‌وه هاتوو نه‌ته‌ ئه‌و شاره‌. به‌لام له‌م دوایه‌دا زۆریه‌ی لیکۆله‌رانی کوردی

۱. گۆرقه‌ره‌ج: گوندیکسی ویرانه‌یه‌ که‌وتۆته‌ خوارووی شاری کۆیه‌وه.

۲. نامیلکه‌ی مه‌لا عه‌بدوپرپه‌حمان «حاجی قادری کوئیی» نووسینی مه‌سه‌عوود موحه‌مه‌د، ب: ۲، به‌غدا. ۱۹۷۴، ل: ۳۲۹.

۳. یوسف ابگار و فیچ اوربلی «جداول لتحویل السنوت الهجرية الى السنوت المیلادیه» ترجمه، د. حسین قاسم العزیز «مجلة المورد» المجلد ۳، العدد ۴، بغداد ۱۹۷۴، ص ۱۳۱.

۴. «گۆقاری هاوار» ژماره (۴) ی سالی ۱۹۳۲ شام، ل: ۷.

۵. اوربلی، جداول... مجلة المورد، المجلد ۳ العدد ۴ بغداد ۱۹۷۴، ص ۱۳۱.

۶. عه‌لاه‌ده‌دین سه‌جادی «میژووی ئه‌ده‌بی کوردی» چ ۱ به‌غدا ۱۹۵۲، ل: ۳۱۰.

۷. په‌فیتق حیلمی «شيعر و ئه‌ده‌بیاتی کوردی» ب ۱ به‌غدا ۱۹۴۱، ل: ۹۹.

۸. که‌ریم شاره‌زا «کۆیه و شاعیرانی»، به‌غدا ۱۹۶۱، ل: ۲۰.

ده لئين له سالى ۱۲۳۲ك [م] = ۱۸۱۷ى زايينيدا له دايك بووه و هه نديكيش له پال ئه و سالة دا ده نووسن له نزيك كويسنجاق - به بي ناو هينانى شوينه كه - له دايك بووه.^۱

هه ندى ليكو له رى ديكه شمان به مه زنده و به پي ته مەنى هاووشينه كانى ده لئين: ئيحييماله له سالى ۱۲۴۰ى كوچى [م] دا له دايك بووي^۲ و ئه م سالة ش به رانبه ر سالانى ۱۸۲۴ - ۱۸۲۵ى زاييني ده وه ستي.^۳

به و مه زنده يه ي كه حاجى قادر له گه ل حاجى مه لا «عه بدوللا» ي جه لى زاده دا بيكه وه بو گه شتى خويندن چوون بو «باله كه تى» و حاجى مه لا «عه بدوللا» ش مه علومه كه له سالى ۱۲۵۰ى كوچى [م] دا له دايك بووه^۴ و ئه م سالة ش به پي خشته ي گوپىنى سالة كان به رانبه ر به (۱۸۳۴ - ۱۸۳۵ز) ده وه ستي و له به ره وه ي هه ردووكيان هاوپرى خويندن بوون، نابى جياوازيه كى وا زور له نيوان ته مه نياندا بيى؛ يه كيكيان له نيوانى سالة كانى (۱۸۱۵ تاكوو ۱۸۱۷ز) له دايك بووي و ئه وى ديكه يان له نيوانى (۱۸۳۴ - ۱۸۳۵) دا له دايك بووي، كه نزيكه ي هه زده - نوزده ساليان به ينه و ئه م ته مەن ليك دووريه ش نايمان كات به هاوپرى كاروانى خويندى فه قيه تيان بو ناوچه ي «باله كه تى»، كه به يه كه وه ئه و گه شته يان كر دووه، هه روه ك حاجى له دوا دواى ژياندا له ئه سته نبووله وه نامه يه كى شيعرى بو حاجى مه لا «عه بدوللا» ي هاوپرى خويندى نووسيوه و گو توويه تى:

به فيكرت دى زه مانى چوينه باله ك به پي خاوسى، نه كه وشم بوو نه كاله ك!^۵
ناو ره وكي ئه م دپره شيعره ي حاجى و هاوپريه تى گه شتى خويندى له گه ل حاجى مه لا
عه بدوللا دا، راي ئه و ليكو له رانه به هيز ده كات كه ده لئين: له وان هه حاجى قادر له ۱۲۴۰ى

۱. د. كه مال فوناد «ده ستنووسى كوردى»، فيزبان ئه لمانيا، ۱۹۷۰ پيشه كى.

۲. مه سعوود موحه ممه د «حاجى قادرى كوئى»، ب ۱ به غدا ۱۹۷۳، ل: ۱۶۴.

۳. اوربلى «جداول لتحويل السنوات الهجرية الى السنوات الميلادية»، «مجلة المورد»، المجلد ۳، العدد ۴، بغداد ۱۹۷۴، ص ۱۳۱.

۴. مه سعوود موحه ممه د «حاجى قادرى كوئى»، ب ۱ به غدا ۱۹۷۳، ل: ۱۰۱.

۵. مه لا ره ئووفى سه ليم ئاغا «ديوانى حاجى قادرى كوئى»، ده ستنووس، ل: ۱۸۵.

کۆچی [م] دا له دایک بووی، چونکه بهمه ته‌مه‌نی له گه‌ل حاجی مه‌لا «عبدالله» ی هاورپیدا نو
سال ده سالیان بهین ده‌بی. ئەم نزیک بوونه‌وه‌یه‌ش له ته‌مه‌ندا پتر هاورپیه‌تی گه‌شتی
خویندیان به‌هیز ده‌کات، له چاو جیاوازییه‌کی هه‌ژده نۆزده سالی‌دا.

حاجی قادر و خویندنی مه‌لا یه‌تی:

حاجی قادر هه‌ر منال ده‌بی که باوکی ده‌مری، به‌لام ده‌بی ئەو راستیه‌ش بلین که حاجی
ته‌مه‌نیکی مندالیی وای بووه که باوکی نه‌ماوه، ناوی له بیر بمیتی، هه‌روه‌ک له دیره‌ شیعره‌که‌ی
پیشوویدا گوتویه‌تی:

باوکم ئەحمه‌دبوو ناوی فیکرم دی خه‌لقی لادی بوو، دایکی من فاتمی

که ته‌مه‌نی بووه به‌حه‌وت سال دایکی له مرگه‌وتی موفتی له کۆیه لای مه‌لا ئەحمه‌دی
ئۆمه‌رگوبه‌تی له‌به‌ر خویندنی داناوه^۱، ئەو مه‌لا ئەحمه‌ده خالۆزای حاجی بووه. پاشی دوو
سال دایکیشی ده‌مری و ئیتر مه‌لا ئەحمه‌د هه‌موو مه‌سره‌فیکی خویندنی ده‌کیشی.^۲

حاجی که سه‌ره‌تای خویندنی فه‌قیه‌تی له کۆیه‌ فیر بووه، له ه‌اوینی سالی ۱۲۷۰ی کۆچی
[م] به‌رانبه‌ر به‌ سالی (۱۸۵۳ - ۱۸۵۴ز) دا له گه‌ل حاجی مه‌لا «عبدالله» ی جه‌لیزاده‌دا
گه‌شتیکی خویندن بۆ ناوچه‌ی «باله‌که‌تی» ده‌کات و له گوندی «شیخ وه‌تمان» له لای «مه‌لا
موحه‌مه‌د کاک عبدالله» ده‌خوینن و پاش ماوه‌یه‌ک حاجی قادر له حاجی مه‌لا «عبدالله» ی
هاورپی داده‌برئی و به‌ته‌نهایی ده‌چیت بۆ کوردستانی ئیران بۆ شاره‌کانی سه‌رده‌شت و سابلاغ
و شنۆ.^۳

حاجی تاکوو سالی ۱۲۷۹ی کۆچی [م] به‌رانبه‌ر به‌ (۱۸۶۲ - ۱۸۶۳) هه‌ر له کوردستانی
ئیران ماوه‌ته‌وه و له‌و ساله‌دا ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگرتوو و به‌ده‌شتی لاجان و به‌رپی

۱. عه‌لاه‌دین سه‌جادی، میژووی ئەده‌بی کوردی، چ ۱ به‌غدا ۱۹۷۱، ل: ۳۴۲.
۲. نامیلکه‌ی مه‌لا عه‌بدوهره‌حمان، بنواره: مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د «حاجی قادری کوئی»،
ب ۲ به‌غدا، ۱۹۷۴، ل: ۳۲۹.
۳. که‌ریم شاره‌زا «کۆیه و شاعیرانی»، به‌غدا ۱۹۶۱، ل: ۲۰.

باله کەتیدا - نهك به ریڭگای سوله یمانیدا وهك له هەندئ سەرچاوه دا هاتوو ه - گهراوه تهوه دیوی کوردستانی عێراق و هاتۆتهوه کۆیه^۱ و ماوه یه کی خوۆش له گهڵ حاجی مهلا «عبدالله» ی دۆستی و «ئهمین ئاغای ئهخته ر» ی شاعیر و «حه ماغا» دا له کۆیه به سهرده بات.^۲

پاش ماوه یهك كه حاجی سهرنج ده دات - دوای ئه وه هه موو خه مخۆرییه ی بۆ خه لکه که ی کۆیه - ده بیئێ هه مووی هه ر پروویان له هه ندئ شیخی وه کوو «شیخ نه بی ماویلی» یه و به رانه ر به شاعیر و خه مخۆری وه کوو خوۆی که مه ترخه من و ئه م که مه ترخه مییه ش له پرووی سوۆزی شاعیرانه یه وه به بی حورمه تی داده نی و بۆیه بریار ده دات کۆیه جئ بیئێ و پروو بکاته شاری «ئهسته نبوول» ی پایته ختی سه لته نه ت و خه لیفایه تی عوسمانلی . حاجی که ده که ویته ئه و ولاتی غوربه ته ش له چه ند دپره شیعرێکی پر سوۆزیدا ئه و ههسته ی خوۆی ده رپریوه و گو توویه تی :

له غوربهت به شاهی له بیر نا کرئ زه مانی جوانی و یادی ولات
 له «قوشخانه» وه تا ده می «ئیح قه لا» له «بایزاغه» وه تا مه حه لله ی «قه لات»^۳
 هه موو خزمی خو من ده زانم ده لین له بی حورمه تیمان بوو «حاجی» هه لات^۴

ژیا نی حاجی له ئهسته نبوول:

حاجی شاری کۆیه ی بچوکی جئ هیشت و پرووی کرده شاریکی گه وره ی به هات وباتی وه کوو «ئهسته نبوول».

«شاری ئهسته نبوولی ئه و پرۆژه ش که پایته ختی ده ولته تی عوسمانلی بووه، نوخته ی له یه کدان و به یه کگه یشتنی پرۆژئاوای پیشکه وتووی سه رمایه دار و پرۆژه لاتی دواکه وتووی دیلی کۆت و زنجیری ده ره به گی و چه وساندنه وه ی نه ته وایه تی و فروفیللی ئایین فرۆشان بوو، ئه و ئایین فرۆشانه ی که ئایینیان کردبوو به ده سمایه ی ده ستیان و بۆ ئامانجی سه ته مکاری

۱. بیروپرای مامۆستا مه سهوود موحه ممه د له پیدچاونه وه ی ئه م دیوانه دا.

۲. نامیلکه ی مه لا عه بدورپه رحمان «حاجی قادری کۆیی»، ب ۲ به غدا ۱۹۷۴، ل: ۳۳۰.

۳. قوشخانه، ئیح قه لا، بایزاغه، قه لات: چوار شوین و گه ره کی شاری کۆیه ن.

۴. مه لا ره ئووفی سه لیم ئاغا «دیوانی حاجی قادری کۆیی»، ده ستنووس، ل: ۳۵.

خۆیان ئال و وێلیان پێ ده کرد»^۱.

حاجی له و شاره گه‌وره‌ی پیشکه‌ و تووه‌دا ماوه‌یه‌کی دوور و درێژ ژیا، [له وێدا] به‌ بنه‌ماله‌ی «به‌درخانییه‌کان» گه‌یشت و بوو به‌ مامۆستای تایبه‌تی کورپه‌کانی ئه‌و خانه‌واده‌یه‌، له‌لای ئه‌وان دیباچه‌ی «مهم و زین» ی ئه‌حمه‌دی خانی خوێنده‌وه‌، له‌و دیباچه‌یه‌ و له‌ ئه‌نجامی خوێندنه‌وه‌ی کتێبی رۆشنییری تازه‌بابه‌ت که‌ په‌یتا په‌یتا له‌ ئه‌وروویای پیشکه‌ و تووه‌وه‌ ده‌هاتن بۆ ئه‌سته‌نبوول و ده‌کران به‌ تورکی و به‌ ناو خه‌ڵکدا بلاو ده‌بوونه‌وه‌ بێر و هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی له‌ [ناخیدا] سه‌ری هه‌لدا.

پوخته‌ی مه‌به‌ستمان ئه‌وه‌یه‌ بڵیین: حاجی قادر له‌ به‌ر ته‌وژمی رۆشنییری ئه‌وروویادا کوردایه‌تی له‌ میشکیدا گه‌پرا و له‌ هه‌مان کاتیشدا دۆستایه‌تی له‌ گه‌ل به‌درخانییه‌کاندا بێ گومان هانده‌رێک بووه‌ بۆ سه‌ره‌ه‌ل‌دان و مه‌یینی ئه‌و کوردایه‌تییه‌ی.

هه‌رچه‌نده‌ حاجی له‌ ژبانی ئه‌سته‌نبوولی رازی نه‌بووه‌ و هه‌وه‌سی به‌ چاره‌ی عوسمانلییه‌کان نه‌هاتوه‌، به‌لام وه‌ك گوتمان ئه‌و ژینه‌ نوییه‌ی له‌و شاره‌دا گۆرانیکی سه‌ره‌کی به‌ سه‌ر بێر و باوه‌ری حاجی هیناوه‌؛ چونکه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که‌وتبووه‌ به‌ر ته‌وژمی پووناکیرانی ئه‌وروویای پیشکه‌ و تووه‌ له‌ هه‌مان کاتیشدا «شاری ئه‌سته‌نبوولی ئه‌و رۆژه‌ جیگای کۆبوونه‌وه‌ی هه‌موو ئازادی خوازه‌کانی و لاتانی عوسمانی بوو له‌ کورد و عه‌ره‌ب و ئه‌رمه‌ن و نه‌ته‌وه‌کانی ئه‌وروویای خوارووی رۆژه‌ه‌لات که‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا له‌ تیکۆشان بوون بۆ ئازادی یا خۆیان له‌ ده‌ستی عوسمانلییه‌کان رزگار کردبوو»^۲.

حاجی له‌ و کاته‌ی ئاگاداری تیکۆشانی ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ی ژێر چنگی ده‌وله‌تی عوسمانلی بوو [که‌] ئاورپکی له‌ میلیله‌ته‌که‌ی خۆی ده‌دايه‌وه‌، ده‌بیینی نه‌ك به‌ره‌و پزگاری [نه‌] ده‌چوو به‌ لک‌وو ئه‌و میر نشینیانه‌ی که‌ هه‌شی بوون، له‌ ناوچوو بوون وه‌ك:

حکومه‌تی میره‌کانی «بابان» و «سۆران» و «بادینان» و ئه‌ماره‌ته‌کانی کوردستانی سه‌روو

۱. موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم «حاجی قادری کۆبی شاعیری قۆناغیکی نوییه‌ له‌ ژبانی نه‌ته‌وه‌ی کورد»، به‌غدا، ۱۹۶۰، ل: ۱۰.

۲. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پیشوول: ۱۰.

به ته واوی ناوچه کانیان خرابوونه سهر دهوله تی عوسمانی. بنه ماله ی به درخانیه کانش
تیکو شایکی گهر میان ده کرد بو ده ست خستی مافه نه ته وه بیسه کانی گه لی کورد».^۱

جالیره دا به پیی نه و زانیاریانه ی باسما ن کردن و به گویره ی بیرو را و بوچوونه کانی خو مان
گه یشتووینه ته نه و راستییانه ی خواره وه و لیره ودوا ده یان خهینه روو:

یه که م: حاجی تا نه چووه ته نهسته نبوول، بیر و باوه پی کوردایه تی تی نه گه پاوه و شیعی
نه ته وه بی و کومه لایه تی دانه ناوه، چونکه هیچ به لگه یه کی باوه پی کراومان به دهسته وه نیسه که
حاجی پیش چوونی بو نهسته نبوول شیعی له سهر نه م جو ره بابه تانه دانایی و بیری له دوا
روزی نه ته وه که ی خو ی کردیته وه.

دووه م: به زوری شیعی دلداریه کانی حاجی، زاده ی بیر و ههستی ژبانی کوردستانی
عیراق و ئیران بوون، مه گهر به ده گمنه نا له نهسته نبوولدا له شیعی نه ته وه بی و کومه لایه تی
و لاواندنه وه به ولاره، هینده گوئی به شیعی دلدار ی نه دواوه.

سیهه م: نه گهر ماموستای کوره کانی به درخانیه کانش بووه، نه وه وانا گه یه نی که هه موو
دهم له مالی نه واندا ژبایی، به لکوو به ده لیلی شیعه کانی خو ی مال و ژووری تاییه تی خو ی
بووه، جا سه ره خو یان له ماله کوردیکی ناسیاری ژووریکی تاییه تی بووه، ژبانیکی
هه ژارانه ی تیدا بردوته سهر. ههر وهك خو ی له دیره شیعی نکیدا که له نامه شیعی به که ی بو
حاجی مه لا «عبدالله» ی جه لیزاده ی کونه دوستی و هاوپی خویندن ی نووسیوه، ده لی:

شهوی دانیشتبووم بی شه مع و میسباح نه تو ی هی ناوه یادم کاکه فه تتاح^۲
چونکه نه گهر له مالی به درخانیه کاندا ژبابا، ماله پاشا «شه مع و میسباح» واتا: «موم و
چرا» یان بووه و حاجی ده یتوانی نامه که ی له بهر پرووناکی چرای به شه وق بنووس و تاریکی
شه و نه بیته گرفتیک له پیشی.^۳

۱. هه مان سه رچاوه ی پیشوول: ۲۰.

۲. عه بدورپره حمان سه عید «کومه له شیعی حاجی قادری کوئی»، به غدا ۱۹۲۵، ل: ۳۲.

۳. بو زانینی زانیاری پتر له م بابه ته وه پروانه: مه سهوود موحه ممه د «حاجی قادری کوئی»،
به غدا ۱۹۲۵، ل: ۳۲.

چوارەم: حاجى قادر «كەيفى جوانرۋويى» شاعىرى لە كۆيە نەبىنيوھ چونكە سەردەميان جودا بووھ. حاجى زووتر لە كۆيە پۋيشتووھ و «كەيفى» يش درەنگتر ھاتۆتە ئەم شارە و ماوھيەكى باش لە كۆيە ژباوھ و لە مەدرەسەى حاجى مەلا ئەسەدى باوكى حاجى مەلا «عبداللە» خوئندوويەتى و لە گەل شەيخ پەزاي تالە بانيدا گەلى بىرەوھرى خۆش و ناخۆشيان بەيە كەوھ بووھ، حاجى لە ئەستەنبوول و اتا: لە غوربەتى بووھتە دۆستى گيانى بە گيانى «كەيفى» و ئەو پايە راست نىيە كە دەلى: «حاجى و كەيفى بەيە كەوھ لە شارى كۆيەوھ چوون بو ئەستەنبوول».

كەيفى ماوھيەك پيش حاجى لە سالى ۱۳۰۰ى كۆچى [م] بەرانبەر سالانى (۱۸۸۲ - ۱۸۸۳) لە ئەستەنبوول كۆچى دوايى كردووھ و حاجيش بە ھەلبەستە ناودارە كەى «فەلەك بە تىر و كەمانى لە ئىمە چويته كەمين» بە شىوھيەكى پەشور و سۆزى ئاوارەيى دەيلاوئىنتەوھ و لە دېرە شىعەرىكىدا دەلى:

لە «كوپرەدى» ائى كە «كەيفى» ى تىابى فېردەوسە

جەھەننەمە كە نەما «كەيفى»، شارى «قوستەنتىن»^۲

پىنجەم: ھەرچەندە حاجى وەك پروناكبيرىكى پيشكەوتن خوازى سەردەمى خۆى سەيرى مەسەلەى نەتەوايەتى كردووھ و ويستوويەتى بە جۆرىكى زانستيانە چارەسەرى فەلسەفەى ژيان بكات، بەلام لە سنورى فەلسەفەى ئايىنى ئىسلام نەچۆتە دەرەوھ. دەتوانىن بە حاجى بلىين: «شاعىر و مەلايەكى پروناك بىر بووھ» ھەرچەندە ھەندى جار وەك زانايەكى ماتريالىست بىرى لە كاروبارى ژيان كردۆتەوھ و گوتوويەتى:

لازمە خول بخۆى وەكوو بەرداش ھەموو قەرنى دەگۆرى ئەمرى مەعاش^۳

۱. كوپرەدى: بە دوو مانا دى، يەكەميان بە ماناى دىيەكى بچووك دى و دووھميشيان بە مەبەستى «كوپرەدى» ى زايىنگەى «كەيفى» دى.

۲. مەبەستى لە شارى قوستەنتىن: شارى ئەستەمبۆلە كە «كەيفى» تىدا ژباوھ و ھەر لەو شارەشدا كۆچى دوايى كردووھ.

۳. عەبدوررەحمان سەعيد «كۆمەلە شىعەرى حاجى قادرى كۆيى»، بەغدا ۱۹۲۵، ل: ۳۶.

له هه مان کاتیشدا وهك مه لایه کی خواپه رستی ئیماندار به رپرچی فه لسه فه ی هه ندئ
 فه یله سووفی وه کوو ئه فلاتوون (۴۳۰ - ۳۴۷) ی پیش زاین، ده داده ته وه که گوتوویه تی «دنیا
 قه دیمه» و اتا: «دنیا یا خود ماده کۆنه» و ده لئ:

فه لاتوون تو ده لئ دنیا قه دیمه؟! له خمخانته بنین وهك خۆت له خم نا^۱

شه شه م: حاجی تا کۆتایی ژبانی ژنی نه هیناوه و بئ ژن و مال و منال ماوه ته وه و ئه م باره
 تایه تیه ی ژبانیشی بووه ته کۆسپیک له به رده م کۆ کردنه وه و ساغ کردنه وه ی دیوانی
 شیعره کانی، چونکه ئه گه ر ژن و منال و نه وه ی بیاویه، هیچ نه بیاویه هه ندئ له شیعره کانیان بۆ
 ده پاراست و بۆ لیکۆلری ئه م سه رده مه مان ده بوون به سه ره داوی به داوا چوون و هه لکردنی
 زانیاری راست و ته واو له باره ی ژبان و شیعره و شاعیرییه تیه وه.

حاجی له دپره شیعریکیدا ئه م راستیه ی بئ که س و بئ ژن و مندالییه ی خۆی بۆ خه لکه که
 روون کردۆته وه و خۆی له بئ که سیدا به میراتگری چه زره تی عیسا داناوه و گوتوویه تی:

هه ر منم ئیسته وارسى عیسا بئ کوپ و مال و بئ ژن و مه ئوا^۲

دیسانه وه هه ر له باره ی بئ که سی و بئ منالی خۆیه وه ده دوئ و ئه وه مان پئ راده گه یه نئ که
 هه رچه نده بئ کوپ بووه، به لام له سایه ی شیعره کانییه وه باوکی کوپانه، و اتا: شیعره کانی
 جگه رگۆشه ی ئه ون و وجاغی به و شیعرا نه یه وه روونه، له م باره یه وه ده لئ:

ئه وى شاعیر نه بئ کۆره وجاغی له سایه ی شیعره کان، بابی کوپانم^۳

حه و ته م: حاجی ته مه ئیککی درئزی به سه ر بردووه، به حیسابی ئه و نووسه ر و لیکۆلهرانه ی
 که ده لئین: له سالئ ۱۸۱۵ له دایک بووه و له سالئ ۱۸۹۷ دا کۆچی دوایی کردووه (۸۲) سال
 ژیاوه. به رای ئه و نووسه رانه ی که ده لئین له سالئ ۱۸۱۷ له دایک بووه، ده بئ ته مه نی هه شتا
 سال بوو بئ له کاتی مردنیدا. به مه زنده ی مامۆستا مه سه وودیش وهك له مه و به ر په نجه مان بۆ

۱. گیوی موکریانی «دیوانی حاجی قادری کوئی»، چ ۳ هه ولئیر ۱۹۶۹، ل: ۲۷.

۲. هه مان سه رچاوه ی پيشوول: ۱۰۰. ۳. هه مان سه رچاوه ی پيشوو، ل: ۳۹.

دریژ کرد، ده لئی: ئیحتیماله له سالی ۱۸۲۴ له دایک بووبی. بهم حیسابهش (۷۳ = ۱۸۲۴ - ۱۸۹۷)

سال ژیاوه و هه رسی ته مه نه که یشی ئه و وه سفانه ی به راست ده گه یه نن که گو توو یه تی:

سه روو پشیم سه راپا بو ته لوکه
شه وی هه مراز مه پشیمین و کوکه
ههروه ها گو توو یه تی:

له بهر پیری ئه وه نده بی حه واسم ده لئی ئه رکانی ئیسلامی ئیناسم^۱

ههروه کوو ساغیش بو ته وه حاجی له سالی ۱۸۹۷ دا له شاری ئه سته نبوول، له ئاواره یی و

بی که سیدا سه ری ناوه ته وه و له بهری «ئوسکودار»، له گۆرستانی «قه ره ج ئه حمه د» نیژراوه.^۲

حاجی قادر و شیعره ی نه ته وه یی

حاجی قادر وهك شاعیرێکی كورد، هه ر چه نده به پپی قوناغ و سه رده می سه ره ه لدانسی خۆی له ناو سنوور و باز نه ی قوتابخانه شیعریه که ی نالی و سالم و کور دیدا ده دۆزیته وه که له چاره کی یه که می سه ده ی نۆزده هه م به ردی بناغه یان بو دانا وه و پیشی ده گو ترا «قوتابخانه ی شیعره ی بابان»، ئه م خاسیه تانه ی ئه و قوتابخانه یه ش به سه ر شیعره کانی حاجی تا له کۆیه و له کوردستانی عیراق و ئیران بوو ده سه پاندره، به لام کاتی که چوو ه شاری ئه سته نبوول و بیرو باوه ری کور دایه تی له لا پهروه رده بوو، ورده ورده ریبازی شیعره ی گۆرا و خۆی له بابه تی غه زه ل و دلداره ی کیشایه وه و که وته سه ر شیعره ی نه ته وه یی و کۆمه لایه تی دانان و ریبازیکی نوپی گرت ه بهر.

هه ر چه نده ئه و ریبازه ی به رو خساری شیعره کانی هه ر له قالی کۆندا ماوه ته وه، به لام له باره ی ناوه رو که وه، جو ره سوژ و بیڕیکی نوئی بوون و حاجی ده سته ی له باسی زولفی دریژ و چاوی به خه وه ه لگرت و که وته سه ر چاره سه ر کردنی مه سه له ی نه ته وایه تی کورد و کۆمه لایه تی میله ته که ی.

۱. مه سهوود موحه ممه د «حاجی قادری کۆبی»، ب ۱ به غدا ۱۹۷۳، ل: ۱۰۶.
۲. گیوی موکریان «دیوانی حاجی قادری کۆبی» چ ۳ هه ولیر: ۱۹۶۹، ل: ۵.

ئەو کارەى حاجیش پڤچکە و پڤبازىكى تازەى لە دىناى شىعەرى کوردیدا خوئقاندا، چونکە ئەگەر شىعەرى نەتەوەيى لە سەردەمىكى پڤش حاجيش سەرى هەلدايى، ئەواوەك شىعەرەکانى حاجى پڤنگە يشتوو نەبوون. راستە شاعىرى مەزنى کورد ئەحمەدى خانى (۱۶۵۰-۱۷۰۶) پتر لە سەدەيهەك پڤش حاجى لە ئيش و ئازارى نەتەوەى کوردەووە دوووە و دەردەکانى دەست نیشان کردوون و دەستى بۆ دوژمنە گەورەکانى ئەوساى کورد دريژ کردووە، کە پڤم (عوسمانلى) و عەجەم (ئيران) بوون و هەر پڤژە کوردیان بە دەردىک بردووە و ئەم هەلوپڤستەى «خانى» بوو تە سەرمە شقىک بۆ شىعەرى نەتەوەيى دانان لە لای حاجى و هەر وەها شاعىرىكى گەورەى وەکوو سالىمى ساحبقران هەرچەندە لە چامە دريژە پڤ سۆزە کەيدا لە سەر شەپرى نيوانى عوسمانلى و کوردە بابانەکان سۆزىكى پڤچۆششى نەتەوەيى کورد دەنوئى، بەلام تەنيا چامەيهەك نەيکردووە بە شاعىرىكى نەتەوەيى و بە شاعىرى غەزەل ناسراوە.

هەرچەندە وەك بۆمان دەركەوت شاعىرى دىكەى کورد پڤچەى پڤبازى شىعەرى نەتەوەيىيان شکاندووە، بەلام هېچ کاميکيان وەکوو حاجى قادر وا بە قوولى و بەرووبەرىكى وا بە دەرتان پەريان بە شىعەرى نەتەوەيى کورد نەداوە، هۆى ئەمەش دەگەرپڤتەووە بۆ ژيانى حاجى لە دەرووبەرىكى بەهات وياتى شارستانىتى وەکوو شارى ئەستەنبوولى سەدەى نۆزدەهەم و سەردەمى شاعىرىتى و هاتنە ناو مەيدانى ئەدەبى کوردى لە گەرمەى پڤنگە يشتنى جوولانەووەى ئازادى خوازى نەتەوايەتى ميللەتان لە ولاتە دراوسىکانى دەولەتى عوسمانلى و کارتيکردنى لە سەر بزوتنەووەى نەتەوەيى کورد.

نووسەر و پەرخنەگرانى ئەدەبى کوردى هەريەكە بە جوړىک لە حاجى قادرى كۆيى داوان، هەيه دەلێ: «حاجى قادر بە پڤشپەرەوى کاروانى ئەو شاعىرە کوردانە دادەنرى کە پڤنگەى خەبات و تىکۆشانيان بۆ نەتەوەى کورد کيشاوە و شىعەريان کردووە بە بەشىكى جودا نەکراوە لە خەباتى گەل و بە چە کوشە کەى «کاوە» بۆ ورد و خاش کردنى دوژمنان»^۱.

حاجى ئەو راستىيەى بۆ ساغ بوو بوو وەك دەردى کوشندەى نەتەوەى کورد دوژمنايەتى و يەك نەگرتنى دەستە و چين و سەرباكي رۆلەکانى گەلە کە يەتى، بۆيە هەردەم «هەستىكى

نەتەوايەتی پیرۆز و خۆشەویستییه کی به سۆزی بۆ نیشتمان و گەله که ی بووه، ئەو هەست و خۆشەویستییه ی بوون به سەرچاوه ی ئەم هەموو شیعەرە بەرزانه ی که چ ئەوکاتە و چ ئێستاش به چرایه کی پینگا پروون کەرەوه ی نەتەوه ی کورد دادەنرێن و هەر ئەو هەست و خۆشەویستییه ی بووه وای لێ کردوو که یه کیه تی هەموو پروویه کی ژبانی میلله تی کوردی زۆر مه به س بێ». ^۱
هەر وهك لهم دوو سێ دێره شیعره یدا ده لێ:

له دهشت و دێی ویلايه ت بينه ئە حباب وه کوو شه خسيکی واحد بن له هەر باب
له مه ولا پاكتان با بينه سەر وه ی له بۆتان تا به بان و سەر هەدی پە ی
هه مووتان بينه يهك ده ستوور و نووسين جل و بهرگ و زوبان و پەسم و ئايين ^۲

وه ياخود له هه لبه ستیکی دیکه یدا چەند به دلسۆزی داوای رێککه وتن و یه کگرتنی رۆله کانی هەموو تیره و هۆزه کانی میلله تی کورد ده کات، تا کوو وهك هێژیکي گه وره و کاربگه ر به رامبه ر به دوژمنانیا ن بوهستن، هەر وهك ده لێ:

تا رێك نه كه ون قه بیلێ ئە كراد هه روا ده بنه خه رابه ئابادا!
ئه نواعی میلهل له گه وره تا چووك خه ملیوه مه مالیکی وه كوو بووك
یهك بهرگن و یهك زوبان و یهك په نگ بێ غه بیهت و عه یب و عار و بێ ده نگ ^۳

نووسەر و پەرخەگری ئەدەبی کوردیمان بە جۆرێکی دیکە لە حاجی و شیعەرەکانیەوه دەدوین و دەلێن: «بە سەیر کردنی بەرھەمه کانی حاجی، [حاجی] بە دامەزرێنەری قوتابخانەیه کی شیعری کوردی له ئەدەبی کورددا دەژمێردرێ، ئەو قوتابخانەیه ش پێی دەگوترێ قوتابخانە ی «تنویر = رۆشن کردنەوه» وەیا خود دەتوانین ئێمه پێی بلێین: قوتابخانە ی رۆشنبیری. گرنگترین خاسیەتە کانی ئەم قوتابخانە شیعرییە ش نزیک بوونەوه یه کی یه گجار گه وره یه له میللهت و دەرپرینی هیوا و ئاوات و ئازار و داخوازییە کانی به جۆرێکی

۱. موحه مەدی مه لا که ریم «حاجی قادری کوئی» به غدا ۱۹۶۰، ل: ۵۰.
۲. مه لا په ئووفی سه لیم ناغا «دیوانی حاجی قادری کوئی»، ده ستنوس، ل: ۲۰۳.
۳. مه لا په ئووفی سه لیم ناغا «دیوانی حاجی قادری کوئی»، ده ستنوس، ل: ۱۵۹.

فراوانتر و گھلے گھورتر له شاعیره کانی پیشوو».

همان نووسەر و لیکۆلەر له شوئینیکی دیکه ی بابه ته کهیدا نووسیویه تی ده لئی: «له بهراورد کردنی حاجی له گه ل شاعیرانی جوولانه وهی «تنظیمات» که نوینره کانیان له ئه ده بی تورکی عوسمانلیدا «شناسی» و «نامیق که مال» و «توفیق ضیاء الدین» و «ضیا پاشا» و «عبدالحق حامد» بوون، له یه کچووئیکی گشتی ده بینین له نیوانی حاجی و ئه و شاعیره تورکه عوسمانلییانه دا، به لام حاجی وه ک شاعیری نه ته وه یه کی نازار دراو و چه وساوه جیاوازی له دوو شتدا له گه ل ئه و شاعیرانه دا هه یه:

۱. باری مرؤفایه تی له شاعیره کانی حاجی قادردا پتره.

۲. له هه لۆیشتدا شوپشگیرانه تر دیته مه یدانه وه».

حاجی وه ک تیکۆشه ریکی قال بووی ناو بۆته ی خه باتی نه ته وه بی ده بینین «له شاعیره کانیدا وته ی وای گوتوه سوودی میلله تی تیدابن، بۆیه ده توانین بلین: هه لبه سته کانی شوپشیک بوون له دژی کاره سات و خراپه کاری ناو ژبانی نه ته وه ی کورد و شوپشیک بوون له دژی ئه و شاعیرانه ی هه ر خه ریکی عه شق و دلداری بوون و شوپشیک له دژی داگیرکه ری ولاتی کوردستان و ئه و شیخ و ده رویشانه ی ئایینیان کردبوو به هۆیه ک بۆ هه لخه له تاندنی خه لکه که و سپکردنیان».

ئه و دوژمنه داگیرکه ره ی کوردستانی سه رده می حاجی قادر هه ر هه مان دوژمنی داگیرکه ری سه رده می "ئه حمه دی خانی" ی مامۆستای بووه و له و کاته ی که خانی «رۆم و عه جه م» وه ک دوژمنی گه وره و داگیرکه ری کوردستان داده نی و ده لئی:

ئه ف رۆم و عه جه م بوان هه سارن کرمانج هه می له چار کنارن
هه ر دوو ته ره فا قه بیلی کرمانج بۆ تیری قه زا کرینه ئارمانج

۱. د. ئیحسان فوناد «به ره هه می حاجی قادری کوئی و جینگه ی له ئه ده بی کوردیدا»، کورته ی نامه ی دوکتۆرییه که ی به زمانی رۆوسی، موسکۆ ۱۹۶۶ (خۆی بۆی کردین به کوردی، ک.ش).

۲. هه مان سه رچاوه ی پیشوو.

۳. د. عزالدین مصطفی رسول «الواقعیة فی الادب الكردي»، بیروت ۱۹۶۶، ص ۷۲.

۴. م. ب. رۆدنکۆ، «مه م و زین» ی ئه حمه دی خانی، موسکۆ ۱۹۶۲، ل: ۳۲.

ده بینین له سهرده می حاجیش هه ره همان پۆم و عه جه م ده ستیان به سه ره خاکی ولاته کهیدا
گرتوو و له تیوانی خۆیانیان دابهش کردوو، ههروهک له دپره شیعریکیدا دهلی:

له مابهینی «کلاوسور»^۱ و «کلاورهش»^۲ په ریشانیان ده بینه میسلی گای بهش^۳
حاجی دوا کردنی یه کگرتنی هه موودهسته و چینه کانی میللهت و ده ستینیشانکردنی
دوژمنی داگیرکهری ولاته کهی، دپته سه ره مهرجی دووه می جوولانه وهی پزگاری خوازی
نه ته وهی، ئه ویش مه سه له ی چه که و له گه لی جیی شیعره کانیدا ئه م مه سه له یه دووباره و سی
باره ده کاته وه و جارێک دلێ:

سه لاهی ئیوه ئیستا که «سیلاحه»

ته ماعی گه وره یی، بی «چهک» نه که ن، نه که^۴

وه یا خود جارێکی دیکه ش له هه لبه ستیکی تریدا هه مان مه سه له ی گرنگی چهک دووباره
ده کاته وه و ده لی:

به شیر و خامه ده ولته پایه داره ئه من خامه م هه یه و شیر نادیاره!^۵

حاجی وهک سیاسیه کی ئه مپۆ، ده یه وی «خامه و چهک» به یه که وه له خه باتی نه ته وه ییدا
به شداری بکه ن، چونکه به ته نیا «خامه» ی نووسین نایپته هۆیه کی کاریگهری خه بات و
خه باتی شوپشگیریش به ته نیا چهک ناکرێ ئه گه ره له پال ئه و چه که دا خامه و نووسین و
پۆشنیری و تیگه یشتنی له گه لدا نه بی،^۶ هه ره وهک له نمونه یه کی دیکهیدا ئه مه روون
ده کاته وه و ده لی:

۱. کلاو سوور: مه به ستی له تورکه عوسمانلییه کان بووه.

۲. کلاو رهش: مه به ستی له ئیترانییه قاجارییه کان بووه.

۳. عه بدورپه رحمان سه عید «کۆمه له شیعری حاجی کۆبی»، به غدا ۱۹۲۵، ل: ۱۶.

۴. عه بدورپه رحمان سه عید «کۆمه له شیعری حاجی کۆبی»، به غدا ۱۹۲۵، ل: ۱۱.

۵. گیوی موکریانی «دیوانی حاجی قادری کۆبی»، چ ۳ هه ولێر ۱۹۶۹، ل: ۱۳۰.

۶. که ریم شاره زا «سه ره له دانی شیعری سیاسی کوردی»، «گۆقاری نووسه ری کورد»،
به غدا ۱۹۸۲، ل: ۳۱، ژماره (۹).

سه‌یف و قه‌له‌م شه‌ریکن له‌م عه‌سه‌ده‌ا، در یغا

شیرم قه‌له‌م تراشه و کالانییه قه‌له‌مدان^۱

حاجی له‌باره‌ی خه‌باتی نه‌ته‌وایه‌تییه‌وه له‌مه زیاتر ده‌پروات و له‌ دپره‌ شیعریکی دیکه‌دا مه‌سه‌له‌ی یه‌گگرتنی پۆله‌کانی نه‌ته‌وه و ته‌گیبیر کردن و مشوور گپیرانی به‌ نه‌ینی و مه‌سه‌له‌ی بوونی چه‌ک ده‌کات به‌ به‌رنامه‌ی تیکۆشان و ده‌لی:

جو‌شیک بدنه‌ن وه‌ کوو هه‌نگ ته‌گیبیر بکه‌ن به‌ بی‌ده‌نگ

ئه‌سبابی شه‌ر په‌یا که‌ن توپ و تفه‌نگ و هاوان!^۲

حاجی له‌ هه‌نگاوی سه‌یه‌میدا سه‌ر کرده‌یه‌ک بۆ ئه‌و بزووتنه‌وه نه‌ته‌وه‌بییه‌ی کورد ده‌ست‌نیشان ده‌کات، ئه‌و که‌سه‌ش «یه‌زدان شیر» بووه‌ که‌ له‌ بنه‌ماله‌ی به‌درخان پاشا بووه، هه‌روه‌ک له‌ قه‌سیده‌ پر سۆزه‌که‌ی «له‌ پۆما که‌وته به‌ر چاوم» دا ئه‌م پراستییه‌مان بۆ ساغ ده‌بیته‌وه که‌ له‌ سه‌ره‌تای قه‌سیده‌که‌دا ده‌لی:

له‌ پۆما که‌وته به‌ر چاوم که‌سیکی هائییم و حه‌یران

به‌ هه‌یه‌ت تیگه‌ییم کورده، به‌ شیوه‌ی ئه‌هلی کوردستان

که‌ چوومه‌ خدمه‌تی پرسیم: براده‌ر خه‌لقی کام جیگه‌ی؟

له‌ کام لا هاتووی؟ گریا! گوتی: بابان! گوتم: بابان؟^۳

حاجی قادر دوای دارشتنی سه‌ره‌تای قه‌سیده‌ پر جۆش و خرۆش و سۆزه‌ نه‌ته‌وه‌بییه‌که‌ی، ده‌که‌وینته‌ سه‌ر دلدانه‌وه‌ی کورده‌ بابانییه‌ که‌ و به‌ گویدا ده‌چریننی که‌ میریکی کورد ماوه‌ که‌ جیی پشت پی‌به‌ستنی میله‌ت بی‌ بۆ سه‌رۆکایه‌تی ئه‌و بزووتنه‌وه‌ پرزگاری خوازییه‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورد و ده‌لی:

۱. گیوی موکریانی «دیوانی حاجی قادری کۆبی»، چ ۳ هه‌ولێر ۱۹۶۹، ج ۳، ل: ۴۵.

۲. مه‌لا ره‌ئووفی سه‌لیم ناغا «دیوانی حاجی قادری کۆبی»، ده‌ستنووس، ل: ۷۱.

[ئهم به‌یته، وه‌ کوو له‌مه‌ولا باسی ده‌که‌ین، هه‌لوا سراوه و له‌وانه‌یه‌ که‌ شیعری حاجی نه‌ییت و خرایته‌ نیو دیوانه‌ که‌یه‌وه. بۆ ناگاداری زیاتر سه‌یری پارچه‌ شیعری (خاکی جزیر و بۆتان) ی

۳. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پیشوو. ل: ۵۷.

ئهم دیوانه‌ بکه‌.]

له پاشی ئه وهه موو گریان و ناله و زاریه پیم گوت:

عهزیزم غم مه خو هینده، له سایه‌ی ره‌حمه‌تی ره‌حمان

ئه‌میریک ماوه پاشایه، گوتی: کییه؟ گوتم: شیره!

گوتی: لیره؟ گوتم: لیره! هه‌تا تاران و هیندستان

به‌خۆی شیره وه‌کوو ناوی، له شه‌ردا دوژمن ئه‌ندازه

ته‌مایان هه‌ر به‌ئو ماوه جه‌میعی خاکی کوردستان^۱

هه‌چی جیگه‌ی ئومیدمانه و ئه‌وی دلخۆش ده‌کا ئه‌مرۆ،

که‌سی دی له‌و به‌ده‌ر نابینه‌ غه‌مخۆری گه‌لی کوردان!^۲

گه‌وره‌یی حاجی قادر - چ وه‌ک شاعیریکی نه‌ته‌وه‌یی و چ وه‌ک زانایه‌کی تیگه‌یشتوو و

رابه‌ریکی گه‌له‌که‌ی - له‌وه‌دا نییه‌ که وه‌ستایانه‌ ده‌ردی کۆمه‌لایه‌تی و پامیاری نه‌ته‌وه‌که‌ی

ده‌ست‌نیشان ده‌کات، به‌لکوو گه‌وره‌یی حاجی له‌وه‌دایه‌ له‌گه‌ل دۆزینه‌وه‌ی ئه‌و ده‌ردانه‌دا

ده‌رمان و چاره‌شیان بۆ ده‌دۆزیته‌وه، هه‌روه‌ک له‌و پیشه‌کییه‌دا بینیمان و ساغ بووه‌وه.

۱. هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو: ۵۰

۲. مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د «حاجی قادری کۆبی»، ب ۳، به‌غدا ۱۹۷۶، ل: ۳۶۹.

خوینہری بہ ریژ! بویہ ٹیمہ تہ نیا کہ وتینہ سہر لیکوئینہ وہی شیعہ نہ تہ وہ بیہ کانی حاجی، چونکہ ہرچہ نندہ ہندئ نمونہی بہ ہیژ و سہر کہ وتووی لہ شیعہ غہ زہل و وہ سفیشدا ہہ بی، بہ لام بہ تی کپرای ہہر بہ شاعیر یکی نہ تہ وہ بی ناسراوہ و کہ لہ ئہ دہ بی کوردیدا ناوی شیعہ نہ تہ وہ بی دئ، ئہوا خہ لکہ کہ گورج حاجی قادر و ئہ حمہ دی خانیاں دیتہ وہ یاد. نہ شمان ویست پتر بہ دوا شیعہ کانی بکہ وین و نمونہی تریان لی بینینہ وہ، چونکہ مہ بہستی سہرہ کیمان لہ م کارہ ئہ دہ بیہ ماندا زیاتر ساغ کردنہ وہی شیعہ کانی و تۆژینہ وہی دیوانہ کہی حاجیہ، نہ ک لیکوئینہ وہی زۆر بہر بلاو لہ سہر ژیاں و شیعہ و شاعیر بیہ تی چونکہ ہندئ نووسہر و لیکوئلہری خامہ بہ ہیژمان بہر لہ ٹیمہ زۆر بہ فراوانی لہ و لایہ نانہ یان کۆلیوہ تہ وہ و مافی رہ وای خوین پی داوہ.

کہریم مستہ فا شارہزا

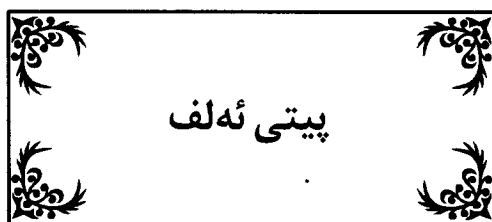
سہردار حمید میران

۱۹۸۴/۵/۱۴

هیمای سەرچاوه‌ی ده‌قه‌کان:

- ر. ک: جه‌مال خه‌زنه‌دار «پۆژی کورد» بلاو کردنه‌وه و پيشه‌کی و له‌سه‌ر نووسین، به‌غدا: ۱۹۸۱.
- ت. ر: د. که‌مال مه‌زه‌ر ئه‌حمه‌د «تیگه‌یشتنی راستی و شوینی له‌پۆژنامه‌نوسی کوردیدا»، به‌غدا: ۱۹۷۸.
- ع. س: عه‌بدوپرپه‌حمان سه‌عید «کۆمه‌له‌ شیعری حاجی قادری کۆبی»، به‌غدا: ۱۹۲۵.
- گ. م: گیوی موکریان «دیوانی حاجی قادری کۆبی»، چ ۳، هه‌ولێر ۱۹۶۹.
- م. ر. س: مه‌لا په‌ئووفی سه‌لیم ئاغا «دیوانی حاجی قادری کۆبی»، ده‌ستنوس.
- م. م: مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د «حاجی قادری کۆبی»، ب ۱، به‌غدا ۱۹۷۳، ب ۲، ۱۹۷۴، ب ۳، ۱۹۷۶.
- ر: کوردستان: گۆفاری پۆژی کوردستان، ژماره (۱) سالی (۲) به‌غدا ۱۹۷۲.
- ع. م. ن: عه‌بدولمه‌جید نووره‌ددین جه‌لی‌زاده، هه‌ندئ له‌ شیعره‌کانی حاجی قادری کۆبی، ده‌ستنوس.
- م. ع. ق: ده‌قه‌کانی موحه‌مه‌د عه‌لی قه‌رداغی له‌ گۆفاری به‌یانی ژماره (۵۳) و (۵۵) و (۶۶) و نووسه‌ری کوردی ژماره (۶) ی خولی دووه‌م.

خوینہری بہ پریز! لہ ساغکردنہ وہی دہ قی شیعہ کانی حاجیدا زمانی ئەدہ بی کوردی
سەدە ی نۆزدەھە ممان رەچا و کردووہ، ئەو زمانە ی کہ «نالی» بەردی بناغە ی بو دانا و
قوتابخانە یە کی شیعری لە سەر بنچینە ی ئەو زمانە داناو «سالم و کوردی» یش بە شدارییان
لە گەلدا کرد و گەلی شاعیری دەرە وہی مەلەندی «بابان» پە پەوی ئەو قوتابخانە یان کرد و
حاجی کویش یە کیلک بوو لەو شاعیرانە. زمانی شیعری ئەو سایان پر بوو لە وشە ی بینگانە و
وہ کوو ئیستا پوخت نە کرابوو جا ئە گەر لە ناو شیعہ کانیدا چاوت بە وشە ی ئاوە ها کہوت ئەوہ
لە بەر رەچا و کردنی ئەو زمانە ئەدە بییە ی سەدە ی رابوردووہ وا حاجی وای گوتووہ.

(I)

گوتم به بهختی خه والوو

گوتم به بهختی خه والوو: بهسه ئه تو بی و خودا
له خه وه لسته زه مانی بجینه وه ئه ولا^۱
گورهی به هاریه، ئیستیکه شاخ و داخای ولات
پرله له لاله و نه سرین و نه رگسی شه هلا^۲
له گرمه گرمی سه حاب و له هازهیی باران
چیا یه پرله ههرا و نواله پرله سه دا^۳
پرله له سهیل و له گولاو و کانی روویی زه مین
پرله له بهرق و بریقهی بروسکه جه ووی سه ما
شکوفه دره می، شاباشی بایی وه عده ده کا
له شوقی مه قده می خه ملیوه داروبه ردی چیا^۴
پیاله یی زه پری نه رگس له سه رکه فی سیمین
پرله له شه بنمی وهك دورپر و لوئلوئی لالا^۵

۱. له هه ندی ده قدا «وتم» نووسراوه. له سه ره دهقی ده ستنووسی «م. پ. س» «گوتم مان نووسی. له دهقی «گ. م» دا له جیاتی «بهسه» وشه ی «وه ره» هاتووه.
۲. گوره: هه رهت، گه رمه، کات. نه رگسی شه هلا: نه رگسی کال.
۳. له هه ندی ده قدا «نه وال» نوال یا نه واله: زه وییه کی به رزی و نزمی هه بی. (بپروانه فهرهنگی خال، ل: ۶۱۴).
۴. شکوفه: خونچه ی گول. مه قده م: مقدم، هاتن. خه ملیوه: رازاوه ته وه.
۵. سیمین: زیوین. له دهقی «گ. م» دا «شه ونم» نووسراوه. لوئلوئی لالا: نایابترین جووری مروارییه. له دهقی «ع. س» دا «لوئلوئی لاله» هاتووه.

گولیش به پهنجهیی فهیرووزه جامی یاقوتی
 له بۆنیساری موههییایه پپر له زه پری ته لا^۱
 له شادی وهك سه فی شایی له کیو و که ژئه زهار
 هه ژا به خه له ته تی گولگوان و که وته ره قس و سه ما^۲
 چه من له لاله میسالی خه تی روخی دولبر
 سیاھ چادری لی بۆته خالی سه رگوانا
 له کن به نه وشه و خاو و هه لال و به بیوونی
 هه لالی پیستهیی خاوه عبیر و موشکی خه تا^۳
 چیا له ته وه سه ری دارژاوه تاکه مری
 چو زولفی سونبولی دهره م، چو په رچه می به ره زا^۴
 به جو شئی ناگری گولناری کانی هه لده قولی
 میسالی دیدهیی وامیق له سه سه ری عه زرا^۵

۱. فهیرووزه: پیرۆزه، په ننگ سه وز، یا خود په ننگ شین. [مه به ست له پهنجهیی فهیرووزه: ساق و ته نهی گوله که سه ری گوله که ی که وهك جامی شه راب سوور و یاقوتیه، له سه ره دهستی گرتوه و پیشکشی ده کا]. نیسار: په خش کردن، بلا و کردنه وه. موههییایه: ئاماده یه. ته لا = «طلا»: وشه یه کی فارسییه به مانای زیر (ئالتون) دی.
۲. ئە زهار: کۆکراوه ی «زهر» به مانای گول دی. له ده قی «ع. س» و «گ. م» دا له جیاتی «أزهار» وشه ی «إظهار» نووسراوه. له ده قی «ع. س» دا «هوژا» هاتوه، له «گ. م» یشدا «هوزار» هاتوه. خه له ته تی گولگوان: خه لاتی گول ره ننگ.
۳. [خاو و هه لال و به بیوون: سی جو ره گولی بۆنخوشن]. موشکی خه تا: جو ره میسکیکی نایابه، خه تا: ناوچه یه که له تورکستانی چینی که به میشک به ناوبانگه.
۴. چو: وه کوو چه شنی. سونبول: جو ره گولیکه، سونبولی دهره م: سونبولی به یه کاچوو. به ره زا: جو ره گیایه که، بار پزه.
۵. گولنار: گولی زه هه نار، په نه گیککی سووری ناگرینی هه یه. وامیق و عه زرا: دوو عاشق بوون وه کوو «مهم و زین» و «شیرین و فه رهاد».

قهلاتی زیوی پوخاوه هه رهس به تۆپی نه سیم
 سوپاهی لاله و گول، چادری له جی هه لدا^۱
 له گۆله شینی که قاز و مراوی دین و ده چن
 نه زیری ماه و ستاره ن له قولزوومی مینا^۲
 شنه ی نه سیمه سه دای ئاوی سافی سه ر قه لبه ز
 به ورشه ورشی گیا شه نگه بی بووه شه یدا^۳
 خرینگ و هۆری قولینگ و قه تاری سی له سه ران
 ده ییت و که و ده فپریت و شه هین چریکه ده کا
 له پیره پیر و له سمکۆلی پیره گاکۆی
 ده له رزی گای زه مین و ده ترسی گای سه ما^۴
 له ده نگ و دووکه لی شینی تفهنگی نیچیره وان
 میسالی سونولی زولفی که تیک بجی به سه با^۵

۱. هه رهس: په له به فریکی زۆرگه وره یه به قه د چیاوه برمیته خواره وه.
۲. له هه ندی ده قدا «گۆمه شین» هاتووه، [موحه ممه دی مه لاکه ریم نه لی: گۆمه شین باشته، تا ئاماژه بیته به دپی «گۆمه شین»؛ چونکه حاجی له دووره ولات دایه و چه ز ده کا به شیوه ی ته وریه به ناوی شوینه کانی لای شاره که ی ئاماژه بکات -هه نگاوی تر: ۴۰]. قولزوومی مینا: ئاسمانی مینایی، [ئاسمانی شین].
۳. قه لبه ز: تافگهی ئاو. [ورشه ورش: بریقه و ترووسکه]. شه یدا: عاشق، شیت.
۴. [پیره پیر: ده نگی گا. سمکۆل: سم و پیر به زه ویدا کوتانی ئازه ل]. گای زه مین: ئه وگا ئه فسانه بییه ی که ده لین گۆی زه وی له سه ر پشتی وه ستاوه. گای سه ما: «برج الثور»، که لروی گا.
۵. له ده قه کانی «ع. س» و «گ. م» دا نووسراوه «له بیست و دووکه لی» به لام ئه م ده قه مان له ده ستنوسه که ی «ع. م. ن» وه رگرت و تۆمارمان کرد. [موحه ممه دی مه لاکه ریم، دوی

چیاہ شیخ و کہوای سہوزہ، میزہری بہ فرہ
سیواکی چووزہرہ ریواسہ، تہیلہسانی گہ لا^۱
چہ مہن لہ لالہ و پریحان و نہستہرہن ئیمپرو
سوپیہر و سوبح و شہوہ و ئافتابی و ہختی زوحا^۲
چنار و عہرہرہ دہفزن ہزارہ نہ غمہسہرای
گیاشی زاکیہ تہسیحی شہبنمی لہ ملا^۳
لہ ژووری میگلہلی ہورہ، لہ ژیری میگلہلی مہر
شہبہی گولشہنی خہزرایہ، توودہیی غہبرا^۴
لہ کیو کہ ژ کہ سہر ئیوارہ دپتہوہ مآلات
لہ دہوری چادری ساحیبی مہوجی دا، وہستا^۵

تنگیرائیکی زور لہ گہل کاک عہدورپرہ زاق بیماردا، دہ گاتہ ئو قہناعہ تہ کہ «لہ بستوو» کہ بہ
مانای تہ پۆلکہیہ - دروستہ، نہک «لہ دہنگ و» ہرورہ کوو چوں لہ دہستنووسہ کانی لای خویدا
وہا ہاتوہ. ہرورہا دہلئ: دہبی وشہی «زولفی کہ» بہ سہر یہ کہوہ (زولفیکہ) بنوسریت،
چونکہ مانای شیعہ کہ ئاوہایہ: دووکہلی شینی تفہنگی نیچیرہ وان کہ لہ بستوو ئہ چی بہ
ئاسمانا، وہک سونبولی زولفیک وایہ بای سہ با تیکی دابئ. - ہہنگاویکی تر: ۵۳، ۵۴.]

۱. تہیلہسان: جبہی سہوز. ۲. سوپیہر: ئاسمان. [زوحا = ضحی].

۳. [ہزار: بولبول] نہ غمہسہرا: گورانی بیژ. لہ دہقی «گ. م»، «شہونم» ی ئہم سہردہمہی
ئیستا نووسراوہ.

۴. [خہزرا = خضراء: سہوز. میگلہل: پان، گہلہ]. توودہی غہبرا: گرد پۆلکہی بۆر، یا خود
عہردی بۆر.

۵. [مآلات: مہرو مآلات]. دہقی ئہم نیوہ دپرہمان لہ سہر باسیکی ماموستا مہسعود
موحہمہد، لہ گوفاری «کاروان» ی ژمارہ «۷» ی سالی ۱۹۸۳د، راست کردہوہ. لہ دہقی «گ.
م» دا نووسراوہ: «مہوجی دا ویستا».

له حیلہ حیلی کہ حیّل و له بارہ بارپی مہران
 له دہنگی قۆرہیی گاجووت و بوۆرہیی مانگا^۱
 له گورگہ لوور و حہ پەہی سەگ، له قارہ قاری بز
 له عە کسی دہنگی دو بارہی کہ دیتەوہ له چیا^۲
 له ئۆحہ ئۆحہیی گاوان و قیپرہ قیپری شوان
 له بگرہ بەردہیی کابان دہبیتە حەشر و حەلا^۳
 مەلائیکەیی سەری تاق و رەواقی مینایی
 دہبیتە جونبوش و لەرزین، دہکەونە حەولەوہلا^۴
 کہ هەلکرا شەوی ئاگر له کوللی رەشمالەک
 خجل دہبن له زەوایایی خەیمەیی والا^۵
 عوتارید و زوحەل و ئافتاب و ماہی تەمام
 خوڵاسە، سابیت و سەبیارہ تا دہگاتە سوھا^۶

۱. کہ حیّل: ئەسپی رەسەن.

۲. [وشەیی «دوبارە» دہبوا بە واوی جووت (دووبارە) بنووسرایە، بەلام لەبەر کیشی شیعەرە کہ بە یەک واو نووسیمان. (هەنگاوئەکی تر).]

۳. [کابان: خاتوون، کہ بیانوووی مأل. حەشر و حەلا: زلە و قەرەبالغی، حەشرەلا].

۴. مەبەست له «رەواقی مینایی» ئاسمانە. له هەندئ دەقدا «رەقس و سەما» هاتووہ. [حەولەوہلا: گوتنی لا حوول و لا قوۋة إلا باللہ. ئەم رستە یە لە کاتی سەر سوورماندا دہگوترئ].

۵. خجل دہبن: شەرمەزار دہبن. خەیمەیی والا: خەیمەیی بەرز و بلند، کہ مەبەستی ئاسمانە. [زەوایا: کۆی «زاویە» یە بە مانای گۆشە و سووچە].

۶. عوتارید و زوحەل: دوو ئەستیرەن له کۆمەلەیی خۆر. ئافتاب: رۆژ، هەتاو. ماہی تەمام: مانگی تەواو مانگی پر. سوھا: ئەستیرە یەکی کزە له کۆمەلە ئەستیرەیی حەوتەوانەدا.

سه‌با! ده‌زانی ژیانم له دووریان مه‌رگه؟!
ده‌سا وهره به کزه‌ی خؤ خجل بکه عیسا^۱
ئه‌گهر منم، له فیراقیان کزهم له جه‌رگه‌وه دئ
ئه‌گهر دله، وه‌کوو جه‌رگم ده‌لئی ئه‌وا سووتا
له پاشی ئه‌م هه‌موو دابستانه به‌ختی خواب ئالوود
میسالی ئه‌ژده‌ری نوستوو به‌رق له خه‌وه‌ستا^۲
جه‌وابی دامه‌وه ئه‌مما جه‌وابه‌کی وا په‌ق
نه‌ما مه‌جالی مه‌قال و موباحه‌سه له‌م لا^۳
گوتی: هه‌تا‌کوو خه‌زان و به‌هار و زستانه
مه‌داری عه‌یشی مه‌والیدی عالهمی غه‌برا^۴
به‌هاری وا هه‌موو سالیکی دیته‌وه ئه‌مما
ئه‌وانی ده‌چنه‌ دیاری مه‌مالیکی عوقبا^۵

۱. کزه: کزه‌ی با، شنه‌ی با. [واته: ئه‌ی بادی سه‌با تو وهره من زیندوو که‌ره‌وه وه‌کوو چؤن چه‌زهره‌تی عیسا فووی له مردوو ده‌کرد زیندوو ئه‌بوونه‌وه].
۲. خواب ئالوود: فارسییه به‌مانای خه‌والوو دئ. ئه‌ژده‌ر: ئه‌ژده‌ها، عه‌زیا.
۳. [موحه‌مه‌د مه‌لا که‌ریم لای وایه که «له‌م لا» هه‌له‌یه و دروسته‌که‌ی «لیمه لا = لِمَ لا» یه‌که دوو ئامرازێ زمانی عه‌ره‌بین (لیمه = لِمَ) واته: بوچی، (لا) به‌مانا نای نه‌فیه، سه‌رجه‌م واته‌ی (بوچی نه‌یه‌که له‌هه‌ر دوو ژۆر دوو پات ئه‌بیته‌وه].
۴. [مه‌داری عه‌یش: چه‌رخێ ژیان. مه‌والیدی عالهمی غه‌برا: سک و زا و به‌ره و به‌رچه‌ی ئه‌م دونیا تو‌ز اوویه].
۵. ئه‌م نیوه‌ دپه‌ره‌مان له‌سه‌ر باسیکی مامۆستا مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د له‌گۆڤاری «کاروان» ژماره‌ی (۷) ی سالی ۱۹۸۳ دا پراست کرده‌وه. له‌ده‌قی «ع. س» و «گ. م» دا، «ئه‌مانه‌ ده‌چنه‌وه» هاتووه. عوقبا: روژی قیامه‌ت.

یہ کیکی نایہ تہ وہ، چوونیان ہر ٲو چوونہ
 لہ شیخ و عالیم و جاہیل، لہ پادشاہ و گہ دا
 مہ کانہ، شہوقی بہ عیلاتہ، پہ شمہ کوٰنہ ہوار
 حہ یاتہ، زہوقی بہ ٲہ حبابی، بایہ تاب و ہہوا^۱
 رٲہ فیقی کوٰنہ نہ ماون، جوانہ کان پیرن
 بہ شق دہرؤن و لہ داری دیارہ شہ ققی عہسا^۲
 لہ دووسہ دی یہ کہ کی زہ حمہ تہ بناسییہ وہ
 مہ گہر بہ ناو و نشان و بہ خزم و باب و برا^۳
 کہ بیی و بچیہ وہ ئیستا «کائہ» دیسان
 سہ فہر دہ کہ ی لہ وہ تہن دہ چچیہ شاری جابولقا^۴
 خولاسہ یی قسہ ئیستیکہ مہ سلہ حہ تہ مہ یہ
 بلیی بہ وہ جہی نہ سیحہ ت، بہ کاغز و ئینشا^۵
 ٲہ مان! کورانی رٲہ فیق و برادہ رانی ولات
 بہ ئیوہ ہر کہ گہ یی ٲہم کہ لامی بی سہروپا

۱. [عیلات: کوٰی عیل، خیللی کوٰچہری کہ گہرمیان و کوٰستان دہ کہن]. پہ شمہ، پہ شم: ہیچ، بی کہ لک. ٲہم دٲرہ شیعرہ شمان لہ سہر دہ قی «کاروان» ی ژمارہ «۷» رٲاست کردہ وہ.
۲. جوانہ کان: جاحیلہ کان، گہنجہ کان، لاوہ کان. لہ دہ قی «گ. م.» دا نووسراوہ «لہ دووری دیارہ شق و عہسا».
۳. [یہ کہ کی: یہ کیکی].
۴. [کائہ: وشہ یہ کی عہرہ بییہ کہ بو جواندن بہ کار دیت، واتہ: وہ کوو ٲوہ وایہ]. ٲہم نیوہ بہ یتہ لہ ہہ ندی دہ قدا بہم جوڑہ یہ: «گہر بیی و بچیہ وہ ئیستا کہ بو وہ تہن دیسان». جابولقا: شارٲکہ ناوی ہہ یہ و خوٰی نییہ. بو یہ کہم جار لہ داستانہ کانی ہہ زار و یہ ک شہودا ناوی ہاتوہ.
۵. موحممہ دی مہ لا کہ ریم لای وایہ - وہ ک چوٰن لہ دہ ستنووسہ کانشدا ہہ یہ - وشہ ی «ٲوہ یہ» لہ نیوہ بہ یتی یہ کہ مدا دروستہ لہ جیاتی «ٲہ مہ یہ»، چونکہ شوٰنہ کہ جیی ٲامازہ ی نادیارہ.

له پاش ٺهوهی که تهسحیه و موتالعهی بکری
 به یادی من له بهری کهن له روویی میهر و وهفا^۱
 هه تا له خیتتهیی بیگانه فه خری پیوه بکه م
 له بهینی زومرهیی ٺه حیا و مه جمه عی مهوتا^۲
 ونی مه کهن وه کوو ٺاساری «نالی» و «کوردی»
 له سه هوی دیده بیوشن، گوزهر بکهن له خه تا^۳
 نییه له مومکینی ٺیمکان خه تا و سه هوی نه بی
 به غهیری خواجهیی دیوانی «عَلَّمَ الْأَسْمَاءُ»^۴
 ٺهوی حه سوود و جه هوولن، له ٺیم و ره خنه گرن
 له عیب و ره خنهیی عالیم بهری ده بن ٺوده با^۵
 ٺه مانه زادهیی ٺه فکر و خو شه ویستی منن
 ٺه گهر قه بیح و که ریهن، ٺه گهر شهل و ٺه عما^۶

۱. تهسحیه: «ته صحیح»، راست کردنه وه. میهر و وهفا: خو شه ویستی و وه فاداری.
۲. [خیتته = خیططه]. خیتتهیی بیگانه: یا خوتتهیی بیگانه، مانای خاکی بیگانه یه. زومرهیی ٺه حیا: کومه لی زیندوان. [مه جمه عی مهوتا: جیی کوزیونه وهی مردوان].
۳. دیده بیوشن: چاو بیوشن، له ده قی «گ. م» دا «چاوی بیوشن» هاتووه. گوزهر بکهن له خه تا: به سهر خه تاکانی تیپهرن، چاو له خه تاکانی بیوشن.
۴. [لام وایه نیوه بهیتی یه کهم ٺاوه ها راستتر بیئت: «نییه له مومکین، ٺیمکانی خه تا و سه هوی نه بی»، واته: «یی» یه که له باتی ٺه وه بلکیترت به مومکینه وه بنووسیترت به ٺیمکانه وه، چونکه مانای نیوه بهیته که ٺاوه هایه: له ٺیو مومکینا تا ٺیمکانی نییه هه له و سه هوی نه بی. به م شیوه نیوه بهیته که هه م له باری ماناوه و هه م له باری کیشه وه له بارتره. مومکین: زاراوه یه کی عیلمی که لاهه به رانبر به «واجب» ه. مه بهستی له «خواجهیی دیوانی عَلَّمَ الْأَسْمَاءُ»: خودایه. ٺیشاره ته بو ٺایه تی «و عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا» به قهره: ۳۱.
۵. جه هوول: نه زان. [له ٺیم: رژد، چرووک]. له ده قی «گ. م» دا نووسراوه: «عالم».
۶. قه بیح و که ریهن: ناشرین و ره زاقورس. ٺه عما: «الاعمی»، کوپر و نایینا.

میسالی فخره‌یی «ژیشک» که پیی ده‌لی دایکی:
 ئیلاهی! قاقومه یا خهز، سه‌موره یا دیبا؟!^۱
 شه‌بیی جوّله که رازی نه‌بی به سهردری خوئی
 مه‌لین فه‌ساحه‌تی کوردی به فارسی ناگا^۲
 به‌لاغه‌تیکی هه‌یه، هیچ زوبانی نایگاتی
 له بی‌ته‌سه‌سوبی کوردانه بی‌ره‌واج و به‌ها^۳
 که خوئی تی‌نه‌گه‌بینی، له نیکته‌کانی نه‌گه‌ی
 ده‌لیی هه‌موو هه‌زه‌یانه خودا به‌لای لی دا!^۴
 به‌لام ئەوانی که سهررافی زیپر و زیوی قسه‌ن
 به شه‌ره‌وایی ده‌زانن، چ سککه‌یه که ره‌وا^۵
 چ حکمه‌تیکه که ئاساری کورده ناموسی
 نه‌کیمیایه، نه‌عه‌نقا، له به‌ینی ئیمه‌نه‌ما^۶

۱. [فهرخ: بیچوو، به‌چک. ژیشک: ژه‌ژوو، گیان‌له‌به‌ریکه در‌کاوی]. له ده‌قی «گ. م» دا له جیاتی ژیشک «ژووشک» هاتوو. خه‌ز: ئەمه‌ش گیانه‌وه‌ریکی وه‌ک سمۆره‌یه، که‌ولیکی نه‌رمی ئاوریشمینی هه‌یه. قاقوم: قاقم جوّره‌گیانه‌وه‌ریکه له سمۆره‌ده‌چی و که‌ولیکی نه‌رمی هه‌یه. دیبا: جوّره‌قوماشیکی ره‌نگاوپه‌نگی ئاوریشمینه.
۲. سهردر: جل‌وبه‌رگی چنراوی ده‌سکردی جوّلا. [جوّله‌که: ئەوه‌ی ئیشی جوّلا‌یی ده‌کا، واته: شال و به‌رمال‌دووور. مامۆستا هه‌ژار له هه‌نبانه‌بۆرینه‌دا له‌سه‌ر وشه‌ی «سه‌ردر» ئەم به‌یته‌ی به‌م شیوه‌هیناوه‌ته‌وه: «وه‌کوو جوّلا‌یی که رازی... هتد»].
۳. به‌ها: نرخ، قیمه‌ت. ۴. هه‌زیان: «ه‌زیان» هورپنه.
۵. [شه‌ره‌وا: دوو مانا ده‌به‌خشی، یه‌که‌م: به‌شایانی پادشایانی ده‌زانن؛ دووه‌م: به‌«شه‌ره‌وا»ی ئەزانن که ناوی دراویکی میرنشینی کورد بووه له ناوچه‌ی بۆتان. هه‌نگاوی‌تر: ۱.۵]. ره‌وا: هه‌لال، حه‌ق.
۶. عه‌نقا: جوّره‌بالنده‌به‌کی خه‌یالییه، ناوی هه‌یه و په‌نگی نییه. [مه‌به‌ستی ئەوه‌یه بلی: خو ئاساری کوردی کیمیا و عه‌نقا‌نین، که دوو شتی نایابن، ئەی بۆچی له‌به‌ین چوون؟!].

ٲیلاهی نه یخه یه بهر چه نگی مه نده بووری له ئیم
 نقوودی «حاجی» که نه یدیوه خوسره و دارا^۱
 ئومیڊی وایه نه سیبی که ریمه کی وایی
 به خیری دایکی و بایی له رپی خودا بیبا^۲
 گهلئ قسه م له دلآ بوو حیکایه تم ما بوو
 که چی له به ختی که چم خامه نووکی لیره شکا

(۲)

ئه وه شاهه نشه هه

ئه وه شاهه نشه هه بو عه بد و پاشا
 موعه للهق خه یمه یی ئه فلاکی هه لدا^۳
 ئه تو مه سنووعی، چیتداوه له سانیع؟
 له زانینی ئه وه نادانه دانا

۱. مه نده بوور: وشه یه کی فارسییه به مانای به دب ختی غه مگین دئ. نقوودی حاجی:
 هه رچه نده به مانای پاره کانی حاجی دئ، به لام لیره دا مه به سستی شیعره کانیه تی، له رووی
 به هادارییه وه شو به اندوویه به پاره.
 ۲. ئه م نیوه دپره شیعره له ده قی «گ. م» دا به م جوړه هاتووه: «ئه مین به وایه نه سیب و گهر
 یه کئی وایی». له ده قی «گ. م» دا له جیاتی «له رپی خودا»، «له رپی خیرا» هاتووه. له ده قی «م. پ.
 س.» و «ع. س» دا «بیدا» هاتووه، به لام ئیمه ده قی «گ. م» مان لا په سند بوو «بیبا» مان نووسی.
 ۳. [موعه للهق: هه لواسراو، دالۆسکه. خه یمه: تاوئ، ره شمال و چادر. ئه فلاک: کۆی فه له که
 واته: ئاسمان. واته: به بی ئه ستوون و کۆله که چادری ئاسمانی هه لداوه.]

موعه مایه جیهان ئیسمی موعه ماما
مه کانی ئیسمه نه ک جیگه ی موعه ماما^۱
به بی دینی جه مالی بی قهرینی
خه لایق سه ر به سه ر ئیمانی هیئا!^۲
به با زولفی که له رزی تا به تا بوو،
له گه ل له رز و له گه ل تا بوونه هه متا^۳
موتالای دهوری زولفهینی موسه لسه ل
ئه وه نده م کردووه لیم بو به سه ودا^۴
له دهوری دورپی دندانی به قیمه ت
ددانی که ندووه لوولوویسی لالا^۵

۱. موعه ماما «معمی»: لوغه ز، ئه و قسه ی مانای نادیاره، [مه ته لۆک]. له دهقی «گ. م» دا نووسراوه: «جیگه ی موعه ماما»، به لام ئیمه به پیی دهقی «م. پ. س» و مانا که ی، کردمان به «موسه ماما».
۲. دینی: به مانای دینتی دئ. بو کیشی شیعه که به م جووره هاتووه و له دهقی «م. پ. س» دا نووسراوه «دینتی» و کیشه که ی تیکداوه. بی قهرین: بی هاوتا.
۳. [تا]: له نیوه به یتتی دووه مدا به مانای یاوه، واته له رز و تا].
۴. [موتالای]: موتاله عه، خویندنه وه. زولفهین: زولف + ین که نیشانه ی جووته (ته سنیه) له عهرییدا به مانای دوو تال مووه، وادیاره کنایه بی ت له دوو پرشته ی «عله و معلول» که به شیوه ی زنجیر، (موسه لسه ل) دهروا تا له ئه نجامدا ئه بریت و خودای پی سابت ده کرئ. سه ودا: عه شق، ئه وین. موحه مده دی مه لاکه ریم ئه لی: «هه رچه ند ده سخه تیکم بو پالپشتی قسه که م نه دۆزییه وه، به لام لام وایه «لیم بوته سه ودا» راستره». هه نگاوئ تر: ۱۵۹.
۵. دندان: ددان، دان. له دهقی «م. پ. س» دا دوندان هاتووه. وه له دهقی «گ. م» دا نووسراوه: «لوولوئی لالا» به لام ئیمه له سه ر دهقی «م. پ. س» وه کوو ناو هه لبه سته که مان نووسی چونکه راستره. [لوولوویسی لالا: مرواری ترووسکه دار و به ورشه].

له لای من په شمه ټم زه خمه هه تاکه ی
به زایع ناچئی ټم سه بره له لای خوا^۱
زه مانی حاله «حاجی» حاسلی تو
ده بیته دوینی ټم مرو، میسلی فهدا^۲

(۳)

به سته یی زولفی نیگار یکم

به سته یی زولفی نیگار یکم په سهن بازی ده کا
سه فقی موژگانی له تابووری سوپای غازی ده کا^۳
سامیری گوځساله یه، توپرپی که ته پراری ده کا
ساحیری ټه سللی هه یه غه مزه ی که غه ممازی ده کا^۴

۱. هه رجه نده وشه ی «هه تاکه ی» هیچ واتایه کی گونجاو به پی شوننه که ی نادا به ده سته وه، به لام له هیچ سه رچاوه یه کیش وشه یه کی راسترمان نه دوژییه وه.
۲. فهدا: وشه یه کی فارسییه به مانای سبه ی، سبه ینی دی.
۳. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «سه فقی موژگان»، «تیپی موژگانی» هاتووه. [په سهن باز: ته نافیاز، ټه وکه سه ی به سه ر ته نافدا ده روا و یاری به په ت ده کات. سه فقی موژگان: ریزی برژانگ و مژول. تابوور: ریز و سه ف. غازی: شه پرکه ر].
۴. سامیری: ناوی سیحربازیکی سه رده می حه زره تی موسایه. گوځساله: گوځک. مه به سته ی له و گوځکه یه که سامیری له زپری دروست کردبوو داوای له موساییه کان کرد بیپه رستن. [تورپه: پرچی شوځپه وه بوو به سه ر ناوچاواندا. ته پرار: ته رده ست، ټه وکه سه ی که به ده ستورده له سیحردا، مه به ست ټه وه یه که له دل بردنا ده ستیک کی بالای هه یه. غه مزه: لار و له نجه، ناز و کرشمه].

ههروه کوو عیسا له سهر به حری ههوا کهوته سه ما
ههرچی مووسایی نه بی چون نه فیی ئیعجازی ده کا^۱
من فه قیّم و غهیری سپاره م له باخه لدا نییه
ئهو که سهی ساحیب قرانه ئیددعای غازی ده کا^۲
ساغی له م پریگایه دا کاری له دین چی؟ سادیه
هه ر که سیکی عاشیقه ئه لبه تته ئه نبازی ده کا^۳
دل که ده ربه ندی حه یا و نه نگ و نام و عارییه
ئهو قسووری کردووه دی ئاره زووی نازی ده کا^۴
سهیری لهو ته ننازییه قازی به موفتی ناکری،
سوئی ئیمانی ده دا «حاجی» به گیان رازی ده کا^۵

۱. له ده قی «گ. م» دا به م جوّره هاتووه: «ههرچی مووسا نه بی». دیسان له هه مان ده قدا ئه مه ش به م جوّره هاتووه: «نه فسی ئیعجازی ده کا».
۲. غازی و قران دوو جوّره پاره ی کۆزن. [سپاره: سی تیکه، به شیك یان جزمیک له قورنان].
۳. ئه نبازی: دوستانه تی، هاوکاری.
۴. [قسوور = قسوور: که مکاری، کوّتایی کردن له کاردا].
۵. ته ننازی «طنّاز» ی: وشه یه کی عه ره بییه به مانای سوخریه ت و گالته جاری دئ. [به بۆچوونی موحه ممه دی مه لاکه ریم «مفتی» دروسته نه ک «موفتی»، چونکه لیره دا مه به ست مفت و خوړایی بوونه، نه فتوادهر. حاجی، به گویره ی پینووسی کۆن «مفتی» له پوآله تدا له به رانه بر «قاضی» داناوه که ویستویه تی هه م مانای مفت و خوړایی بی و هه م مانای موفتی. -هه نگاوئ تر: ۱.۶۱].

(۴)

تالہ مکتبہ نو مہم دی

تالہ مکتبہ نو مہم دی مہشقی ٹلف و بیّ دہ کا
چاوه کہم بوویته دویت و گریه سورخی تیدہ کا^۱
لیی مہ پرسہ مہ سئہ لہ ی نوقته ی دہم و مووی کہ مہر
مووشکافہ، بووعہ لی باسی پہری و جین چئی دہ کا^۲
نہم ہہ موو دنیاہہ خاسسی حوکمی دوو دیوانہ یہ
من لہ شارم غایہ تی مہ جنون ہہوای لادی دہ کا
قہ سری عومرم داتہ پی داری لہ سہر بہردی نہ ما
بانئی توولی ٹہمہل ئیستیکہ دہستی پیّ دہ کا^۳
خواجہ خوئی پیرہ، وہ جاغی کوپڑہ، مالی بیّ حساب
پیّم بلین - ئیشکالمہ - : ٹہم کوّششہ ی بوّ کئی دہ کا؟

۱. سورخ: سوور، مہرہ کہ بی سوور، کہ مہ بہستی لہ خوینی چاویہ تی.

[موحہ مہدی مہ لاکہریم ٹہ لی: ئیستا لام وایہ دوور نیہ وشہی «دی» یش لہ نیوہ ی یہ کہ می
نہم بہ یتہ دا «دی» بی، بہ مانا: دیتہ وہ. واتہ: تا دوست لہ مکتبہ دیتہ وہ کہ چووہ مہشقی
ٹہ لفو بیّ ٹہ کا لہوئی، دیدہم لہ خہ فہ تا بوئی بووہ بہ دویتی مہرہ کہ ب تیکردن و گریان لہ جیاتی
مہرہ کہ بی سوور - کہ لہ حوجرہ ی فہقی «سورخ» یان پیّ ٹہوت - فرمیسی کوئینی خوئی
تیّ ٹہ کا. - ہہ نگاوئی تر: ۶۵.]

۲. مووشکافہ: مووشکاف، مووقہ لیش. [چئی کردن: راست و ساغکردنہ وہ].

۳. [واتہ: کۆشکی تہ مہنم پروخا (پیر بووم)، کہ چی ٹارہ زووی دوور و دریژ تازہ خہریکہ
بنہرہ تی دیواری ہہوہس و رابواردنی دہنی. ئیشارہ تہ بوّ حہ دیسی پیغہ مہر (دخ) کہ
ٹہ فرموئی: «یشیبُ ابنُ آدم و یشبُ فیہ خصلتان: الحرصُ و طولُ الأمل» واتہ: مروّف پیر دہ بی
بہ لام دوو رپہ وشتی تیا لاو دہ بیٹہ وہ: چاوچنۆکی و ٹارہ زووی دوور و دریژ] لہ ہہندی دہ قدا
سہرہ تای ٹہم نیوہ دپڑہ بہم جوڑہ ہاتوہ: «بانی بیّ توولی ٹہمہل».

شیخی من بهو غایه‌ته پشتی له عالهم کردووه
سووره‌تی خوشی له نیو ئاوینه پشتی تی ده‌کا
ماچی دهست و پیی ئه‌میری ده‌ستگیری حازره،
شیته «حاجی» ماچی لیو و دهستی ده‌ست‌وپیی ده‌کا^۱

(۵)

تمنیت من الدهر

«تَمَنَيْتُ مِنَ الدَّهْرِ نِدَائِي أَرْمِنَا نَادِي»
گوتی: هه‌رچی ته‌مه‌نناکه‌ی له دنیا غه‌یری من نادا^۲
له سایه‌ی زولفی ئه‌فشان‌ی په‌ریشان دئی خه‌تی مانی
له ته‌سویری ئه‌گه‌ر جارئ به‌ وه‌ستایی قه‌له‌م دادا^۳
خه‌تی ده‌وره‌ی روخی داوه‌ وه‌کوو مووری سوله‌یمانی
خه‌یالی کردووه‌ زولفت به‌ حيله‌ خاته‌می لادا^۴

۱. ده‌ست‌وپیی: به‌ مانای خزمه‌تکار دئی. له ده‌قی «گ. م» دا نووسراوه: «شیته حاجی ماچ له لیو و ده‌ست‌وپیی ئه‌و ده‌کا».
۲. [واته: ئه‌من ئاواته‌خواز بووم له زه‌مانه، بانگ و جارپشم له‌میژه هه‌ر هاوار ده‌کا]. اَرْمِنَا: جمع زمان، کۆکراوه‌ی زه‌مانه. له ده‌قی «گ. م» دا رپنوسه‌که‌ی نیوه‌ی به‌ کوردیه‌وه‌ نیوه‌شی به‌ عه‌ره‌بیه، که‌چی نیوه‌ی دپیره‌که‌ عه‌ره‌بیه‌ ده‌بی هه‌مووی به‌ عه‌ره‌بی بنووسری.
۳. ئه‌فشان: بلاو په‌خشان. مانی: وینه‌کیشیکی زۆر ناودار بووه.
۴. له ده‌قی «گ. م» دا نووسراوه: «دادا». [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم «مووری» به‌ لاره‌ هه‌له‌یه و ئه‌لی: له‌م چا‌په‌دا له‌بیرم چوو راستی که‌مه‌وه و دروسته‌که‌ی «مۆری»-یه واته: موهر، مؤر، هه‌روه‌کوو چۆن «خاته‌م» له‌ دپیری دووه‌مدا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌مه. جا مانای به‌یته‌که‌ به‌م شیوه‌یه: که‌ روخساری خوشه‌ویستی شو‌به‌په‌راوه‌ به‌ نه‌خشی ناو‌مۆره‌وه‌ و مووی ده‌ور و پشتی

لہ ژیر قافی فیراقیدا وہا فہرسوودہ یہ جیسم
لہ گہل عنقا قہرینم من لہ ئیسمی بی موسہمما^۱
خہدہنگی دیقہتہ تی «حاجی» قہسیمی جہوہہری فہردہ
کہ چی وہسفی دەمی ہەر ما لہ ژیر پەردہی موعہمما^۲

(۶)

کہ توفانی سروشکم کہوتہ غہوغا

کہ توفانی سروشکم کہوتہ غہوغا
بہ مہ ماہی گوتی: «یا حافظ اللہ»^۳
ئەمن عنقا ترم بۆچی زہبوونم
لہلام وەك قافہ باری تەنکی ئەسما

پرووی بہ نووسینی رەشی سەر کاغز بہ دەوری مۆردا کہ ئەنری بە کاغزەوہ. (ہہنگاوئ تر: ۶۶). پیوستہ ئەوہش بلین مہبہست چ «مور» یا مۆر بیت، حاجی ئامازہ بہ چیرۆکی حەزرتی سولہیمان لہ گہل میروولہدا دەکات، ہەر وہا باسی ئەنگوستیلہ کہشی دەکات کہ مۆریشی پیوہ بوہ.

۱. فہرسوودہ: ہاردراو ہیلاک. قہرین: ہاوتا، ہاوپری. [عنقا: بالندہیہ کی خہ یالیہ، سیمورغ. ئیسمی بی موسہمما: ناوی بی خاوەن ناو].

۲. [خہدہنگ: تیر. دیقہت وردبوونہوہ. قہسیم: ہاوبہش. جہوہہری فہرد: بہ بچووکترین ماکی کہ لەو ئەم دنیا دروست بوہ (جزء لایتجزی) واتہ: سہرنج و وردبوونہوہی حاجی وەکوو جہوہہری فہرد وردہ]. لہ دەقی «گ. م» دا نووسراوہ: «موسہمما».

۳. سروشکم: فرمیسکم. غہوغا: ہہراو ہۆریا. [بہ بۆچوونی موحمەدی مەلاکەریم «مہ» ہەلایہ و «ما» دروستہ، چونکہ حاجی ئەیہوئی بلی: کہ فرمیسکم لافاوی کرد، لافاوە کہ ئەوہندہ زۆر بوو، ماسی کہ لەناو ئاوا ئەژی و لە ئاواترسی، پی وتین: خودا بتانپاریژی لہم ئاوە. -ہمان سہرچاوە].

دهزانن من که بی دار و دیارم
سه گی مه جنوونم و غه مخواری له یلا^۱
له دنیا هه رکه سی مه قسوودی عیشقه
بکا وهك من به کوللی ته رکی دنیا
که دایهینا و هه لی نا چاوی مهستی
په وان فیدا ده کهم دل چاکی هینا^۲
فهلاتوون تو ده لی دنیا قه دیمه؟!
له خمخانه ت بنین وا خو ت له خم نا^۳
ته دی بوچی زه مینیش بو ته گه ردوون؟
له سه یلی نه شکی توندی بی مو حابا^۴
موسولمانان! سوخه ن سه ره به سته تاکه ی؟
له ده ست نه و کافری بی دینی ته رسا^۵
له هه ردوو لاهه زولفی که وته گه رده ن
نه له م لا ده رده چی «حاجی» نه له ولا

۱. بو راستکردنه وهی ئەم نیوه دپره پشتمان به دهقی «م. پ. س» بهست.
۲. [ره وان: گیان]. بو ساغکردنه وهی ئەم نیوه دپره ش هه ر پشتمان به دهقی «م. پ. س» بهست.
۳. [فلاتوون: ئەفلاتوون، قه دیم: ئەزەلی. واته: ئەفلاتوون تو ئەلی: دنیا قه دیمه و هه ر بووه و هه ر ده میتی. خم: ده فریکی گه وره یه له قور دروست ده کری که شه راب یا سرکه یا... تیده که ن].
۴. ئەشک: فرمیسک، ئەسرین، پوندک. [بی مو حابا: بی په روا، نه ترسانه، بی خو شه وستی].
۵. ته رسا: دیان، گاور، مه سیحی. [سوخه ن سه ره به سته: قسه ی به پیچ و په نا].

(۷)

دهخيلت بم وهره ساقی^۱

دهخيلت بم وهره ساقی «أدر كَأْساً وَ ناولها»
 غم و غوسه‌ی دلم كه‌م بوو «ولی افتاد مشكل‌ها»
 ئومیدی میسکی موشکینم «صبا زان طره بگشاید»
 كه چی نه‌مزانی به‌م ده‌رده «چه خون افتاد در دل‌ها!»^۲
 له هیجرانی نه‌تو بو من «چه أمن عیش؟ چون هر دم»
 نه‌جهل بانگمان ده‌کا زووکهن «که بر بندید محمل‌ها»
 بلئی بمره ده‌بی بمری «گرت پیر مغان گوید»
 كه چونکه خوئی خه‌به‌رداره «ز راه و رسم منزل‌ها»
 له به‌حری عیشق و به‌حری مه‌وج و «گردابی چنین هائل»
 به‌هاواری دلم ناگهن «سبکباران ساحل‌ها»
 له نه‌وو هل عیشقی ون کرد و «به بدنای کشید آخر»
 چلون په‌نهان ده‌بی سپر ری «کزو سازند محفل‌ها»
 نه‌گر تو موخلیسی عیشقی «ازو غائب مشو حافظ»
 كه «حاجی» بو سه‌فه‌ر برپوا «دع الدنيا و أهملها»^۳

۱. نه‌مه تی‌هه‌ل‌کیشی‌کی حاجیه له‌گه‌ل شیعری «حافظی شیرازی». اترتیبی نه‌م به‌یتانه‌م به‌ گویره‌ی دیوانی حافظ ریز کردووه، تاله باری ماناوه رینک بیت، ئیدی نازانم چون موحه‌مه‌دی مه‌لاکهریم و کاک سه‌ردار و که‌ریم نه‌م جیه‌جیه‌یان نه‌نجام نه‌داوه!!

۲. له ده‌قی «گ. م» دا نه‌م ده‌قه فارسییه به‌م جوړه هاتووه: «گر صبا زان طره بگشایه». به‌لام ئیمه له‌سه‌ر ده‌قی «م. ر. س» راستمان کرده‌وه. شیعره فارسییه که خویشی هر به‌م جوړه‌یه.

۳. له ده‌قی «گ. م» دا نه‌م رسته عه‌ره‌بیه به‌م جوړه هاتووه: «دعی الدنيا و أهملها» لیره‌دا «دعی» بو میینه‌یه و «أهمل» یش بو نیرینه‌یه، بو‌یه راسته بنووسری «دع الدنيا و أهملها»

(۸)

دل هیلاکس نازته

دل هیلاکس نازته با غمزه ته دبیری نه کا
هر ده بی بمرئ مه گهر خه للاق ته قدیری نه کا^۱
ئهی قیامت قامه تی «تووبا» قیامم ههسته تا
داعیهی به رزی له گولشه ن سه روی کشمیری نه کا^۲
من خهوی ئه و چاوه عه رزی ئینوسیرینم ده کرد
نووست و فهرمووی هیچ که سی ته فسیر و ته عبیری نه کا^۳
من له سایه ی ئهم دهره نارؤم هه تا پؤژم نه یی
با به که یفی خوئی بکا به دکار و ته قسیری نه کا
چونکه نرخی ماچی توئی گوپی هه موو دهسته و دوعان
خه تتی نه وخیزت وه کوو زولفت خودا پیری نه کا^۴

﴿﴾

ههروهك له شيعره كه ی «حافظ» يش دا هه روا هاتووه و هه ر دوو فرمانی داخوازی «دع» و «أهمل» بؤ كه سی نیرن.

۱. [موحه ممه دی مه لاکه ریم «خه للاقی» له «خه للاق» پی پاستره، چونکه ئه گهر جیناوی «ی» بؤ دل برواته وه ماناکه ی جواتر دینه وه، سه ره رای ئه وه ی کیشه که ره وانتر ده بی. -ههنگاوئ تر: ۷۰].

۲. «تووبا»: ناوی دره ختیکه له به هه شتدا. [واته: ئهی خوشه ویستم! تو ههسته سه رخوت و بالای به رز و بلندی خوت دهرخه که وه کوو داری تووبا وایه، با ئیتر سه روی کشمیری ئه وه نده لافی بالابه رزی لی نه دا].

۳. ئینوسیرین: زانایه کی ئیسلام بووه، له لیکدانه وه ی خه وندا به ناوبانگ بووه. [به بروای موحه ممه دی مه لاکه ریم بؤ ئه وه ی کیشی نیوه به یتی دووه م پرنک وینک بیت، پیویسته له سه ر وشه ی «هیچ» دا سووکه وه ستائیک بکریت. -ههنگاوئ تر: ۷۴].

۴. نه وخیز: تازه هه لچوو.

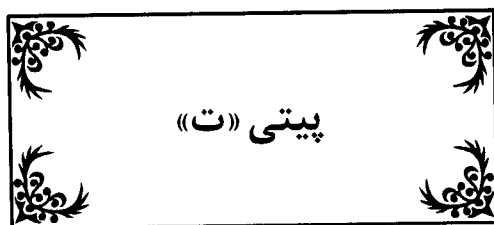
پیی بلی بادی سه با غم لیړه بی کهس که وتووہ
 دل بوو غه مخواری ئەمانه، له حزه یی گیری نه کا^۱
 ناحه قه ئەو دەر حه قم که ی ده یگری میزانی حه ق؟
 کاتبی ئەعمال ئە گەر بیت و تهره فگیری نه کا^۲
 غه یری دل ماویژه کهس تیرت له رۆحی من که وی
 تا به جوشی خوینی «حاجی» سینه که وگیری نه کا^۳

۱. له ده قی «گ. م» دا نووسراوه: «بابی صه با».

۲. له ده قی «گ. م» دا، «طه یی فیکری» نووسراوه، به لام «تهره فگیری» راسته، چونکه به مانای «لایه نگیری» دئ و له گه ل تیکر ای مانای شیعه ره که جوان ده گونجی [کاتبی ئەعمال: ئەو په ریانه ی که کرداری مرؤف ده نووسن و له سه شانی راست و چه پ دان. موحه ممه دی مه لا که ریم لای وایه «ناحه قی» له «ناحه ق» باشتره، چونکه حاجی ئەیه وی بلی: ئە گەر فریشته ی بنووسی کرده وی مرؤ که چاکه و خراپه ی ئاده میزاد له ده فته ری کرده وه ده نووسی و هه لی ئە گری بۆ رۆژی قیامت، لایه نگیری ئەو نه کا و به لای ئەویا نه شکینیتته وه، ترازووی کیشانی حه ق و ناحه ق چۆن زولم و ناحه قی ئەو دەر حه ق من ئە گریته خوی؟ - هه نگاوی تر: [۷۵].

۳. ماویژه: مه هاویژه، مه هاوی.

(I)

مہماتم حیاتہ

مہماتم حیاتہ، حیاتم مہمات
 کہ لیم توند دہیٰ ٿو دہمی ئیلتیفات^۱
 لہ بی «نازہنین» ی بہ خہ تتی «جہلی»
 لہ «ئیران» ٿوہی گرتوہ تا «ہیرات»^۲
 «عمر گونہ تتی» لہ ززہ تی داتہ پی
 «تہ کہ ٿتو» ی شکا زینی ٿہ سپی حیات^۳
 تہ ماعم بوو دونیا و عوقبا بخوم
 ٿہ مم چوو لہ دہست و ٿہوم بو نہ ہات^۴
 لہ غور بہت بہ شاہی لہ بیر ناکری
 زہمانی جوانی و یادی ولات^۵

۱. سہرہ تہی ٿم ٿہ لہبہ سہتہ مان لہ سہر دہقی «م. ر. س» راست کردہوہ. [مہمات: مردن. حیات: زیندوو بوون. ئیلتیفات: ٿاور لیدانہوہ و سہرنج دان].
۲. ہیرات: ناوی شاریکہ لہ ولاتی ٿہ فغانستان. [لہب: لیو، لیوار، لچ. خہت: ہیٿل. جہلی: پروناک، دیار. «نازہنین، جہلی و ئیران» ناوی سی گوندن لہ ناوچہی خوشناوہ تی کہ حاجی بہ شیوہی ئیلتیفات ٿماژہی بویان کردوہ. جا لہ بہر ٿہوہی حاجی ٿہیہوئی لہ وشہی ئیراندا تہوریہ بکا، وا باشترہ «ئیران» بنوسریٿ تا «ئیران»، تا ہم مانای دئیہ کہ بدا و ہم مانای ولاتی ئیران. -ہہنگاوئی تر: ۱.۷۸].
۳. «عمر گونہت»: بہ دوو مانا بہ کار ہاتوہ: یہ کہ میان بہو مانایہ دئی کہ پیر بووہ و گونہ تتی خوشی تہ مہنی داتہ پیوہ، لہم حالہ دا وشہی «عمر» بہ «عومر» دہ خوئیریتہوہ. دووہ میشیان بہ مانای ناوی دپی «ٿومہر گونہت» دئیہ کہ کہوتوتہ خوارووی کوہیہ. لہم حالہ دا وشہ کہ «عومہر» ۵. «تہ کہ ٿتو»: دیسان بہ دوو مانا بہ کار ہاتوہ، یہ کہ م: تہ کہ ٿتووی زینی ٿہ سپی ژبانی خوئی و دووہ میشیان: ناوی گوندیکہ لہ خوارووی روژہ لاتی شاری کوہیہ.
۴. عوقبا: قیامت.
۵. زہمانی جوانی: سہر دہمی جاحیٿلی و لاویٿی.

له «قوشخانه» وه تا ده می «ئیچ قه لا»
له «بایزاغه» وه تا مه حه للهی «قه لات»^۱
هه موو خز می خو من ده زانم ده لئین:
له بی حورمه تیمان بوو «حاجی» هه لات

(۲)

ماهی سهرچاوهی حه یاتم

ماهی سهرچاوهی حه یاتم که وته به ند و داوی شه ست
پشتی دهستی خو م له حه یوانی و له بی عاری نه گه ست^۲
کامه لو قمان که وته چه نگی پیری، دهستی باندها
کامه رو ستهم تووشی بوو نه یخست و ده ست و پی نه به ست^۳
هینده سوورته زور بووه، مه عنا له به ینا ون بووه
ئیسته کی بی سوورته و مه عنا یه عه یی بت په رست^۴

۱. قوشخانه و ئیچ قه لا و بایزاغه و قه لات: چوار شوین و گه په کن له شاری کو یه، هه روه ك له پیشه کییه که دا مانامان لئدانه وه.
۲. له هه موو ده قه چاپ کراو و ده ستنو سه کاندا سهره تای ئهم غه زه له به ۱۱ برگیه یی و ناته واوی هاتووه، که چی ئیمه له سهر ده قئکی مامو ستا مه سعوود موحه ممه د وه کوو سهره وه راستمان کرده وه. وشه ی «شه ست» فارسییه به مانای قولایی زولقی دئی.
۳. [موحه ممه دی مه لا که ریم پاش ئه وه ی له چاپی پیشووی ئهم دیوانه دا وشه ی «قولی» له به یت یه که مدها، به کاک سهر دار و کاک که ریم گوزریوه و کردوویه به «دهستی»، ئیستا ئه لئ: لام وایه «قولی» با شتر بی ت. - هه نگاوئ تر: ۸۰.]
۴. [واته: ئه وه نده بایه خدان به رواله ت و زاهیر زور بووه، مه عته ویات له به ینا نه ماوه، عه یی بوت په رست، زوو ئه وه بوو که سهیری رواله تی ئه کرد و گوئی به مانا نه ئه دا، به لام ئیستا بوت په رست په خنه ی لئ ناگیرئ چونکه هه ر مه عنا نه ماوه تا ئه و گوئی پی نه دات.]

غهیری چاوی نووستووی بیرداری تو نه م دیتووه
 بو نه زه رکردن به سیر و مهردومی هوشیار و مهست^۱
 زولفی بو ده فعی هوجوومی له شکری سولتانی خهت
 کهوته خاک و سه رکهشی دانا وه کوو عه هدی «ألست»^۲
 با وجوودی نه وجوانی خه تتی سه وزی ده رکهوی
 عه هد و په یمانی نه بوو موو بو په پستی پی نه بهست
 داوه موو په کی به دنیا و به «مافیها» نه دهی
 «حاجی» گهر نه جابه کی جانی به جانیت کهوته دهست^۳

(۳)

به قسه‌ی بن سهروپا تالی مه که

به قسه‌ی بی سهروپا، تالی مه که له زه تی خوت
 بی موبالات مه سووتینه چرای فیکره تی خوت
 حاله نه قدینه په، موسته قبل و مازی په شمه
 بی نه مهل سهرفی مه که سیم و زه‌ری فورسه تی خوت^۴

۱. [به سیر = بصیر: دل پروناک. مهردوم: خه‌لک، یان مهردومه‌ک و گلینه‌ی چاوه که له عه‌ره بيشدا پیی نه لئین: ئینسان]. بیرداری: هوشیار، ناگاداری.
۲. له ده‌قی «گ. م» دا نه م نیوه شیعره به م‌جوره‌یه: «کهوته خاک سه رکهوشی داوه وه کوو عه هدی (ألست)». له م ده‌قه شدا دهست بو نه وه درپژ کراوه که به له‌نگی چنگ کهوتووه.
۳. [داوه موو په کی: تاله موو په کی لولول. «مافیها» نه وه‌ی له نیو دنیا په. جانی به جانی: گیانی به گیانی، واته راست و بی‌گه‌رد].
۴. [مازی = ماضی: رابردوو. حال: ئیستا. موسته قبل: داهاتوو نه مه‌ل: ئاره‌زوو هیوا. له نیوان

ئەى سوله يمانى زەمان! ئاخىرى دەى گىر ييه وه
به حىكايەت وه كوو خوۆت سه لته نهت و حىشمه تى خوۆت^۱
من به په يغام و به قاسيد موته سه للى نابم
تاكوو بانگم نه كه يه باره گه هى حەزره تى خوۆت^۲
وه ره ئەى دڵ به سيه، بيه ده سه گانى ده رى يار
دله كهى كوت كوتى من يا جگه رى له ت له تى خوۆت^۳
زولفى سه د ده فعه گو تى: خانه خراب پرووى مه ده رى!
حه يفه به ربا دى مه كه شانى من و شه و كه وتى خوۆت^۴
بوچى يارانى وه تهن دڵ ده شكى نى «حاجى»؟
«ظاهراً» ناچيه وه تو، باسى مه كه غوربه تى خوۆت

وشەى «حال و موسته قبل و مازى و سەرف» دا موراعاتى نەزىر هەيه. وه له وشەى
«سەرف» دا ئىهام هەيه، چونكه هەم به ماناى خەرج كردن و هەم به ماناى ئالوگۆزى كرداره كان
له سى زەمانى رابوردوو و ئىستا و داها تودا ها تودو ه.].

۱. ئەم نيوه دپره شيعره مان به پى دەقى «م. ر. س» نووسى.
۲. [قاسيد = قاصيد: نامەبەر،]. په يغام: په يام، نامە. [موتە سه للى نابم: دلم سوكناي بو نايى،
ئۆقره ناگرى].

۳. له دەقى «گ. م» دا له جياتى «كوت كوت»، «كون كون» نووسراوه.

۴. ديسان هەر له دەقى «گ. م» دا له جياتى «سەد ده فعه»، «سەد كه رپه» نووسراوه. به ربا دى
مه كه: وىرانى مه كه، مهى فه وتينه.

(۴)

جبه‌رووتس که شکا

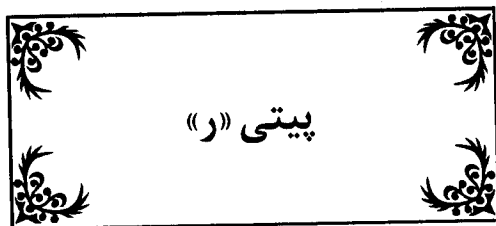
جبه‌رووتی که شکا دل له حوزووری مه‌له کووت
هاته ثم عالمی ناسووته غه‌ریبکی نه‌سووت^۱
ناحقه شه‌کوه له بی‌عه‌هدی و بی‌په‌روایی
که‌ی وه‌فایبکی ئەدا کردووه؟ سهد ده‌فعه زمووت^۲
به‌گول و لاله به‌هاری پوخی رازاوه‌ته‌وه؛
غایه‌تی کویری و هره هیچ نه‌بی سهری که به لووت^۳
وه‌کوو ده‌ریایه نه‌سیمی سه‌حهری سه‌بزه‌یی گول
پیکه‌وه مه‌وج و حوبابی ده‌هه‌ژا و ده‌بزووت^۴
ئه‌شعس و باقلی و حاتم و گهر حه‌سسانه
ده‌وله‌تی تو به فه‌نای نه‌فسه، سکونت به سکوت^۵

۱. جبه‌رووت: هیژ و زه‌بر. [مه‌له‌کووت: پاشا و میر، یان عالمی پو‌حانی. ناسووت: عالمی ئینسانی و سروشت. ئاماژه به چیرۆکی حه‌زه‌تی ئاده‌م و ده‌رکرانی له به‌هه‌شت که عالمی مه‌له‌کووت پو‌حانییه و هاتنه سه‌رزه‌مین که عالمی ناسووتی و غه‌یره پو‌حانییه].
۲. شه‌کوه: سکالا کردن و شکایه‌ت کردن. [بی‌په‌روا: بی‌باک. زمووت: کورت‌کراوی «ئه‌زمووت» هه‌واته: تاقیت کرده‌وه ئه‌زموونت لی‌وه‌رگرتووه]. ئه‌م نیوه دپه‌ره له زو‌رتری سه‌رچاوه‌کاندا به له‌نگی هاتووه.
۳. ئه‌م دپه‌ره شیعره‌ی سیه‌هم ته‌نها له ده‌قی «م. پ. س» دا هاتووه.
۴. مه‌وج و حوباب: شه‌پول و بلقی ئاو. [هه‌ژان: شکاندنه‌وه: ده‌بزووت: ده‌جو‌لایه‌وه].
۵. ئه‌شعس: کوری قه‌یسی کوری مه‌عدی که‌ریبه، پاله‌وائیکی ئیسلام بووه. باقلی: پیاویک بووه ناوبانگی به‌گیلی و نه‌فامی ده‌رکردووه. حاتم: مه‌به‌ستی له حاتمی ته‌یه که به به‌خشنده‌یی به ناوبانگ بووه. حه‌سسان: (حه‌سسان کورپی سابت) که شاعیری پیغه‌مبه‌ر «د. خ» بووه.

هەرچی لهو لاه نهی من لهوی نایاسمه وه
نهوی ناسیوته مه ئمووره به ئه مری جه به رووت
"نانی خوئی تا کوو به تهن دووری گهرم پیوه نه دا"
ناروا «حاجی» نه گهر چاوی ده رینن به بزووت!

۱. ئەم غەزە لە مان بە شیۆه یه کی گشتی له ده قی «م. پ. س» وه رگرت چونکه له ده قه کانی دیکه دا دپری سیهه م نییه و پینجه میش زور شیواوه. [نانی خودان به تهنووری گهرمه وه: بریتیه له که لک وه رگرتن له هه ل و ده رفه ت. بزووت: چلۆسک، داری که سه ره که ی سوو تابی].

(I)

ئەم ئاھووہ^۱

ئەم ئاھووہ مومکین نییە نہ خجیری بہ تەدبیر
هەل ناغەلەتئی باوکە سەگی پیرە لە تەزویر^۲
چاھی زەقەنی مەھلەکە ئەی دڵ بە گوریسی
ئەو زولفە ئەگەر سیلسیلە یە خۆت مەخە نیو بیر^۳
ئەی بادی سەبا من ببە سوودی نییە نامە
تەشریحی زەعیفی من و غەم نایە تە تەحریر^۴
جەیشی حەبەشی زولفی لە گەل خەتتی بە شەرھات
سۆفی دلی بی چارە لە بەرپی بووہ ہەنجیر^۵
بەم موہری سولہ یمانی زەمان ہەر وہ کوو خورشید
دونیا بگرہ بی مەدەدی خەنجەر و شەمشیر
بی دیتن و بی واسیتە چاتر لە من و تو
ھیچکەس نییە نہ یناسی ئەگەر شیتە ئەگەر ژیر

۱. ئەم غەزەلەمان لە دەستنووسی «م. پ. س» وەرگرت چونکە لە دەقی «گ. م» دا تەنھا چوار دێرە، کەچی لێرەدا ہەر حەوت دێری غەزەلەکە تەواوہ.

۲. ئاھوو: مامز، ئاسک. نہ خجیر: ئیچیر. [تەزویر: فریودان، فیلبازی].

۳. چاھی زەقەنی: چالی چەناکە. مەھلەک: جیگە ی بە ہیلاک چوون و مردن. [سیلسیلە: زنجیر].

۴. تەحریر: نووسین.

۵. [جەیشی حەبەشی: لەشکر و سپای حەبەشی واتە: پەش. مەبەست دەستە مووی رەشی زولفیہ. سۆفی دڵ: دڵ ناسک لە دیتنی ژنی نامەحرەمدا، کینایە یە لەوہ کە وہ کوو چۆن سۆفی لە دیتنی ژنی جوانی نامەحرەمدا تیک دەچی، ہەر وادلی منیش حالی لە دیتنی ئەودا تیک چووہ].

بئ میننه ته گهر خوانی وهلی نیعمه تی «حاجی»
 ئەم شیخه چییه؟ "قونچکی پیواز، سه‌ری سیر"^۱

(۲)

ده‌ستگیریت له عه‌مه‌لدا که نه‌کا

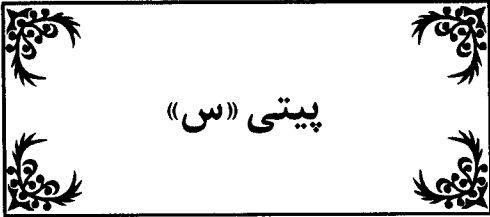
ده‌ستگیریت له عه‌مه‌لدا که نه‌کا مورشیدی پیر
 ده‌ستی تۆی گرتوو، پیی به‌ستوی مانندی ئەسیر^۲
 ریشی وه‌ک شیر به‌شیرت، ئەوه جه‌للادی ئەجه‌ل
 قوولی ماییه‌ته‌وه، ده‌ستی له تۆ داوه‌ته شیر^۳
 ئەوه‌می هاتمه‌ سه‌ر شه‌کوه له خزم و که‌سی خۆم
 رۆسته‌م و یووسفی گول‌پیره‌هه‌نم که‌وته‌وه بیر^۴
 مار و ماسین ده‌بنه ئەژده‌ری سه‌حرا و نه‌هه‌نگ
 ده‌ست‌وپای بئ سه‌روپای زالمه‌ ده‌یکه‌ن به‌ وه‌زیر^۵

۱. ده‌قی ئەم دێره‌ شیعره‌مان له سه‌ر ده‌قی «م.م» راست کرده‌وه. [وه‌لی نیعمه‌ت: سه‌ریه‌رشت، مشوورخۆر. قونچکی پیواز و سه‌ری سیر: کنایه‌یه له هیچ‌کاره‌ بوون].
۲. [مانه‌ند: چه‌شن، وه‌ک، وینه‌] له ده‌قه‌کانی «م. پ. س» و «گ. م» دا ئەم وشه‌یه «ده‌ستگیرت» نووسراوه‌ که‌چی ئیبه‌ له سه‌ر ده‌قی «م. م» راستمان کرده‌وه و کردمانه «ده‌ستگیریت».
۳. [به‌شیر: مزگیینی ده‌ر. شیر: شمشیر]. ئیشاره‌ته‌ بۆ چه‌دییی پیغه‌مبه‌ر «د.خ» که‌ فه‌رموویه‌تی: «رَسُولُ الْمَوْتِ الشَّيْبُ».
۴. [شه‌کوه: گازنده، گله‌یی]. پیره‌هه‌ن: پیره‌هه‌ن، کراس، مه‌به‌ستی له کراسه‌که‌ی چه‌زره‌تی یووسفه‌ که‌ بۆ یه‌عقوبی باوکی نارد و بۆنی کرد چاوه‌ ناییناکانی پرون بوونه‌وه.
۵. ئەژده‌ر: ئەژدیها. ده‌ست‌ویا: ده‌ست‌وی، خزمه‌تکار، نۆکه‌ر. [بئ سه‌روپا: لات، سه‌ر سه‌ری، خوێری]

چوومه پاریزی، که موژگان و بروم دی له کهمین
تیری من بوو به کهمان، پشتی کهمانم بووه تیر^۱
خه فییه نایه ته لای ئیمه له تاریکی شهوا
پوژی پوونا که ده ترسی له عهوام و له گزیر^۲
«حاجی» وهك دل تۆ به گریه به شوینی مه کهوه
ئاسکیکه به بهزین و به ههرا نایه ته گیر!^۳

-
۱. له دهقی «گ. م» دا نووسراوه: «که موژگانی بروم دی» به لام ئیمه له سهه دهقی «م. م» راستمان کردهوه و کردمان به «موژگان و برو». [پاریز: کهمین، خوچه شاردان، چوونه پاریز: خویداگرتن و ملامس بردنهوه].
۲. [خه فی: ئهوی خوئی بشاریتتهوه. عهوام: خه لکی ره مه کی و ئاسایی. گزیر: پیاوی بهردهستی خان و کوئخا].
۳. ئه م نیوه دیره شمان هه ره له سهه دهقی «م. م» راست کردهوه. [بهزین: غاردان و راوانان].

پیتی «س»

(۱)

وشکه سوڤی

وشکه سوڤی! بلئی به شیخی تهرهس
با به سهرمانه بی میسالی ههرهس!^۱
عهجه با! شاعیری نه ناسیوه
شیر و عنقا ده کاته موور و مه گهس^۲
که نه بی! کام پایوی پی غه له تا،
بهن گریدان و تا برین و نه فهس^۳
فه رقی ناکهس له گه له سه گان ناکه م،
ها! به عه کسی بخوینه وه «ناکهس»^۴
هزه که ی تی بگه ی له بی دینی
به ده رویشی شیخه کان به هه وهس

۱. [تهرهس: زلی بی هونه ر، ناشرینی خو پری، ئەم وشه یه بۆ جیتیودان به کار دئ. سهرمانه: لیره دا به دوو مانا هاتوو؛ یه که م: بانه بیته به سهرماندا، دووهم: سهرمانه و کپروه].
۲. ئەم به یته له ده ستنووسه کانی لای مندا هه بوو له کاتی سه ره برشتی کردنی چاپدا تو مارم کرد، «موحه ممه دی مه لاکه ریم».
۳. تا برین: جو ره نوشته یه که بۆ نه خو ش ده نووسری تاکوو له رزوتا به ری بدا. [بهن گریدان: ئەو تاله ده زوو هی که دو عانووس گری ده دا و فووی پیدا ده کا. که نه بی: هه لده گری «که نه بی» بیته و مه به سستی شیخ نه بی بیته که حاجی زور رقی لینی بووه و له هه ندی له شیعه کانیدا به راشکاوی جیتیوی پیداوه].
۴. [واته: ئە گه ر وشه ی «ناکهس» پیچه وانه بکه یته وه ده بیته «سه گان»، سائهمیش جیاوازیه کی وه ها له نیوان ئەم دوو وشه یه دا ناینم، له نووسینی کوردی کۆندا کاف و گاف وهک یهک نووسراون].

هەر زه‌مانی که گویت زرينگاوه،
پیت ده‌لی: باری خۆت بیه‌سته جهره‌س^۱
چهنه‌ند پوولی ئه‌گه‌ر بهیننی ئه‌تۆ
قه‌سرت خۆشتر ده‌بی له ئی ههر که‌س^۲
بۆچی «حاجی» نه‌خویننی وه‌ک تووتی
ئهم زوبانه‌هه‌زرای خسته‌قه‌فه‌س^۳

(۲)

ده‌ستی من دامیننی تۆ^۴

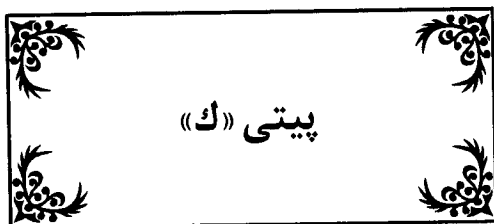
ده‌ستی من دامیننی تۆ ئه‌ی خامه‌یی موشکین نه‌فه‌س
با بنووسین ماجه‌رای هیجرانی یاری بوله‌وه‌س^۵
ده‌نگی مورغی دل ده‌یی هه‌رده‌م له داوی زولفی ئه‌و
وه‌ک له تارێ عه‌نکه‌بووتا زی‌ره‌یی بالی مه‌گه‌س

۱. [جهره‌س: زه‌نگ. واته: زه‌نگی گویت په‌یغامی کۆچت پێ ده‌دا].
۲. ئهم نیوه‌ دێره‌ شیعره‌ له هه‌ندی ده‌قدا به‌م‌جۆره‌ هاتوه: قه‌سه‌رکه‌ت خۆشتره‌ له هی ههر که‌س.
۳. هه‌زار: به‌ هه‌ردوو مه‌عنای ژماره‌ و بولبولیشه. ده‌قی ئهم نیوه‌ دێره‌ش له‌لای «گ. م» به‌م‌جۆره‌ هاتوه: «ئهم زه‌مانه‌ هه‌زار ده‌خاته‌ قه‌فه‌س».
۴. ئهم پارچه‌ هه‌لبه‌سته‌ له‌ هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی چاپکراو و ده‌ستنووسدا نه‌هاتوه، تاکوو مامۆستا موحه‌ممه‌د عه‌لی قه‌ره‌داغی بۆیه‌که‌م جار له‌ گۆڤاری «به‌یان» ی ژماره‌ی (۵۵) ی سالی ۱۹۷۹دا بلاری کرده‌وه و ئیمه‌ش وا بۆیه‌که‌م جار له‌ پال شیعره‌کانی دیوانه‌که‌یدا په‌خشی ده‌که‌ین و دلنیاين که‌ شیعری حاجی قاده‌.
۵. [خامه: پینووس، قه‌لم. موشکین نه‌فه‌س: بۆنی وه‌کوو بۆنی میسک، بۆنخۆش. ماجه‌را: چیرۆک. بوله‌وه‌س: کوررت‌کراوی «أبوالهوس» ه‌ واته: زۆر به‌حه‌ز و شه‌هوه‌ت].

ئەى خودا چ بکەم؟ ئەجەل لەملاوہ قەسدى جانیه
دلبەريش ناردووويه تى: جان مالمە نەيدا بەکەس!
تووتى هات و ئيددعاى شەککەر فشانى تۆ بکا
حەققى ئەو دوو ليوە گرتى هات و کەوتە نيو قەفەس^۱
تۆ دەزانى خۆ هەتيويت سەبر بى «حاجى» نيه
بۆچى مەنعى لى دەکەى؟! گەووادى بى دین، هەى تەرەس!^۲

۱. شەککەر فشان: شەکر پەخش کردن، شەکر بلالوکردنەوہ. [حەققى ئەو دوو... واتە: تووتى
لە تۆلەى ئەو ئيددعا درۆيينە کە کردى، حەققى ليوى تۆ گرتى و کەوتە ناو قەفەس، يانى:
تووتى کە بە شەککەر فشانى مەشهوورە، قەت ناگات بە دوو ليوى شەکرينى تۆ].
۲. هەر لە دەقەکەى لای مامۆستا موخەممەد عەلى قەرەداغيدا ماناى ئەم نيوە دێرە شيعرە بە
نارێکى هاتووە. [گەوواد: بى نامووس، نامووس فرۆش].

(I)

تابلیی فہرقی ھہیہ

تابلیی فہرقی ھہیہ میہری من و ماہی فہلہک
 له «سہرا» تا بہ «سورہییا» له «سہما» تا بہ «سہمہک»^۱
 ھەر کہ لای کردوہ عوقدہی سہری زولفی لادا
 له ھہموو لاوہ سہدای «صَلَّ عَلَيَّ» گہییہ مہلہک
 گوئی له واعیز مہکہ ئەمشہو تہک و تہنہا وەرہ لام
 پوژی مہحشہر بہمہ گہر بمخہنہ دۆزہخ بہ دەرہک^۲
 کوت کوت و تیکہ بہ تیکہم بکہن و بمدہنہ سہگ
 جیگہمہ لہم دەرہ نارۆم بہ جنیو و بہ کوتہک
 خالیسہ سیککہیی ئیخلاسی دلّی موخلیسی من
 بیخہ نیو بوّتہ چ حاجت بہمہ بیدہی له مہحہک^۳
 ئەی مہہی چاردہ سہیری مہہی دوو ھہفتہ بکہ
 وەک منی دابنئی چاوی من و توّناگہنہ یەک^۴

۱. میہر: پوژ، خۆر. ماہ: مانگ. ماہی فہلہک: مانگی ئاسمان. سہرا «الثری»: خاک، عازد. سورہییا «الثریا»: کۆمہلہ ئەستیرہی کۆ (پیروو). [سہما: ئاسمان. سہمہک: مہبہست ئەو ماسییہیہ کہ عورہفای قہدیم پییان وابوو دنیا له سہر پشتی گایہ و گاکەش له سہر پشتی ماسییہ].

۲. بەدەرہک: چش. «الدرك»: «الدرك الاسفل من النار»: جیگایہ کہ له قوولایی جہہننہمدا.
 ۳. [خالیس، ئیخلاص، موخلیس = خالیص، ئیخلاص، موخلیص]. له دەقی «گ. م» دا نووسراوہ: «سککہیی خالیس ئیخلاسی دلّی موخلیسی من». بوّتہ: دەفریکہ، یاخود جامیکی پتہوی ئەستورہ زپرو زیوی تیدا دەتوینریتہوہ. له دەقی «ع. ن. م» دا نووسراوہ «مہیخہ نیو بوّتہ».

۴. ئەم دپترہ شیعرہ تہنہا له دەقی «م. پ. س» دا ھاتوہ.

له نوقووشى غەزەلم چىن و خەتا داماون
كى دەلى ئەمتىعەيى كورده كەلاش و كەپەنەك؟!^۱
بۆتە ماشاى بەلەك و زەندى سېي و چاوى بەلەك
نىشتووە لەم دەره عاشق وە كوو حاجى لەكەك^۲

(۲)

لە گاوان و شوانى كورده كان يەك

لە گاوان و شوانى كورده كان يەك
بەسە بۆ لەشكرى سەد كەپرە دوو لەك^۳
فیدای جووتيارتان بى حاتەمى تەي
بە قوربانى سەپانتان ئالى بەرمەك^۴

۱. [چىن و خەتا: ئەو ولاتەي كە بە نەخش و نىگار كېشان بەناوبانگە. ئەمتىعە، كۆي مەتاع: شت و مەكى كرىن و فرۆشتن، كالا. كەپەنەك: فەرنجى، پەستەك].
۲. لە ھەندى دەقدا لە جياتى «بەلەك» «كەمەر»، وە لە جياتى «زەندى»: «كولمى» ھاتووہ. [بەلەك: پوز. زەند: نىوان ئەنىشك و مەچەك. چاوبەلەك: چاوپرەشى سېي پېست]. لەكەك: بە دوو مەعنا ھاتووہ: يەكەميان بە ماناى حاجى لەكەكە و دووھەميشيان: خانەيەكى ژمارەيىيە و دەكاتە سەدھەزار.
۳. دوو لەك: لە دوو وشە پىك ھاتووہ، دوو لەگەل «لەك». «لەك» يش وەك لەمەوبەر گوتمان بە ماناى «سەدھەزار» دى، كەواتە دوو لەك دەكاتە دوو سەد ھەزار.
۴. لە دەقى «مصطفى صائب» دا ئەم نيوە دېرە شىعەرە بەم جۆرەيە كە لېرە تۆمارمان كردووہ. پىروانە: موحمەد عەلى قەرەداغى، «ھەنگاويكى تر بۆ راستكردنەوہى شىعەرەكانى حاجى قادرى كۆيى»، گۆفارى «بەيان» ى ژمارەى (۶۶) ى سالى ۱۹۸۰. لەگەلى دەقى تردا: «بە فیدايى شوانتان حاتەمى تەي» ھاتووہ. ھەروەھا دېرى دووھەم لە دەقى «گ.م.» دا بەم جۆرەى خواروہ ھاتووہ:

مَریشکی ئیوہ سہیادی شہہینہ
 لہ کن عنقا فرووجہ حاجی لہ ک لہ ک
 شوانی میگہلی کوردان لہ شہردا
 وہ کوو قہ سسابہ، دوشمن میگہلی شہ ک^۱
 لہ بہر حیزہ بخوئی و ناتہ بایی
 لہ ژیری حیزی حیزان بووینہ دوشہ ک^۲
 ہہتا وہ ک "تاگری بن کا" لہ گہل یہ ک
 تہ گہر توفان بی لہ شکر تان بہ پووشہ ک^۳

«فیدای گاوان و شوانتان حاتہ می تہی

بہ قوربانی سوباتان ئالی بہ رمہ ک»

[سہ پان: بہو و ہرزیرانہ ئہ لین کہ زہوی ہہ لڈہ گرن بہ دہ یہ ک یان پینج یہ ک. ئالی بہ رمہ ک: بنہ مالہ یہ کی فارسن کہ لہ سہ ردمی عہباسیہ کاندہ پلہی و ہزارہ تیان لہ ژیر دہ ستدا بووہ و بہ ناوبانگن بہ دہ ست و دلہازی، یہ کیکیان «خالید کورپی بہ رمہ کہ» کہ و ہزیری ہاروونہ رپہ شید بووہ. - «الأعلام للزکلی، خالد برمک»: ۲/۲۹۵.]

۱. لہ دہ قی «مصطفی صائب» دا تہم نیوہ دپڑہ شیعہ بہ مچورہ ہاتووہ: «وہ کوو قہ سسابہ، دوشمنی نیرہ، گہل شہ ک». پروانہ «م.ع.ق»، سہرچاوہی پیشوو.

[موحہ مہدی مہلا کہ ریم ئہ لی: لام وایہ وشہی «نیرگہل» لہ «میگہل» بہ سہ ندرتہ و ئہ بوو مینش تیکستہی شارہزا و میرانم بہ مچورہ بگورپایہ؛ چونکہ بہ رانہ رکئی پین کردنیکی جوانی «میگہل» و «نیرگہل» ی پی دیتہ دی لہ بہ بیتہ کہ دا و شہر کہ ریش دوژمنی ئہ کوژی و شہ کہ نیریش بۆ سہر پین پرائہ گیرئی. - ہہ نگاوئی تر: ۹۵. ماموستا موحہ مہدی بۆیہ چووہ تہ سہر تہم باوہرہ؛ چونکہ وشہی شہ ک بۆ بہرخی نیری دوو سالان بہ کار دئی و وشہی «میگہلی» لہ گہلدا ناجورہ.]

۲. تہم دپڑہ شیعہ ی پینجہم لہ دہ قی «گ.م» دا نییہ و لہ کۆمہ لئی «ع.س» و دہ ستنووسہ کہ ی «م.ر.س» ہاتووہ.

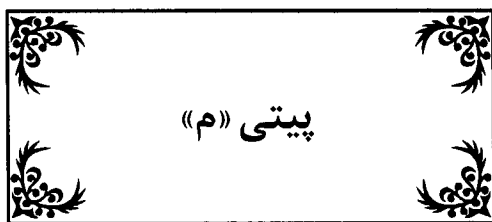
۳. لہ دہ قی «ع.س.» دا «ژیرکا» ہاتووہ و لہ دہ قی «گ.م.» یشدا «نیو کا» نووسراوہ. بہ لام ئیمہ لہ سہر دہ قی «م.ر.س.» مان نووسی چونکہ باشتر لہ گہل زمانی شیعہ ی حاجی دہ گونجیت.

"له گوئی گا نوستون" بویکه ریوی
له سر ئیوه وها شیرگیره وهك سه گ^۱
سه لاجی ئیوه ئیستاکه سیلاحه
ته ماعی گه ورهیی بی چهك نه کهن نهك
کراوه ئیئتخابی وشکه سوئی
له دیوانی کهری بی نوقتهیی "شهك"^۲

۱. شیرگیر: نهوهی شیر ده گریت، کینایه ته له توورپهیی و هه لچوون. له واتای ئازاییه وه هاتووه.

۲. مه بهستی له «کهری بی نوقتهیی شهك» نهوهیه، نوخته کهی سه ر پیتی شینه کهی «شهك» هه لگیری وشه که ده بیته «سهك = سه گ».

(I)

جىهان! بوۋىتە جەزىرە

جىهان! بوۋىتە جەزىرەى بەحرى گرىم
 بەبى بوھتان ئەتۆزىن و ئەمن مەم^۱
 لە جىنسى ئادەمى وەك تۆنەزاۋە
 پەرى پروپەك لە ئادەم تا بە خاتم
 ئەمن شىخىم، سەرم شاخە، ھەناسەم
 نەسىمە، دىدە كانى، مېزەرەم تەم^۲
 دەلىن: مەشۋوقە دىتە سەر سەرىنم
 دەزانم وانىيە، «وَاللَّهُ أَعْلَمُ»^۳
 لەبى زەحكاكى فەرموۋى مارى زۆلفم
 جەمى كەللەى كەيە، موۋچەى سەرى جەم^۴

۱. لە دەقى «گ.م» دا نووسراۋە: «جىهان بۆتە». لە دەقى «م.ر.س» دا ۋە كوۋ ناۋ ئەم ھەلبەستە نووسراۋە و لە دەقى «گ.م» ىشدا نووسراۋە «بەحرى ئەكرەم» و لە دەقى «ع.م.ن» دا نووسراۋە: «بەحرى پىرغەم».
۲. ئەم تېكىستە مان لە دەستىۋوسىكى پۇستەم ھەۋپىزى ۋەرگرتۈۋە. لە دەقى كانى تردا «ئەمن كىوم، كەلەم شاخە» ھاتۈۋە. ماناى ئەم دېرە بەم جۆرەيە ۋە دەلىن: «من شىخىم و كەللەى سەرم شاخى پەقە ۋە ھەناسەم باى نەسىمە ۋە چاۋە كانم «كانى» يە ۋە تەم و مژى لوتكەى چىاش مېزەرى سېى منە».
۳. ئەم بەيتە لە دەستىۋوسى مەلا پەسۋولى توربەيىدا ھەبوۋ كە فۇتۋىيەكى لاي موھەممەد ەلى قەرەداغىيە. «موھەممەدى مەلا كەرىم».
۴. لە دەقى «گ.م» دا «مارى زۆلفى» نووسراۋە. ەلب: لىۋ. زەحكاك: ئامازىيە بە چىرۆكى زەحكاكى زالم كە ۋا مەشھورە لە شارەزوردا پاشا بوۋە ۋە لەسەر شانى (بە پىي ئەۋەى كە لە شانامەى فىردەۋسىدا ھەيە) دوۋ مار پراۋە كە خواردىيان مېشكى سەر بوۋە، بەم بۆنەۋە ھەموو پۇژى لاۋىكىيان بۇ سەر بىرىۋن و مېشكە كەيان داۋنەتتى تا لە ئاكامدا بە دەستى كاۋەى

مه لئی که ز زابه سوئی، ساغه واعیز
له لای من وه کن بی که یف و بی که م^۱
موریدی سادیق و شیخی که رامهت
هریسی قانیه و عوششاقی بی غه م
سه وادی نه عزمی «قوسته نته نیه»
گه لئی بی ناوی کرده سهدری نه عزم^۲
به ده ستور و به قانون و نیزامی
خودا وای کرد که سووری کرد به ماتم^۳
کورانی دوو هه وین دنیا و عوقبا
میسانی داکیانن نه و له گه ل نه م^۴

﴿﴾

ئاسنگه ده کوژری. یان مه به ست له زه حاک: لئوی دم به بزه یه. «جه م» ی یه که م: زه م واده ی
نان خواردن. «جه م» ی دووهم: جه مشید پاشای کۆنی ئیران. که ی: مه به ست زنجیره شاهانی
کیانییه (که ی قوباد و که ی خه سره و و که ی کاوس و...) مووچه: جیره، به ش.

۱. [که ز زاب: هه ره درۆزن. واعیز: وتاریژ]. بی که یف و بی که م: بی چۆنیه تی و بی چه ندی.
۲. [سه وادی نه عزم: زۆرینه ی خه لک که وه ک ره شایی نه نوینی. وه رگراوه له حه دیسیکی
پیغه مبه ر (د.خ) که نه فهرموئ: علیکم بالسواد الأعظم: له سه رتانه په پره وی له زۆرینه ی
موسلمانانه وه بکن]. له ده قه کانی «ع.س» و «گ.م» دا نه م نیوه دپره شیعره به م جوړه هاتووه:
«گه لئی به دناوی کرد نه و سهدری نه عزم».

۳. سوور: [وشه یه کی فارسییه به مانای جه ژن و میوانییش به کار دئ]. به لام] لپره دا به مانای
شادی و خوشییه. ماتم: شین، شیوه ن. مه به ستی نه وه یه بلئ: شادی بوو به شین... له ده قی
«گ.م» دا نه م نیوه دپره شیعره به م جوړه هاتووه: «خودا دایناوه سووری بوو به ماتم» له ده قی
«ع.س» یشدا به م جوړه یه: «خوا وای یاوه سووری بوو به ماتم».

۴. [هه وئ: ژنانی یه که میرد دهنه هه وپی یه کتر که زۆر به ی نه م هه وئیانه پیکه وه هه لئا که ن،
واته: دنیا و ئاخیرهت ئاوه هان]. نه م نیوه دپره له ده قی «گ.م» دا به م جوړه یه: «منالی دایکیانن
نه و له گه ل نه م».

به یهك ناچن په قیب و «حاجی» قادر
خودایا! نه و په زیل که و ئه م موکه پرهم^۱

(۲)

وه ها مه شغوولی تویه

وه ها مه شغوولی تویه جیسم و جانم
به رۆح کیشانی خۆم زه حمهت بزائم^۲
په قیب و سه گ چ لازم تا ئه من هم؟
به رۆژی ده رگه وان، شه و پاسه وانم^۳
میسالی رۆنی زهیت و میوی شانه
گه لئ زاهیر بوو سوتانی نیهانیم^۴
په ریشانی دل و جه معی په قیبه
له سه ودای زولفی تو سوود و زیانم
بلین: قادرا! ده لیم: ناوم حه بیبه
به زیگری ئیوه وا فیّره زوبانم^۵

۱. ئه م نیوه دپړه له ده قی «گ.م.» دا به م جوړه هاتووه: «خوایا ئه م په زیله، ئه و موکه پرهم».
۲. له ده قی «گ.م.» دا «جیسم و گیانم» هاتووه، به لام له ده قه کانی دیکه دا هر «جیسم و جانم» نووسراوه، چونکه کیشی سووکنه.
۳. لږه قیب بؤ دوو مانا به کار نه هینریت: یه که م: مملانی کهر و ئه وکه سه ی وا کیبه رکئی له گه ل که سیکی تر بکات. دوو هم: چاودیر، ده رگاوان و ئیشکچی. واته: ئه گهر تو منت بیی هم کاری سه گت - که پاسه وانیه به شه ودا - بؤ ئه که م و هم کاری ده رگاوانی - که چاودیریه به رۆزا - I.
۴. [موحه مده دی مه لا که ریم ده لئ که «وه ها مه علوممه» باشته له «گه لئ زاهیر بوو»، وه ئه لئ: به رانبه رکئی «زاهیر» و «نیهان» منی به هه له بردووه. - هه نگاوی تر: ۱۰۲ I.
۵. له ده قی «گ.م.» دا نووسراوه «وافیری زمانم».

ئەوی شاعیر نەبئی کۆرە و جاغی
لە سایە ی شیعەرە کان بابی کورانم
مەلّین: بئی کارە بوو «حاجی» لە پۆما
ئەمن پیاوم لە نیو شاری ژنانم^۱
.....

(۳)

وەکوو پۆژ و شەو

وەکوو پۆژ و شەو فەرقي گودازی شەمع و سووتانم
کە ئەو هەر شەو دەسووتی من هەموو دەم گەرچی ئینسانم^۲
بە تەخمین، وەسفی فیردەوس و جەهەننەم بۆچ دەکا و اعیز؟
لە سایە ی وەسل و هیجرانت بە خۆم دیتوومە، دەیزانم^۳
لە سپرپی حیکمەتی چاوت گەیشتم باعیسی رووحە
تەبەسسوم ماو، تئناگەم لە فەهمی پەمزی حەیرانم
کزه ی جەرگم دەخیلت بێم، فیراقم کرد، ئەوا مردم
دەسا دە ی بیڕە لام ساتی نەماو تابی هیجرانم^۴
ئەبوو زەیدی دەکا پۆحم لە گەل ماچی دەمت ئەمما
دەترسیم وەک نیشانم دا بلئی: هیچە و پەشیمانم

۱. ئەم دوو دێرە شیعەری شەشەم و حەوتەم بئی مندالی حاجی دەگەیهێنی و دەلئی: کە لە
سایە ی شیعەرە کان بابی کورانم و دێرپی حەوتەمیش هەر مەسەلە ی بئی ژنی و بئی مندالی حاجی
دەگرێتەو.

۲. گودازی شەمع: سووتانی مۆم.

۳. [تەخمین: گۆترە و قەرساندن]. فیردەوس: بەهەشت.
۴. [تابی هیجران: تاقەتی دووری]. لە دەقی «گ.م» دا لە جیاتی وشە ی «هیجرانم» وشە ی
«حەیرانم» هاتووە.

که دوونئی هاتی فہرموت بی و نہ ہاتم، مہسلہحت و ابوو
ئہویستہ چاوه کہی من چی دہفہرموی؟ بہندہ فہرمانم^۱
ئہ گہر بہغدا شکا سہددی نہما داری لہسہر بہردی
لہ دہجلہی ناگرن «حاجی» دیارہ جوّشی گریانم

(۴)

بہشہستی زولف و پرووی ماہی

بہشہستی زولف و پرووی ماہی وہ کوو ماہی گرفتارم
گہہی دلگہستہیی مارم، گہہی گیان خہستہیی نارم^۲
سہگی دہرگات و مہجنون و نجوومی ئاسمان یہ کسہر
مہ گہر ہہر خوّت بزانی چوّن گہواہن من کہ بیّدارم^۳
بہ یادی نہخلی بالآت ئاو لہ چاوما بیّقسور ہہردہم
دہجوّشی، غایہتی دوورم دہزانی من وہفادارم^۴

۱. [دوونئی: دوینئی، بہ شیوہ ئاخواتنی کوّیہ] دیسانہوہ لہ دہقی «گ.م» دا لہ جیاتی «چی» وشہی «ہہر» ہاتوہ.
۲. شہستی زولف: قولابی زولف، مہبہستی لہ ہہلگہرآنہوی تالہ کانی زولفہ. [ماہی یہ کہم: ماہ، مانگ. مانگی دووہم: ماسی، یان مانگی، وہ کوو مانگی. دہقی ئہم نیوہ دپڑہی دووہہمان لہ سہر گوّفاری «ر. کوردستان» راست کردہوہ.
۳. ئہم نیوہ دپڑہشمان لہ سہر دہقی «ر. کوردستان» راست کردہوہ، دہنا لہ سہرچاوہ کانی دیکہدا نووسراوہ: «سہگی دہرگات و مہجنونی و نجوومی ئاسمان یہ کسہر». گہواہن: شاہیدن.
۴. [نہخل: داری خورما. بیّقسور: بیّبرانہوہ و کہم و کوورپی. غایہت: ئہوپہر]. لہ دہقی «گ.م» دا نووسراوہ: «سہروی بالآت».

له به حر و بیشه و سه حرا، نههنگ و زه یغهم و پرووبا
 وه کوو سه گ هه لده یین ئیستا له ئاه و ناله‌یی زارم^۱
 ته‌میش جارن نییه قوربان! توفه‌یلی بی‌مه سه‌ر خوانت
 خه‌تت میهمانییه ته‌مسال نه‌ماوه له‌ززه‌تی پارم^۲
 به‌گریانی رپا واعیز به‌سه‌رما هات و نه‌یزانی
 که‌وا من ئاشنام ناگاته قاپیم مه‌ستی هوشیارم
 عیراقی بی‌نه‌وان، مه‌شرب موخالیف، وه‌ک سه‌با هه‌سته
 مه‌قامی راستی «حاجی» حیجازه‌گه‌ر ده‌چی یارم^۳

(۵)

دوو سه‌د گوناھی هه‌یه^۴

دوو سه‌د گوناھی هه‌یه خه‌لق با و جوودی که‌ریم
 ته‌می که‌ داویه ده‌یدا چ رازیقیکه که‌ریم!^۵

۱. زه یغهم: «الضیغم» شی‌ر. پرووبا: «روبا»، رپوی. ته‌م دپره شی‌عه‌ره‌مان له سه‌ر ده‌قی «م.ر.س» تو‌مار کرد.
۲. [توفه‌یلی = طفیلی: به‌و میوانه ده‌لین که‌ به‌بی بانگه‌یشت ده‌روا بو‌ مالی خه‌لکی. خوان: سفره]. میهمانییه، میهمان: میوان.
۳. له ده‌قی «گ.م» دا له جیاتی: «حیجازه» وشه‌ی «کۆبه» نووسراوه. [بی‌نه‌وا: هه‌زار و داماو. مه‌شرب موخالیف: ته‌بی‌عه‌ت جیاواز و یه‌ک‌نه‌گر]. مه‌به‌ستی حاجی له ناوه‌ینانی «سه‌با» و «راست» و «حیجاز» باس‌کردنی ناوی مه‌قامه‌کانه، نه‌ک مه‌به‌ستی له «مه‌قام»، «مه‌کان» بی‌ و له جیاتی بل‌ی: جیگه‌ی راستی حیجازه یان کۆبه‌یه.
۴. ته‌م هه‌لبه‌سته‌ی حاجی له هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی چاپ‌کراودا نه‌هاتووه، ته‌نها له ده‌قه ده‌ستنووسه‌که‌ی «م.ر.س» دا هه‌یه و ئی‌مه‌ش لی‌مان وه‌رگرت و وا بو‌یه که‌م جار بلاوی ده‌که‌ینه‌وه.
۵. که‌ریم: مه‌به‌ستی خودایه به‌ مانای سه‌خی و به‌خشنده‌یه.

مه پرسه دهردی غه ربیی و له زه تی وه ته نم
 ئه وی له دهستی ده گریام ئه میسته بوی ده گریم
 سه وادی سیبه ری تویان هه تا نه کرده میداد
 نه نووسرا وهره قی ئه مری «کُنْ فکان» ی قه دیم^۱
 ئه میسته بویه نه زیرت له مه جمه عی ئیمکان
 میسالی سایه بیی «طوبی» خه رامی تویه عه دیم^۲
 له لای مه عاریجی تو ته لغراف و بهرق و شیهاب
 نه زیری ره وتی ته نافبازه فیکری تهبعی عه قیم^۳
 جودایی باسی مه که فه سلی «قَابَ قَوْسین» ت
 که مانی ئه بروی تو بوو له به زمی خاسی عه لیم^۴
 خه لاتی عزیزه تی «لَوْلَاک» و تاجی «أَرْسَلْنَاکَ»
 به سه سه نایی جه لال و که مالی خو لقی عه زیم^۵

۱. سه وادی سیبه: ره شایی سیبه. میداد: مه ره که ب، خبر [میداد له زمانی فارسیدا به مانا پینووسیش هاتوو. «کُنْ فکان» ئاماژه به بهو ده ستوراتانه ی خودای مه زن که بو ئه نجام بوونی کارێک هه ر که فه رموو بیستی «کُنْ» واته: ببه «فکان» ئه ویش خیرا بووه. قه دیم: ئه زه لی واته: ئه و ده ستوراتانه ی که له ئه زه لدا دراوه. واته: تا خودا نیوی توی نه هینا پیشه وه، کائیناتی خه لق نه کرد، ئاماژه به بهو که خوای گه وره له بهر پیغه مبه ر ته وای کائیناتی خه لق کردوو.]

۲. «طوبی»: دره ختیکی به هه شتیبه. خه رام: لاروله نجه.

۳. [مه عاریج: کۆی میعراج به مانای په یژه و ئامرازی سه رکه و تنه، که مه به ست میعراج و بهرز بوونه وه ی پیغه مبه ره بو ئاسمانه کان. ته لغراف: ته لگراف. ره وت: شیوه ی به رینگا روشتن. تهبعی عه قیم: زه وق و تهبعی نارێک]. عه قیم: نه زۆک.

۴. [«قَاب قَوْسین»]: ئه ندازه ی دوو که وان. ئاماژه به ئایه تی: «فَكَانَ قَابَ قَوْسینِ اَوْ اَذْنی» ی سوره تی «النجم»: ۹، که باس له میعراجی پیغه مبه ر ده کا].

۵. [«لَوْلَاک»]: ئاماژه به بهو پرسته مه شه و ره ی که ده لێن هه دیسی قودسییه که خودا

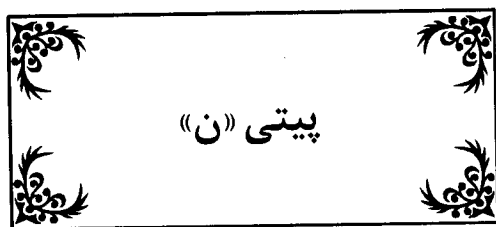
خولاسه، نبوی نبووت له پاش ریساله تی تو
میسالی مارگه زیده ی موله ققه به به سه لیم
به بهر شه فاعه تی خوئی نه گه ر نه خه ی «حاجی»
لییاسی که عبه له بهر کا، ده بی بجیته جه حیم

﴿

فهرموویه تی: «لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ» واته: نه گه ر له بهر تو نه بوایه هیچم دروست نه نه کرد.
«أَرْسَلْنَاكَ»: نامازه یه به نایه تی ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ﴾. به سه سه نای... نامازه یه به
نایه تی ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾.]

۱. نبووت: پیغه مبه رایه تی. ریساله ت، «الرساله»: نه و پیغه مبه رایه تی به یامی خودایی
له گه ل بی. [واته: چه نده راسته بلین به مارانگه سته، تو ساغیت، هر نه وه نده ش راسته به
که سی که ئیددبعای پیغه مبه رایه تی بکا له پاش تو، بلین: تو پیغه مبه ریت].

(I)

نہم سہ گانہ

نہم سہ گانہی کہ لہ لای ئیمہ و ہزیر و وکھ لان
 بینہ لای تو۔ بہ خودا۔ نایکہ یہ گاوان و شوان^۱
 ئہمہ کہ رمیزہ دہ لئن وارسسی شہرعی نہ بہ وین
 ہہ موو عہ بدی سہ نہ من، باسی مہ کہ گہ ورہ کہ یان^۲
 ہہر ئہ دیبیک بووہ ساخوا لہ دہ می ناوہ بلی:
 دہ ولہ تی داوہ بہ کہر، نیعمہ تی داوہ بہ سہ گان^۳
 ہہر کہ سیکی کہ سہ، ناکہ س نییہ، حہر فیکی بہ سہ
 وہرہ سہر باسی خہت و خالی ہہ تیوی خو مان^۴
 ئہی فدای خاکی دہرت تاجی کہی و مہ سنہ دی جہم
 وہی بہ قوربانی سہروفیسی کہ چت تاجی کہ یان^۵

۱. لہ دہ قی «گ.م.» دا لہ جیاتی «وہزیر و وکھ لان»، «وہ کیل و وکھ لان» ہاتووہ و دہر پرنی «کہ لہ لای» لہ کاتی چاپکر دندا پہ ریوہ و کیٹی دیپرہ شیعہرہ کہی لہ نگ کردوہ.
۲. [سہ نہم: بوت]. حاجی مہ بہ سستی لہ «وارسی شہرعی نہ بہ وی» سولتان عہ بدولحہ میدی دووہم بووہ کہ کہ لہ سہر دہ می ژبانی حاجی لہ ئہ ستہ مبول ئہ و سولتان بووہ و خوئی بہ میراتگری شہرعیہ تی پیغہ مہر داناوہ و بہ خوئیان دہ گوت: خہ لیفہی ئیسلام.
۳. لہ دہ قی «گ.م.» دا نووسراوہ: «دہ ولہ تی داوہ بہ سہ گ.»
۴. لہ دہ قی «گ.م.» دا وشہی «حہر فیکی» بہ «پیتیکی» ہاتووہ و نووسراوہ: «پیتیکی بہ سہ».
۵. [کہی: عینوائیکہ بؤ پادشاکانی کہ یانی، چہ شنی کہی قوباد، کہی خوسہرہ و کہی کاوس. مہ سنہ د: تہخت و بارہ گا، دہ سہ لات و پلہ و پایہ. جہم: کور تکر اوہی جہ مشیدہ پادشای بہ ناوبانگی ئیرانی. فینس: کلاوی سوور کہ تاییہ تی توورکان بووہ.]

خۆم به "دارا" و به "ئەسکەندەر" و "خوسرەو" نادەم
گەر بزائەم لەبەر ئەم دەرگە یە دەبمە سەگەوان^۱
عاشقانی تۆ ھەموو تیری نیگاہیکی بەسە
وەرە دەرگانی کەمان زامینی تۆم بمکە نیشان^۲
بە ئومیدی ئەسەری حوسنی رەزا دەچنە ولات
شیعەرە کانم کە سەرپا وە کوو خۆم بی سەرپان^۳
"نالی" و خاکی بەبە، «حاجی» و کۆیە بە مەسەل
عەینھی "حافیز" و شیرازە، "کەلیم" و ھەمەدان^۴

(۲)

خاکی جەزیر و بۆتان

خاکی جەزیر و بۆتان، بەعنی ولاتی کوردان
سەد حەیف و سەد مخابن دەیکەن بە ئەرمەنستان^۵

۱. لە دەقەکانی «م.ر.س» و «ع.س» دا ئەم دێرە شیعەرە بەم جۆرە ی خوارەو ھاتوو: خۆم بە دار و بە سکەندەر و خوسرەو نادەم گەر بزائەم لەبەر ئەم قاپییە دەبمە سەگەوان.
۲. لە دەقی «م.ر.س» و «ع.س» دا ئەم نیوێ دێرە شیعەرە بەم جۆرە ھاتوو: «عاشقانت ھەموویان تیری نیگاہیکی بەسە».
۳. [ئەسەری: بەرھەم. حوسنی رەزا: دلخۆش کردنی راستەقینە و دل بەجی ھینان.] لە دەقی «م.ر.س» دا لە جیاتی «بە ئومیدی»، «بە تەماعی» ھاتوو.
۴. [بەبە: کورتکراوی بابانە، تێوی ھۆزێکی بەناویانگە لە شاری سلیمانی (کە ئیبراھیم پاشای کورپی سلیمان پاشای بابان بنەرەتی داناو) و دەورووبەری سلیمانیدا حاکم بوون. عەینھی: دەقاوودەق، راستەوپراست.] لە چەند دەقی کدا لە جیاتی «عەینھی»، «ھەرۆ کوو» ھاتوو.
۵. مخابن: حەیف.

وارینگه تان ده به سړی عیلاتی جاف و بلباس
گهر مردوون له گهرمین مه منوعه بچنه کوستان^۱
کامی کچ و هه تیوی شیرین بی، رای ده کیشین
هاوار ده به نه بهر کی؟ په شمه، ده خیل و ئامان^۲
مه سجد ده بیته دیره ناقووسیان موئه ززین
مه تران ده بیته قازی، موفتی ده بیته ره بان^۳
هیچ غیره تیک نه ماوه سه دجار قه سهم به قورئان
په یدا بی ئه رمه نستان نامینی یه که له کوردان
سه رتان له قور ه لنین، ئه حوالمان ببین
چونین له دهستی زولمی بی دینی دوور له ئیمان
وه لاهی سوممه بیللا، ته لاهی ئه م به لایه
هه ر هیندی پی ده زانن ئیقلمی کرده توفان^۴
توفانی ئاو نییه هیچ، ده رچی له کیوی "جوودی"
به حری تفهنگ و تۆپه، ئینسانه به حری "عوممان"^۵

۱. له ده قی «ع.م.ن» دا له جیاتی «گهر مردوون له گهرمین» نووسراوه: «گهر مردوون له گهرمیان» و له ده قی «م.ر.س» یشدا «که مردبن له گهرمین» نووسراوه.
۲. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «کامی» وشه ی «کامه» هاتووه.
۳. [مه تران: زانای ئاینی فه له، پله بالاتر له قه شه و ئه سقه ف. دیره: جیی خواپه رستی فه له. موئه ززین: بانگوئز. ره بان: خو پاریز و چله کیش بو عیادهت]. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «مه سجد ده بیته دیره» بهم جوړه نووسراوه: «مزگوت ده بیته دیر و...».
۴. [سوممه = «ثم»: له پاشان. ئیقلم: ولات].
۵. ئه م ده قه مان له ده ستنووسه که ی «ع.م.ن» وه رگرت دنا له ده قی «گ.م» دا نووسراوه: «توفانی ئاوی نییه تا ده رچی له کیوی جوود» [جوودی نیوی کیوئکه (به پیی هه ندی سه رچاوه له نزیکي شاری موسلدا)، که گه میکه ی نوو حی پیغه مبه ر دوای توفانه که له سه ری له نگره ری گرتووه].

ئەم قیسسە یە ی که کردم ناگاتە چەند سالی تر
ئەم حالەتە دەبین یە ک یە ک بە چاوی خۆتان^۱
حال ئیستیکه وەهایە مەگەر خودا بە سووکی
تیکیان بدا وەئیللا دوورە لە عەقلى ئینسان^۲
هەرچی وەکوو بەیانم بو کردوون بە تەحقیق
پەیدا دەبن سەگانه، کام قور بکەین بە سەرمان^۳
لەم بەینە ئیتتیفاقی پەیدا بکەن بە مەردی
فەرقی نەبی شوان و جووتیار و میر و گاوان
[سویندیش بخۆن بە دین و ئیمان و سی تەلاقە
بو حیفزی دین و میللەت خۆتان بکەن بە قوربان]^۴
گەر هیچ نەبی بە ئوین تابع بە دەولەتی بن
بیگانه چاکە دوşمن نە ک دوşمنی لە خۆتان^۵

۱. ئەم دەقەمان لە چاپی «گ.م» وەرگرت کە لەویدا نووسراوە: «ئەم قسە یە کە کردم». لە دەقی «م.م» دا نووسراوە «ئەم قیسە ی کە کردم».
۲. [سووک: زوو. بە سووکی: بەم زوانە]. لە دەقی «گ.م» دا لە جیاتی «حال ئیستیکه وەهایە» نووسراوە: «کار ئیستیکه وەهایە».
۳. موحمەدی مەلا کەریم لای وایە «سەگانه» هەلە یە و «سی گانه» واتە: سی قات، یان سی چۆر راستە، چونکە وا مەعنا ئەدا بە دەستەوہ. سی گانه: وشە یە کى فارسییە و لە شیوہ نووسینی فارسیدا «سەگانه» ئەنووسرێت. - هەنگاوئێتر: ۱۱۵.
۴. [موحمەدی مەلا کەریم ئەلی: لەو بە یازە ی کە لە بەر دەستما بوو ئەم بەیتەم لە بیرچوو بوو بیخەمە ئیو تیکستە کە ی کاک کەریم و کاک سەردارەوہ. - هەنگاوئێتر: ۱۲۱. ئەوا ئیمە بە گۆرە ی ئەو جینگە ی خۆ ی بۆ ی دیاری کردبوو لێرە زیادمان کرد].
۵. ئوین: وشە یە کى تورکییە بە مانای فیل، حیلە، یاری، گەمە دی.

رۆمی وه کوو بهنی موون کهس پشتیان پی نه بهستی
 که وتوونه داوی خویمان، سه‌رگه‌شته ماون و حه‌یران^۱
 کوا والیی سه‌نه‌ندوج، به‌گزاده‌یی ره‌واندوز
 کوا حاکمانی بابان، میری جزیر و بوٲان^۲
 ئەو ئایه‌ته‌ی «فَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ» خوا که فه‌رموی
 ئیجرای ده‌که‌ن سه‌گانه «بِالْأَنْفُسِ» شاه‌ی خویمان^۳
 کوا ئەو ده‌مه‌ی که کوردان نازاد و سه‌ربه‌خۆ بوون
 سوٲتانی موٲک و میلله‌ت، ساحیبی جه‌یش و عیرفان
 جوٲشیک بده‌ن وه‌کوو هه‌نگ، ته‌گبیر بکه‌ن به‌بی ده‌نگ
 ئەسه‌بابی شه‌ر په‌یدا که‌ن توٲ و تفه‌نگ و هاوان^۴

۱. سه‌رگه‌شته: سه‌رلی تیکچوو.

۲. سه‌نه‌ندوج: شاری سنه‌ی کوردستانی ئیران.

۳. [فَسِیرُوا فِی الْأَرْضِ: نه‌حل: ۳۶. واته: له‌زه‌ویدا گه‌شت بکه‌ن].

۴. [هاوان: خومیاره‌هاوێژ. موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم ئەلی: له‌م به‌یازه‌ی به‌رده‌ستما له‌باتی
 «ته‌گبیر»، «ته‌دبیر» نووسراوه، ئەمه‌ش به‌راسته‌ ده‌زانم، چونکه‌ له‌گه‌ل شیعری کلاسیکی
 کوردیدا جوٲرت‌ره. هه‌روه‌ها پی وایه‌ وشه‌ی «په‌یا» دروسته‌ و «په‌یدا» هه‌له‌یه. موحه‌مه‌دی
 مه‌لا که‌ریم ئەلی: من له‌گه‌ل دوکتۆر که‌مال مه‌زه‌ردا هاوده‌نگم که‌ پی وایه‌ ئەم به‌یته‌ هی
 حاجی قادر نییه‌ ده‌ستکاری کراوه، چونکه‌ توٲی «هاوان»، هه‌رچه‌ند له‌ سه‌ده‌کانی ناوه‌راستدا
 دروست کراوه، به‌لام له‌به‌ر ئەوه‌ی زیانی له‌ قازانجی زۆرت‌ر بووه‌ بۆ هه‌ر لایه‌نی به‌کار هیترابی،
 پشت‌گوٲی خراوه‌ و له‌بیر چوووه‌ته‌وه، دووه‌ه‌مجار، چه‌ند ساٲ پاش مردنی حاجی قادر، واته:
 له‌ شه‌ری پرووسیا و ژاپۆندا (۱۹۰۴ - ۱۹۰۵) دووباره‌ به‌کار هیتراووه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها ئەلی: ئەم
 به‌یازه‌ی به‌رده‌سێشم پاشماوه‌ی به‌یته‌که‌ی ئاوه‌ها توٲمار کردوووه: «ئەسه‌بابی شه‌ر په‌یا که‌ن،
 ئەرکانی حه‌رب و لێدان». -هه‌نگاوئێتر: ۱۱۶، ۱۱۷.]

پارانهوه و تهوه ککول له م عهسره پاره ناکا
 تیره دوعای «جهوشن»، په یکانه «حیرز» ی مهیدان^۱
 بوچی به شیرى ئیمه - یه عنی په سولی ئه کره م -
 هیچ ئه دعیه ی نه زانی پوژی که ده چووه مهیدان؟^۲
 وهك «خپوه» و «بوخارا»، به لا ناروا به هیمهت
 په فعی بکن مه شایخ، ده فعی بکن مهلاتان^۳
 هر شیخی که و ته شوینی یهك دوو که سی رهش و پروت
 خه لکی به موور ده زانی، خوئی حه زره تی سوله یمان^۴
 یه کتان نه چوونه گهر دش وا تی ده گن له دنیا
 هر پادشاهی پومه و شاهی عه جه م له تاران^۵

۱. جهوشن: وشه یه کی عه ره بیبه به مانای زره، زری ئاسن دئی. له ده قی کتیه که ی «حاجی
 قادری کوئی...» ماموستا موحه ممدی مه لاکه ریم دا له جیاتی «حرزی» وشه ی «حزبی» به کار
 هاتووه، «حرز» یش، به مانای جوړه نووشته یهك دئی، حزیش جوړه دوعایه که. له ده قی «گ.م»
 و «ع.س» یشدا «حیرس» به کار هاتووه. ئیمه له سه ر ده قی «م.م» «حرز» مان تو مار کرد.

۲. [به شیر: مزگینی دهر. ئه دعیه: کوی دوعا واته: پارانهوه له خودا].

۳. [خپوه و بوخارا: نیوی دوو شارن له ئوزبه کستان که شوینی کو بوونه وه ی پیاوچاکان و
 شیخانی ته ریقت بووه]. له ده قی «گ.م» دا نو سراه: «ده فعی بکن مه شایخ» ئیمه له سه ر
 ده قی ده ستنوسه که ی «ع.م.ن» کرمان به «ره فعی بکن مه شایخ ده فعی بکن مهلاتان».
 چونکه جووت وشه ی «په ف و ده ف» جوان لیکتری ده وه شینه وه نهك هه ردوویان هه ر
 «ده ف» بن.

۴. [موور و سوله یمان: ئاماژه یه به و چیرۆکه قورئانییه که له باره ی حه زره تی سوله یمان و
 میلووره وه هاتووه. موحه ممدی مه لاکه ریم ئه لئ: له م به یازه ی به رده ستمدا له جیاتی
 «شیخی» «میری» هاتووه که ئه مه زور له بارتره، چونکه له گه ل باسی سوله یماندا که میر بووه
 جوړتره و به ته واوی گله ی، حاجی له میران، هاوچه رخی، خوئی ده گه به نه. هه نگاهوئی ت:

قوتبی زه مانه «خالید» ئاواره بوو وه کوو من
 بی قه در و قیمهت و شان، بی خان و مان و بی نان^۱
 شیر و قه له م شه ریکن له م عه سره دا درینغا
 شیرم قه له م تراشه و کالانییه قه له مدان^۲
 ئەم مه سه له مه شهووره گه ر قور ده که ی به سه رتا
 ئیکسیره خاک و خو لّی ده رمالی گه و ره مالان^۳
 ته نها ئیمه وه هانین، دیباچه یی "مه م و زین"
 حالیت ده کا چلونه نه حوالیان سوخه ندان^۴
 خو تان ده لّین: - نه گه رچی مه شهووری خاس و عامه -
 هه ر پړوییه ک گه پرابی ئازاتره له شی ران
 سه د قائیمه و قه سیده که س نایکړی به پوولی
 پوژنامه و جه ریده که وتوته قیمهت و شان^۵

۱. مه به سستی مه ولانا خالیدی شاره زووری نه قشبه ندییه (۱۷۷۷ - ۱۸۲۶ ز). له ده قی «گ.م» دا نووسراوه: «وه ک من بووه ئاواره».
۲. له هه ندی ده قدا نووسراوه: «سه یف و قه له م شه ریکن».
۳. ئیکسیر: وشه یه کی یۆنانییه، به و ماده یه ده لّین که به هه ر مه عده یتکی تریدا بکه ن ده یکات به زیړ.
۴. دیباچه یی مه م و زین: مه به سستی پی شه کی مه م و زینی نه حمه دی خانیه [سوخه ندان: قسه زان].
۵. [قائیمه: لاپه ره ی کتیب که هؤنراوه یا په خشایتکی تیدا نووسرابی. جه ریده: وشه یه کی عه ره بییه به مانای پوژنامه یه]. ئەم دپړه شیعه ره ته نیا له ده قه که ی «م.ر.س» دا هه یه و نه وا بو یه که م جار بلاو ده کر یته وه.

بنوارہ سہی و غیرت ئیستا له دهوله تی رۆم
 خویمان خهزینه دارن، خویمان تهیب و سولتان^۱
 هه ر دوینی نه هلی "سوودان" هه ستانه پی وه کوو شیر
 ئیستیکه موسته قیلن مه حسودی کوللی نه دیان^۲
 "بولغار" و "سیرب" و "یونان"، هم "نهرمن" و "قهره تاغ"
 هه ر پینجیان به ته عداد نابن به قه ددی بابان^۳
 هه ر ئیکه موسته قیلن، کوللیکی دهوله تیکن
 ساحیبی جهیش و رایهت، نهرکانی حهرب و مهیدان^۴
 هم حه ققیانه نهرمن، غیرهت که شی یه کترن
 وه ئیمه نین له گه ل یه ک ده عوا بکه ن به شیران^۵
 بو فنه نی حهرب و سه نعت، بو زه بت و ره بتی میللهت
 ده یئیرنه ئوروپا گه وره و بچوکی خویمان^۶

۱. له ده قه چاپکراوه کانداله جیاتی «دهوله تی رۆم»، «له نیو ئه وروپا» هاتووه.
۲. ئهم نیوه دیرپه شیعره له ده قی «گ.م» دا به م جوړه هاتووه: «ئیسیتیکه موسته قیلن مادوونی کوللی نه دیان» له ده قی «ع.م.ن» یشدا به م جوړه هاتووه: «ئیسیتیکه موسته قیلن وه کوو جه معی دهوله تان». به لام ئیمه له سه ر ده قی «م.ر.س» وه کوو سه ره وه مان نووسی چونکه گونجاوتره.
۳. سیرب: خه لکی ولاتی «سیریا» ن که ئیسته ولاتیکی سه ربه خویه و له یوگسلافیای پینشوو جیابو ته وه. قهره تاغ: ئه میس به شیکه له یوگسلافی پینشوو. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «ته عداد» وشه ی «ئه ژمار» نووسراوه.
۴. [ئیکه: یه که. جهیش: هیژ، له شکر. رایهت: ئالا].
۵. غیرهت که ش: غیرهت کیش، به غیرت و ئازا. له ده قی «گ.م» دا «غیرهت کیش» نووسراوه. به لام له ده ستووسه که ی «م.ر.س» دا «غیرهت که ش» هاتووه و ئیمه ش پشتمان به و به ست، چونکه له گه ل زمانی شیعره ی سه ده ی نۆزده هه مدا ده گونجی.
۶. [زه بت = «ضبط»: کوکردنه وه. ره بت = «ربط»: پیکه وه لکان].

«حاجی» که سیکه بیکهس بو ئیوه قور ده پوی
گوئی لی ده گرن زه ریفه، ناگرن به لا له خوتان

(۳)

له رۆما کهوته بهر چاوم

له رۆما کهوته بهر چاوم که سیکه هائیم و حه یران
به هه یئهت تیگه ییم کورده به شیوه ی ئه هلی کوردستان^۱
که چوومه خدمه تی پرسیم: برادر خه لکی کام جیگای؟
له کام لا هاتووی؟ گریا! گوتی: بابان! گوتم: بابان؟^۲
دلم داوه گوتم: باوکه هه موومان بی که سین لیره
چ قه وماوه؟ گه لی حه یفه، مه گریی هه روه کوو باران
گوتی: بو غوربهت و پرووتی نییه ئه فغان و هاوارم
له داغی حاکی خومه، له شان و شه وکه تی تورکان^۳
که لیکم بیستووه پهستی و بلندی ده وله تان ئه ماما
جیهان نه یدیه پهستی و امیسالی حالی کوردستان^۴

۱. مه بهستی له رۆم، شاری ئهسته نبوله. [هائیم: سه رگه ردان و په رۆش]. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «به هه یئهت تی گه ییم»، «له ره نگا تی گه ییم» هاتووه.
۲. له ده قی «گ.م» دا [له جیگای «له کام لا هاتووی»]، «له کام جی هاتووی» نووسراوه.
۳. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «ئه فغان» و اتا هاوار «گریان». وه له جیاتی «تورکان» وشه ی «کوردان» هاتووه.
۴. [موحه ممه دی مه لاکه ریم «حاکی کوردان» ی له «حالی کوردستان» پی راستره].

له وه قتی خوئی هه موو شا بوون، سه راپا بی غم و شا بوون
له جوودا حاته می تائی، له شهردا رپوسته می مهیدان^۱
له پیشا خاکی مه لانه ی پلنگ و شیر ی ئازا بوو
ئه میستا مار و میروو گورگ و ریوی لئی ده که ن سهیران^۲
له کوئی ما نه عره ته ی ته قله و جللیت و رمب و رمبازی؟!
له کوئی ما دهنگی زورنا و دههول و شایی و سهیران؟!^۳
له هارپی شه شپهرو نه پرپی سوار و بهرقی شه شخانه،
له ته ققه ی نال و شه ققه ی سم، له ره ققه ی توبز و قه لغان^۴
دههاته جونبوش و له رزین له ماهی بگره تا ماهی
له سه حرا چهنده وه حشی بوون له ترسان چونه سه رکیوان^۵
له ریزی زهر و زهنگی وان که سیکی تر نه بوو هه رگیز
به شیر ی حیشمه تی کورده که ماوه دهوله تی ئیران^۶
سهرا و ئه یوانیان ئیستا که لاوه ی کونده بوو و جوغده
ئه گهر مهیدان و دیوانه سه راپا بوویته جیی دو مان^۷

۱. [تائی = طائی. «شا» ی یه که م: پاشا و میر. «شا» ی دووهم: شاد و که یف خو ش].

۲. نیوه دپری یه که مان له سه ر ده قی «م.ر.س» تو مار کرد.

۳. [نه عره ته: گوران دن. ته قله و جللیت: به و یارییه ده لئین که سوارکاران به سه ر ئه سپه وه له گو
ده ده ن (چه و گان)].

۴. [شه شپه ر و شه شخان: دوو جو ره چه کی کونن. توبز: کوته کی بزمار ریژ کرا و (گورز).
قه لغان: سپه ر].

۵. ماهی یه که م: ماسی. ماهی دووهم: به مانای مانگه.

۶. له ده قی «گ.م» دا نوو سراوه: «به شیر و حیشمه تی وانه ده مینی ده وله تی ئیران».

۷. جوغده: [بایه قوش] جو ره کونده بوویه که. [دوم: هوژیکی کوچه ری کوردن که به پیشه ی

له پاشی ئه وهه موو گریان و ناله و زاریه پیم گوت:
 عهزیزم غم مه خو هیئنده، له سایه ی ره حمه تی ره حمان^۱
 ئه میریک ماوه پاشایه، گوتی: کییه؟ گوتم: شیره!
 گوتی: لیره؟ گوتم: لیره! هه تا تاران و هیندستان
 به خوئی شیره وه کوو ناوی له شهردا دوژمن نه ندازه
 ته میان هه ره به ئه وه ماوه جه میعی خاکی کوردستان^۲
 هه چی جیگه ی ئومیدمانه و ئه وی دلخوش ده کائهمرو،
 که سی دی له وه به دهر نایته غه مخوری گه لی کوردان!^۳

(۴)

په رچه م و فیسی که چی تو

په رچه م و فیسی که چی تو ئه ی جوان
 تاجی که یانه و عه له می کاویان^۴

☞

خه پراتی و کلاش چنین به ناوبانگن. موحه ممه دی مه لاکه ریم به پشت به ستن به گوڤاری ژین و
 جوانی و له باری مه عناوه، پیی وایه به جیی «جوغد» «مشکه» باشته ره، تا دوو جار کونده بوو
 دوویات نه بیته وه. - هه نگاوی تر: ۱۲۹].

۱. له ده قی «گ.م» دا نیوه دیپری یه که م به م جوړه هاتووه: «له پاشی ئه م هه موو گریان و زاری و
 ناله یه پیم گوت:». له جیاتی «عهزیزم» وشه ی «برادر» هاتووه.
 ۲. له هه ندی له ده قه کاند له جیاتی «جه میعی»، «ته واوی» هاتووه.
 ۳. ئه م نیوه دیپره له ده قه که ی «م.م» مان وه رگر تووه. «بنواره: مه سهوود موحه ممه د، حاجی
 قادری کوئی، به غدا ۱۹۷۶ ب ۳، ل ۳۶۹».

۴. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «که چی» وشه ی «که چیت» هاتووه. [په رچه م: مووی سه ر
 هه نیه. فیسی: کلاو. که یان: زنجیره پاشایانی که ی وه ک: که یکاوس، که یخه سه ره و که یقوباد

من له غه مت ریگه یه کم که و ته بهر
 خوانی به هه شته و سه فوری هه فت خوان^۱
 بیژهنی چاهی زه قه نی تو یه دل
 راهی نه جاتی فه له ک و ریسمان^۲
 تیری موژت بو دلی ئه سفه ندیار
 تیری گه زی پوسته می مازهنده ران^۳
 فیرقه تی تو له شکری ئیرانییه
 سهبری منیش له شکری توورانیان
 به سیه تی سا خوینی سیاوش نییه
 جان و دلت بردووه هه م دینمان
 «حاجی» یه فیرده وسیی کورد، سا ته توش
 گوئی وه کوو مه حموود مه ده قه ولی به دان^۴

و...]. عه له می کاویان: ئالای کاویان، ئه و که ولای که کاوه ی ئاسنگه ر کردی به ئالای شوپشه که ی له دژی ئه ژده هاگ و بوو به ئالایه کی میژوویی.

۱. [هه فت خوان: حهوت قوناغی دژوار و گران، یه کیکه له چیرۆکه کانی شانامه ی فیرده وسیی که بریتیه له وه کاتی پوسته م بو نه جاتدانی که ی کاوس ده روا بو مازهنده ران، تووشی حهوت کاره ساتی دژوار ده بی و به چالاکی لیان رزگار ده بی. ئیستا ئه م حهوت خوانه بووه به په ند بو ئیسی تووش و ئه سته م. وا مه شهووره ته نیا پوسته م و ئه سفه ندیار توانیویانه لپی ده ر باز بین].

۲. [بیژهن: یه کیکه له که سایه تیه کانی شانامه ی فیرده وسییه]. چاهی زه قه ن: چالی چه نا که.

۳. [گهز: جوژی داره که له شانامه دا ده لی: سیمورخ تیریکی لی دروست کرد و له نیو ئاوی زه هر دا کولاندی و هیئای بو پوسته م تا چاوی ئه سفه ندیاری پی بنگوئی، چون ته نیا ئه مه چاره ی کوشتنی بوو].

۴. فیرده وسیی: مه بهستی له ئه بولقاسمی فیرده وسیی دانهری شانامه یه، له سه ر داوای سولتان مه حموودی غه زنه وی ئه و داستانه ی به شیعر هونیه وه. مه حموود: مه بهستی سولتان مه حموودی غه زنه وییه، که به قسه ی به دکاران له جیاتی پاداشت، فیرده وسیی ده ر به ده ر کرد.

(۵)

فہلہک بہ تیر و کہمانن^۱

فہلہک بہ تیر و کہماننّ لہ ئیمہ چوویتہ کہمین
شکارگاہی زہمینہ، لہ چہنگی کیّوہ دہچین!^۲
دہخاتہ گہردہنی ئیمہ میسالی دابہستوو
گوریسہ کی بہلہ کی سوبح و شام و ناترسین^۳
بہ حوققہ بازی و لہ عبی زہمانہ ناغلہ تیّین
ئہ میستہ پیّ دہ کہنین و لہ ئاخرا دہ گرین^۴
ئہ مین مہ بہ لہ سبہیننّ ئہ مہت بہ سہر دیننّ
حوادیساتی زہمانہ کہ نایہ تہ تہ خمین
وجوودی ئیمہ کہ روژی حہ یاتی ئاوا بوو
یہ قین بزانه کہ شہ ولیگہ راو و دہ ربہ دہرین^۵

۱. [ہہروہک چوں لہ پیشہ کییہ کہ دا ئاماژہی پیّ کرا حاجی ئہم پارچہ شیعہری بو لاواندندہ وہی شاعیر یکی کوردی داناوہ بہ ناوی (کہیقی) کہ ہاوہ لیّ خوی بووہ لہ شاری ئہستہ نبؤلّ و لہ ویدا فہوتی کردووہ].
۲. بو کیّشی شیعہ کہ ئہ بیّ وردہ وہ ستائیک لہ سہر «ر»ی «شکارگاہ» بکریّ. شکارگاہ: بہ مانای شوین و جیگہی راو دیّ. [لہ چہنگی کیّوہ دہچن: واتہ: ہیچ ریگہی دہ رباز بوونمان نیہ].
۳. [دابہستوو: بہو گاجووتہ ئہ لین کہ نیر و ئامووری لہ مل دہکن و بو جووتکردن ئہ بیہن]. سوبح و شام: سبہیننّ و ئیوارہ.
۴. حوققہ بازی: وشہیہ کی فارسیہ بہ مانای فیلبازی یا خود فروختی دیّ.
۵. [شہ ولیگہ راو: شہ ولیّ شیواو، شہو بہ بہ تال بہ سہر بردن].

ئەم ئەرزە کۆنە ھەوارە، خەلایقیش کۆچە
تەماعی سووری نەبێ کەس لە ژیری چادری شین^۱
دووگەز زەمین و سێ گەز جاو و مستە خوێیکە
لیاسی پێخەف و رایەخ ھەتا دەگاتە سەرین^۲
سەبا موسەللەمی ئافاقە قاسیدی غورەبای
ئەنیسی یاری و ھەمرازی عاشیقی غەمگین^۳
سبەینێ ھەستە، مەوہستە خەبەر بگەینە ولات
دیارە چەندە حەزین و غەریب و بێ کەیفین^۴
کە چوویە سەرھەدی «بابان» و عیڵە کە «جافان»
بگریی ھەر وہ کوو بارانی ماھی فەر وەردین^۵
لە قوور بئیشە بلی: قەوم و قیلە ھاوارە!
ئەسیرە «کەیفی» لە رۆما لە حەبسی زیری زەمین^۶

۱. [سوور: جەژن، ئاھەنگ و شادی]. تەماعی سووری: ھیوای شادی و خوۆشی. چادری شین: مەبەست لە ئاسمانی شینە.
۲. [جاو: خام، پارچە یەکی سپی کە بە زۆری بۆ کفن بە کار ئەھینرێت. رایەخ: ئەوێ بۆ خستەنە ژیر بێ، پراخەر].
۳. [قاسید: نامە بەر. ئافاق، کۆی ئو فووق: ئاسۆ: سۆما. ئەنیس: ھاو دەم و ھاو ئەل].
۴. لە دەقی «گ.م» دا لە جیاتنی «خەبەر» وشە «وہ لām» بە کار ھاتووە. لە دەقی «ع.س» دا نیوہ دیری یە کەم بەم جوۆرە نووسراوہ: «سبەینێ مەوہستە خەبەر بگەینە ولات». [لە وشە «بێ کەیفین» دا تەوریە ھەییە، ھەم بێ کەیف و شادی دەگەینەن و ھەم بێ کەیفین واتە «کەیفی» ی شاعیرمان لە دەست داوہ].
۵. فەر وەردین: ناوی یە کە مین مانگی بە ھاری ئێرانییە.
۶. [رۆم: ئەستە مەبۆل. حەبسی زیری زەمین: زیندانی ژیر زەویە، واتە: مردووہ و ئیژراوہ].

له كوردی بگره هه تا تورك و عاره ب و عه جه می
 له ناخ و داخی ده سووتین و شین ده کهن ده گرین^۱
 له «کویره دی» یی که «که یفی» ی تیابی فیرده وسه،
 جه هه ننه مه که نه ما «که یفی»، شاری قوسته نتین^۲
 هه زین و دهره می ئەم شاره زۆری بیگانه ن
 له هه سه رته ی عه جه با! شاره زووری چه ن ده گرین!^۳
 گه لی هه ناسه ی کیشا و چاوی خو ی گی را
 که سی نه دی له عه شیرت، له داخی چۆن نه مرین!
 زوبانی کوردی و تورکی و فارسی و عه ره بی
 وه های ده زانی وه کوو به ی تی خوسره و و شیرین
 ئەمه ش ده لیله له ته ئسیری مه رسیه ی که گوتم:
 چوار زوبانی تیدایه قه سیده یی ره نگین

۱. ئەم دپره شیعه له هه یچ سه رچاوه یه کی چاپ کراودا نییه، ته نیا له ده ستنوسه که ی (م.ر.س) هاتوو ه ئیمه ش وا بو یه که م جار بلاوی ده که ی نه وه.
 ۲. [وهك چۆن له پیشه کیه که یدا ئاماژه ی پیکرا «کویره دی» ئەو دپه یه که زیندی که یفی بووه که حاجی به شیوه ی جوان ئاماژه به و دپه ئە کات].
 ۳. دهره م: شیواو په شوکاو. له ده قی «ع.م.ن» دا نووسراوه: «له هه سه رته ی شاره زووری عه جه با چۆن نه گرین».
- [موحه ممه دی مه لا که ریم ئە لی: له ده سنووسی کدا له جیاتی «شاره زووری» نووسراوه: «شه هره زووری»، ئیستا لام وایه ئە بوو له کاتی به راورد کردنی تی کسته کاندا «شه هره زوور» م بنووسیایه، چونکه له شیعی کلاسیکی کوردیه وه نزیکتره له «شاره زووری». - هه نگاوئ تر: ۱۴۰.]

«دریغ و حسرت ازان شاهباز سدره نشین
به دام مرگ فتاد و به خاک گشت دفین»^۱
زلوحه‌ی خط موزون و قطعه‌ی منظوم
خجل شد "ابن هلال" و روان "ابن متین"^۲
به کیّ بلّیم که به «که یفی» بلّی به که یف و سروور:
غهمی نه بیّ له فه له ک عاکفانی چله گوزین^۳
«جُنُوبُهُمْ تَتَجَافَىٰ عَنِ مَضَاجِعِهِمْ،
يَسْتَعْفِرُونَ لَكَ بِالْغُدُوِّ حَتَّىٰ حِينَ»^۴
«عَلَيَّ تَعَلُّوْا بِأَعْلَىٰ الْجَوْدِ عَبْرَتُنَا
مَدَى الزَّمَانِ أَنْوُحُ نِيَاخٍ مُنْتَدِبِينَ»^۵

۱. [داخ و که سهر بوّ ئه و شابازه که ئه و نده به رزه، داری سیدره‌ی به هشت، جیّ نیشتنه وه‌ی بو و ئه و مه زنه که و ته داوی مهرگ و له دلّی خاکدا نیژرا].
۲. [له بهر لاپه‌ره‌ی خه‌تی رینک و پیکی هه‌له‌ستی کیشه‌داری ئه و سه رشوڤر بوو «ئینوو هیلال» و زوبانی به ربوو «ئینوو مه‌تین». له وانه‌یه ئه م ئینوو مه‌تینه هه‌له‌ی ڤوونوو سکهر بیّ و ئینوو به‌مین دروست بیّ، چونکه پاشتریش ناوی ئینویه‌مین دینیتنه وه].
۳. [عاکفانی چله گوزین: چله کیش، ئه و پیاوچا‌کانه که به نییه‌تی عیاده‌ت چله ده‌گرن و تا چل ڤوژ له مزگوت یان چله‌خانه‌دا به ڤوژدا ڤوژوو ده‌گرن و به شه‌ویشدا عیاده‌ت ده‌که‌ن، یان مه‌به‌ست په‌ریانی ئاسمانه].
۴. [ئه و چله کیشانه‌ی که خه‌ویان له خو‌یان حه‌رام کردوو و دوو پالوویان جیگه خه و به خو ناگرن و خه‌ریکی عیاده‌تن و شه و تا به‌یان داوای لیئوردن له خوا بوّ توّ ده‌که‌ن. ئه م به‌یته ئامازه‌یه به‌ئایه‌تی: «تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَ طَمَعًا» سه‌جده: ۱۶].
۵. [ئه‌سیرینی چاوه‌کانم به‌لیز مه ده‌ڤژین به‌سه‌رمدا، ئه‌منیش شین و ڤوڤومه وه‌کوو شیوه‌نکه‌ران]. ئه م دپره شیعه‌ره عه‌ریبه‌ی حاجی له هیج سه‌رچاوه‌یه کی چاپ‌کراویدا نه‌هاتوو، ته‌نها له ده‌فی ده‌ستنووسه‌که‌ی «م.ر.س» دا هاتوو، ئیمه‌ش توّمارمان کرد.

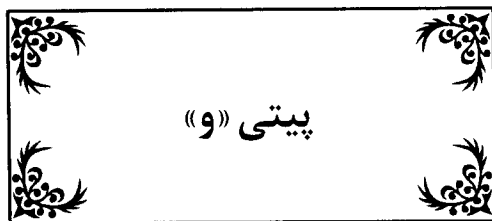
«اوگون که اسب کلامی زمانه ایلدی زین
 کف کفایتی کیفیه ویردی لر دزگین»^۱
 «بوگیجه کیفی افندی گورندی رؤیادیه
 جنانده زمره غلمان و حوره اولدی یقین»^۲
 «کسلدی ماتم نظمده زههره نك تارى
 طاغلدی حسرتی نثرنده عقده ی پروین»^۳
 «کبیر در بو مصیبت، عظیم واقعه در
 «صغیر» یازینه تأریخی، خامه ی مشکین»^۴
 له یهك دوولاره هه تیوی له پاش به جی ماوه
 یه کیکی بیکری مه عانی، دوانی تیغلی هه زین»^۵

۱. [واته: ئەو رۆژه که زمان ئەسپی که لاملی زین کرد، که فی (له پی دهست) کیفیایه تی جلهوی دا به دهست که یقییه وه.]
۲. [ئەمشه و که یقی گۆبا به خه و دیتراوه، له جیناندا زومره ی غیلمان و حۆرییان لیان یه قین بو.]
۳. [واته: تارى زوهره له ماته می نه زمیدا، گری پی په روین له هه سره تی نه سریدا کرایه وه و هه لوه شا.] ئەم سى دپره شيعره تورکییه ی حاجی له هیچ سه رچاوه یه کی چاپ کراودا نه هاتوه ته نها له دهستنووسه که ی «م.ر.س» دا نه بی. ئیمه ش خستمانه پال ئەم لاوانده وه یه.
۴. [واته: گه وره یه ئەم موسیبه ته! واقیعه یه کی عه زیمه! «صغیر» ی بنووسه ته ئریخه که ی دیسان، خامه ی موشکین! مانای ئەم چوار به یته تورکییه موحه ممه دی مه لاکه ریم له مامۆستا شوکر موسته فا - که لیزانی ئەم بواره یه - گپراوه ته وه. - هه نگاوی تر: ۱۱۶۱.]
۵. [وشه ی «صغیر» به حیسابی «جومه ل» ده کاته سالی ۱۳۰۰ ی کوچی [م] که سالی کوچی دواپی «که یقی» یه و به رانه بر به سالی ۱۸۸۳ ی زاینی ده وه سستی به م لیکنده انه وه ی خواره وه یه: ص = ۹۰، غ = ۱۰۰۰، ی = ۱۰، پ = ۲۰۰، صغیر = ۱۳۰۰ ه.
۵. [بیکری مه عانی: مانای دهست نه خواردوو و که س پی نه زانیو. بیکر: کچی شوو نه کردوو. تیغل: منالی ورد.]

ئەمن که مامی ئەوانم دەیاندمە ئودەبا،
کچانی زادەیی تەبعی لە تیفی حەجلە نشین^۱
وہلئ کورانی رەزانین بە خاکێ رۆم و دەلین:
لە لای ویلا یەتەوہ چاوەنۆری مامی تەری^۲
قەلەم شکا و مورە ککەب رژا و نامە نەما
لە داغی قافیە تا خوئی گەیاندم ئاھ و ئەنین^۳
ئەدیب و عاقلئ لەم بە حرە وەك "تەری بن گۆم"
گەلئکی ون بووہ «حاجی» وە چاکە لئئ دەرچین^۴

۱. حەجلە: ژووری رازاوہی بووک و زاوا یە، حەجلە نشین: ئەو بووکە ی کہ لە ژووری بووکئینی دانئشتبئ بەتایبەت لە یە کہ م شەویدا.
۲. لە دەقی «گ.م» دا لە جیاتی «چاوەنۆری» وشە ی «چاوەدئری» ھاتوہ.
۳. ئەم بەیتە لە یە کئئ لە دەستنووسە کانی لای مندا ھەبوو لە کاتی سەرپەرشتی کردنی چاپدا تۆمارم کرد «موحەممەدی مەلا کەریم».
۴. «تەری بن گۆم» یا خود «وەك تەری بن گۆم رۆیشت» ئیدیۆمئکی کوردییە بە مانای بە فیرۆ و بە بئ دەنگ رۆیشتنە. حاجی ئەمە ی لەم شیعەرەیدا بە کار ھئناوہ. «بنوارە جەلال مەحموود، ئیدیۆم لە زمانی کوردیدا، بەغدا ۱۹۸۲، ل: ۴۷۵».

(۱)

ئەگەر لیدانە مەقسوودت

ئەگەر لیدانە مەقسوودت بفرموو
 وەگەر قەتلە مەرامت ها! دەسا زوو
 لە پێی خوا مەیکە تەحسیلداری ئیمە
 رەقیبی کافر و بی دین و بەدخوو
 شەو و پوژی دەبرژیم و دەقرچیم
 بە سووتن ئیکتیفا ناکەم وەکوو موو^۱
 گەلاویژە گەلاویژی دوو چاوت
 درەوشاوە، سەر و پیشم سپی بوو
 کە خویمان خستە بەحری ئەشکی خوینین
 دل و جان بوو تەوافی خالی هیندوو
 بە قەولی تاجری دەریایی ئەخبار
 دلی دیوانە تی چوو پوچی دەرچوو^۲
 ئەگەر دیققەت بکەن «حاجی» دەزانن
 لەبەرچی شیخەکان وا بوونە کەندوو!

(۲)

ئومیدی وەسلی تووم زانی

ئومیدی وەسلی تووم زانی نیشانە ی بی نیشانی بوو
 ئەوێ ئیمە ی فریب دا ئیلتیفاتی سەر زوبانی بوو^۳

۱. وشە «سووتن» لە دەقی «گ.م» دا بەم جۆرە هاتوو: «بە سووتان».

۲. لە دەقی «گ.م» دا لە جیاتنی «تاجیری دەریایی»، «تاجیر و دەریایی» هاتوو.

۳. ئیمە ی فریب دا: ئیمە ی تەفرە دا.

له سهر تووری پړوخت مووسا که فیرعه‌ونی خه‌تی لادا
له سپرپی زاری توئی پرسى جه‌وابی «لَن تَرانی» بوو^۱
ئه‌گهر "مووسا" و "دارا" بی له دنیا به‌هره‌وهر نابی
ده‌زانی مه‌نسه‌بی هه‌ردوو شوانی و ئاشه‌وانی بوو
له سایه‌ی لیو و دندانی له به‌رچاوم نه‌ما شانی
ئه‌گهر له‌علی یه‌مانی بوو وه‌گهر ئه‌لماسی کانی بوو
مه‌گهر بیستویه‌تی خه‌تت له نیو چاهی زه‌نه‌خدانت
ئه‌سیری یووسفه‌ بوئه‌ نزوولی کاروانی بوو^۲
ئه‌وی توّه‌توو و من نه‌مبوو: قه‌رار و سه‌بر و عیززه‌ت بوو
ئه‌وی من هه‌مبوو و توّ نه‌توو: وه‌فا و میهره‌بانی بوو
زه‌مانی حالّ و سه‌رمایه‌ی به‌د و نیکت نه‌بوو که‌لکی
له‌موسسته‌قبل بلئی: «حاجی» له‌مازیدا زه‌مانی بوو^۳

۱. [توور: ئه‌و کیویه‌یه که‌ه‌زره‌تی مووسا له‌سه‌ربدا له‌گه‌ل خوادا و‌تووژی ده‌کرد. «لَن تَرانی»: واته: قه‌ت نامیینی، ئه‌مه‌ وه‌لامی خودای مه‌زن بوو بۆ ئه‌و داواکاریه‌ی که‌ مووسا له‌خوای کرد که‌خوئی پێ‌پیشان بدا].
۲. [زه‌نه‌خدان: چه‌ناکه‌]. له‌ده‌قی «گ.م» دا له‌جیاتی «نزوولی کاروانی بوو»، «نزوولی کاردانی بوو» هاتوو.
۳. به‌د و نیکت: خراب و چاکت. [حالّ: ئیسته. مازی: رابردوو. موسسته‌قبل: داهاتوو. موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم ئه‌لی: له‌بیرمان چوووه‌ وشه‌ی «که‌لکی» بگۆرین به‌ «سوودی». وشه‌ی سوودی نزیکتره‌ به‌ شیعری کلاسیکی کوردیه‌وه. -هه‌نگاوئێ‌تر: ۱۶۳].

(۳)

بووکی دنیا

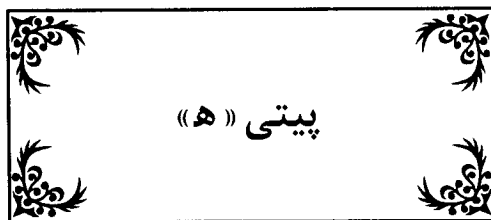
بووکی دنیا - وهك ده لّین - وا بی حه یا و بی فه ر نه بوو
 هیئده دامنه هه لکراو و حیز و مالان گه ر نه بوو^۱
 ری نیشانی ئیمه دا نه و پوژه ئاده م ده ر کرا
 بویه کی ئه م عالمه بی شوړش و بی شه ر نه بوو
 سوّفی به م په نگه که وا گوشتی براكانی ده خوا
 حیکمه ته ریشی وه کوو جاران دریژ و پر نه بوو^۲
 نیسه تی ئیمه و ئوروپا قه تره یی ده ریا نیه
 بوچ ئولولعه زمیک به عزمی به عسه تی پی ته ر نه بوو؟!^۳
 کی گه ری پی کردبووی تووشی به لای خوتم بکه ی
 نه و ده مه باسی عه زاب و دوزه خ و که وسه ر نه بوو^۴
 نه ی مه هی دوو هه فته! تا شه مس و قه مهر توّیان نه دی
 دانه گیرسان نه و میسالی ئاگر، نه میان گر نه بوو^۵

۱. هه ر چه نده نیوه دپری یه که م له ده قی «گ.م» دا به م جوړه هاتووه: «دوینا هه روهك ده لّین وا بی حه یا و بی فه ر نه بوو!»، به لّام که سه ر نجه مان دا ده قی «م.ر.س» بینیمان به ناو نیشانه ی «بووکی دنیا» نووسراوه و ئه م سه ره تایه باشتر له گه لّ ناوه روکی هه لّبه سته که رپک ده که وئ. له ده ستنووسیکی لای روسته م هه ویزیدا «دایکی دنیا» نووسراوه.
۲. ئه م نیوه دپره مان له سه ر ده قی «ر. کوردستان» نووسی چونکه سه رواکه ی راسته.
۳. له هه ندی ده قدا له جیاتی «پی ته ر نه بوو»، «تیپه ر نه بوو» هاتووه.
۴. ئولولعه زم: نه و پیغه مبه رانه ن که خوا ئه رکی گه وره ی خوئی وه ئه ستوّیان خستووه که بریتین له: نووح، ئیبراهیم، موسا، عیسا و موحه ممه د - دروودی خویان له سه ر بی -.
۵. «مه هی دوو هه فته: مانگی چوارده». له ده قی «گ.م» و «م.ر.س» دا له جیاتی «گر نه بوو»، «گه ش نه بوو» نووسراوه.

بہم ہم موو تہ جریدہ وا «حاجی» دلی خوشی نہدی
تا لہ تہ توار و قسہی تہم دہورہ کوپر و کہر نہبووا

۱. [تہ جریدہ: قسہی بی کوئکل، واتہ: رپ و راست و بی پروودہ ریاسی قسہ کردن، ہر وہا
زاراویئکہ لہ زانستی بہیاندا. تہ توار: کوئی تہور = «طور» شیواز و جوڑی قسہ کردن].

(I)

زمانه^۱

زمانه ره سمی جارانی نه ماوه
چراغی نازم و مونشی کوژاوه^۲
له دهوری ئیمه پۆمان و جهریده
ئه گهرچی مه قسه ده، زانینی باوه^۳
ئهمان قه دری بزنانن ئهم کتیبه
له دنیا ئیسته کی هه متای نه ماوه
له ئه بیامی حه یاتی شیخی خانی،
له سهر نوسخه ی خه تی ئه و نووسراوه
له لای ئه ربابی خوئی بو قه در و قیمه ت
خه زینه ی گه وه ره و کیسه ی دراوه
له مه جمووعی دووه ل: "سۆران" و "بۆتان"
له سایه ی ئهم کتیبه ناسراوه
له کوردان غه یری «حاجی» و «شیخی خانی»
ئه ساسی نه زمی کوردیی دانه ناوه

۱. ئهم هه لبه سته ی حاجی یه که م جار له «رۆژنامه ی کوردستان» ی ژماره ۳ ی سالی ۱۸۹۸ له قاهره بلاو کراوه ته وه. پروانه دوکتۆر که مال فوناد، کوردستان، یه که مین رۆژنامه ی کوردی (۱۸۹۸ - ۱۹۰۲) کۆ کردنه وه و پیشه کی و له سهر نووسین. به غدا ۱۹۷۲.

۲. [نازم = ناظم: هۆنهر. مونشی: نووسهر، یان ئه وه ی له ناخی خو یه وه شیعر دینیتیه دی و ئینشا ده کا].

۳. [جهریده: رۆژنامه].

(۲)

نہم خہیمہ کہ شہمسییہ یی^۱

نہم خہیمہ کہ شہمسییہ یی شاهه نشہ یی نہرزہ
تا چادری نیلووفہری سہر تہ پلہ کی بہرزہ^۲
نہ تنابی وہ کوو توولی نهمہل لاموتہ ناہی
نہ وتادی وہ کوو کیوی نوحود مہرکہ زی فہیزہ^۳
سہ قفی وہ کوو گہردوونہ، شکافی وہ کوو نہ نجوم
پہردہ ی وہ کوو نہ دواری سہ ما نہ تلہ سی سہ وزہ^۴
ہہرہک نہ لیفی "جانہ" ستوونی لہ سکوندا
نہک تابعی غہیرہ موتہ حہرپرک وہ کوو ہہ مزہ^۵

۱. نہم قہ سیدہ یہ مان لہ دہ قی «م.م» دا وہرگرتوہ کہ لہ بہ شی دووہمی کتیبہ کہ ی «حاجی قادری کوئی» دا لہ لاپہرہ کانی ۲۴۶ و ۲۴۷ بلاو کردو تہ وہ.
۲. [نیلووفہر: گولی لاولو نیلووفہری: پہنگی شین وہک گولی لاولو مہ بہ ست ناسمانہ تہ پلہک: بہرترین خالی ہہرشتی، تہ ختہ یہ کہ لہ نیوان کولہ کہ و میچدا]. شہمسییہ: چہ تر، سہ یوان. لہ دہ قی «م.ر.س» دا نووسراوہ: «تا چادری نیلی سہری».
۳. نہ تناب: «أطناب» کؤکراوہی «طُنْب» ہ، بہ مانای گوریس، پہ تی دریز. [توولی نهمہل: دریزی ہیا و ناوات. لاموتہ ناہی: بی پرا نہ وہ]. نہ وتاد: «أوتاد»، کؤکراوہی «وَتَد» ہ، وانا [میخ و] سنگی پہ شمالہ کہ. [نہ وتاد: لہ زاراوہی زانستی نہ ستیرہ ناسیدا بریتیہ لہ چوار مزلگہ لہ دوازده مزلگہ ی «منطقة البروج» کہ بریتین لہ «الوتد الطالع» و «الوتد الغائب» و «وتد السماء» و «وتد الأرض». - المنجد: ۲۱۳۸].
۴. شکاف: وشہ یہ کی فارسییہ بہ مانای درز دی.
۵. [واتہ: ہہرہ کوو چؤن پیتی نہ لف لہ وشہ ی «جان» دا ساکن و نہ جمہ، کولہ کہ کانی نہم پہ شمالہ ش وایہ، نہک وہ کوو پیتی ہہ مزہ (کہ ہہر نہو نہ لہ فہیہ) بزپو بیٹ شوینی غہیر بکہ ویت، چونکہ ہہ مزہ بریتیہ لہ نہ لفی بزوتندار].

ٺهوسافي وه ڪوو خه تتي دوو زولفہ به چهپ و ڀراست
 وهڪ ماري موته لسه م که ته ليسمي سهري که نزه^۱
 وه سفي چ بکه م؟ نيونه ني گول، دامه ني سونبول
 شايسته سه ناخواني بکه م هر وه ڪوو فه رزه
 لاي ژووري سه مه ن نيونه ني گول دامه ني سونبول
 لهو سوورته و مه عنايه که سه د جهننه تي له غزه^۲
 فيلجومله وه ڪوو خالي روخي دولبهري «حاجي»
 دل پهسته، ده سا بادي سه باهسته مه له رزه^۳
 هر لي ره هه تا ده شتي به هه شت ثايني «لاجان»
 ٺاهيسته برؤ نهڪ وه ڪوو ديوانه يي هرزه^۴
 تا داخيلي خه لوهت ده بي ٺه مجا به وه ڪالهت
 خاڪي قه ده مي ماچ بکه به م ته رزه که ته رزه^۵
 مه ٺووني ٺه وه نده وه ڪوو ٺاهم به نه زاکهت
 لاده ي سهري زولفي نه وه ڪوو بيخه يه له رزه
 ٺه م نه وعه گوله هه لده ڪه وي سالي له قه رني
 نهڪ وهڪ گولي بازاريه هر ساله که سه وزه^۶

۱. له ده قي «م.ر.س» دا نووسراوه: «ٺهوسافي وه ڪوو خه تتي جه داويل به چهپ و ڀراست».
۲. [سه مه ن: گولي ياسه مه ن. نيون: نيونند و ناوه ڀراست. جهننه تي له غز: ده شت و باخي مه تل، واته: ڀرمز و ڀرازي زوري تيڏايه] له ده قي «م.ر.س» دا له جياتي «جهننه تي له غزه»، «جهننه تي له فزه» هاتووه.
۳. [فيلجومله، «في الجملة»: به ڪورتي].
۴. به هه شت ٺاين: ٺه وي له شيوه ي به هه شت دايه، لاجان: ده شتيڪه ڪه وتووه ته ديوي ڪوردستاني ٺيران. ٺاهيسته برؤ: له سه رخؤ برؤ. ديوانه: شيت. هرزه: زور بلي.
۵. [ته رزي يه ڪه م: شيوه، جوڙ. ته رزي دووه م: جوان و له بار].
۶. له ده قي «م.ر.س» دا نووسراوه: «نهڪ وهڪ گولي بازاريه مه وجود هه موو له حزه».

(۳)

دالی قہدم^۱

دالی "قہدم" که ٹهلفی عهسای گرت به دهسته وه
تیروکه مانه، سهیدی جه وانیم نه بهسته وه!^۲
ئه ی په یکی ناله بیئی سهری زولفی بیئه چنگ
گه ر خاکی پیئی ده لئی، هه موو ده م وا به دهسته وه^۳
گاوی فهلهک به باری غه می زگ ده هیئته ئه رز
من چوومه ژیری بی گله به م جیسمی خهسته وه^۴

۱. ئه م غه زه له ی حاجیمان له بلاو کراوه ی «رؤشنیری نوی» ی ژماره ۱۲ ی ریکه وتی ۱۹۷۴/۳/۱۱ وهرگرت که بۆیه که م جار له لایه ن کاک که مال مسته فا مه عرووفه وه بلاو کراوه ته وه و ئه ویش له مامۆستا رۆسته م هه ویزی وه رگرتبوو پاشان له سهر ده ستنوو سیکی لای کاک عبدالرزاق بیمار که کاک «موحه ممه دی مه لاکه ریم» له پرووی نووسیبو وه وه و ساغی کردبو وه وه، راستمان کرده وه. له دیوانه ده ستنوو سه که ی «م.ر.س» یشدا له لاپه ره ۱۹۹۰ هاتو وه، ئیمه ش وا بۆیه که م جار ده یخه ی نه پال دیوانه که ی.

۲. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ئه لئی: ئه شگونجی «تیروکه مانی» بی و مه عنای به یته که وای لئی بیئته وه: هیشتا تیروکه وانی راوی سهرده می جوانی و له زه ت لئی وه رگرتیم ئاماده نه کردبوو، پیر بووم و بالای وهک تیبی «د» چه ماوهم داری عاسای وهک تیبی «ا» راستی به دهسته وه گرت. -هه نگاوئ تر: ۱۴۹].

۳. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ئه م به یته ی به م شیوه یه مانا لیدا وه ته وه: ئه ی فرستاده ی من بۆلای یار که هاوار و ناله مه له جه ور و سته می، برۆ به پروویا هاوار بکه و بکرووزیره وه، به لکوو بۆنی عه تری سهری زولفت چنگ که وئی، خۆ ئه گه ر باسی ده سخستنی خاکی به ری پی ئه که ی، ئه وه زه حمه ت نییه ده سی خه ی؛ چونکه خۆم هه میشه له ژیر پشیدا که وتووم و خاکی به ری پی به ده س ئه ماشمه وه و ئه یکه م به سه رما. -هه نگاوئ تر: ۱۵۰].

۴. ده قی نیوه دپری یه که مان له سهر ده ستنوو سه که ی «م.ر.س» راست کرده وه. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ئه لئی: لام وایه «ده یئته» هه م له «دینه» و هه م له «ده هیئته» راستره و له سه ر زمان سووکتره و پر مه عناتره. -هه نگاوئ تر: ۱۵۱].

بۆ قەسری وەسفی ئەو مەهە میعماری فیکرەتم
 وەستاوہ کوللی لەحزە بە خۆی و کەرەستەوہ
 قوربان! پەقیی سەگ سەر و چاوی شکاندووم
 چۆن بتگەم بە پپی شەل و دەستی شکەستەوہ؟!^۱
 ئەو نەو پەسە ئیجارەیی مسکینەکان دەکا
 حەججاگە گەرچی سەیدە بەم خورج و ھەستەوہ^۲
 تا سوبحی گەردەنی لە شەوی زولفی ھەل نەیی
 «حاجی» مەلئ بە تالیعی نوستوو: ھەلستەوہ^۳

۱. لە ھەندئ دەقدا لە جیاتی «قوربان»، «دەستی» و لە جیاتی «بتگەم»، «پیت بگەم» ھاتووە. [موحەممەدی مەلا کەریم ئەلئ: لە کاتی بەراوردکردنی دیوانە کەدا لە دەستنووسی مەلا پەئووفدا دیبووم کە لە باتی «سەر و چاوی»، «دەس و پپی» ھاتبوو، بەلام پشست گویم خست، بەلام ئیستا «دەس و پپی» م لاپراستتەر، چونکە شکاندن، زیاتر، بۆ دەست و پپیە ئەک بۆ سەر و چاو. - ھەنگاوئ تر: ۱۵۲.]

۲. لە دەقی «ع.م.ق» دا لە جیاتی «بەم خورجی ھەستەوہ» نووسراوہ: «بەم خەرچ و ھەستەوہ». بنواپەر: «نووسەری کورد» ی ژمارە ۶ سالی ۱۹۸۱ خولی دووہم، ل: ۹۵. ھەروالە دەستنووسە کە ی لای بیماریش «بەم خەرچ و ھەستەوہ» یە. ھەستە: ھەستە و پیتاک.

[وہ کوو موحەممەدی مەلا کەریم ئەلئ: وشە ی «ھەستە» لە ھیچ فەرھەنگیکی کوردیدا بە ما ی پیتاک نە ھاتووە. کە وابوو لەوانە یە لە سەرەتا دا وشە کە «دەستەوہ» بی، جا لە بەر شیوہ نووسینی کۆنی کوردی گۆرابی، ئیتیر تیکستی «بەم خورجی» راستە و ئاوہای لئ دئ: «بەم خورجی دەستەوہ» کە مەبەست لە خورج، خورجی سۆلکەرە. - ھەنگاوئ تر: ۱۵۵.]

۳. نیوہ دپیری یە کە ممان لە سەر دەقە کانی «م.ر.س» و «م.م» راست کردووە، چونکە لە «رۆشنیری نوئ» دا بەم جۆرە نووسراوہ: «تا سوبحی گەردەن لە شەوی سوبحی ھەلنەیی» سوبحی یە کەم راستە چونکە بۆ گەردەنە، بەلام سوبحی دووہم ھەلە یە چونکە نووسراوہ: «لە شەوی سوبحی ھەلنەیی» و راستە کە ی «لە شەوی زولفی ھەلنەیی» یە.

(۴)

نه گهر جورعه‌ی ره قیبت^۱

نه گهر جورعه‌ی ره قیبت لا گولآوه
نه که‌ی بیخویه‌وه پیس و گلاوه
له نه غمه‌ی مو تر ب و مه‌ی دانی ساقی
برینم که‌وته سو، داغم کولآوه^۲
له ریگه‌ی تو ئه‌وی بی‌پا و سهر بی
پلوقه‌ی که‌وشه، فهرقی بی‌کلاوه^۳
مه‌لی نایخوینسته‌وه نامه‌ی فلانی
له برژان و له سووتانا کولآوه
به یادی کونجی تو «حاجی» وه کوو بووم
له م‌عموره ده‌چیته ناو که‌لاوه

۱. ئەم غەزەلەش لە هەمان بڵاوکراوەی «رۆشنییری نوێ» دا لە لایەن کاک که‌مال مسته‌فاوه بڵاو کراوه‌ته‌وه که ئه‌ویش له مامۆستا رۆسته‌م حویزی چنگ که‌وتوو و له ژماره ۱۳ ی ریکه‌وتی ۱۹۷۴/۳/۲۱ دا چاپ کراوه و له لایه‌ره ۸۹ ده‌قی ده‌ستنوسی «م.ر.س» یشدا هه‌یه. گه‌لی شوینی ئەم غەزەلەشمان له‌ ر‌ووی ده‌ستنوسه‌ ناوبراوه‌ که‌ی کاک «عبدالرزاق بیمار» و به‌ گوێره‌ی بۆچوونی مامۆستا مه‌سع‌ود موحه‌مه‌د راست کرده‌وه.

۲. له‌ ده‌قی «رۆشنییری نوێ» و «م.ع.ق» و «عبدالرزاق بیمار» دا نووسراوه: «مه‌یدانی ساقی». ئیمه‌ به‌ رای مامۆستا «م.» راستمان کرده‌وه و کردمان به‌ «مه‌ی دانی ساقی»، به‌لام به‌ «مه‌یدانی ساقی» یش دی.

۳. [پلوقه: بلوق، پۆرگ، تلوق. موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم ئەم به‌یت‌ه‌ی ئاوا مانا لێداوه‌ته‌وه: ئەوی له‌ ر‌پی خۆشه‌ویستی تو‌دا هه‌موو شتیکی دانابی و خاوه‌نی پی و سهری خوی نه‌بی، هه‌میشه‌ ویل و شیت و عه‌ودال ئەبی و تلوقی پی به‌ هۆی گه‌رانی زوره‌وه‌ بۆی ئەبی به‌ پیلآوو کلاویشی به‌ سه‌ره‌وه‌ نابێ. - هه‌نگاوئ‌تر: ۱۵۶].

(۵)

باسی باوکی مہکے

باسی باوکی مہکے ئارامی نیہ ئہو تہرہسہ
 رُوژئ جاسووسہ، بہ شہو تا بہ سبہینی عہسہسہ!^۱
 ناکرئ مہدح و سہنای تُو بہ زوبان و بہ قہلہم
 حہقہ مہدحت نہکہم و قافیہزانیم عہبہسہ^۲
 شیر، وہ کوو موورہ لہ لای زولفی کہمہند ئہندازی
 فیلہ میثوولہ یہ، لئی لابدہ، عہنقاش مہگہسہ^۳
 عادہتی گرتووہ عوششاقی نہبی ہلناکا
 وہرنہ بو کوششتیان نیمہ نیگاہیکی بہسہ^۴
 لیوی وہک قہندہ موکہرپرہ لہ دہما شیرینہ
 بویہ تہکرارہ وہ کوو نالہ ئہنسی نہفہسہ
 چوونہ ژیر باری ریاسہت کہری و ئہحمہقیہ
 لہ قہتاریش ئہوی پیشہنگہ عہلاوہی جہرہسہ^۵
 بوومی ویرانہ بہ رُوژ و سہگی ئہو کوویہ بہ شہو
 ہہردووی خزمی یہکن «حاجی» بہ بی خزم و کہسہ^۶

۱. عہسہس: پاسہوانی شہو. ۲. عہبہس: «عبث»: بی ہوودہ، بی سوود.

۳. موور وشہیہ کی فارسیہ بہ مانای میروولہ دی. [عہنقا: بالندہیہ کی خہ یالیہ، سیمورغ].

۴. نیوہ دپری یہ کہمی ئہم شیعہ لہ دہقی «ر. کوردستان» دا بہم جوڑہ ہاتوہ: «عادہتی گرتووہ عوششاقی نہبی نازی ئہبہد». بہ لام ئیمہ بو راستکرده نہوہی پشتمان بہ دہقہ کہی (م.ر.س) بہست و وہ کوو ناو پارچہ غہزہ لہ کہمان نووسی.

۵. عہلاوہ: «العلوۃ»: سہربار.

۶. [کُو: کووی، کہ لہ فارسیدا مہ بہست کُو لان و بہردہرگایہ. موحمہدی مہ لا کہریم وہا

(۶)

نه گهر خالت بلیم

نه گهر خالت بلیم میشکی خه تابه
عه زیزی من نه مهم عهینی خه تابه^۱
له بهر نه وخیزی سه بزهی دهوری لیوت
تهنم کاهیده میسلی بهرگی کایه^۲
ده لین عه نئاب و شه ککهر چاکه بو دهر د
گولای لیوی تو بو من شیفایه^۳
ته بییم هاته بالینم وه های گوت:
دریغا! دهر دی عیشقه، بی ده وایه^۴
نه گهر کوفره بلیم من موبته لاتم
وه ره سا بمکوژه، بیللا غه زایه
نه وه خاله له سهر گونای شهریفه؟
وه یاخود دانه بی داوی به لایه؟

۱۳۳

- نه م بهیته لیك داوه ته وه: ته نانه ت نه و بایه قوشه ش که به رۆژ به سهر که لاوه وه نه نیشیته وه و نه و سه گهی به شه و پاسی مال نه کا، هیچ نه بی له بهر نه وه که ته نیان، بوون به خزمی یه ک، ههر «حاجی» یه که سی نییه و بی که س و دهر ده. - هه نگاوی تر: ۱۵۸.]
۱. خه تا: ناوچه یه که له ولاتی چین به جوره مامزک ناوداره که بوئی میشکیان له ناوک دهر ده هین، ههر وه که له مه و به ریش له پهراویزی قه سیده که ی «گوتم به به ختی خه والوو» دا باسمان کرد. خه تا ای دووه م: [پیره دا به مانای هه له و خه تا کردن دی.]
 ۲. کاهیده: لاواز، بی هیژ، له ر.
 ۳. عه نئاب: بهری جوره دره ختی که، دهنکی به قه در دانه ی زهیتوون ده بی و په رنگیکی سووری نایابی هه یه.
 ۴. [بالین: سهرین، سهر دان له نه خو ش.]

خه‌میده قسامه‌تی داوی خه‌می توّم
ئه‌مهنده‌ی راسته «حاجی» بی‌ریایه^۱

(۷)

ئه‌ی موحه‌مه‌د^۲

ئه‌ی موحه‌مه‌د! وه‌ی ئه‌مینودده‌وله! ئیمرو کوئی تو
جه‌ننه‌تیکه که‌وته دۆزه‌خ هه‌رچی لیبی دوورکه‌وته‌وه
مودده‌تیکه ده‌ربه‌ده‌ر گه‌ردی دیاری غوربه‌تم
به‌نده یادی ئاستان بۆسی ئه‌توی کرد هاته‌وه^۳
چونکه توحفه لازمه هه‌ر که‌س له غوربه‌ت بیته‌وه
به‌م دوو فهرده من قه‌زای سه‌د گۆنه توحفه‌م کرده‌وه^۴
قاوه‌چی به‌زمی ئه‌تو دنیا‌یه، سینی ئاسمان
ئافتابی زه‌رفه، فنجانی مه‌هه، قاوه‌ی شه‌وه
ئه‌و شه‌وه بو هه‌ر که‌سی دونیا بکاته‌ر پوژی روون
شه‌و له خیتته‌ی عومری ئه‌و عه‌نقایه‌ ده‌ربانی خه‌وه^۵

۱. خه‌میده: چه‌ماوه، خوار.

۲. [سه‌ره‌تای ئه‌م غه‌زه‌له‌ وای پیشان ئه‌دا که شیعریک یا چه‌ند شیعریکی له ئه‌وه‌له‌وه فه‌وتابیی.]

۳. ئاستان بۆسی: ده‌رگه‌ی ده‌رباری پاشا ماچکردن.

۴. توحفه: دیاریبی نایاب.

۵. [خیتته: مه‌ل‌به‌ند، هه‌ریم.] ده‌ربان: ده‌رگه‌وان.

(۸)

ئەو فەلەك رېفەتە

ئەو فەلەك رېفەتە ھەر لەحزە نىقابىكى ھەيە
كى دەزانى وەكوو من خانەخەرابىكى ھەيە
راستە دل خەستە و بى چارە وەكوو نەرگسى تۆ
نەرگسى مەستى ئەتۆ بەس نىيە خواپىكى ھەيە^۱
شەمعى من سەرزەنشى قەت مەكە پەروانە ئەگەر
ئىستە خاموشە، شەو ئەلبەتتە جەواپىكى ھەيە
شيعرە كانم كە غەربىي وەتەن و نەو سەفەرن،
وەرە بىخوونەو و ئەم نوقتە سەواپىكى ھەيە^۲
قەدرى «حاجى» بگرن، مەقسەدى ھەر دىدەنىيە
وەرەنە ھەرچى بگرى نانەك و ئابىكى ھەيە!

۱. خواب، خوابىكى: خەويكى [خواب، وشەيە كى فارسييە] لە كاتى خویندەو وەدا بە «خاپىكى» دەر دەپرى.
۲. مەبەست لەم نوقتەيە ئەو يە، گەر لە وشەي «سەفەر» نوقتەيەك زىاد بکەين دەپتە «سەقەر» وانا: جەھەنەم. ئەو ش بۆيە بە «ئواب» دادەنرى، چونكە ئىسپاتى خۆشەويستى وەتەن دەكات، چونكە «حَبِّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ».
- [موحەممەدى مەلا كەرىم ئەللى: مانای ئەم شيعرە بەم شپۆيە: خویندەو شيعرە كانم لە حوكمى دلدانەو وەدايە بۆيان، كە لە نىشتمان دووركە و تونەتەو و تازەيش لپى دووركە و تونەتەو و ھىشتا ئولفەتيان بە غەربىيەو نەگرتو وە لەبەر ئەو دلدانەو وەيان، لە دلدانەوانەي شيعرى كە سىكى تر خيترترە كە دەمىك كە و تپتە غەربىي و ئولفەتى بە نامۆيىيەو گرتبى. - ھەنگاوى تر:

(۹)

بای و وعدہ

بای و وعدہ بہ فری بردہ وہ، یہ خبہندی کردہ وہ
 گول شہ معی پی کرا، شہرہری جہ مرہ مردہ وہ^۱
 ئەسپی رەش و سپی بە گره و غاردهدن بە تاو
 وەك رۆژ و شەو دیارە لە شەو رۆژ دەباتەوہ^۲
 بولبول دەخوینئ، با لە دەفی بەرگی گول دەدا
 غونچە لە باتی گوئ بگری، دەم دە کاتەوہ^۳
 نەرگس لە میڤغوزار دەزانی بەچی دەچی؟
 بنوارە ئاسمان لە شەوا عینہی ئەوہ^۴
 تامی نەماوہ قیسسە و فورسەت غەنیمەتە،
 مەعلوومی خاس و عامە ھەچی چوو نەھاتەوہ^۵

۱. یہ خبہند: سەھۆل، شەختە. [شەرەر: پزوو سکە، ئاورینگ. جەمرە: سکل، ژیلەمۆ]. نیوہ دیری دووہمان لە دەقی «م.رس» وە وەرگرت.
۲. ئەم نیوہ دێرەمان لە سەر دەقی «ر. کوردستان» تۆمار کرد.
۳. [موحەممەدی مەلا کەریم ئەلئ: شاعیر و بستووبەتی حەلەقیکی تەواو زیکر یا کۆرئکی گەرمی بەزم و سەما پیکەوہ بنئ، لە لایە کەوہ بولبول بخوینئ و لە لایە کی تریشەوہ "با" لە دەفی گەلای گولان لئ بدا و غونچە ی مل کە چیش لە باتی ئەوہی گوئ بو ئەم گۆرانی و بەزمە شل بکا، دەمی ھاوار دە کاتەوہ و دە پشکوئ. پاش ئەم لیکدانەوہیە، ئەلئ: ئەی ھەزار ئافەرین حاجی قادری ھونەر مەند! لە کوئین ئەو بی ئاگایانە ی کە ھەر بە شاعیری سیاسەت و کۆمەلایەتیت لە قەلەم دەدەن و دان بە ھونەری شیعرتا نائین؟. - ھەنگاوئ تر: ۱۶۵].
۴. ئەم دێرەمان لە سەر دەقی «م.م» راست کردەوہ.
۵. ئەم نیوہ دێرەشمان ھەر لە سەر دەقی «م.م» راست کردەوہ.

میسلی شہراری کاغہ زہ سووتاوہ عومرمان
رؤمی کہ دفع بوو گریی دل دفع دہ بیتہ وہ^۱
لہم وہ قتہ ہہرکہ سیّ وہ کوو «حاجی» لہ گولشہ نا
دہستہ گولی بہ دہستہ وہ یہ دہستی بردہ وہ^۲

(۱۰)

تا گولی روخساری تو

تا گولی روخساری توّ وک من ہہ زاری عاشیقہ
راستی قہ ددت لہ سہر سہرو و سنہ و بہر فائیقہ^۳
بالہ ہہردوولا بہ زولفت باوہ شینی لی نہ کا
میسی خالت نافرئ پابہندی شہدی رائیقہ^۴
بوچی گول پی ناکہ نیّ ٹاہم سہ حاجی باغیہ
گریہ بارانی بہ ہارہ، نالہ رہ عدی باریقہ^۵

۱. [موحہ ممہدی مہ لاکہ ریم ٹہ لی: نیوہی دووہ می ٹہم بہیتہ ہہرچی لی بکہی ہہر لہ نگہ، لہ ٹہو سیّ نوسخہ کہی تریش دا کہ بہم شیوہ یہ: «ہہروا یہ کیککی درہوشاوہ مردوہ» ہہر لہ نگہ۔ ہہنگاوئ تر: ۱.۱۶۷.]

۲. ٹہم دوو دپڑہی شہ شہم و حہوتہ مہ تہ نیا لہ دہ قی «ع.س» دا ہاتوہ. (نیوہی دپڑی یہ کہ می بہیتی حہوتہ م بہ گوڑہی دہستنو و سیکی لای منہ. لہ تیکستی ٹہ سلیدا بہم جوڑہ بوو: «ہہرکہس لہ وہختی گولشہ نا ہہروہ کوو حاجیہ». «موحہ ممہدی مہ لاکہ ریم».)

۳. ہہزار: بہ مانای ہہزار کہس و بہ مانای بولبول دیّ ہہروہ ک لہ مہ و بہریش گوتراوہ.

۴. شہدی رائیقہ: ہہنگوینی ساف.

۵. [سہ حاجی باغیہ: ہہوری رپہش و بہ بارانی توند، یان ہہوری باغی ٹہوہ. رپہ عدی باریقہ: چہ خماخہی برووسکہ ہاوڑ و بہ تیشک.]

شهو له داغی عاریزت ریشی سپی بوو ئاسمان
 گهر ده لئی که ززابه ها بورهانی سوبحی سادیه^۱
 سونبولی زولفت په ریشانه، قه دی سه روت بلند
 دل په ریشانی په سنده ناله باری لائیه
 حاصلی وه سفی گولم نایته سه ر حد د و به یان
 شیرنی فرهاده، له یلای قه یسه، عه زرای وامیه^۲
 من ئەبێ بمرم ئە گهر مه نعم نه کا «حاجی» له خوئی
 با جه وایی «لن ترانی»، «خر موسی» ساعیه^۳

۱. [که ززاب: دروژن، مه به ست کازپوه یه که بن ئاسمان پرووناک ده بیته وه و پاشان زووش تاریک نه بیته وه. سوبحی سادق: جاری دووهم که قه راخی ئاسمان پرووناک ده بیته وه و ئیدی تاریک نابی. بورهان: به لگه]. عاریز: پروومت، پوخسار.
۲. [حد د: پیناسه. له یلای قه یس: له یلای دل داری قه یسی عامیری مه شهوور به مه جنوون. عه زرای وامیق: عه زرا دل داری وامیه، چیروکی ئه و دوو دل داره ده گه ریته وه بو زه مانی ئه سکه ندری مه گدوونی (پرومی) پیش له ئیسلام].
۳. [ئهم به یته ئامازه یه به ئایه تی: ﴿وَلَقَدْ جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ: لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي، فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا﴾ واته: کاتی موسا هات بو جی ژوان و له گه ل خوای و تووژی کرد، گوتی: ئه ی په روه دگارم! خو ت بده نیشانم با پروانم بو ت، خوا فه رمووی: تو قه ت من نابینی، به لام سه یری ئه و کیوه بکه ئه گهر له جیی خوئی قه راری گرت ئه وه من ده بینی، کاتی خوا نووری خوئی خسته سه ر کیوه که، کیوه که ی پریش پریشه وه کرد و موسا ده س به جی له سه ر خوئی چوو و پرما].

(II)

دولبه‌رم مامزیه

دولبه‌رم مامزیه، بازی به پرفتاری که‌وه
ئهی دلی خه‌سته! وه کوو گوربه، به شوینی مه‌که‌وه^۱
داغدارای پوخیه لاله‌یی ه‌مرا له چه‌مه‌ن
نه‌رگسه‌چاو له‌به‌ری غه‌مزیه‌ی غه‌ممازی ئه‌وه
چی له من داوه ئه‌جه‌ل حه‌ققی نییه بیته سه‌رم
خوم ئه‌سیرم، دلّه نه‌زره، ئه‌وه جان‌شینی گره‌وه^۲
ه‌زده‌که‌ی سوبحی قیامت له شه‌وا ده‌ربکه‌وئ
پیئ بلئی: دوگمه‌یی ئاوینه‌یی سیننه‌ت بکه‌وه
سه‌فه‌ری زولفی مه‌که «حاجی» شه‌وت لی ده‌گه‌رئ
با وجود پوژه له لات وایه که تاریکه شه‌وه^۳

(II)

ته‌ماشای قامه‌تم

ته‌ماشای قامه‌تم پیری چلون تیری عه‌سای دایه!
درویه "داری گه‌وره وه‌ک نه‌مامی تازه دانایه"^۴

۱. گوربه: وشه‌یه‌کی فارسییه، به مانای پشیله دئ.
۲. ئه‌م دپره شیعره ته‌نها له ده‌قی «م.ر.س» دا هه‌یه.
۳. ئه‌م دپره شیعره‌ی کو‌تاییش ته‌نها له ده‌قی «م.ر.س» دا هه‌یه.
۴. له ده‌قی «ع.م.ق» دا نیوه دپری شیعره‌ی یه‌که‌م به‌م جو‌ره هاتووه: «ته‌ماشای قامه‌تی پیری چلون تیری عه‌سای دایئ». پروانه: گو‌قاری «به‌یان» ی ژماره «۵۳» ی سالی ۱۹۷۹. دانایه: دانایی، ناچه‌میته‌وه ئه‌مه په‌ندیکی پیشینانه حاجی به‌کاری هیناوه، ل: ۲۰۴ خال.

رقی لیّمه فهلهك، ساقی كه ره م فهرموو ره قی بیّنه
رقی وشكى له تۆ نایه ئەمان موتریب! له تۆ نایه^۱
له دنیا ئەمتیعهی وهسلی له گەل من ناکری سهودا
هه موو چین و خه تا له م لا له زولفی لام هووه یدایه^۲
که لیمه ئەو ده مه، زولفی عه سایه، خه تتی فیرعه ونه
یه دی به یزایه تی گه ردن، جه بینی تووری سینایه^۳
سوله یمانیکه «نالی» خاوه نی دیوان و فهرمانه
نییه که س بیته مه یدانی مه گه ر «حاجی» خودئاسایه^۴

[مه بهستی حاجی ئەوه یه بلّی: ئەم مه سه له درۆیه؛ چونکه ئەم گه وره م و داهاتووم و چه ماومه ته وه].

۱. [موتریب: ژه نیار، گۆرانی بیژ]. نایه: نایی، نای ئامیرپکی مؤسیقایه. دیسان له ده قی (م.ع.ق) دا ئەم شیعره بهم جۆره ی خواره وه نووسراوه:

«رقی لیّمه فهلهك ساقی كه ره م فهرموو ریفی بیّنه

رقی وشكه له تۆ نایی ئەمان موتریب له تۆ نایی!!!. بڕوانه گۆفاری «به یان» ی ژماره ۵۳ ی سالی ۱۹۷۹.

۳. [حاجی له م شیعره یدا ئەندامی دولبه ره که ی شو به اندوو به چه زره تی مووسا و ئەو شتانه ی په یوه ندیان به وه وه هه یه، به م ره نگه: ده می وه کوو ده می که لیمی ئەوه، زولفی وه کوو گۆچانه که ی ئەو ده بیته مار و موعجیزه، خال و خه تی وه کوو فیرعه ون زالم و خوین ریژه و گه رده نی وه کوو دهستی نوورینی ئەو سپی و نوورانییه و ناوچاوانی وه کوو کیوی توور پۆشن و پیروژه].

۴. ئەم نیوه دپره مان له سه ر ده قی «م.م» راست کرده وه. [موحه ممه دی مه لا که ریم له سه ر بۆ چوونی کاک عه بدو پرره زاقه، پیی وابه وشه ی «خاوه ن» ده سکرده و له جیی «ساحیب» دانراوه؛ چونکه ئەمه له گەل شیعی کۆنی کوریدا جۆتره].

(۱۳)

جھلی نیشکالی مہ سائیل

جھلی نیشکالی مہ سائیل وا خه تی زانینمه
زولفی تو قهید و حه واشی سیلسیله ی ئاهینمه^۱
ده خلی خه رچی خوّمه بارانی نه باتاتی زه وی
هه وری پاییز پرووی سووتان خوسره وی هاوینمه
خامه داخوازی ده کائهبکاری مه عنا، پیی ده لئی:
پروسیاهی دوو زمان، قه تعی سهرت کابینمه^۲
پوژی هیجران مه یلی نه غیاری هه بوو ها بمکوژه
حامیلی باری غه مت هه ر گیانه چاو خائینمه
عه زمی تابووری سه فی موژگانی تو بوم هات به تاو
هی رشی بو قه له عی ئیمان ه یا ئایینمه^۳

۱. ئاهین: ئاسن، سیلسیله ی ئاهین: زنجیری ئاسن.

۲. [خامه: پینوس. کابین: ماره یی بو ژن هینان. ئه بکار، کوی بیکر: کچ، ده ست نه خوار دوو قه تعی سهرت: سهر پرینت. موحه ممه دی مه لا که ریم ئه لئی: واته: قه له م خواز بینی کچی مه عنای له وه پیش به بیرری که سانه هاتوو ئه کا، بیدریتی به سهر نوکیا بی و بیخاته سهر کاغه ز. ئه ویش له وه لاما پیی ئه لئی ماره یی ئه م مه عنا له وه پیش به بیرری که سا نه هاتوانه که کچی بیکری منن ئه وه یه سهرت بیرم. مه به سستی به یته که دیته سهر ئه وه که بو ئه وه ی مرو بتوانی مه عنای ورد و تیژی به بیرری که سا نه هاتوو بخاته سهر کاغه ز ئه بی نوکی قه له مه قامیشه به مه ره که ب ره ش هه لگه پراوه دوو زمانه که ی دابدا و تیژی بکا. هه نگاوئی تر: ۱۷۵]. له ده فی «گ.م. دا نووسراوه: «رووسیاه و دوو زمان»، به لام که ئیمه سه یری ده فی «م.ر.س.» مان کرد بینیمان «رووسیاهی دوو زمان» نووسراوه و وا تو مارمان کرد، چونکه دوو ئاوه لئاو به ئامرازی پیوه ندی (ی) بحرینه پال یه ک ره وانتره تا به هوی ئامرازی به ستنه وه (عطف) که «و» یه.

۳. [تابوور: ریزی له شکر و سپا].

سهیری «حاجی» کردووه یار هات و ئیستا ده یکوژی
یا خودا وایی ئەمن چەند ساله وا ئامینه^۱

(۱۴)

پۆستەمی مازەندەران

پۆستەمی مازەندەران ئەو وەقتە دەستی بردەووه
هاته ریئی «دیوی سپی» ئازانه دەستی کردەووه
هەروە کوو شارانی تر کەس ئاشنای کوئی نەبوو
شوهرەتی ئەبیاتی من خەلکی لەسەر کو کردەووه
هەر کەسیکی دایە بەر شەق زالی دونیایی دەنی
گۆی لە مەیدانی جەوانمەردانی عوقبا بردەووه^۲
ئەم هەموو زولمەیی رەقیب کردی لە ئاخیر دولبەرم
مالی ئاوا بیی بە ماچی لیوی تۆلەیی کردەووه
داستانی هیجری من شەرحی بە نووسین ناکرئی
پیئ دەلیم: چۆنە ئەگەر چاوم بە چاوت کەوتەووه
ئاهی من سووره، چیا وەك لۆکە هەللاجی دەکا
عوقدەیی زولفی گریی مویینە با نایکاتەووه^۳

۱. ئامینه: دوامه، یاخود هەر داوای دوعا کردن و دوعا قبول کردن دەکەم.

۲. [دەنی: پەست]. جەوانمەردان: کۆکراوێ جەوانمەردە و بە مانای بە خەشندە و بە خەشندە کان، یاخود مەردی ئازا [و جوامیر] دئی. عوقبا: قیامەت، پۆژی دوایی.

۳. سوور [صور]: ئەو پۆرییەیی کە پۆژی قیامەت لئی دەدرئی و چیاکان وەکوو لۆکە پەره دەکرین.

هه‌رکه بیستم پیم ده‌لی: «حاجی» سه‌گی ده‌رگانه‌مه
من له ترسی گورگی به‌دکارم که‌ری خوّم به‌سته‌وه^۱

(۱۵)

عسا و قامه‌تم

عسا و قامه‌تم تیر و که‌وانه
که‌چی دل تالیبی ره‌وتی که‌وانه^۲
ئه‌گه‌ر جه‌معی وه‌کوو عه‌قدی سوره‌ییا
په‌ریشانته ده‌که‌م وه‌ک حه‌فته‌وانه^۳
هه‌تا که‌ی هه‌روه‌ها شه‌ققه‌ی سمت دی
غهم و غوسسه‌ی جیهان باری گرانه
ددان و مووی سه‌ری وه‌ک کوهنه پیران
نیشانته‌ی داوه‌شان و هه‌لوه‌رانه^۴
جه‌وانی وه‌ک جوانی که‌وته داوی
لغاوی ریشیه، زینی ره‌وانه^۵

۱. [واته: هه‌ر گویم لی‌بوو یار قسه‌یه‌کی لوتفی ده‌رباره‌کردم و به‌سه‌گی به‌رده‌رگای خو‌بی دانام، زانیم که‌به‌دکار له‌داخا ئه‌که‌وئته‌ته‌قه‌لای زبان پی‌گه‌یاندن و لی‌تیکدانم، له‌به‌ر ئه‌وه‌له‌ترسی کار و باری خوّم پیک‌خست نه‌وه‌ک بتوانی ده‌ستیکم لی‌بوه‌شینئ. -هه‌نگاوئ‌تر: ۱۷۸].
۲. له‌ده‌قی «گ.م.» دا له‌جیاتی «ره‌وتی که‌وان»، «رووی که‌وان» نووسراوه. به‌لام ئیمه‌له‌سه‌ر ده‌قی «م.م.» وه‌کوو سه‌روه‌مان نووسی.
۳. [حه‌وته‌وانه: حه‌وت ئه‌ستیره‌ی نزیك به‌یه‌ک، حه‌وت براله‌]. سووره‌ییا: کۆمه‌له‌ئه‌ستیره‌ی کۆ «پروو»ه.
۴. له‌ده‌قی «گ.م.» دا له‌جیاتی «کوهنه پیران»، «کۆنه و پیر» هاتووه.
۵. جه‌وانی: جه‌خیلی، گه‌نجیه‌تی. جوانی: جوانووی ماین. [موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم ئه‌لی: له‌به‌ر سه‌نگی به‌یته‌ئه‌بی‌وشه‌ی «جوانی» به‌«جوانی» بخوینرئته‌وه. -هه‌نگاوئ‌تر: ۱۸۱].

به سه رچو و خه تتي سه بزي، مژده ئه ي دل
 ده مي دروينه يه و خه رمان و دانه
 نه وي خو شم ده وي ميسلم نه ديوه
 به غه يره ز خو ي له ژير ئه م ئاسمانه
 له به يني زولف و خال و نووني ئه برو
 به ئه لفي قامه تي جاني جيھانه
 له هه ردو و لامه وه زولفي دو و لانه
 ئه سيري ڪردم و بي ئاشيانه^۱
 له پوما گه ر مه تاعي بي ته ماعي
 به خو رايي بدن هيشتا گرانه
 "ئه بو زه ر" ماليڪي دنيا يه ليره
 نه وي "غازي" هه يه ساحيب "قرانه"^۲
 نه گه ر توججاري «حاجي»! پاره بينه
 مه تاعه نيڪ و به د، دنيا دو و ڪانه^۳
 له بو عوقبا بزانه ڪام به ڪه ل دي
 نه تو موختاري ئيسا له م ميانه^۴

۱. له هه ندي ده قدا «دولاته» هاتووه. ئاشيانه: هيٺانه. [واته: چ له به رانه بري يارا دانيسي و چ لاي راستي و چ لاي چه پيا، زولفي له به رانه بري، يان پالياهو تي و ديلي نه ڪا].
۲. ئه بو زه ر: مه به ستي له ئه بو زه ري غه فاريه ڪه سه حابه يه ڪي بي پاره و پوول و هه ژار بووه. غازي و قران: دوو جو ره پاره ي ڪونن. دوو وشه ي «ساحيب» و «قران» پيڪه وه به «ساحيبقران» يش نه خو پتر ٻته وه و به و جو ره ش مه عنايه ڪي ناسڪي تر پيڪدي.
۳. نيڪ و به د: چاڪ و خراب.
۴. به ڪه ل دي: ڪورت ڪراوي «به ڪه لڪ دي» به.

خہزنہ بیگہ بہیتی من

خہزنہ بیگہ بہیتی من دوو میسرہ عم داخستووہ
 کہس تہماعی تی نہ کا ریگای دزم لی بہستووہ^۱
 بیگہ بہر دیبایی نہزمم تا قیامت نادری
 چونکہ ئہبکاری مہعانی تار و پویی رستووہ^۲
 زاہیرن بہیتم لہ «نالی» و «کوردی» زور کہ متر نییہ
 تالعم بہرگہ شتہ یہ، بہدبہختہ بہختم نوستووہ
 باسی حوور و باسی غیلمان و پہری بو من مہ کہن
 و ہک مہ ہی بی میہری خوّم نہم دیتووہ و نہم بیستووہ^۳
 نیوہ شہ و گہر دہر کہوئی و ہک ماہی سہر کہل تہلعتی
 وادہ زانن ئافتاب و موشتہری سہر بستووہ^۴
 دہست و پیئی ئہ و پادشاہی حوسنہ کوئلہم پی دہ لین
 ہیئندہ ئہنگوستی پہ شیمانیم لہ حہسرت گہستووہ^۵

۱. میسرہ ع: «المصراع»، لادہر کہی زوور، لیئردا بہ نیوہ دپڑہ شیعہ دہ گوتری. لیئردا «بہیتی» ہم بہ مانا مال و ہم بہ مانا دوو نیوہ شیعہ بہ کار بردووہ، میسرہ عیش ہر وہا۔
۲. [بیگہ بہر]: لہ بہری بکہ وہ کوکراسی ہاوریشم، یان بیخوینہوہ و لہ بہری بکہ۔ دیبا: پارچہ یہ کی ہہوریشمہ کہ زور پتہوہ و نہدرہ، ئہبکاری مہعانی: مہعنا و وردہ کاریہ کی تازہ کہ کہس پیئی نہ زانیوہ۔
۳. [حوور]: ئہ و ژنہ جوانانہی کہ خودا لہ قورئاندا باسی جوانیانی کردووہ و تہ باری کردوون بو بہہشتیان. غیلمان، کوئی غولام: مہ بہست گہنج و لاوانی بہہشتہ کہ زور جوانن۔
۴. ئافتاب و موشتہری: ئافتاب پڑوہ، موشتہریش ئہستیرہ یہ کی گہر پوکہ لہ کوّم لہی خوّر بو دووری لہ زہوی ئیمہوہ لہ دوا مہریخہوہ دی. بستوو: لیئردا بہ مانای ئاسو دی.
۵. دہست و پیئی: خزمہ تکار، نو کہر. کوئلہ: بہندہ، عہد.

دل له کونجی سینه دا گهر خوین دهنوشی و غم ده خوا
«حاجی» بۆ قوربانی عیدی وه سللی تو دایبه ستووه^۱

(IV)

غم مه خۆ بۆ نان و خوانت

غم مه خۆ بۆ نان و خوانت خه لقی هیشتا نوستووه
زاله که ی دنیا ته نووری مه شریقی داخستووه^۲
بی خه ویم دایی نه خویشیم لی کپی چاوی که چی
وهک من و بهختی سیاهیم هه نه خویش و نوستووه
لیت ده شیوی هه که زولفه ینی په شیوی لابدا
ماهتابی سه رکه له یا پوژه که ی سه ر بستووه^۳
دولبه رم به رمامکی دابوو له بهر ئیشی ددان
واده زانن پرومه تیم نه مشه و له خه ودا گه ستووه
تاقت و سه برم نه گهر پرویین ته نی "ئه فراسیاب"
"پوسته م"ی هیجری له ئه رزی داوه دهستی به ستووه^۴

۱. له دهقی «گ.م» دا له جیاتی «خوین» وشه ی «خوینی» هاتووه، بۆیه گه پراینه وه سه ر دهقه کانی «م.ر.س» و «ر.کوردستان» و پشتمان پی به ستن. چونکه کیشه که ی له م دوو سه رچاوه دا ته واوه.
۲. لزال: سه رسی، لیتره مه به ست پیره ژنی سه رسییه، هه ر چه ند موحه ممه دی مه لا که ریم ئه لی مه به ست پیره پیاوه، به لام به قهرینه ی ته نوورداخستن - که کاری ژنانه یه - و دنیا که به موئه ننه سی هاتووه، وادیاره پیره ژن مه به ست بی.]
۳. [بستوو: کهل، گه رده نه، یال].
۴. پرویین ته ن: ئه و پالئه وانه به هیزه یه که تیغ کار له جه سته ی ناکات. [ئه فراسیاب: که سایه تیه که ی ئه فسانه یی شانامه ی فیرده و سییه.]

ئەى سەبا يارم ئەگەر پرسى لە حالم پىي بلى:
ما بوو تائەو وەقتە هاتم وادەزانم مردووه
غەم مەخۆ قوربان لە بۆ قوربانى عىدى وەسلى تو
موددەيىكە بەو ئومىدە «حاجى» خۆى دابەستوو!^۱

(۱۸)

قىسسەى شەبى هيجرانى

قىسسەى شەبى هيجرانى مەكە باسى سەبەينە
لەو شامەوہ تا سوېحى دوو سەد فەرسەخى بەينە^۲
مەورووسى تووہ خولقى حەسەن، حوسنى خەلايق
چونكى كە موسەغغەر بکرين ھەردوو حوسەينە^۳
"قانون"ى "شيفا" بەخشى نىگاھت بە "ئىشارات"
جەللادى رمووزى كوتوبى حىكمەتى عەينە^۴
زاهير مەكە دەللاكى بە "موسا"ى يەدى بەيزات
بۆخەتتى يەھوودى كە شەپرى بەدر و حونەينە^۵

۱. لە ھەندى دەفدا لە جياتى «تۆ»، «خۆت» ھاتووہ.

۲. شام و سوېح: ئىوارە و سەبەينە.

۳. [مەورووسى: ميرات. خولقى حەسەن: ئاكار و پەوشتى جوان. حوسنى خەلايق: خوو و
عادەتى رىك و يىك يان تاييە تەندىەكى سروشتى]. موسەغغەر بکرين: بچووك بکرينەوہ. [لەم
شيعرەوہ وا دەرئەكەوئى كە حاجى ئەم پارچە شيعرەى بۆ حوسەين ناوئىك نووسىيى چونكە
ئەلى: حوسەين، بچووك كراوہى حوسنى خەلايق و خولقى حەسەنە، كە وشەى حەسەن و
حوسن ئەگەر بچووك بکرينەوہ ھەردوو كيان دەبنە: حوسەين].

۴. [قانون، شيفا و ئىشارات: نىوى سى كىيى ئەبوو عەلى سىنان].

۵. [دەللاك: سەرتاش. يەدى بەيزا: موغجيزەيەكى حەزرەتى موسا، كە وەك ئىدىيۆم

تا ساده بوو جانی نه‌ده‌ویست ئیستیکه له‌علی
دوو شاهدی مه‌ستی خه‌تی هیئاوه که به‌ینه
دل گهرمه به ده‌وری قه‌مهری گهردشی چه‌رخی
خورشیدی زه‌مانه که هه‌موو مووجیبی به‌ینه^۱
یار هاته‌وه فهرمووی خه‌تم هیئاوه به سه‌وقات
پی‌م‌گوت: ئه‌گه‌ر ئه‌م توحفه‌یه بو «حاجی» به مه‌ینه^۲

(۱۹)

له‌سه‌ر شه‌و پوژی داناوه

له‌سه‌ر شه‌و پوژی داناوه، مه‌لین فیسی له‌سه‌ر ناوه
له‌به‌ر با جامی یاقوتی به‌میشکی وشکی داداوه^۳

﴿﴾

که‌لکی لی‌وه‌رئه‌گیریت بو‌هه‌لمه‌ت و ده‌ستوبرد و لیزانی. موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم سه‌باره‌ت
به‌م به‌یته ئه‌لی: ئه‌م به‌یته تابلو‌یه‌کی چری تیدا‌یه. له‌لایه‌که‌وه به‌رچا‌وگرتنی یه‌دی به‌یزای
موعجیزه‌ی مووسای پیغه‌مبه‌ر - که «مووسا» به‌تیغیش ئه‌وترئ - ده‌ستی چه‌قو‌هه‌لگرتووی
دۆست، به‌مه‌به‌ستی لابرندی مووی ره‌شی رووی، شوبه‌ینراوه به‌یه‌دی به‌یزای مووسای
پیغه‌مبه‌ر، به‌لام نه‌ک بو‌به‌تال کردنه‌وه‌ی سیحری فیرعه‌ون، به‌لکو‌و بو‌کوشتنی جووله‌که‌که
ده‌سته‌ی حه‌زهره‌تی مووسا خوینی، وه‌ک چۆن مووه‌کانی رووی دۆست هی‌خوینی.
له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌کاری تاشینه‌که‌خوی شوبه‌ینراوه به‌شه‌ری به‌در و حونه‌ین که‌دوو شه‌ری
پیغه‌مبه‌ری ئیسلامن، یه‌که‌م دژی کافره‌کانی قوره‌پیش و دووه‌م دژی کافره‌کانی هه‌وا‌زین و
سه‌قیف. -هه‌نگاوئ‌تر: ۱۱۸۹.]

۱. گهردشی چه‌رخه: سوورانه‌وه‌ی گه‌ردوون. [مووجیبی به‌ینه: هو‌ی جیا‌بوونه‌وه و فیراقه‌].
۲. ئه‌م ده‌قه له‌لای «گ.م.» دا به‌م جو‌ره هاتووه: «پی‌م‌گوت: ئه‌گه‌ر ئه‌م دیا‌ریه بو‌حاجیه مه‌ینه».
۳. [فیس: کلای سووری تورکه‌کان.] له‌ده‌قی موحه‌ممه‌د عه‌لی قه‌رداغیدا «مه‌لی» نووسراوه
و له‌جیاتنی «یاقوتی»، «یاقوته» نووسراوه. بر‌وانه: «گو‌قاری به‌یان» ی ژماره «۵۵» ی سالی
۱۹۷۹.

له دامینسی چیا بو خه رمه نی گول خیه تی خارا
به دوو نه ستونده که ی زیوین تهنافی زولفی هه لداوه^۱
له بهرقی رهنگی شه پوآلی حه یا دامینی هه لمالی
له تهققه ی دهنگی خلخالی له گهردوون زوهره داماووه^۲
له تهققه ی نال و شهققه ی پانی بهرزی ئاسمان له رزی
تهقوتوق کهوته سهر ئه رزی، ده لئی مه حشهر هه لستاوه^۳
له ناوه ی هه لگه پراوه ی زولفی خالی رهش ته ماشاکه ن
بو تهیری دل بیعه ی نیهی ده لئی ئه م دانه ئه و داوه^۴

۱. خیه تی خارا: به خیه تیک ده گوتری له جوژه ئاوریشمیک دروست کرابی. [واته: له داوینی چیا ی سهریه وه تا خهرمانی گولی سنگ و مه مکی، خیه ته که یش سوخمه که ی بهریه تی. - هه نگاوئ تر: ۱۹۰. موحه ممه دی مه لاکه ریم ئه لئ: لام وایه «ئه ستونده کی» راستره له «ئه ستونده که ی»].

۲. له ده قه کانی «ع.س» و «گ.م» دا له جیاتی «شه پوآلی» وشه ی «شه لواری» هاتووه و له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «دامینی» و شه ی «داوینی» هاتووه و له ده قی «ع.س» و «گ.م» دا له جیاتی «خلخالی» وشه ی «خرخالی» هاتووه.

۳. له ده قی «گ.م» دا ئه م نیوه دپره شیعره به م جوژه ی خواره وه هاتووه: «تهقوتوق کهوته نیو ئه رزی ده لئین مه حشهر هه لستاوه».

۴. ئه م بهیته له یه کی له دوو ده ستنوسه که ی لای مندا هه بوو لیره دا نووسیمه وه «موحه ممه دی مه لاکه ریم».

ئامۆستا جه میل پوژبه یانی له باره ی ئه م بهیته وه وتوووه: «له ناوه ی» نییه و «له تاویه» و «زولفی خالی» نییه و «زولف و خالی» یه، ئینجا خهلق له ناو زولفی رهشا بوچ ته ماشای خالی رهش بکه ن؟! خال رهش بی یا شین، کاتی جوانه به سهر گۆنایه کی سپیه وه بی. موحه ممه دی مه لاکه ریمیش ئه لئ: ئه م بوچوونه م به دلله به م مه رجانه: وشه ی «هه لگه پراوه ی» بکری به «هه لکراوی» یان «هه لگه پراوی» و «زولفی» بکری به «زولف و» تا مه عنای نیویه یته که وای لئ بیته وه: «سهیری تالی هه لکراوی و پیچراوه ی»، یان تالی هه لگه پراوه و لوول خواردوی زولفی یار و خالی رهشی بکه ن. - هه نگاوئ تر: ۱۹۳.

به سہد خوونی جگہر فیّری نیاز و ناز و عیشوہم کرد
 کہچی نیستا کہ دەمگاتی دەلی: سا لاچو بہ ولاوہ
 لە تەسویری قەلەم مووی کہوتە بەردەم نووتە کی دانا
 ئەوی کردە کہ مەر نہ ققاش ئەمی بو زاری داناوہ^۱
 دەری تو «کہ عەبە» بوو «حاجی» تەوافی کرد و نہ یزانی
 چ قەوما کہ عەبە کہ چ بوو «مەسجیدولئەقسا» یە رووخواوہ!^۲

(۲۰)

بە روخ و زولفی شەو و روژی

بە روخ و زولفی شەو و روژی هەتا روژ و شەوہ
 گرپەیی دەم بە دەمم دوژمنی خوونینی خەوہ
 فیتنەیی غەمزە و نازی نیگەھ و چاوہ کہوا
 ہات و ہاوار و ہەرا و گیچەل و تالان و پەوہ
 دل لە فیکری دەھەنت ہالیکى ریگەى عەدەمە
 یا موقیمی سەری زولفی تووہ یا راہرپەوہ^۳
 لەگەل ئەم ئاھووہ دى ئەم سەگى ریش کۆن و نوى
 دیتە سو دیتەوہ سوو ریشی کہ کہونہ جدەوہ^۴

۱. ئەم دێرە لە دەقى «ع.س» دا نییە.

۲. لە دەقى «گ.م» دا بەم جوژرە ہاتووہ: «دەری تو کہ عەبە».

۳. دەھەن: وشە یەکی فارسییە بە مانای دەم دى. هاليك: هالك، وشە یەکی عەرەبییە بە مانای مردوو یا فەوتاو دى. راہرپەو: رېبوار، «عابر سیل».

۴. ریش: لێرەدا بە مانای زام، برین دى. [جدەو: لە کار کہوتوو، یان ولاخە بەرزەى پشت بریندار. -ھەنگاوئى تر: ۱۸۱].

له به‌های موژده‌یی وه‌سلی قه‌ده‌می چت بده‌می
دل‌ئه‌نیسی سه‌ری کوئی دوله‌ره جانیش گره‌وه^۱

(۲۱)

له ده‌وری خاله‌کهی کولمی

له ده‌وری خاله‌کهی کولمی که ماری زولفی داناوه
له سه‌ر ته‌سویره‌کهی ئاده‌م مه‌له‌ک سه‌د عوزری هی‌ناوه
شه‌وی میعراجی سوبحانه به قه‌ددی سه‌روی توئی زانی
له «سیدره» جویره‌ئیل بوئی له نیوه‌ی ریگه لایداوه^۲
که شه‌یتان تاقی میحرابی برۆی توئی دی وتی: «یارب!»
له سه‌جده‌ی چه‌زره‌تی ئاده‌م سه‌ری خوم بوچی باداوه!
به‌لام ئهی وشکه شیخانی زه‌مانه پیم‌بلین ئاخر
له‌به‌رچی په‌رچه‌می ساقی له سوبحی جه‌بهه توراهه
به‌غیره‌ز باسی ئه‌و زاره موهیممه ده‌رکی ئه‌وزاره
ئه‌وی بیستومه بیستومه، ئه‌وی دیتومه دامناوه^۳
چ سه‌ییادی‌که سه‌ییادی بووه سه‌ییادی ئوستادی!
چ هه‌ستی کردوو هه‌ستا چ بازی به‌ست و وه‌ستاوه!^۴

۱. له ده‌قی «گ.م» دا له جیاتی «جان» وشه‌ی «گیان» هاتوو.

۲. سیدره: مه‌به‌ستی «سدره‌ المنتهی» یه و دره‌ختیکه وه‌ک له سووره‌تی «النجم» ی قورئان هاتوو، له ئاسمانی هه‌وته‌مینه.

۳. له ده‌قی «گ.م» دا له جیاتی «ئه‌و زاره»، «ئه‌و ده‌مه» هاتوو.

۴. [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم ئه‌لین: مانای ئه‌م به‌یتمه بو‌راست نه‌بو‌ته‌وه، به‌لام له پاش چاپی

وهره «ربع»ی دل و چاوم بههشتی روبرعی مهسکونه
 هه تا دل حهز ده کا باغه هه تا چاو برده کا ئاوه^۱
 نیهایهت بمکوژن وه لالا له ماچی لیوی خووش نابم
 ئهوی خوا حهز نه کا نابی، ئهوی قه و ماوه قه و ماوه
 له حه ققی مه قده می «حاجی» قوری کوی که م به سهر خووما
 دلئیکم بوو له دنیا دا ئه ویش به ینیکه تو رواه

(۲۲)

له دوو لا ئه ژدیهای زولفی

له دوو لا ئه ژدیهای زولفی له گهنجی حوسنی ئالاوه
 له لایهك عاقلم ئه ماما له ئه ولواوه ته مه ع خاوه
 له بو مه ردوم وه ها چاکه که مالی خووی له بهر چاو بی
 وه کوو چاوم له دنیا دا ئه گهر مه حسوولی ههر ئاوه^۲

﴿﴾

دیوانه که له دهستنووسه که ی مه لا ره ئووفدا ئه م پارچه شیعره م له شوینیکی تریشا ههر به
 خه تی مه لا ره ئووف بهر چاو که وت که خه تی به سهر کیشرابوو و لئی نووسرابوو (تکرار)،
 له ویدا ئه م نیوه به یته به م جوړه بوو: «چ سه ییادیکی سه ییادی، که بو سه ییادی ئوستادی»،
 به م جوړه هیچ گری له ری مه عنای شیعره که دا نامینی. - ههنگاوئ تر: ۱۹۶].

۱. [روبعی مهسکون: به چوار یه کی زه وین ئه لئین که وشکانیه و جی ژینی ئینسانه]. له دهقی
 (م.ر.س) دا له جیاتی «ربع» وشه ی «بهین» هاتوو «ربع = الرّبع» یش وشه یه کی عه ره بییه به
 مانای «مال یا گه رهك یا خود ولات» دی. مه بهستی نیوه دیره که ش ئه مه یه: «وه ره ناو مال و
 خاکی ولاتی دل و چاوم چونکه بههشتی سهر دنیا یه».

۲. [مهردووم: ناسککارییه کی جوانی تیدا به دی ئه کری، چونکه هم هه لده گری به مانای
 ئینسان و مرؤف بی و هم به مانای گلینه ی چاو، دیسان له عه ره بیشدا پی ده لئین ئینسان.

له ژووری ئاوی مووسایه، له خواری ئاگری تووره
 عه جایب خه تتی فیرعه ونی نه خنکاوه و نه سووتاهه^۱
 نه گهر چاوم له دور باری نه عینی ما نه ئاساری
 له دینی ناکه وی چونکه نیشانه‌ی خالی هه رماوه
 نه میستی مووری خه تتی ماچ به وه جهی توحفه گهر بیستی
 نه گهر لاقی کوله‌ی پیدای سوله‌یمان خاته می داوه^۲
 به سهر پروما ده‌یی تابووری نه شکم بو مه ده دکاری
 که دیتم قه‌له‌یی حوسنت سوپای خه ت مه حسه‌ره‌ی داوه^۳
 یه‌قین مورغی دلم «حاجی» له داوی زولفی ده‌رناچی
 هه تا ئه م خاله موشکینه مه‌کانی عه‌نبه‌ری خاوه^۴

﴿﴾

واته: مروّف حه‌ز ده‌کا مآلی له‌به‌ر چاوی بی، هه‌روا به‌ره‌می چاویش که نه‌سرینه له پیش
 چاودایه.]

۱. [ژووری ئاوی مووسایه: مه‌به‌ستی چاویه‌تی. ئاگری توور: مه‌به‌ستی ده‌میته‌تی که هه‌ناسه‌ی
 ئاورینی لی دیته‌ده‌ر. خه‌تتی فیرعه‌ون: بوژ بوونی سمیلیه‌تی].
 ۲. [ناماژه‌یه به‌و چیرۆکه‌ی حه‌زره‌تی سوله‌یمان که هه‌موو گیانله‌به‌ره‌کان دیارییان بو ئه‌برد،
 میلووره‌یه‌کیش لاقه‌ کوله‌یه‌کی بو برد. له‌ حه‌یا توله‌یواندا (۵۱۶/۲) ئه‌م شیعه‌ره‌یه‌یه
 هه‌یه:]

جائت سلیمان یوم العید قبره
 ائت برجل جراد کان فی فیها
 ترنمت بفسیح القول و اعتذرت
 إن الهدایا علی مقدار مهدیها

واته: رۆژی جیژن میلووره‌یه‌ک هات بو خزمه‌تی سوله‌یمان و لاقی کوله‌یه‌کی به‌ ده‌مه‌وه‌گرتیوو
 و ده‌نگی هه‌لبه‌ری و داوای لی‌بوردنی کرد و وتی: دیاری به‌ نه‌ندازه‌ی توانای دیاری هینه‌ره‌که‌یه].
 ۳. [مه‌حسه‌ره: په‌رژین، ده‌وره‌دان]. نه‌شکم: فرمی‌سکم، پۆندکم.
 ۴. مورغی دلم: ته‌بری دلم.

(۲۳)

قسه بیکم ههیه

قسه بیکم ههیه دهیکم مهلی بی تهجره بهیه
باوجودی ئهوی نادانه له لای وهك گه مهیه
موقته زای ئاب و ههوای خاکی دیاری پۆمه
ئههلی سووتاوی مهیه، بهستی بی ئاوازی نهیه^۱
حاکمی ریگری مهعمورهیه، قازی دزی پۆژ
وزهرا و وکله لای گورگه، رهعییهت گه لهیه^۲
سالیکی ریخه ئه گهر شیخه ئه گهر میخه، لهوی
شیخه ههه کامی نه دا تا دهمری ههه دهدهیه^۳
زانسی و شاریب و لۆتی دهگرن، والی دهلی:
بهری دن پارهیی خوئی دایه، چعه بیکی ههیه^۴
هینده بیگانه له ئیسلامن و ئه حبابی فهه رنگ
موتته قی دیوه له لایان، موتته شه پریع شه وهیه^۵

۱. دیاری پۆم: ولاتی پۆم، مه بهستی له ولاتی عوسمانلییه.
۲. [مهعموره: ئاوه دانی. واته: حاکمی له ئاوه دانیدا ریگری دهکات].
۳. [ریخ: شیاکهی ئازهل. موحه ممه دی مهلاکه ریم وای لیک داوه تهوه: له ولاتی پۆم، ئهوی شوین شتی پیس کهوتبی و پیس و پۆخل بی، شیخ بی و میخ بی، به شیخی دائه نین، ئهوی نهیداتی و پیی نه به خشی تا ئه مرئ به شیئی له قه له م ئه دهه. - ههنگاوئ تر: ۱۹۹].
۴. شاریب: مه بهستی له عه رهق خۆره.
۵. [ئه حباب، کوئی حه بیب: خۆشه ویست، موتته قی: له خوا ترس، موتته شه پریع: گوپرایه لی شهرع. شه وه: میرده زمه، مۆته که].

زولمیان عامه له سهر عاممه، په عییه ت فهوتا
تو مه که مه نعی عه وامل، که خه تای گای بنه یه^۱
هر له شاتا به گه دا تووشی یه کیکی نابی
لیی بپرسی به حه قیقه ت بلّی: جه ددم ئه مه یه
لازمه ئه م غه زه له وهك غه زه لی بیکه نه بهر
هر وه کوو «حاجی» ئه گهر شاره، وه گهر دیه که ده یه^۲

(۲۴)

له نه زا که ت که مه ری^۳

له نه زا که ت که مه ری وهك خه تی ئه هلی حیکه مه
له نه بووندا ده هنی بی قسه عهینی عه ده مه

۱. [عاممه: خه لکی په شوکی و په مه کی. عه وامل، کوئی عامل: کار به ده ست، کریکار. گابنه:
ئه و گایه له گیره کردندا له نیوان دایه و گاکانی تر به ده وریدا ده سوورپینه وه.] له ده ستنووسه کانی
لای مندا ئه م دوو به یته هه بوو. له ده قه ئاماده کراوه که ی مامۆستایان شاره زا و میرانشدا ئه م
دوو به یته بوو:

«هینده بی قه ولن و خوینخۆر و نزیکن له فه ساد
فوره تی بوو ده کوژی حه ققی برای دینی نییه
ئه و گهر و گیچه لی بوّ په عیه تی خوئی داناوه
زه جرو ته و بیخی مه که چونکه خه تای گای بنه یه»

من تیکسته که ی سهره وه م پی وردتر بوو. «موحه ممه دی مه لاکه ریم»

۲. دیه که ده: وشه یه کی فارسییه به مانای گوندی بچروک دی.

۳. ئه م پارچه هه لبه سته ی حاجی له ژماره ۳۵ پو شنبیری نوئی و نووسه ری کوردی ژماره
۶ خولی دووهم و له ده ستنووسه که ی «م.ر.س» دا هه یه و ئیمه ش خستمانه پال ئه م دیوانه ی
شيعره کانی حاجی.

چین یه کیکه که چی زولفسی که چی عاجزه، بؤ؟
دلی سه ودایی خه تای کردووه بویه نه ده مه^۱
ماچی نه و غونچه ده مه بی حه قی جان موهری ده مه
سالیکی راهی عه ده م بی ده می نه قشی قه ده مه^۲
گه ر په زا بی چیه بؤ ماچی ده می جانی عه زیز؟!
ته جرو به م کردووه عیشره ت به ده مه نه ک به ده مه^۳

-
۱. [چین و خه تا، له م به یته دا ته وریه یان تیدایه، چین: ولاتی چین، چین له سه ر چین و په پکه خواردن. خه تا: شاریکه له چین ئاسک و میسکی به ناوبانگه، هه له و سه هوو.] له رۆشنبیری نویدا نووسراوه: «عاجزه بؤ» و له ده قی «م.ع.ق.» یشدا وه کوو نه م ده قه نووسراوه «عاجزه بؤ». نه ده مه: نه دامه ته، په شیمانیه.
 ۲. له ده قی «م.ع.ق.» دا له جیاتی «موهری»، «مههری» هاتووه. موهری ده مه: مۆری ده م و زاره.
 ۳. عیشره ت: دوستایه تی و به یه که وه رابواردن به خوشی. ده م: به دوو مانا هاتووه: یه که م، به مانای ده م و زاره، دووه میشیان، وهخت و سهرده م.

پیتی «ی»

(I)

ئەى بىن نەزىر و ھەمتا

ئەى بىن نەزىر و ھەمتا ھەر تۆى كە بەرقەرارى
 بى دار و بى دىارى، بىدار و پايەدارى^۱
 بۆ باغى مەردى باغى سەرمايە كەى خەزانى
 بۆ مەزىرە ھەى فەقىران سەرمايە كەى بەھارى
 تۆ پادشا نىشانى بۆ ھەر سەوادى ئەعزەم
 بى سەدر و شانىنى، بى پەردە پەردەدارى^۲
 خەللاقى بى فتورى، سولتانى بى قسوورى
 رەزاقى مار و موورى، ئاودىرى دىمە كارى^۳
 فەيرۆزە تەختى گەردوون مەسنوعى نەقشى تۆيە
 ياقووت و لەعلى رۆزە ئەستىرە كان دەرارى^۴
 جى و مەكانى تۆيە بى جى و بى مەكانى
 لەيل و نەھارى تۆيە بى لەيل و بى نەھارى^۵

۱. بىن نەزىر و ھەمتا: مەبەستى لە خودايە كە ھىچ ھاوتاي نىيە. لە دەقى «گ.م» نووسراوھ:
«ھەر تۆى كە بى قەرارى».
۲. [سەوادى ئەعزەم: رەشايى گەورە كە مەبەست شار و ولاتە، يان پاتەخت. پەردەدار:
دەرگاوانى شا، حاجب].
۳. [بى فتور: بى سستى، بى باك. قسوور: كەم و كوورى]. لە ھەندى دەقدا نيوھ دىرى يە كەم
بەم جۆرە ھاوئوھ: «جەببارى بى فتورى، سولتانى بى قسوورى».
۴. لە دەقى «گ.م» دا نووسراوھ: «فەيرۆزى تەختى گەردوون». [فەيرۆزە تەختى گەردوون:
سەققى شىنى ئاسمان]. دەرارى: كۆكراوھى «دۇرئە»ى عەرەبىيە. واتە: وھ كوو دوپ وانە.
۵. لە دەقى «گ.م» دا لە جياتى «جى و مەكانى تۆيە» نووسراوھ: «جىگە و مەكانى تۆيە».

ھەر ئەمرى تۆمەدارە بۆكار و بارى عالەم
 ھەرچەندە بىۋەزىر و بىۋەسەدر و كار و بارى
 سەحرانە و ھەردى شەوقت خورشىد و ماھى تابان
 دوو جارىيەن شەو و پوژ بىۋەمەھەل و ەھمەرى^۱
 مەعلومە بۆچى «حاجى» مەدحت دەكا بە كوردى
 تا كەس نەلئى: بە كوردى نەكراو ەھەدى بارى^۲

(۲)

ئاسمانى بىن ستوون

ئاسمانى "بى ستوون" ەك "خوسرەوى" مېھرى ھەلات
 ھىندى شەو تىك چو و شكا ەك مووى زەنگى لەشكرى
 ئىتتفاقەن ئىتتفاقم بوو لەگەل «نالى» ەكوو
 تاجر و گەوھەر لەگەل گەوھەر فرۇش و موشتەرى^۳
 چەند غەزەل بوون تازە بافتى كارگاھى موشتەرى
 تاجىر و گەوھەر مەتاع و شامى غوربەت تاجىرى^۴
 يەك يەكى ھىنايەدەر، گەردى كەسادى لئى تەكاند
 دا يە من فەرمووى درىغا كەس نىيە سەوداگەرى^۵

۱. سەحرانە و ھەردى: گەپرىدە ەشت و سەحرا. ماھى تابان: مانگى پووناك. [مەھەل و ەھمەرى: كەزاو، ئەو ەلەسەر و لاخ دايدەتتەن بۆجى بەجى كەردنى بىيادەم].
۲. نىو ەدپرى يەكەم لە دەقى «ع.م.ن» دا بەم جۆرە دەست پى دەكا: «ئىستىكە بۆيە حاجى...».
۳. ئەم نىو ەدپرى ە دوو ەمان لە سەر دەستتووسەكەى «م.ر.س» تۆمار كەرد.
۴. بافت: قوماشى چىراو. كارگاھ: كارگە. نىو ەدپرى دوو ەمان لە دەقى «م.ر.س» ە ەرگرت.
۵. سەوداگەرى: كپيار.

دهست به دهستی خستم و هم دایه بهربا مه جمه عم
"ئاسه فی" من بای له جه معی توکه «حاجی» قادری

(۳)

ئەگەر کوردیک قسەن بابی نەزانس

ئەگەر کوردیک قسەن بابی نەزانس
موحه ققەق داکی حیزه بابی زانی^۱

وهره با بۆت بکەم باسی نیهانی
تەفەننۆن خۆشە گەر چاکس بزانی

سەلاحەددین و نوورەددینی کوردی
عەزیزانی جەزیر و مووش و وانس

موهه لهههه، ئەردەشیر و دەیسەمی شیر
قوباد و باز و میری ئەردەلانی^۲

ئەمانە پاکیان کوردن، نیهات
له بەر بی دەفتەری ون بوون و فانی^۳

کتیب و دەفتەر و تەئریخ و کاغەز
بە کوردی گەر بنووسرایە زوبانی^۴

۱. له دهقی «ر.ك.» و «ت.ر.» دا له جياتى «موحه ققەق»، «موعه ييهه» هاتوو.

۲. نيوه ديري يه كه ممان له پرووى دهقى «ت.ر.» راست كرده وه، له دهقى «گ.م.» دا بهم جوړه هاتوو: «موهه لهههه ئەردەشیر و ديسمی شیر».

۳. ئەم نيوه ديره له دهقى «ت.ر.» و «ر.ك.» دا بهم جوړه يه: «له بهر بي دهفتەرى و نووسينه فاني».

۴. له دهقى «گ.م.» دا «زه مانى» نووسراوه!

مهلا و شیخ و میر و پادشامان
 هه تا مه حشر ده مانا و نیشانی^۱
 به زیددی میر و پاشامان بر او
 به سه با بیینه سهر ری میهره بانی^۲
 که ده یگوت شیخی من: من ده ستگیرم
 له لام و ابو و له بهر جه هل و جوانی^۳
 که پیر بووم تیگه یستم دهستی گرتم
 له که سب و کاری ته حسیلی مه عانی
 به لئی شیخ قوتبه ئەمما قوتبی ئاشه
 به ئاو و نیعمه تی خه لقه گهرانی^۴
 له بو ژن دی له کۆلان وه ک سه گی هار
 له ژن هه لدی به میسلی که ره له خانی^۵

۱. له زۆریه ی سه رچاوه کان «مهلا و پیر و شیخ و پادشامان» هاتوو. ته نها له دهقی «رک» دا نه بی «مهلا و میر و شیخ و پادشامان» هاتوو. به رای ئیمه ئەم دهقه راسته که نووسیومانه، چونکه ناوی شیخ یه ک جار هاتوو و نه چوو «شیخ و پیر» دووباره بکاتهوه، چوو شه خسیه ته کانی کوردی وه کوو «مهلا و شیخ و میر و پادشا» ی له شیعره که یدا به کار هیئاوه.
 ۲. [زیدد = ضد].

۳. له دهقی «گ.م» دا له جیاتی «شیخی من»، «پیری من» هاتوو. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ئەلئ: «پیری من» له «شیخی من» م به لاوه راستره. -ههنگاوئ تر: ۲۰۴].

۴. [«قوتب» ی یه که م: پله یه کی به رزی ته ریفه ته. «قوتب» ی دووهه م: ته وه ره، خر و گرووه ریک که به رداش له سه ری ده گهرئ].

۵. له دهقی «گ.م» دا ئەم نیوه دپره شیعره به م جوړه یه: «له ژن هه لده ی له کۆلان وه ک سه گی هار» و ئەم نووسینه ش چ واتایه کی پروون و ئاشکرای وه کوو نیوه دپره که ی ناو قه سیده که نادا.

بلیّ به و سهر کزۆلهی کوزپه رسته
 به چاوی کلدر او و ریشی پانی
 که نه فعیکت نه بیّ بو دین و ده ولت
 به من چی «نه قشبه ند» ی یا نه «مانی»^۱
 که سیّ پیاوه که دانئ وهك «حه ماغا»
 له بو ئه بنایی جینسی نان و خوانی
 وه یا خود وهك «ئه میناغا» به هیممهت
 بکا بو قه سری میللهت پاسه بانی
 بلیّ له م به حسه هه ر که س مونکیری تۆن
 بفرموو سه هله ریگهی ئیمتیحانی
 به ئوممیّدی دووسی دانایه «حاجی»
 به هه ر زانی دها، دورپی گرانئ^۲

۱. انه قشبه ند: نازناوی رپیازیککی سو فیانه یه که خواجه به هائه ددینی بو خارایی بنه رته تی دانا و شیخ مه ولانا خالیدی شاره زووری له کوردستاندا بره وی پئیدا. مانی: وینه کیشیککی به ناو بانگه، هه ندیکیش ده لئین پیغه مبه ر بووه. مه به سستی حاجی له شیخ و مه لا ئه وانه یه که چه قه لی چه من و به تالّن، به به لگهی ئه وه ی که ئه لئ: که نه فعیکت نه بیّ بو دین، نهك ته واوی شیخ و مه لا کان].
 ۲. [ماموستا جه میل رۆژبه یانی ئه م به یته ی به پیی ییتی ئه بجه د جوان لیکدا وه ته وه که له ئه نجامدا ئه کاته (۶۹۰۰)، به لام موحه ممه دی مه لا که ریم هه ر له سهر حیسابه که ی مه لا جه میل بۆی چووه، به لام زۆر رینک و پیکتر لئیککی داوه ته وه، به چه شنئ ئه م به یته ئه باته ته شقی ئاسمان. ئه لئ: حاجی قادر که به ته مای پاداشی خوا بیّ، ئه بیّ له و سنوره دا به ته مای بیّ که خوا خۆی دیاری کردووه، جا که خوا له قورئاندا فرمویه تی: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرٌ أَمْثَلِهَا﴾ واته: هه ر که س چاکه یهك بکا خوا ده قات پاداشی ئه داته وه، حاجیش و ترویه: به هیوای پاداشی (دوو سی) له لای خواوه دورپی گرانبه های شیعری خۆم داناوه و به هه رزان پیشکه شی خوینده وارانئ کوردی ئه که م.

(۴)

پهريشان زولفی تاتاری

پهريشان زولفی تاتاری میسالی نه ژدیهای جهنگی
 نه زیری سه روی کشمیری، قیامت قامه تی شهنگی
 له شوقی شه معی پوخساری له بیمی ته عنی نه غیاری
 له کولبهی سینهی ناری ده سووتی دل به بی دهنگی^۱
 له نه ولای که س قوتار نابی، چ موئمین بی، چ کافر بی
 له نه لاش که س خه لاس نابی له هیند و ده یله م و زهنگی^۲
 ته ماشام کردوه نه قشی ده راهیم سهرفی مه منوعه
 که چی قازی نیزافه ی کرد به مفتی هاته بهر چهنگی^۳

﴿﴾

نه توانین (دوو سی) به حسابی نه بجه د و الیک بده ینه وه: (د = ۴)، (و = ۶) نه مه (۱۰)، (س = ۶۰) و (ی = ۱۰) نه مه (۷۰) واته (۷۰۰ = ۱۰ × ۷۰) نه مه ش که به گویره ی ری و شوینی پاداشی چاکه دانه وهی خواجه دهق له گه ل نایه تی: «مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِثَّةٌ حَبَّةٍ، وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» واته: نمونه ی نه وانه ی له ری خوادا خه رج نه که ن وه که دهنکه دانه و یله یه که هوت گولی لی پروابی و له هه ر گولیکا سه د دهنکه هه بی، خوا بو هه رکه سی بیه وی نه مه دووقات نه کاته وه، خوا به خشش فراوان و به ده س و ده هه نده یه و به هه موو شتی نه زانی. بویه ش له گه ل نه و نایه ته یه که نه گرته وه چونکه له ویشا دهنکه دانه و یله هوت گولی گرت و هه ر گولی سه د دهنکی تیابوو که نه کاته (۷۰۰). - هه نگاوی تر: ۲۰۷.]

۱. کولبه: کولیت، خانووی بچووک. له دهقی «گ.م.» دا نووسراوه: «سینه یی تاری».

۲. [مه به ست له نه ولا: قیامت ته و نه م لاش: دنیا یه].

۳. [«ممنوع الصرف» له ریژمانی عه ره پیدا به و وشه یه نه لین که ژیره (-) و ته نوین (-) نه روا ته سه ری مه گین به هو ی «اضافه» یان نه لف و لامه وه. وشه ی ده راهیم (کوی دره م) له و

دوو ماری زولفی شه برهنگی که بی بو له علی زه ححاکسی
 له ترسان پیی ددها «حاجی» فهره یدوون ته ختی هوشهنگی

(۵)

ئاقتابی حوسنی تو

ئاقتابی حوسنی تو پوژه که دی و ئاوا ده بی
 قامه تیشته وهک هیلالی یهک شه وه ئاوا ده بی^۱
 کامه دانا میزه ری دانا و فیسی کرده سهر
 بی حه یا و سهر پهل و سهر خوش و بی په روا ده بی
 پادشاهی کم هه یه گهر من بکاته ده رگه وان
 حاجیب و خه ددامی من "ئهسکه ندهر" و "دارا" ده بی^۲

وشه «ممنوع الصرف» انه یه، قازیش چونکه ئیزافه ی کردووه بو لای خوئی (دراهمی) واته:
 درهه مه کانم، ئیدی له «ممنوع الصرف» ی دره چوووه و ئه کریت سهر ف بکری. جا حاجی هه م
 ئه و یاسا پیزمانییه ی مه به ست بووه و هه م ئه وه ی که سهر فی واته: خه رج کردنی دروسته و
 قه ده غه نییه، یان سهر فی واته: گۆراندنه وه ی قه ده غه نییه. دیسان هه لئه گری مه به ست له مفتی
 فتوادهر بی که ئه م جار ده راهیم بۆلای ئه و ئیزافه بکری (دراهمی مفتی). به مفتی: به
 به لاش، به خو پایی .

۱. له ده قی «گ.م» دا نیوه دیپری یه که م به م جو ره هاتوووه: «ئاقتابی حوسنی تو پوژه که دی و ئاوا
 ده بی». [به بۆ چوونی موحه ممه دی مه لاکه ریم «ئاوا ده بی» هه له یه و «ئاوا ده بی» راسته،
 چونکه حاجی ویستوو یه بلئی: به ژنیشته وهک مانگی یه کشه وه باریکه که ئه ویش کینایه یه له
 جوانی].

۲. [حاجیب: په رده دار. خه ددام: خزمه تکار. ئهسکه ندهر و دارا: دوو پادشای ناودارن].

داوی ناوه زولفی دولانه له ههردوو لامهوه
دل گهرفتاره ئه گهر له م لانه بی له ولا ده بی^۱
شه و له بهزمی دولبهرم بهم ته عنه و سووتاندمی
چاوی دا پهروانه فهرمووی: عاشیقی ههروا ده بی^۲
واسیفی قهددی ئه تو خامه ی ده بیته نه یشه کهر
ئهلنی قهددی موسته قیمی قافیه ی بالا ده بی^۳
سه ر سپی و دل رهش بوو «حاجی» تافهقی بوو ئیسته کهش
رووره شیکه ریش سپی خوا عالیمه ههروا ده بی^۴

(۶)

ئیمهش ده مرین

ئیمهش ده مرین ده بیته خاکی سه ره پری
ئهم پوژ و شه وه ته نووری سو بچی ده گری^۵
ده سگا و دووکانی شاره کان داده نری
ئهمیان ده فروشیت و ئه ویتتر ده کری
ئهم باوکی مردووه یه خه ی داده دپری
ئهو بووکی نووی هه یه که وای بو ده بری^۶

۱. له هه مان ده قدا نووسراوه: «داوی تاوه زولفی دوولا».

۲. هه ر له هه مان ده قدا نووسراوه: «چاوی دایه دوا».

۳. نه یشه کهر: قامیشی شه کر.

۴. [مه به ست له سه ر سپی ئه وه یه که جامانه و میزه ره ی سپی به سه ره وه بووه].

۵. ئهم نیوه دپره له ده قی «گ.م» دا به م جوژه هاتووه: «پوژ و شه وه ته نویری سه بی نی ده گه ری!».

۶. [نووی: نووی].

بی بسته فهلهك ئاشه کی وای ناوه ته وه
 بو هاردنی ئیمه چ عه جایی ده گه ری! ^۱
 لادیش ره زی ئاوده دات و وه ردی ده بری
 حه یوانه ده زی، سه گ ده وه ری، که ره ده زه ری
 لوقمان له مه دا شوانه گه ر خو ی بکوژی
 گاوانه فلاتون له غه ما گه ر بدری ^۲
 ئەم دهسته که چوو دهسته یه کی تازه یه دی
 مه علووم نه بوو ئەم که شمه که شه که ی ده بری ^۳
 عالم هه موو مردن له غه می زانینی
 ئەم حکیمه ته یان نه زانی هیچ لی مه گه ری ^۴
 له م لاوه هه تا «حاجی» نه چیته ئەولا
 مومکین نییه تی بگا له وه گه ر بفری ^۵

۱. [بسته: ته وه ره ی به رداش، ئاسنی ئیوان گه رووی دوو به رداش. موحه ممه دی مه لاکه ریم پیی وایه «ئیمه تا قیامه ت» له «ئیمه چ عه جایی» راستت ره، له بهر ئەوه ی له نیوه ی به یتی پیشووا «ئاشه کی وای» هاتووه پیویست به عه جایی ناکا. مه عنای ئەم نیوه به یته له گه ل ئەوه ی ده سنوو سیکیش ها له پشتیه وه ئاوه ها جوانتره. - هه نگاوئ تر: ۲۱۴.]
۲. دیسان له هه مان سه رچاوه دا، ئەم نیوه دپره به م جوړه هاتووه: «گاوانه فه لانوون که یه خه ی دابدری».
۳. هه ر له و سه چاوه یه دا نووسراوه: «ئەم دهسته که چوو دهسته یه کی نوئی تر دی».
۴. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ئەلنی نیوه به یتی یه که م برگه یه کی ناته واوه و به گویره ی هیچ کام له ده سنوو سه کان بۆم ساغ نه کرایه وه. لام وایه وشه ی «مردن» یا «مردوون» یان «مردنه» بی، ئەگه ر وای له نگه نامینی.]. له ده قی «ع.س» دا نووسراوه: «ئەم حکیمه ته یان نه زانی هیچ که واته مه گه ری».
۵. له ده قی «ع.س» دا ئەم نیوه دپره به م جوړه هاتووه: «مومکین نییه تی بگا گه ر بفری»

(۷)

سوئی به سهر و پیشی

سوئی به سهر و پیشی، بهم خه رقه‌یی سهر دوشی
 چند چیله گهل و بز نه گهل و میگه‌لی دوشی^۱
 فه‌رمانی که‌دا کوشتمی جه‌للادی نیگه‌ای
 خوونی منی بیچاره عه‌دوو نووشی به خووشی
 له‌و وه‌عه‌ده ره‌قسیم گوتی: بی‌عه‌هد و وه‌فایه
 مه‌علووم نه‌بوو له‌م عاله‌مه‌دا راست و دروشی
 ته‌شخیصی ده‌واکه‌م مه‌که‌ئی بو‌وعه‌لی سینا
 له‌و چاوه‌ که‌ بوم بو‌و به‌ شیفای عه‌ینی نه‌خووشی
 ئه‌و چاوه‌ وه‌کوو مه‌سه‌له‌یی کوحله‌ سه‌وادی
 شازه‌ وه‌کوو نه‌رگس نییه‌ بی‌فه‌زلی برووشی^۲

﴿﴾

[موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم ئه‌لین: نیوه‌ی به‌یتی یه‌که‌م پرگه‌یه‌کی که‌مه، ئه‌گهر «ئه‌ولا» بکریته
 «ئه‌ولا» هیچ‌ نارپکی نامیینه‌وه. -هه‌نگاوئ‌تر: ۲۱۶.]

۱. [خه‌رقه‌یی سهر دوشی: جبه‌ی سهرشانی. چیله‌گهل: کۆی چیله، واته: مانگا به‌رانبه‌ر به
 گاگهل، میگهل: ران]. له‌ده‌قی «گ.م» دا نیوه‌ی دپری سهره‌تای هه‌لبه‌سته‌که‌ به‌م جوړه‌یه:
 «سوئی به‌سهر و پیشی به‌خه‌رقه‌یی سهر و دوشی».

۲. [مه‌سه‌له‌ی کوحل: به‌و مه‌سه‌له‌ی ریژمانیه‌ ئه‌لین له‌زمانی عه‌ره‌بیدا که‌ «اسم‌التفضیل» کار
 له‌سهر «اسم‌ظاهر» ناکا مه‌گهر به‌و مه‌رجانه‌ی که‌ له‌میسالی «ما رأیت احداً أحسن فی عینه
 الکحل منه فی عین‌الحبيب» دا هه‌یه، ئه‌م میساله‌ش ناوبانگی به‌سه‌له‌ی کوحل ده‌رکردووه.
 واته: که‌سم نه‌دیوه‌ کله‌ له‌چاوبیدا جواتر بی‌له‌و کله‌ی وا له‌چاوی یاره‌که‌مدایه. سه‌واد:
 ره‌شی. شاز: بی‌وینه، تاك، له‌یاسا ده‌رچوو]. له‌ده‌قی «گ.م» دا له‌جیاتی «شازه» وشه‌ی «شانه»
 هاتووه‌ وه‌له‌جیاتی «برووشی» وشه‌ی «پرووشی» هاتووه. مه‌سه‌له‌که‌ش له‌سهر «چاو و برویه»
 نه‌ک «شان و برووش»!! بۆیه‌ ئیمه‌ پشتمان به‌ده‌قه‌که‌ی گوڤاری (ر. کوردستان) به‌ست و وه‌کوو
 ناو هه‌لبه‌سته‌که‌ تو‌مارمان کرد.

موشعیر به وهفاتی منی میسکینی فهقیره
 وارووته له خهت بهرگی سیای ماته می پووشی^۱
 «حاجی» له ته وافی هه جهرولئه سوهدی خالی
 گریانه "سهفا" به خشی نه وهك "سهعی" و خرؤشی^۲

(۸)

بهم نهحوهیه سهرفی عیشقبازی^۳

بهم «نهحو» هیه «سهرف» ی عیشقبازی
 موسسته قبهلی که متره له مازی^۴
 یه عنی له مه دا که بیکوژه زوو
 بی فرقه حهقیقهت و مه جازی^۵

۱. [موشعیر: بیدار و وریاکه ره وه و پیشانده ر].

۲. [هه جهرولئه سوهد: ئه و بهرده ره شهیه له په نای مائی کابه دا که حاجی له عاستی ئه وه وه دهست به گه ران و ته و اف ئه کات. حاجی له گه ل باسی خو شه و یسته که یدا ئامازه به مه ناسیکی هه ج، وه کوو: سهعی (هاتوچۆ) سهفا و مه پوه، ته و اف، ده کا].
 ۳. ئه م هه لبه سته له سه رچاوه چاپکراوه کاندا هه وت دپره به لام له دهقی «م.ر.س» دا بووه به «۹» دپر.

۴. [سهرف و نهحو: دوو زانستی زمانی عه ره بین و ههروه ها «نهحو» مانای شیوه و جوړ و «سهرف» مانای گوړان ئه گه یه تن. واته: بهم شیوه (نهحوه) گوړانکاری (سهرف) له فه رمانی عه شقبازی دا بکه ی زه مانای دا هاتووی له رابردوو که متره و به ره و ته و او بوون ده چی]. بۆ ساغکردنه وه ی سه ره تای ئه م هه لبه سته پشتمان به دهقه کانی «م.ر.س» و «م.م» و «ع.س» به ست و تو مارمان کرد.

۵. [کوشتن به دوو مانا دی یه کئی مانای راسته قینه یه (خه قیقهت) واته: تیدابر دن، دووه م مانای ناراسته قینه (مه جاز) واته: لیدانی توند و زوړ]. له دهقی «گ.م» دا نوو سراوه: «یعنی له مه دا که بین بیکوژه زوو!!».

ئەم شیعەرە زەرئفە خەتتە چاکە
نووسویمەتەوہ لە رووی بەیازی^۱
"کەششاف"ی پموزی ئایەتی تو
"تەفسیری کەبیر"ی فەخری پازی^۲
بو قەددی زراوی بیژراوہ!
نیزە و عەلەم و مەسافە غازی^۳
نەیداوہتە من خودا بە مفتی
بەم مەشرەبە خوٓت مە کە بە قازی^۴
ئەم قافیە شایەگانە ئەمما
عەیی نییە جاھیلی بە پازی^۵
ئەو رزقی موقەررەپەرە بە خوئی دی
سەد دەفعە بخوازی یا نەخوازی

۱. [بە یاز: پاک نووس، بەرانبەر بە چلک نووس (مسودە)].

۲. [کەششاف: وەدەر خەر و وەر ووخەر، کتیبیکی بەنرخى زومەخشەرییە لە زانستی تەفسیری قورئاندا. کەبیریش واتە: گەرە، ھەرەوا تەفسیری کەبیری ئیمام فەخری پازیش دەگرێتەوہ].

۳. [مەساف: جیی ریز بەستەن]. قەددی زراو: قەددی زراف، قەددی باریک.

۴. بە مفتی: بە خوڤایی. [ھەر وەھا حاجی بە وشەى «مفتی»، سووکە ئیلتیفاتیکیشی بە «مفتی» بە مانای فتوادەر، بوو؛ چونکە بە پیی پڤنووسی کۆن ھەردووکیان وەك یەك نووسراون]. دێڤی پڤنجەم و شەشەم تەنھا لە دەقی (م.ر.س) دا ھاتووہ.

۵. قافیەى شایەگان: ئەو جوڤرە قافیەى کە پیتی عەرەبى وە کوو: «ض.ظ.ذ» لە گەل پیتی غەیرە عەرەبى وە کوو «ز» یەك حیسایان بو بکری ھەر وە کوو لەم ھەلەستەدا وشەى وەك: «ماضی» و «قاضی» لە گەل وشەکانی «مەجازی» و «غازی» و «دەنازی» بوون بە قافیەى ھاوکیش و ھاو دەنگ.

قیرتاسی و شههره وایه «حاجی»
نه قدینه بی تو به چی دهنازی!

(۹)

مه تنی کوتوبی نهم دووه

مه تنی کوتوبی نهم دووه با شهرحی کرابی
ئیشکالی رمووزی مهسهلهی قازی ما بی^۱
قازی هه پۆ سینت سوپهری تیری قهزا بی
وهك دینی ره وافیز به دهن ت بی سهروپا بی^۲
خۆت حاکمی نهم مهسهلهیه که ی ده بی وایی
پیری وه کوو تو «ماهی» هه بی و ماکه ری گابی
بی مروه تی بهم مروه ته قهت مروه تی نابی
سه ده فعه که ریش ههروه کوو تو مروه تی گابی^۴

۱. [قیرتاس: کاغەز، شههره وایه: به و پارهیه ده لاین که نرخ ی له و ناوه ی که هه یه تی که متر بی، جا له بهر نه وه، بیجگه له و ولاته ی که لئی دراوه، له ههچ ولاتیکی تر بایه خ و برهوی نییه].
۲. [وه کوو موحه ممه دی مه لاکه ریم نه لئی: نهم پارچه شیعره ی حاجی بو لیدوانی رووداویکی نیتوان قازی شوپینک و ئافره تیک که «مروهت» ی ناو بووه، داناوه. «قازی ما» فارسییه واته: قازی ئیمه، ههروه ها له و قازییه که گوایه قازی میان بووه، یان قازی بی حورمه تی وهك ماکه ر بووه. -ههنگاوئی تر: ۲۲۰].

۳. له دهقی «م.ر.س» دا بهم جوړه هاتووه: «قازی سه ر و سینت سوپهری تیری قهزا بی».
۴. له دهقی «گ.م» دا نیوه دیری یه که م بهم جوړه هاتووه: «به م مروه ته بی مروه تییه قهت بلئی: نابی». [موحه ممه دی مه لاکه ریم به نابه دلئی مانای نهم به یته ی کردووه ته وه نه لئی: لئی دلنیا نیم، واته: ههچ که سیك له خو یا بی مروه ت و نامه رد، به هو ی دهس به سه راگرتنی نهم ئافره ته

«حاجی» دهلیٰ ئەم میسرە عە تەئریخییە قازی
«انصافی نیه، عاری چیه، مروه تی گابی»^۱

(۱۰)

تا سالیکی مه سالیکی

تا سالیکی مه سالیکی مولکی قه ناعه تی
باکت نه بی له ریگر و ئه هلی شه قاوه تی^۲
سوئی عیباده تی هه موو مه کرو ریوه یه
گەر "شیری نه ر به گوئی بگری" په شمه تاعه تی^۳

﴿﴾

(مروه ت) ناوه وه نابیی به مهرد و خاوه ن مروه ت. با بلیین که ریش سه د جار له م مروه ته په پری و سواری بی، ئاخۆ به وه له که ریی خوئی ئه که وئی و ئه بی به بنیاده م و خاوه ن مروه ت؟
- هه نگاوئی تر: ۲۲۲.]

۱. له دهقی «گ.م» دا نیوه دیپری یه که م به م جوړه یه: «هه ر «حاجی» دهلیٰ ئەم قسه... تاد»
تییینی: بۆ زانینی حیکایه تی دانانی ئەم شیعری حاجی، بروانه په راویزی لاپه ره «۸۴» ی
دیوانی حاجی قادری کوئی چاپی گیوی موکریانی، هه ولیر ۱۹۶۹.
[ئەم میژوو به پئی حرووفی ئەبجهد ده کاته (۱۲۸۵) جا له بهر ئه وهی حیسابی ئەبجهد
دروست ده ریئت پیوسته به شیوه ریئووسی کوئی کوردی بنووسری].
۲. له دهقی «گ.م» دا له جیاتی «مولکی» نووسراوه: «ریگه ی» وه له جیاتی «باکت نه بی»
نووسراوه: «عاجز مه به».

۳. ریوه: فیئل. شیری نه ر: شیری نی، نیره شیر. دیپری نیوه شیعری دووه م بیروپرای حاجی
ده رده بری به رامبه ر دینداری تورکه عوسمانلییه کان و شیخه کانی سه ر به ئه وان.
«شیر به گوئی ده گری» یا خود «شیری نه ر به گوئی بگری» ئەمه ئیدیومیکی کوردییه و به مانای
ئازایه تی دی، حاجی له م شیعره دا به کاری هیناوه. بنواوه: جه لال مه حموود عه لی، ئیدیوم له
زمانی کوردیدا، به غدا ۱۹۸۲، ل: ۳۴۲. [په شمه تاعه تی: واته: بی که لکه خواپه ره ستییه که ی].

ئیخلاسه ئەسلی مەقسەد و خۆرا شەقی دەبی
 واتیدە گابە سەرمە قولاتە سەعادەتی^۱
 بی مەعریفەت مەبە لە تەریقی حەقیقەتا
 سەر مەنزیلی شەریعەتە جیگەیی سەلامەتی
 ناگەن بە حیز و پێگری ئیمە لە مولکی پۆم
 عەللامەیی ویلايەت و شیخی ویلايەتی
 مەفھوومی دوو حەدیی سەحیحەم لە بەیتە کا
 جی کردەووە نەزەر بکە کوردی و فەساحەتی
 دنیا سەگی لە ئوغلەمە تۆقیوہ تالیبی
 نەیماوہ ہەر وہ کوو سەگی پی سووتوو پراحتی^۲
 سەد قوبەیی خەورنەق و سەددی سکہندەری
 ناگاتە بەیتە کاولی «نالی» و مەتانەتی^۳
 ساقی کەریمە بادەیی بەزمی «ألسٔ» ییہ
 «حاجی» لە جامی قەلبی شکاوە شیکاویەتی^۴

۱. [شەقی: بەدبەخت و تاوانبار].

۲. [ئوغلەمە: شەر بەتێک چەرژان و پڕژانە سەر یەك].

۳. [خەورنەق: ئەو کۆشکە یە بۆ بەھرامی کۆری یەزدگردد لە پەنای چۆمی فوراتدا کراوەتە. سەددی سکہندەر: دیواری چین، بەیت: مال، یان دپۆی شیعر. مەتانەت: قایم و پتەوی، یان حورمەت و مرووەت].

۴. [ئامازە یە بە ئایەتی: «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى» کە خوای مەزن لە عالەمی پۆحدا تەواوی پۆحەکانی بانگ کردووہ و ئەم پرسیارە لی کردوون: «ئایا من پەرورەدگاری ئیوہ نیم؟» ئەوانیش تیکرا وتوویانە: بەلی تۆ خوای ئیمەی].

(II)

که هستا قامه‌تی به‌رزی

که هستا قامه‌تی به‌رزی له فهرقی تاوه‌کوو ئه‌رزی
په‌ریشان زولفی سهد ته‌رزی به‌یه‌کدا دارژا و له‌رزی^۱
له ده‌وری تا‌به‌تا وه‌ستا له ته‌شبهی دلی وه‌ستا
موعه‌تته‌ل بوو‌گوتی: ئیستا له چین و پیچش و ته‌رزی
سه‌دای «یاحی»ی ده‌رویشان له ترسی زولفی پر چینی
له عیسا عه‌رسه‌یی گه‌ردوون به‌ته‌نگ هات هه‌روه‌کوو ده‌رزی^۲
له سه‌ودای زولفی پرچینی له نیو چینی نومایان بوو
خه‌تا و چین و خوته‌ن یه‌کسه‌ر گرفتار بوون له ژیر قه‌رزی^۳
هه‌ئیدا زولفی چه‌وگانی کوره‌ی خورشیدی دا به‌ر شه‌ق
که دایدا چی مه‌لایک بوو له گه‌ردوون هاته‌سه‌ر ئه‌رزی^۴
حه‌یای چوو چه‌تری تاووس باره‌گاهی شه‌عه‌سه‌ی خورشید
که مه‌ندی پیله‌ته‌ن، زنجیری داود، گورزی گو‌ده‌رزی^۵

۱. فهرق: ته‌وقی سه‌ر، واتا له ته‌وقی سه‌ری تا ده‌گاته‌عه‌رد. له چه‌ند ده‌قی‌کدا ئه‌م به‌شه‌دپ‌ره‌ی دوو‌مه‌ به‌م‌جۆره‌هاتووه: «به‌سه‌ر یه‌کدا رژا و له‌رزی».
۲. [ئامازه‌یه به‌ به‌رز بوونه‌وه‌ی هه‌زه‌تی عیسا بو ئاسمان و چوونه‌خزمه‌تی خو‌شه‌ویستی راسته‌قینه‌ی].
۳. خه‌تا و خوته‌ن: دوو ناوچه‌ و شارن له تورکستان به‌جۆره‌مامزیک ناسراون که له ناوکیان نایابترین بو‌نی میشکیان لی وه‌رده‌گیری.
۴. [چه‌وگان: گو‌چان، ئه‌و داره‌سه‌ر خواره‌ی که پیی له گو‌ئه‌دری له یاری چه‌وگاندا].
۵. [شه‌عه‌سه‌: تیشک و تروسکه. پیله‌ته‌ن: هه‌یکه‌ل وه‌ک‌فیل، نازناوی رۆسته‌می پاله‌وانه‌. داود: داودی پیغه‌مبه‌ر که له‌گه‌ل جالوت‌دا شه‌پری کرد. گو‌ده‌رزی: پاله‌وائیکی ئیرانییه‌چیرۆکی له‌شنامه‌ی فیرده‌وسیدا هاتووه].

دهقیقهك بئی سهری موویهك له زولفی وهرگه‌رئ مه‌ودا
 له‌گه‌ل سو‌ب‌حی قیامه‌تدا ده‌كا بئی ته‌قیه سه‌ر‌به‌رزی^۱
 مریدان مه‌ست و سه‌رخو‌شن له نه‌شه‌ی باده‌که‌ی ده‌ستی
 مه‌لاییک جو‌مله بئی هوشن به نازی چاوی پر ره‌مزی^۲
 مرادی من مریدی خالیسه خه‌یاتییه کاری
 مه‌لاییک سووره‌ته، ئاهوو نیگاهه، «حاجی» یه ته‌رزی

(۱۲)

له‌سه‌ر ته‌نافی که له‌رزی^۳

له‌سه‌ر ته‌نافی که له‌رزی هه‌تیوی سندووسی
 شکا مه‌تاعی زه‌ریفی و قیমে‌تی لووسی^۴
 ته‌نافی پردی سیراته مونا‌زیران مه‌حشوور
 مه‌کانی مه‌له‌به‌به‌ه‌شره له موئمنین و پرووسی^۵

۱. [ته‌قیه: ترس و خو‌شاردنه‌وه، یان «طاقیه» واته: کلاو].

۲. [موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم ئه‌لئ: به هه‌له نووسیوومان: «باده‌که‌ی ده‌ستی» له کاتی‌کدا له ده‌سنووسه‌کاندا «باده‌یی ده‌ستی» یه. -هه‌نگاوئ‌تر: ۲۲۷].

۳. ئه‌م قه‌سیده‌یه‌ی حاجی له ده‌قی «ع.س» و «گ.م» دا هه‌وت دپ‌ره‌ شیعره، به‌لام له ده‌قی «م.ر.س» دا هه‌قده دپ‌ره و هه‌ندئ دپ‌ری به عه‌ره‌یین و به‌داخه‌وه شلوق و نارپ‌کن.

۴. له باره‌ی جی‌گای دانانی ئه‌م قه‌سیده‌یه، خوالئ خو‌شبوو مه‌لا ره‌ئووفی سه‌لیم ئا‌غا نووسیویه ده‌لئ: کاتی خو‌ی ته‌نافباز هاتوونه‌ته کو‌یه و ئه‌مین ئا‌غای ئه‌خته‌ر و حاجی قادر به یه‌که‌وه چوونه‌ته سه‌یری و ئه‌مین ئا‌غا دا‌وای له حاجی کردووه ئه‌م قه‌سیده‌یه له‌سه‌ر ئه‌و به‌ز مه‌بنووسی. به‌لام کاک مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د به‌لگه‌ی به‌هیزی به ده‌سته‌وه‌یه بو ئه‌وه‌ی حاجی قه‌سیده‌که‌ی له سندووس یان له جی‌گه‌به‌کی تری کوردستانی ئیران داناوه؛ ب‌روانه: مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د، حاجی قادری کوئی، ب، ۲، به‌غدا ۱۹۷۴ ل: ۳۱۴-۳۱۵.

۵. مونا‌زیران: ته‌ماشاه‌ران.

سه‌مایه عه‌رسه‌یی بازی گوریسی کاهکه‌شان
ستاره نازیر و ماهیش هیلالی مه‌عکوسی^۱
شوعاعی شه‌عشه‌عه‌یی شه‌مه‌مه‌شه‌لی ماهی
له شه‌رمی ته‌لعه‌تی نه‌و شه‌و ده‌یته‌ جاسوسی
دوو چاوی عه‌ینی نه‌خوشی له نیوسه‌ری زولفی
گران و سووکه له ترسی ره‌قیبی کابوسی
له کونجی خانه‌قه سوئی خزا و نه‌یزانی
ته‌ماعی دینی نه‌بی یا نه‌مانی ناموسی^۲
وا حه‌شره سوئی بفرموو هه‌تا له دونیادا
سیاه‌پوو بی و خه‌لق بزانی سالوسی^۳
عیونی تنقطع من نعمة الله
أذقني دَمعي إلى ما تبلُّ ملبوسي^۴
و عیینی عاد لبکی فما استطال لنا
علی فراق من أهوی یكون مأیوسی^۵

۱. بازی: یاری، گه‌مه.

۲. نه‌م به‌یته له تیخته‌که‌ی کاک که‌ریم و کاک سه‌رداردا نه‌نوسراوه. موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم.

۳. سالوس: فروفیل.

۴. [هه‌رچه‌ند ماموستا موحه‌مه‌د فهرمووی بوم راست نه‌بوته‌وه، به‌لام پیم وایه نه‌کری به‌م شیوه‌مانای لی بدریته‌وه: چاوه‌کانم نیعمه‌تی خودایان، که فرمیسه‌که و وه‌کوو باران وایه، لی براوه، نه‌دی توش فرمیسه‌کی چاوم برژینه و بمهینه‌گرین تا جلو به‌رگم ده‌خوسی. نه‌مه له کاتیکه‌دایه که «أذقني» به‌هه‌له دابنیین و «أرقني» راست بیت.]

۵. به‌ش به‌حالی نه‌م دوو به‌یته که له تیخته‌که‌ی کاک که‌ریم و کاک میراندا نه‌نوسراوه‌ته‌وه نه‌بی بلیم بو منیش ساغ نه‌کراوه‌ته‌وه، له‌به‌ر نه‌وه‌ی وه‌ک خو‌بان نووسینه‌وه، به‌لام نه‌بی

فیدایی له نگه‌ری دهستی سینانی "که یکاوس"
 دره فشی "کاوه"، رمی "گیو" و نیزه‌یی "تووسی"^۱
 که هات و کهوته سه‌ما عیسه‌وی شکا و نه‌ما
 هه‌لا هه‌لایی کلیسا، سه‌دایی ناقووسی
 که هاته خه‌نده و فه‌رمووی: یه‌لانجی ماشه‌للا
 به سادیقی بووه عیسایی میلله‌تی مووسی^۲
 هه‌چی که هاته ته‌مasha به نووکی موژگانگی
 «فَهْؤَلَاءِ عَبِيدِي» ی له‌سه‌ر دلّی نووسی^۳
 به وه‌سفی قه‌تره به ده‌ریا‌یه شاعیری وه‌کوو من
 ئە‌گه‌ر به قافیه دانیم لوغاتی قامووسی

ئه‌وه‌نده بلیم دوور نییه له به‌یتی یه‌که‌مدا «عیونی تنقَطُ دمعاً» بووبی و له به‌یتی دووه‌میشدا
 ئه‌بئی «عادت لتبکی فما استطاب لنا» بووبی. «موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریم».
 [ئه‌م به‌یته هه‌روه‌ک مامۆستا موحه‌مه‌د ئاماژه‌ی پێ کرد، هه‌ندئ گرفت و نارێکیی رێزمانی
 تێدا‌یه، به‌لام سه‌رحه‌م ئه‌کرئ ئاوه‌ها مانای لی‌بدریته‌وه: چاوه‌کانم پاش ئه‌وه‌ی وشک بوو
 بوون دیسان هاتنه‌وه‌ گرین، ئیدی که‌ه‌وابوو نا ئومیدی ئیمه‌ بوو دووری خۆشه‌ویسته‌که‌مان
 زۆری نه‌خایاند.]

۱. [حاجی له‌م به‌یته‌دا ئاماژه‌ی به‌ چه‌ند که‌سایه‌تییه‌ک و ئه‌و شتانه‌ی ئه‌وان پێی به‌ناوبانگ
 بوون، کردووه، وه‌ک: که‌یکاوس: پادشایه‌کی ئێرانییه له‌ پاشا (کیانیه‌کان). سینان: سه‌ره‌رم.
 دره‌فشی کاوه: ئه‌و له‌ته‌ چه‌رمه‌ی که‌کاوه‌ی ئاسنگه‌ر وه‌کوو ئالایه‌ک کردیه سه‌ر رمه‌که‌یه‌وه و
 چوو بۆ شه‌ر له‌گه‌ڵ زه‌ححا‌کدا. گیو: کوپری گۆده‌رز و زاوای پۆسته‌می زاله. تووس: ئیینو
 نه‌وزه‌ر، یه‌کیکی تره له‌ قاره‌مانانی شانامه. شاری تووس = مه‌شه‌ه‌د.]

۲. ئه‌م به‌یته‌ش هه‌روا له‌ تیکسته‌که‌ی کاک که‌ریم و کاک میراندا نه‌نوسراوه: «موحه‌مه‌دی
 مه‌لا که‌ریم».
 ۳. [هؤلاء عبيدي: ئه‌وانه‌ کۆیله‌ی من].

له قافیه شو عهرا عه‌یه لابه‌دن ئەمما
به یادی چاوی ئەمن لاده‌دهم به مه‌خسوسوی^۱
جه‌بینی ماه و پرۆخی میهره، زولفی شه و ده‌هه‌نی
سه‌به‌ب به قافیه‌ته‌نگی بوو «حاجی» نه‌ینوسوی^۲

(۱۳)

سه‌د وه‌کوو پرۆستم

سه‌د وه‌کوو پرۆستم به‌دل قه‌مچی له‌په‌خشی دا، به‌زی
وه‌گ‌گه‌یشه‌ته‌خه‌نده‌کی پایانی عومری دابه‌زی^۳
پرۆژته‌ئهی بادی نه‌ورۆزی له‌بن به‌فری گران!
کانی پیی سربوو چناریش ده‌ستی چوو په‌نجهی ته‌زی^۴
سونبولی زولف و گولفی پوخسار و سه‌روی قامه‌تی
مانگی نیسان و گولان نه‌یدی له‌نیو باغ و په‌زی
دولبه‌رم ته‌نها که بوو له‌و به‌ینه‌خوی پروت کرده‌وه
من دلّم خوش بوو که‌چی دووباره‌دایپۆشی که‌زی

۱. له‌ده‌قی «ع.س.» و «گ.م.» دا نیوه‌دی‌ری شیعی‌ی یه‌که‌م، به‌م‌جۆره‌نووسراوه: «له‌قافیه‌ی شیعی‌ر عه‌یه‌یه‌ لابه‌دین ئەمما».

۲. نیوه‌دی‌ری یه‌که‌م له‌ده‌قه‌کانی «ع.س.» و «گ.م.» دا به‌م‌جۆره‌هاتووه: «جه‌بینی ماه و پرۆخی میهره، زولفی ده‌بجووری» به‌لام ئیمه‌راستییه‌که‌مان له‌سه‌ر ده‌قی «م.م.» وه‌رگرت.

۳. [ره‌خش: ئەسه‌په‌که‌ی پرۆستم]. له‌ده‌قی «گ.م.» دا له‌جیاتی «پایانی» وشه‌ی «دوامینی» هاتووه.

۴. دیسانه‌وه‌له‌هه‌مان ده‌قدا له‌جیاتی «بادی نه‌ورۆزی»، «بایی نه‌ورۆزی» هاتووه. هه‌ر چه‌ند «بایی» له‌چاو «بادی» کوردی‌تره، به‌لام ئیمه‌له‌و پرایه‌داین حاجی به‌پیی زمانی ئەده‌بی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م گوتووبه‌تی «بادی نه‌ورۆزی...».

غهمزه دهستی کرده ناز و ماری زولفی داخزی
 دل له بهر پیی که وتبوو ثم دهیدزی و ئه و ده یگهزی
 چاکی سینهم بوچی ئه و خه بیاته نایدرویته وه
 چاوی بیماری وجودی کردمه دهرزی و دهزی^۱
 حاجیب و «حاجی» هه موو روژی به گزیه کدا ده چون
 بی حه یا بوو ئه و سه گه عاری نه بوو «حاجی» بهزی^۲

(۱۴)

هه موو عومرم

هه موو عومرم له ریی هات و نه هاتی
 به سه رچوو ئه ی ئه جهل هه ر تو نه هاتی
 له دهستی حاجیب چاوم غولامت
 به راتی قه بره، په یکانه خه لاتی^۳
 به روخ فهرزه غوباری سوممی ئه سپت
 بمالم شاهی پیل ئه فگن به ماتی^۴

۱. له دهقی «گ.م» دا له جیاتی «چاکی سینهم»، «چاکی سینگم» نووسراوه.
۲. هه ره له هه مان ده قدا نووسراوه: «عاری هه بوو» که چی مه بهستی حاجی سه گه و سه گیش دیاره بی حه یایی لی ده وه شیته وه. وا راسته بنووسری «عاری نه بوو» [حاجیب: په رده دار و درگاوان، ئه م ئیشه وه کوو ئیشی سه گان وایه، به مانای برۆش هاتووه].
۳. له دهقی «گ.م» دا له جیاتی «قه بره» وشه ی «قیره» هاتووه.
۴. [حاجی له م به یته دا وه ک شوینه کانی دیکه به یه ک تیر و دوو نیشان دوو مانای پیکاووه، یه کم: ئامازه ی کردوو به هه ندی له که ره سته ی شه تره نچ، دووه م: مانا راسته قینه کانیه تی به م

له تاوی خسره وی سه ییاره نه نجوم
 هه لاتن، یاری من تو هه نه هاتی^۱
 له ره هنی وی ده بی سو فی وه کوو من
 بکا پیشکش هه موو سهوم و سه لاتی
 ده زانم «رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» ی
 له به ده ختی منه کهم ئیلتقاتی^۲
 چ گه نجیکه ئیلاهی گه نجی حوست
 له هسچ دینی نه بوو واجیب زه کاتی
 له تووشی خوم بوو هه رچی تووشی خوم بوو
 له دهستی خویه تی «حاجی» شکاتی^۳

﴿﴾

شیوهیه: روخ: روخسار، روومهت. قه لا: مؤریه که له م سهر و له و سهری شه تره نه چه وه
 دائه نرئ و راست نه گه پرئ. ئه سب: ئیرینه ی مابین، مؤریه کی تری شه تره نه چه که به شیوه ی
 (L) ده گه پرئ. شاه: پاشا، مؤریه ئه سلئ شه تره نه چه که به کیش و ماتی یاری ته واو ئه بی. پیل:
 فیل، مؤریه که سووچا و سووچ ده گه پرئ. مات: مه لول و سه رگه ردان، بردنه وه و ته واو بوونی
 شه تره نه چه. هه ر له هه مان ده قدا له جیاتی «بالم» نووسراوه: «به بالم». پیل ئه فگه ن: ئه و
 پاله وانیه که فیل له عه رد ده دات. دپره شیعی دووه م و سیهه م له ده قه کانی «م.ر.س» و
 «گ.م» دا هه نه و له ده قی «ع.س» دا نه هاتوون.

۱. [خوسره وی سه ییار: هه تاو. ئه نجوم: کوی نه جم، ئه ستیره. هه لاتن: راکردن و بزربوون،
 یان خو ره لاتن]. له ده قی «م.ر.س» دا له جیاتی «هه ل نه هاتی»، «هه ر نه هاتی» هاتووه.
۲. له ده قی «گ.م» دا نووسراوه: «له به ختی من بوو وا کهم ئیلتقاتی».
۳. تووش: تووشی یه کهم: تووره یی و سه رگه رمی، [به دفه ری و بی ئاکاری]، به، و تووشی
 دووهه میش: به مانای به سه رهات و تووشبوون دئ.

(۱۵)

نہی سولہ یمانی زہمان^۱

نہی سولہ یمانی زہمان و شہ یخولئیسلامی نہ نام
 قاسیدی ریگہی ہیدایہت ہودھودی دانا دہبی^۲
 من ہومام و قوللہیی قافی قہناعہت جیگہمہ
 لایقی پہیغامی نہو پہرویزہیہ عنقا دہبی^۳
 بو حوزووری قادری بوچی دہنیری ماکیان
 ماکیان نہمری لہ سہر شاہین لہ کوی ئیجرا دہبی^۴
 وہختی پہیغامت خورووسیکی ہزار پوپہم ہہبوو
 دایہ بہر شہق قاسیدی و ابی جہوابی وا دہبی^۵
 تا ہلیننی زاغی شہب تاووسی ہیلکہی سوبحدہم
 مہزرہعی چہرخیش لہ توخمی نہجمی تا ئاوا دہبی^۶
 دانہیی خہرمانی عومری تو لہ مینقاری نہجہل
 دوورہ، سہر سہوز و موتہ پرا بی ہہ تا دونیا دہبی^۷

۱. نہم ہہلبہستہ تہنیا لہ سہرچاویہی «گ.م» دا ہہیہ.
۲. نہ نام: «انام»، خہ لک. ہہلبہستہ کہ لہ دپری دووہمی دہست پی دہ کا. چونکہ نیوہ دپری یہ کہمی بی سہرواہیہ.
۳. ہوما: بالندہیہ کی خہ یالییہ، تہیری بہختیشی پی دہ لین. [قوللہی قاف: نیوی لووتکہی چیاہ کی خہ یالییہ کہ ہوما یان سیمورخ لہ ویندایہ].
۴. ماکیان: مریشک (وشہیہ کی فارسییہ).
۵. خرووس: کہ لہ شیر (وشہیہ کی فارسییہ). پوپہ: پوپنہ، پوپیتہ، پوپنہی کہ لہ شیر.
۶. سوبحدہم: سہردہمی بہیانی. [نہجم: ہہم بہ مانای نہستیرہیہ و ہہم بہ مانای گیاہیہ، بہ قہرینہی مہزرہعی و توخم].
۷. [موحہمہدی مہلاکہریم «دوور و»ی بہلاوہ لہ «دوورہ» راسترہ۔ ہہنگاوئی تر: ۲۳۷].

(۱۶)

نه ققاشی ده می

نه ققاشی ده می نوقته کی دانا به نیشانی
زانی که زه می کردووه، بیزاره له مانی^۱
وه سفی که مہرت غه یری ده می تو نییہ بیکات
بی نوقته بلّی^۲ ٲه و خه تی مه عدوومه به یانی^۲
سووره تگہری سہرله و حہیی دیوانی مه لاحت
دوو یوسفی کیشاوه به بی^۳ ٲه و وول و سانی^۳
فہر قی کی نہ بوو غایہ تی ٲه و کردییہ سووکی
زوو ہات و ٲه تو باعیسی نازت به گرانسی
پیّم خو شہ غہ زہل فہرشی قودوومی عوقہ لا بی^۴
نہ ک بیّن و له بہرکن جوہلا لہ فز و مہ عانی^۴
ٲیمکانی لہ کن ٲه و عولہ مای موو دہ قہ لی شین
عہ نقا و و ہفا بوو چ میانی چ دہ ہانی^۵

۱. له دہ قی «م.ر.س» و «گ.م» دا نووسراوہ: «نوخته کی»، بہ لام ٲیمہ له سہر دہ قی «ع.س» کردمان بہ «نوقته کی» چونکہ له و باوہ پداین کہ زمانی ٲدہ بی حاجی له سہ دہی پی شوو بہ و جوړہ بووہ «نوقته کی» = «نقطہ کی» بہ کار ہی ناوہ نہ ک وہ کو ٲمړو نووسیبتی «نوخته کی». له دہ قی «م.ر.س» دا له جیاتی «زه می کردووه» نووسراوہ: «دہ می کردووه».
۲. ٲم بہ یتہ له یہ کی له دوو دہ ستووسہ کی لای مندا ہہ بوو لیړہ دا نووسیمہ وہ. - مو حہ ممہ دی مہ لاکہ ریم.
۳. مہ لاحت: جوانی.
۴. له دہ قی «م.ر.س» و «گ.م» دا له جیاتی «نہ ک بیّن و له بہرکن»، «بیّت و له بہرکن» ہاتوہ.
۵. دہ ہان: دہم، زار. له دہ قی «گ.م» دا نووسراوہ «حاجی بکوژن بہ سیہ» بہ لام له سہر دہ قی «ع.س» وشہی «خیړہ» مان نووسی، چونکہ گونجاوترہ و له دہ قی کی کو ٲترا ہاتوہ.

[ساقی به فیدات بم له گهل ئه و دهره یی جامت
بو مه جلیسی ئیمه ش بکه یه ک جورعه فشانی]^۱
تا دهستی نه دا خه نجهری نه یفه رموو ده سا دهی
«حاجی» بکوژن خیره ئیتر مه یدهن ئه مانی

(IV)

مه ه و میهری به غاره تدا^۲

مه ه و میهری به غاره ت دا به شوعله ی شه معی پوخساری
گولستانیش به یه غما چوو له تهنگی غونچه یی زاری^۳
له نه شه ی دیده یی مهستی هه موو مه یخانه ویرانن
هه موو کهس بهسته زونناره له سه ودا ی زولفی تاتاری^۴
په وان په روانه یی ناره، منیش وه ک چاوی بیمارم
زه مانم وه ک شهوی تاره، دلا وه ک غونچه خون خواری^۵
دل و جان و په وان و تهن، وه کوو ئیمان و دینی من
فیدای پوخساری گولناری، نیساری زولفی ته پراری^۶

۱. [موحه ممه دی مه لا که ریم، ئه م به یته ی له که شکۆلی مامۆستا حه مه بۆر وه رگرتوو ه و ئه م شوئنه ی بۆ دیاری کردوو ه].
۲. ئه م هه لبه سته له ده ستنووسیکی لای موحه ممه د عه لی قه ره داغی وه رگراوه.
۳. مه ه و میهر: مانگ و پۆژ. به یه غما چوو: به تالان چوو.
۴. [زوننار: پشتیندیکه زه رده شتی یان خاج په رستان له پشتی ده به ستن].
۵. ئه م به یته له که شکۆلیکی «حه مه ره ش» ناوئکدا هه بوو موحه ممه د عه لی قه ره داغی وئنه ی گرتوو ته وه و منیش لیره دا نووسیمه وه. «موحه ممه دی مه لا که ریم».
۶. [ته پرار: ته رده ست، ساحیر].

ده خیل ٲهی چاوی جادووگهر بفرموو مهردومان یه کسر
دهلین خهوتووی بیداری، دهلین مهخمووری هوشیاری
شوعاع و شهعشهعی میهری، ٲهشععه و میشععلی بهدری
له سایهی ٲرتهوی ٲووته، به قوربان نووری یا ناری؟^۱
ٲیرسه «حاجی» تو جاری له زولف و ٲهرچهمی خواری
بلئی: گهر تاری بوچ ماری؟ بلئی: گهر ماری بوچ تاری؟^۲

(۱۸)

له عهینی لهعلی کانسی

له عهینی لهعلی کانسی خهتی سهبزی بوو به میوانی
نهنازی با "خزر" ٲیتر که مهشهووره به هه یوانی^۳
هه تا کوحلی غوباری ٲینی نه کاته چاوی خوئی مهردوم
سهوادی خویندنهوهی نابئی شکستهی خهتی رهیحانی^۴
که هات و کهوته هلقهی گیژی مریهم ٲه ده مه یه کسر
ٲهرهستوش وهک فلاتوون توون به توون چووکهوته ههیرانی^۵

۱. ٲرتهو: ٲیشک، ٲووناکئی. ۲. تار: داو، تال.

۳. له دهقی «گ.م.» دا له جیاتی «بوو به میوانی»، «تو به میوانی» نووسراوه. مانای نیوه دٲیری
دووهم هیمایه که بو «خدری زینده» که [وا مهشهووره] ناوی ژیانی خواردوٲهوه ههر به
زیندووتهی ماوتهوه، هه یوانی: به مانای زیندووتهی دئی.

۴. شکسته: خهتی کوٲنی فارسییه [شپوهیه که له خهتی نهستهعلیق که به نهستهعلیقی شکسته
مهشهووره. کوحل: کله، سورمه. مهردوم: خه لک، بیبیلهی چاو]. رهیحانی: جوړه خه ٲیکئی
عه ره بیبه.

۵. مریهم: ناوی ٲافره ٲیکئی جوانی سهردهمی ٲه فلاتوون (۴۳۰ - ۳۴۷) پ. ز، بووه. ٲهرهستو:
زاناو فهیله سووفیکئی ههره گهرهوی گریک بووه؛ (۳۸۴ - ۳۲۲) ی پ. ز.

ئەگەر ئەم زولفە موشکینە، وەگەر ئەم لەعلە رەنگینە
 دەلّی سەحرایى ماچینە، دەلّی کانى بەدەخشانى^۱
 بخوینە "کافیه" و "شافى" "کەمال"ى نەشئەى "جامى"
 سەدى وەك "ئینو حاجیب" سەرفى عومرى کرد لە دەربانى^۲
 بەجیما «نالى» وەك نالى، بە پاش کەوت «کوردی» وەك گەردى
 کە «حاجى» غارى دا ئەسپى لە مەیدانى سوخەندانى^۳

(۱۹)

دەلّین: یار دیتەووە

دەلّین: یار دیتەووە، بابى مەحەبەت - یاخودا وا بى -
 ئەگەر دوشمن دەلّی: نابى! موغەننى توّ بلى: نابى

۱. بە دەخشان: ناوی ناوچەیه کە لە ولاتی ئەفغانستان بە لەعل و یاقوت بەناوبانگە.
۲. کافیه کتیبکی ناودارى ئینو حاجیبه لە زانستی «نەحو = سینتاکس» دا. شافی، شافیه: ئەمەش کتیبکی تری ئینو حاجیبه لە زانستی «سەرف = مۆرفۆلۆژی» دا [بە کار هینانی وشەى «کەمال» و «جامى» هیمایه بۆ کتیبى «الکمال» و «جامى» کە شەرح و راقەن لە سەر کتیبى کافیه و شافیه، «الکمال» بۆ شافیه «جامى» بۆ کافیه. هەروەها «ئینو حاجیب» لە لایەنى واتاوە بە مانا «کۆرى دەرگاوان»ە کە حاجى بە «دەربانى» ئاماژەى بە مەش کردووە.]
۳. [واتە: کاتى حاجى ئەسپى بە لاغەت و رەوانیژی خۆى تاو دا، نالى وەك نالى ئەسپە کەى بە جیما و کوردی وەك گەرد و تۆزى پى ئەسپى ئەو بە جیما. بەم بەیتەدا دیارە حاجى قادر زۆر باوەرى بە خۆى بوو و لەوانەیه مەبەستى لە بەجى هیشتنى نالى و کوردی لە بواری شیعری نیشتمانپەروەرى و شیعری پۆشنیبری ئەو سەردەمە بوویت؛ دەنا نالى پیغەمبەرێکە کە لە نیو کورددا کەس شانى لە شانى نەداوێ چ بگات بەوێ کە وەکوو نال لە دووی ئەسپى شیعری حاجى جى بمیئت!!!].

دهله‌رزى باغه‌بان سه‌روت له ترسى قامه‌تى به‌رزى
گوتى: ئەم نىكته بارىكى گرانه تىده‌گه‌ى نابى
له هيجره‌ت هه‌رده‌مه سه‌يلى سه‌روشكم ماجه‌راى چاوم
به‌ره‌نگىك ره‌نگى كرد ره‌نگى جيهان باوه‌ر مه‌كه وا بى
له ناكاو دولبه‌رم فه‌رموى هه‌لسته ئىسته‌كى واعيز
له بۆمان داده‌دا وه‌عزى، گوتم: باكت چيه‌يه با بى
به‌ته‌زمين فه‌رده‌كى «نالى» ده‌هينم تا ره‌فيقانم
بزائن فه‌رقمان زۆره‌ خه‌زه‌ف قه‌ت وه‌كه‌ گوهر نابى^۱
«كه‌مه‌ندى زولفى دوولانه، له بو‌گه‌بر و موسولمانه
ده‌كيشى بى‌موحابه‌نه، چ له‌م لا بى، چ له‌ولا بى»^۲

(۲۰)

گه‌ر خه‌لقى جيهان^۳

گه‌ر خه‌لقى جيهان يه‌كسه‌ره فه‌ريادپه‌سم بى
وه‌للاهى مه‌پوندار به‌غه‌يرى تو‌كه‌سم بى^۴
وا سه‌وزى دلم ئاگرى به‌رداوته‌ جه‌رگم
توقيوه هه‌ناسه‌ش نه‌فه‌سيك هه‌مه‌نه‌فه‌سم بى

۱. [خه‌زه‌ف: سوآله‌ت، كاسه‌ته‌ل].

۲. ئەمه‌ دپه‌ر شيعه‌رىكى «نالى» يه‌ حاجى به‌ «ته‌ضمين» به‌كارى هييناوه. بنواپه: د. مارف خه‌زنه‌دار، ديوانى نالى و فه‌ره‌ه‌نگى نالى، به‌غدا ۱۹۷۷، ل: ۱۲۹.

۳. ئەم پارچه هه‌لبه‌سته‌ى حاجى قادر له هيج سه‌رچاوه‌يه‌كى چاپ‌كراودا نه‌هاتوو و الپه‌ره‌دا بۆ يه‌كه‌م جار له ده‌قى «م.ر.س» ه‌وه‌ بلاوى ده‌كه‌ينه‌وه.

۴. [مه‌پوندار = «مپن‌دار»، مه‌پن‌دار: وامه‌زانه].

مورغی سه حهرم بال و په‌ری وه حشه‌تی ریگه‌ی
 هه‌ستان و فرینم یه‌که چه‌رخیش قه‌فه‌سم بی
 ناده‌م به هه‌موو مو‌لکی سوله‌یمانی زه‌مانه،
 له‌م عاله‌مه پرووتی چیه‌هه‌رگا هه‌وه‌سم بی
 هه‌ر شه‌و به‌دزی نه‌غمه له‌سه‌ر سیدره ده‌کیشم
 با ساییت و سه‌یاره‌یی گه‌ردوون عه‌سه‌سم بی^۱
 «حاجی» که نیگارم سه‌فه‌ری کرد و نه‌مردم
 عه‌بیم مه‌که وه‌ک هاتوو هه‌م شه‌رمه به‌سم بی^۲

(۲۱)

داغی کردم به جه‌فا

داغی کردم به جه‌فا لاله‌روخی زیبایی
 پیری کردم به سته‌م لامه‌زه‌بی ته‌رسایی^۳

۱. [سیدره: داریکه له به‌ه‌شتدا. ساییت: ئه‌ستیره. عه‌سه‌س: ئیشکچی و چاودیر به‌شه‌واندا].
 چ له ده‌ستنووسه ئاماده‌کراوه‌که‌ی کاڤ شاره‌زا و کاڤ میران و له نوسخه‌کانی لای خو‌مدا
 وشه‌ی «سیدره» و «عه‌سه‌سم» له‌م به‌یته‌دا به «صدره» یا «صدر» و «عبسم» نووسرابوون،
 به‌لام من بۆ‌چوونی خو‌م لام‌وابوو «صدره» و «عسسم» بووه‌بۆ‌یه وام‌گۆڕین. موحه‌مه‌دی مه‌لا
 که‌ریم. [مانای به‌یته‌کش وه‌هایه: هه‌رچه‌نده هه‌موو ئه‌ستیره‌ی ساییت و سه‌یاره هه‌یه،
 هه‌موو پاسه‌وانی ئاسمان بن، من گو‌تیان ناده‌می و هه‌موو شه‌و به‌دزییه‌وه خو‌م ئه‌گه‌یه‌نمه‌سه‌ر
 دره‌ختی «سدره‌المنتهی» و ده‌س ئه‌که‌م به‌چریکاندن].
۲. [مامۆستا جه‌میل پروژبه‌یانی له‌باره‌ی ئه‌م به‌یته‌وه و توویه: وشه‌ی «هاتوو» نییه و
 «هاته‌وه» یه، چونکه حاجی ئه‌یه‌وئ بلی: که یارم سه‌فه‌ری کرد و من له فیراقی نه‌مردم، هه‌رکه
 هاته‌وه ئه‌م شه‌رمه‌زاری نه‌مردنه به‌سم بی. موحه‌مه‌دی مه‌لا که‌ریمیش ئه‌م بۆ‌چوونه‌ی
 به‌ته‌واوی به‌دلّه. -هه‌نگاوئ‌تر: ۲۴۷].
۳. [ته‌رسا: گا‌ور، خاج په‌رست].

تیزبین وه قتی ستم، گاهی که ره م بی به سهری
 له وه فا هیچ نه زانی له جه فا دانایی^۱
 یاری نه غیار و به خوئی موئمین و کافر سیفه تی
 خزمی دوشمن ره ووش و قاتیلی بی په روایی^۲
 ناموسولمان، سه نه می، خوونی موسولمان ریژی
 سه رکهش و به دخوو و هم دلشکه ن و خودپایی^۳
 قیسسه یی حاله تی نه و که شفه له روم و عه جه ما
 نییه وه «حاجی» بی بی چاره نه به د ریسوایی

(۲۲)

وا دیاره...

وا دیاره په سم و قانونی کی دهوران داده نی
 کوردی نیمه گهردشی گهرمین و کویستان داده نی^۴

۱. [به سهری = «بصر»ی: بی چاو، کویر].
۲. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «یاری نه غیار و به دخوو»، «یاری نه غیار و خه وی» هاتووه. دوشمن ره ووش: دوژمن ره ووش، دوژمن سیفه ت. بی په روایی: بی ترسی، بی باکی.
۳. دلشکه ن: دلشکین.
۴. نه م قه سیده یه له لایه ن «م...خ» ناویکه وه له لاپه ره ۲۱، ۲۲ ی ژماره ۱ ی گوڤاری «هتا و کرد = هتاوی کورد» دا بلا و کراوه ته وه که له ۲۳ ی زیلقه عده ی ۱۳۳۱ ریکه وتی ۲۴ ته شری نی یه که می ۱۹۱۳ دا له نه سته موول دهرچووه. فوتوی ههر دوو په ره ی بهرگی گوڤاره که و لاپه ره ۲۰، ۲۳ یمان له برای بهرپز دوکتور ئیحسان فوئاد وه رگرت و له رووی تیکسته چاپکراوه که قه سیده که مان به شیوه نووسینی نئی نووسییه وه. برایان که ریم شاره زا و سهر دار میرانیش ۱۳ به یتی له م قه سیده یان له رووی ژماره ۱۹ ی گوڤاری کولجی نه ده بیاتی زانکوی به غذا

ئەى ئەمىرى كوردە كان بۆ ئىيۆه عەييە و شوورەييە حيزە كى وەك دادەنى

﴿

نووسىيووه كه له ۱۶ بەيتى بە هەندى هەلە و دەسكارىيووه له چوارچۆهەى و تارىكى دوكتۆر
 ئىحسان فوئاددا لى بىلاو كراوه تەو تىادا. ئەمەى لىرە بىلاو كراوه تەو دەقى ئەو يە لە گۆفارى
 «هەتاوى كورد» دا بىلاو كراوه تەو. ئەبى ئەو ش بلىم كە بەش بە حالى من قەسىدە كە هىشتا
 گەلى ئالۆزى تىايە، هيوام وايە لە دەرفە تىكى ترا لىيان بدويم. ئەو «م...خ» ناو لە سەرە تاي
 قەسىدە كە دا ئەم چەند دىرەشى نووسىيووه كە بە تەواوى ئەو يە پى ئىسپات ئەبى ئەم قەسىدە يە
 هى حاجى قادره:

«كُل راعٍ مُسْتَوِلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ».

«شاعىرى مەشورى كوردان، پەحمەتى حاجى قارى كۆبى، بىست و پىنج بەرى، ژ كەزە بە كى
 شەوتى چەند بەيتە ك گۆتییە، ئەو بۆرى بخوینن، ژ لۆمە و گازنا تارىخان بترسن».
 واتە: شاعىرى بەناوبانگى كورد خوالى خۆش بوو حاجى قادرى كۆبى، بىست و پىنج سالى بەر
 لە ئىستا لە جگەر كى سووتاووه چەند بەيتىكى گوتوو، ئەویش بخوینتەو و لە سەر زەنشتى
 مێژوو بترسن. موحمەدى مەلا كەرىم.

۱. لە «هەتاوى كورد» دا جىگای ئەم نوختانە هەر بە نوختە پەراوه تەو، لەبەر ئەو تى ناگەم
 بۆ كە جارى دوو چەند بەيتىكى قەسىدە كە لە گۆفارى كۆلجى ئەدەبىياتدا بىلاو كراوه تەو ئەم
 نيوە بەيتە وای لى كراوه: «زالمىكى وەك حەمىد فىرقەى حەمىدان دادەنى» من لەو باوهرە دام
 ئەم بەيتە هیرشە بۆ سەر ئەرمەنى ئەك عوسمانى و مەبەست بە «حیز» كەش سەرۆكى
 سىاسى ئەرمەنە كانە و دوا وشەى لایراویش «ئەرمەنستان» و دوكتۆر ئىحسان خۆى زۆر
 باشى بۆ چوو كە لە وتارە كە یا لە گۆفارى كۆلجى ئەدەبىياتدا، ئەم قەسىدە يە لە گەل قەسىدەى
 «خاكى جەزىر و بۆتان» دا لە رزىكا هۆنپو تەو. (بۆ هەلسنگاندن و راست و دروستى ئەم
 جۆرە بۆ چوونەى حاجى، پڕوانە: موحمەدى مەلا كەرىم، حاجى قادرى كۆبى، شاعىرى
 قۇناغىكى نوپە لە ژيانى نەتەو يە كورد، ل: ۶۲ - ۶۶، بەغدا، چاپخانەى نجاج، ۱۹۶۰.
 هەر و هە پڕوانە: «الدكتور كمال مظهر احمد، كردستان في سنوات الحرب العالمية الاولى،
 ترجمة محمد الملا كرىم، ص ۲۶۶-۲۷۱. م.م.ك.»

بۆ که یه ناموس و عار و بۆ چیه ئیمان و دین؟
 خاج و ئینجیلی له جیی تهفسیر و قورئان داده‌نی^۱
 هەر که تاجی نایه تهختی له کوردستان داده‌نی
 خهرج و پیتاکی له سه‌رگۆران و سۆران داده‌نی^۲
 مه‌درسه ده‌یکاته جیی قیسیسیس و په‌هبان و که‌شیش
 بانگه‌ ناووسی، له ته‌کیه‌ش پیری مه‌تران داده‌نی
 بۆ ئیهانه‌ت کامی ساحیب عیززه‌ته‌ عه‌زلی ده‌کا
 بۆ په‌زیلی جووتیاری خوئی و گاوان داده‌نی^۳
 هم له‌جیی به‌گزه‌ده‌کان و جیی فلان ئیبینی فلان
 بۆ ریاسه‌ت سه‌ربه‌سه‌ر ئه‌لقابی داده‌نی^۴

۱. له «هه‌تاوی کورد» دا «کییه» نووسراوه، به‌لام دياره هه‌له‌ی چاپه و ئه‌بوو شیوه نووسینی کۆن «کیه» بنووسرایه، چونکه ئه‌گه‌ر «که‌یه» نه‌بی «کییه» بی، به‌یته‌که له‌نگ ئه‌بی. له «هه‌تاوی کورد» دا یه‌ک دوو هه‌له‌ی تریش له‌م چه‌شنه هه‌یه و له جیاتی یه‌ک «ی» دوو «ی» نووسراوه. م.م.ک. هه‌ر له هه‌مان سه‌رچاوه‌دا، چ له‌م شوینه و چ له‌ وینه هاوچه‌شنه‌کانیا ته‌نها «جی» نووسراوه. م.م.ک.

۲. له «هه‌تاوی کورد» دا وا نووسراوه. من لام وایه «داده‌نی» که‌شی هه‌له‌یه و وای بۆ ئه‌چم نیوه به‌یته‌که به‌م جووره‌ بی: «هه‌ر که تاجی نایه سه‌ر، ته‌ختی له کوردستان ده‌بی» چونکه وای نیوه به‌یته‌که‌ش راست ئه‌بیته‌وه و مه‌عناکه‌شی ته‌واو ئه‌بی و جوانیش نییه «داده‌نی» که‌ ته‌نها له یه‌که‌م به‌یتی قه‌سیده‌که‌دا له داوینی هه‌ر دوو نیو به‌یته‌که‌دا دووباره‌ بووه‌ته‌وه و له به‌یته‌کانی تردا ته‌نها بۆ راگرتنی قافیه‌ پێویسته، له خو‌یه‌وه له‌و ناوه‌راسته‌دا راست بیته‌وه. م.م.ک.

۳. له «هه‌تاوی کورد» دا به‌ هه‌له‌ی چاپ «گاوا» نووسراوه. م.م.ک.

۴. جیی ئه‌م نوختانه‌ش له «هه‌تاوی کورد» دا هه‌ر به‌ نوخته‌ پرکراوه‌ته‌وه. لام وایه دوکتۆر ئیحسان باشی بۆ نه‌چوو که به‌ وشه‌یه‌کی «خۆیان» پری کردوه‌ته‌وه، چونکه «خۆیان» وشه‌یه‌ک نییه مه‌ترسی لی بکری و پێویست بی لابری. واته‌زانم لێره‌دا له‌قه‌بێکی ئه‌رمه‌نیانه هه‌بووه‌ بۆیه‌ لا‌براه. م.م.ک.

هر له پاش چهند سالی تر ته سخیری به غدادیش ده کا
 شماره زووری قشله یه، ده ببؤ له بابان داده نی^۱
 باغ و راغی بولبوله ده یکاته جیی زاغ و زه غهن
 گورگ و مام ریوی له بیسه و لانی شیران داده نی^۲
 خانه تان ویران ده کا قه سر و قوسووری لی ده کا
 بو ئه مه ی نه چنه عه جه م ئیلچی له تاران داده نی
 بو کوری چاک و کچی شیرینی رایکیشی به زور
 کوللی شار و دیه که ده جاسووسی په نهان داده نی
 تا بزانی کی نوژی کرد و پوژی گرتووه
 بو سیاست کردنی په نجا نیگه هبان داده نی^۳
 تا وه ها بی ئیتتفاق و سه رکه شی بی شیوه تان
 تاجی کیبر و نیخوه ت و غیره ت له سه رتان داده نی
 شماره زای نه حوالمانه بیگانه نین
 داغی سه د سالی هه یه نه مرؤ له کوردان داده نی^۴
 خزمه به سیه، تی بگهن هر بایه قه ولی
 شاهی ئیران راده کا سولتانی تووران داده نی^۵

۱. [قشله: بنکه‌ی چه کداران، سه ربا زخانه. ده ببؤ: له وانه یه مه به سستی له ده بیابه و تانگ بی]. له «هه تاوی کورد» دا به هه له ی چاپ «بابا» نووسراوه. م.م.ک.
۲. راغ: میرغوزار، داوینی چیا که سه وز بی. زاغ: قه له ره ش. زه غهن: چوله که ره شه. م.م.ک.
۳. نیگه هبان: ئاگاداری کهر. م.م.ک.
۴. جیی ئه م نوختانه ش له «هه تاوی کورد» دا هر به نوخته پر کراوه ته وه. لام وایی حاجی لیروه وه باسی عوسمانییه کان ئه کا. م.م.ک.
۵. جیی ئه م نوختانه ش له «هه تاوی کورد» دا هر به نوخته پر کراوه ته وه. لام وایی وشه لابراره که ی ئیره «رؤمیان» بی. م.م.ک.

ئیسٽه مه‌علووم بوو
زاهیره‌ن هه‌رکامیان تاعه‌ت ده‌کا، نان داده‌نی^۱
رپگر و حیز و دزه، ژن هه‌لگر و مالان بره
فائیده‌ی چی نیو و کونیه‌ی خو‌ی موسولمان داده‌نی
واده‌زانی قهومی خو‌ی وه‌ک دایه به‌ر شیر و تفه‌نگ
قه‌سری دین ئاوا ده‌کا، بونیادی ئیمان داده‌نی
عه‌قله‌کی خوا داویه‌گر پیره‌ژن سه‌رفی بکا
ده‌ستی رۆسته‌م باده‌دا، تووران له ئیران داده‌نی
ئیسٽه‌کی ئه‌پیامه‌که هه‌ر میلله‌تی هی‌ممه‌ت بکا
مووری بی‌مایه له‌سه‌ر ته‌ختی سوله‌یمان داده‌نی
به‌یتی «حاجی» چونکه ئه‌فسانه‌ی تورکبازی نییه
زۆر وه‌رینه، باوجودی دو‌ررو مه‌رجان داده‌نی
سائیلیکی مه‌که‌یی دیت و به‌مه‌کتوبی درۆ
حیشه‌تیک په‌یدا ده‌کا، مالی فراوان داده‌نی^۲
گه‌وره ده‌یخوینتیه‌وه، هه‌م بچکه ده‌ینوسیتیه‌وه
به‌یته‌کانی من له‌گۆشه‌ی تاقی نیسیان داده‌نی
بیست و سی به‌یته قه‌سیده‌م هه‌ر که‌سی گویی لی بکا
پی له‌سه‌ر تاقی مه‌ه و ئه‌یوانی که‌یوان داده‌نی^۳

۱. جیی ئه‌م نوختانه‌ش له «هه‌تاوی کورد» دا هه‌ر به‌نوخته پر‌کراوه‌ته‌وه. م.م.ک.

۲. سائیل: سوال‌که‌ر. م.م.ک.

۳. قسیده‌که له «هه‌تاوی کورد» دا بیست و چوار به‌یته نه‌ک بیست و سی، جا یا به‌یتیکی لی
زیاد کراوه، یا به‌هه‌له «بیست و چوار» له به‌یته که‌دا کراوه به‌بیست و سی. م.م.ک.

(۲۳)

حەبیبی جان^۱

حەبیبی جان لەسەرچی ئەم رق و کینە، هەتا کە ی بئ
 بفرموو دەنگی ساز و نەغمەیی مۆترب، نەوای نە ی بئ
 بەری بوو دڵ لە عالەم تا لە نیو زولفت موقەببەد بئ
 ئیتر فەرشی حەیات و خوۆشی یە کبارە دەباتە ی بئ
 بە بادم دا دڵ و دین عاقبەت بو بادەببە چاوت
 دەمیگە توشنەببە هیجرم، بلین بادە پەیاپە ی بئ
 لە نەزعی دەردی فیرقەت جانی زارم قەت خەلاس نابئ
 مەگەر لەم کەوسەری لیۆ، بلئ بو خەستە با مە ی بئ^۲

بۆ پتر ئاگاداری لە بارە ی ئەم قەسیدە یەو، بڕوانە لیکۆلینەووە کە ی: د. ئیحسان فوئاد لە گۆفاری کۆلیجی ئەدەبیاتی ژمارە ۱۹ ی سالی ۱۹۷۶ و لاپەرە کانی (۵۷-۷۰) بە تاییبەتی پەراییزی ژمارە ۱ ی سالی ۹ ی کە نووسراو: ئیحسان فوئاد، شیعیریکی بلاونە کراو ی حاجی، گۆفاری «میللەتانی ئاسیاو ئەفریقا» مۆسکۆ ۱۹۶۷، ژمارە ۲ ل: ۱۳۶-۱۳۸ «بە زمانی پروسی».

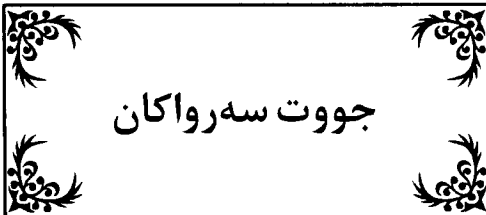
هەر وەها بڕوانە لیکۆلینەووە کە ی عەبدوپەرە زاق بيمار لە ژمارە ۸ ی سالی ۱۹۷۴ گۆفاری رۆشنیری نوئ و لیکۆلینەووە کە ی کە ریم شارەزا لە گۆفاری ئۆتۆنۆمی ژمارە ۵ ی سالی ۱۹۸۳.

۱. ئەم پارچە شیعرە، لە گەل پارچە شیعیریکی فارسی «مەخفی» و پارچە شیعیریکی کوردی «وەحشی» و تاکە بەتییکی «مەنفی» دا لە دوو دیوی قاقەزە کۆتیک نووسراو نەووە کە کاک بەشیر حوسین سەعدی لە ناو کتیبە کۆن و دەستنووسە کانی باوکی خوالی خوش بووی مامۆستا مەلا شیخ حوسەین سەعدیدا دۆزیووە تەو و ناردوویە بۆ کاک کە ریم شارەزا و ئەویش لە گەل سیایی ئەم کتیبە ناردیە لای من. هەرچەند کاک بەشیر تیکرا پارچە شیعرە کە ی بە شیۆ نووسینی نوئ نووسیووە، لە هەندئ شوینیا کە وتبۆ هەلەو و من خۆم ساغم کردووە. موحەممەدی مەلا کە ریم.

۲. [نەزە: گیاندرەچوون، کەوسەر: حەوزیکە لە بەهەشتدا].

له بهر سیوی جه مالت حهق نییه ته‌ن‌ها منم مه‌حرووم
یه‌کی له‌یموون و یه‌ک نارنجه، بو «حاجی» مه‌گه‌ر به‌ی بی

جووت سه رواکان

(I)

نوده با چاکه

نوده با چاکه لیم نه بن دهرهم
لهم قسه و لهم حیکایه تهی ده یکم
ئیددعای هر سه نایعیک ناکه ن
تا کوو نه یخوینن، ئیمتیحانی نه که ن
پیی ده لین حیلله باز و که ززابه
«شیخ نه بی» خاریجه له ئم بابہ^۱
خانه قا و شیخ و ته کیه کان یه کسه ر
پیم بلین: نه فعیان چیه ئاخر
غه یری ته علیمی ته نه لی کردن
جه معی ئه ملاک و خه زنه کو کردن
ده فعه یه ک ئیمتیحانیان ناکه ن
تی بگه ن زه هره یا نه تریاکن
له مه حه ککی بدن ئه گه ر وه کوو زه ر
تیده گه ن ری گرن وه یا ره هبه ر^۲

۱. شیخ نه بی: مه بهستی له شیخ نه بی ماویلیی ناحه زی حاجیه، له هه ندئ له شیعره کانیدا به «که ر نه بی» ناوی ده با.

به یتی دووهم و سیهه می ئم پارچه یه جیان ئم سه ره تا به نیبه و نازانین چۆن وه ها خراونه ته
ئم شوینته، به لام وه ک سه ر نجه ماندا له هه موو سه رچاوه یه کی چاپکراو و ده ستنووسدا هه ر له م
شوینته دا هاتوون، بۆیه ئیمه ش هیشتمانته وه.

۲. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «ره هبه ر»، «رپبه ر» ی ئم سه رده مه مان هاتووه.

ده خیل شیخ و میخ مہ بن تہ بہ دا
ہیچ کہسی رزقی ہیچ کہسی نادا
تہی خہریکی رموز و ناز و نیاز
تہ وروپا فہننی گہ یوہ تہ ئی عجاز
قوللہ یی «ئیفل» ی لہ تہ فلا کہ
عہ کسی تہ و گہ ردشی لہ ژیر خاکہ^۱
کورہی تہم زہ مینہ یان پیوا
خاتری توبی چوونہ جہووی سہما
قسہ یی تہمرو دہ یگرن لہ زوبان
سالی تر بوت دہ کہن بہ بی نوقسان
سہ دو پہنجا لوغت زیاد دہ کہن
سالی بو ناوی سہ نعت و بو فہن^۲
چینی ثاتہش پہرستن ئیستاکہش
گہبری بی دین و ہیندووی روورہش
بوچی فہرموویہ تی نہ بیی تہمین:
«أَطْلُبُوا عِلْمَكُمْ وَلَوْ بِالصِّينِ»^۳

۱. ئیفل: قوللہ یہ کی بہرزه لہ شاری پاریس لہ سالی ۱۸۸۷ دا تہندا زیاریکی فہرہ نسایی «ئیفل» ناو لہ سہر کیسہی خوئی، دہستی بہ دروستکردنی کرد و ۷/۵ ملیون فرہنکی زیپری تی چووہ و بہرزایی ۹۸۴ پییہ و لہ سالی ۱۸۸۹ دا تہواو بووہ و لہ ماوہی سی مانگ و نیودا تہم پارہیہی لہ لایہن تہ ماشاکارانہوہ چنگ کہو تہوہ کہ لہ ہموو لایہ کی جیہانہوہ بوئی دہہاتن. بروانہ علائہ ددین سہ جادی، میژووی تہدہ بی کوردی ج ۲، بہ غدا ۱۹۷۱، ل: ۳۵۹.
۲. تہم دوو بہیتہ تہنہا لہ دہستنووسیکی لای مندا ہہ بوون، موحمہدی مہلا کہریم.
۳. [واتہ: بہ دووی زانیندا برون با لہ چینیشدا بی].

نیرو میّ له م حەدیسە فەرقی نییە
 گەر مەلانیە هیی فەرموو دینی نییە^۱
 تۆ وەرە فەننی فیڕ بە چیتە لەوہ
 گاورە، هیندووہ، وەیاخۆ جووہ^۲
 لازمە خول بخۆی وە کوو بەرداش
 ھەموو قەرنیک دەگۆرێ ئەمری مەعاش^۳
 تەنبەلی کاری حیز و بی خیرە
 "دەستی ماندی لە سەر زگی تیرە"^۴
 ئەھلی جەننەت نە شوان و گاوانە
 ساحیبی فەنن و عیلم و عیرفانە^۵

۱. [واتە: ئەگەر مە لاگوتی ئەم حەدیسە لەبەر ئەوەی جیناوەکانی (و، گم) پوو لە تیرینە دەکا
 کەوابوو تایبەت بە پیاوانە و ژنان بی بەشن، درۆی کردووہ؛ چون زۆرینە ئایەت و
 حەدیسەکان ئاوەھان وە کوو: (أَقِمُوا الصَّلَاةَ)، بە لکوو پووئی ئەم جیناوانە (ضمیر) لە مروف یا
 موسولمانە].

۲. لە ھەندێ دەقدا ئەم دپرە شیعرە بەم جۆرە ھاتووہ:

«تۆ وەرە فییری فەن بە چیتە لەوہ

گاورە جووہ، یاخۆ هیندووہ»

۳. ئەم دپرە لە دەقی «مستەفا صائب» دا بەم جۆرە ھاتووہ: «کوللی» قەرنیک دەگۆرێ ئەمری
 مەعاش. بڕوانە: موحمەد علی قەرداغی، ھەنگاویک بۆ راستکردنەوہی شیعرەکانی
 حاجی قادری کوئی، گۆفاری «بەیان» ی ژمارە ۶۶ ی سالی ۱۹۸۰.

۴. «دەستی ماندوو لە سەر زگی (سکی) تیرە» پەندیکی پیشینانی کوردییە حاجی لە پیناوی
 ئامۆژگاری نەتوہ کە ی بۆ کارکردن و تیکۆشان بە کاری ھیناوە. بڕوانە: شیخ موحمەدی
 خال، پەندی پیشینان چ ۲، بەغدا ۱۹۷۱ ل: ۲۳۷.

۵. [ئەم بەیتە لە دەسنوسیکی تردا بەم شیوہ ھاتووہ:

فائیدہی گہر بدایہ زیکر و دوعا
 دہبووہ قاروون گہدایی سہرپرگا^۱
 ہہرچی بی بہ ہرہ یہ لہ کہ سبی کہ مال
 دبتہ دہرویش و مارگر و حہ ممال
 لہ حہ دیسا ہہ یہ حہ بیبی خودا
 گوتی: الکاسبُ حسیب اللہ
 موسحفی خویہ عالمی برسی
 بہ دوو نانی دہدات و ناترسی^۲
 سوئی وہک تیشنہ بوو لہ زیکری ہہ تاو
 سہد نوئیژی دہدا بہ کاسہک ئاو^۳
 شیعی وہک تیشنہ بوو لہ سینہ زہدہن
 بہ دوو قہ ترہ دہدا حوسہین و حہ سہن^۴

﴿﴾

«ئہ ہلی جہننت شوان و گاوانہ»

«جووتیار و سہ پانی خہرمانہ»

- ہہنگاوی تر: ۲۵۴.]

۱. قاروون: ناوی عہرہ بی «کریزوس»ی دوا شای لیدیہ کانہ و بہ سامان زوری و دہو لہ مندی بہ ناویانگ بوو. ہہندی سہرچاویہ تریش دہ لین و ہزیریکی فیرعون بووہ جوولہ کہ کانی زور نازار داوہ. «الموسوعۃ العربیۃ المیسرۃ».
۲. ئہم دوو بہ یتہش لہ دہستنوسیکی لای مندا ہہ بوون. مو حہ ممہدی مہ لاکہریم.
۳. تیشنہ: تینوو. [مہہستی حاجی لہ زیکری ہہ تاو، زیکریکہ کہ لہ بہر ہہ تاوا بکری، واتہ: ہہرئہ و ہندہ سوئی لہ بہر ہہ تاوا زیکری کرد و گہرما لئی دا و تینووی بوو، ئیترچ نوئیژیہ ئہدا بہ کاسہیہک ئاو کہ بیخواتہوہ].
۴. سینہ زہدہن: لہ سنگ دان، سنگ کوتان. لہ دہقی «گ.م.»دا لہ جیاتی «بہ دوو قہ ترہ دہدا» نووسراوہ: «بہ دہ قہ ترہ دہدا».

به قسه‌ى موخبير و موئه‌رپريخى كۆن
مىلله‌تى چينه چار سه‌د مىليون
سه‌ر به‌سه‌ر ده‌وله‌تى هه‌موو ژاپون
زور به زه‌حمه‌ت ده‌گاته چل مىليون
ئه‌هلى ژاپون به فهنن و سنعه‌تى چاك
سه‌يرى چون چينى گرت و كرديه خاك^۱
ئىتتىحادى به ئىتتفاقى ئه‌نام
سوپه‌ره بو حواديسى ئه‌يام^۲
كوردى ئيمه نه‌زان و پاشكه‌وتن
پيكه‌وه پووش و ئاگر و نه‌وتن^۳
بى ئه‌گه‌ر ده‌ستى يه‌كترى بگرن
وهك سكه‌نده‌ر جيهان هه‌موو ده‌گرن^۴
خواردن و سه‌ترى عه‌وره‌ت و سوكونا
باعيسى زيننه بو گه‌دا و پاشا

۱. [ئەم سەرکەوتن و پيشکەوتنەى ژاپون لە سەردەمى ميجيدا (واتە: پروناک) بە پاشايەتى «موتسۆهيتۆ» بوو کە ولاتى ژاپون بو دابينکردنى نيازى سنعه‌تى خوى دەستدریژی کرد بو ولاتى چين].

۲. [ئەنام: مرۆف]. سوپەر: مەتالى جەنگ، شەرکەر لە کاتى شيربازى خوى پى دەپاریزی.

۳. لە دەقى «م.ر.س» دا، «كوردى ئیوه» نووسراوه.

۴. ئەم دپره شیعره لە دەقى «گ.م» دا بەم جۆره‌ى خواره‌وه هاتووه:

«پى و ئەگه‌ر ده‌ستى يه‌كتر بگرن

وهك سكه‌نده‌ر جيهان هه‌موو ده‌گرن»

حاله‌تی وایه چی له‌سه‌ر خاکه
 غه‌یری "عیسا" ده‌لین له‌ئه‌فلاکه^۱
 ئه‌و هه‌موو مه‌دحی باده و دولبه‌ر
 نووسراوه له‌سه‌د هه‌زار ده‌فته‌ر^۲
 وه‌کوو خه‌مه‌سی نیزیامیی گه‌نجه
 که له‌لای خه‌لقی کیمیا و گه‌نجه^۳
 یا وه‌کوو به‌یتی شیرین و فه‌ره‌اد
 شیعی «حاجی» له‌به‌ر کرایه به‌یاد^۴

۱. [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم لای وایه وشه‌ی «ده‌لین» هه‌له‌یه «که‌وا» پراسته بو ئه‌م جی‌گایه، ئه‌لی: چونکه ناکرئ حاجی به‌ دوو دل‌یی‌ه‌وه باسی مه‌سه‌له‌یه‌ک بکات که خودا له‌قورئاندا دانی له‌سه‌ر ناوه و ئه‌فه‌رموی: ﴿وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ نيساء: ۱۵۸. -هه‌نگاوئ‌تر: ۲۵۸.]

۲. [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم وشه‌ی «ئه‌م» ی له «ئه‌و» پئی پراستتیه. له‌ده‌قی «گ.م» دا له جیاتی «له‌سه‌د هه‌زار ده‌فته‌ر» نووسراوه: «له‌سه‌ر هه‌زار ده‌فته‌ر».

۳. [نزیامی گه‌نجه‌وی: شاعیریکی به‌رزی ئیرانییه (۵۳۰-۶۱۴ ک.م) به‌ره‌مه‌به‌ ناوبانگه‌کانی پینج گه‌نج، یان خه‌مه‌سی نیزیامین که بریتین له: خه‌سه‌ره‌و و شیرین، مه‌خزه‌نو له‌سه‌ر، له‌یلئ و مه‌جنوون،].

۴. له‌ده‌قی ده‌ستنووسی «مسته‌فا سائیب» به‌م جۆره‌هاتووه:

«سه‌د به‌کی باسی شیرین و فه‌ره‌اد

بگوتایه له‌پئی مه‌عاش و مه‌عاد»

پروانه: موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم قه‌ره‌داغی، گۆفاری «به‌یان» ژماره ۶۶ ی سالی ۱۹۸۰.

[موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم لای وایه نیوه به‌یتی دووه‌م هه‌له‌یه و پراسته‌که‌ی ئاوايه: «بگوتایه له‌پئی مه‌عاش و مه‌عاد»، ئه‌لی چونکه ئه‌مه له‌گه‌ل به‌یتی باشه‌وه‌ی گونجاوتیه. -هه‌نگاوئ‌تر:

ئېسته ميللەت دەبوونە ساحیبی جاھ
یانە ھەمتایی «أولياء الله»^۱
کئی دەلئی کوردەکان بە ئیدراکن
بەسە ئەم نەقسە گوئی لە من ناکەن
لە قسە ی ساغی من خەلەل دەگرن
واھیمە ی شیخەکان لە دل دەگرن^۲
ئەوی موحاجی نان و پیوازە
یا ھەتیوبازە یانە میبازە
حەیفە بو مەردی ساحیب تەمیز
ھیندە باسی مەکانی پیسی و میز
عیشقبازی و ھەوایی دەرویشی
میللەتی خستە فەقر و بیئیشی^۳
ئەو کەسە ی دەولەمەندە کی چاکە
بەندە یی رۆمیانی ناپاکە
ھەموو مردووی میان و سمتی خرن
بەیتی مەدداحیان بە جان دەکرن
بەیتی من چونکە کەلکیان دەگری
لە غەریبی و بی کەسی دەمری

۱. ئەم دەقەش وەك دەقی دەستنووسە کە ی «مستەفا سائیب»ە. برۆانە: ھەمان سەرچاوە ی پیشوو.

۲. [خەلەل: رەخنە، ئیراد. واھیمە: قسە ی ھیچ و پووچ].

۳. لە دەقی «گ.م»دا «فەقر و دەرویشی» ھاتوو.

تالە ژیر باری پۆمیان نەمرن
 زەحمەتە قەدری بەیتی من بگرن
 یا نه وهك ئەهلی مەغریب ئیستاکی
 چیه ناوت؟ دەلی: خریستاکی
 باوكم «ئەحمەد» بوو ناوی، فیکرم دی
 خەلقى لادی بوو دایکی من «فاتی»
 «حاجی» سا بەسیه سەد هەزار دەفعە
 پیم گوتی: ئەم قسانە بی نەفعە^۱
 پۆژی ئەووەل لە بەندە و ئازاد
 خدمەتی خەلقە قیسەتی ئەکراد^۲
 لێ گەری قەومی تۆ هەموو مارن
 دز و حیز و پیاوکوژ و هارن
 مری ناوداری ورچی ناو دارە
 راستیان خوارە، خواری خونخوارە^۳
 باوکه! هەر چۆنی تۆ دەلی وایە
 زەن دەکەم ئەم قسانە خۆرایە^۴

۱. ئەمە بە گۆڕەوی دەقی «ت.ر.» و «ر.گ.» ه. لە دەقەکانی تردا نووسراوه: «بەسیه حاجی دوسەد هەزار دەفعە».

۲. ئەم دێرە شیعەرە لە هیچ سەرچاوەیە کدا نەهاتوو تەنها لە دەقی «م.ر.س.» نەبی

۳. [م: تیر و تەسەل]. ئەم دوو بەیتەش لە یەکی لە دەستنووسەکانی لای مندا هەبوون. موحمەدی مەلاکەریم.

۴. [زەن = ظن]. نیو دێری یەکەمی ئەم بەیتە لە «ت.ر.» دا بەم جۆرە هاتوو: «باوکه هەر چۆنی تۆ دەلی وایە». لە هەندێ دەقیشدا لە جیاتی «زەن دەکەم» نووسراوه: «تێدە گەم».

قورپی کام جی بکهم به سهر خؤدا
ئهمه لیم بوویته عیلله تی سهودا^۱
به قسه ی چاکه ده ستیان ده گرم
ته رکی ناکهم به لومه تا ده مرم

(۲)

یا ئیلاهی

یا ئیلاهی به ئایه تی مونزهل
به چوار یاری ئه حمه دی مورسه ل^۲
بی نه وایانی مولکی کوردستان
هه ره له گاوانی تا ده گاته شوان^۳
له خه وی جههل و مهستی و غه فلهت
به خه بهر بین به نه غمه یی ره حمهت
پاکی ده رچن له کاری نا به مه حهل
رؤمی رافرینن بو دهری ئه سفهل^۴
«حاجی» یه شیعره کانی وهك "کاوه"
رؤژی ده بیین دره فشی هه لداوه^۵

۱. له ده قه کانی غهیری «م.ر.س» دا له جیاتی «خؤدا» نووسراوه: «خؤما».
۲. [ئایه تی مونزهل: واته: ئه و به لگه به ی وا دابه زینراوه، مه به ست قورئانه]. مه به ستی له «چوار یاری ئه حمه دی مورسه ل» چوار خه لیفه کانی راشیدینه.
۳. بی نه وایان: کؤکراوه ی بی نه وایه، بی که س، بی هیز و پشت و په نا.
۴. کاری نا به مه حهل: کاری نابه جی. دهری ئه سفهل: «الدرك الاسفل». ژیره وه ی جه هه نهم.
۵. له ده قی «گ.م» دا نووسراوه (رؤژی ده ی بین). دره فشی هه لداوه: ئالای هه لداوه، دره فش: ئالاکه ی کاوه ی ئاسنگه ر بوو له دژی ئه ژده هاکی زۆردار.

(۳)

ٲهو ٲوٲه^۱

ٲهو ٲوٲه به ٲهمری حهیی مه‌ننان
ٲهم عاله‌مه ٲاکی بوو به ٲوٲان^۲
ده‌یاری نه‌ما له جینسی زی ٲووح
غه‌یری ٲهمه هاته که‌شتی نوح^۳
ٲهو ٲوٲه که‌یشته وه‌قتی مه‌عهوود
وه‌ستاوه له سه‌ر چیاپه‌که‌ی جوود^۴
هه‌ر سی کوری کردیانه مه‌سکه‌ن
ٲهو جی و مه‌کانه میسلی گولشه‌ن^۵

۱. [ٲهم ٲارچه شیعه‌ری حاجی له‌سه‌ر ٲهو ٲیوایه‌ته‌ی قورٲان دامه‌زراوه که ده‌فه‌رموی: له سه‌رده‌می حه‌زه‌ته‌ی نووحدا ته‌واوی دنیا ٲاو دایٲووشی و هه‌موو زینده‌وه‌ران له‌ناو چوون ییجکه ٲه‌وانه‌ی له ناو که‌می‌ه‌که‌ی نووحدا بوون، که دوا‌ی نیشتنه‌وه‌ی ٲوٲان، له‌سه‌ر کیوی «جوودی» (چیاپه‌که‌ی له نیوان کوردستانی عیراق و کوردستانی تورکیادا) له‌نگه‌ری گرت، جا به‌م بۆنه‌یه‌وه کوردستان به بیشکه‌ی دووه‌می مرؤف و هه‌وه‌لین ژینگه له ٲاش ٲوٲان ده‌ژمی‌دری].

۲. حه‌یی مه‌ننان: «حی منان»، مه‌به‌ست له خودایه.

۳. [ده‌ییار: که‌س، ٲاق، دانه، زی ٲووح: گیانله‌به‌ر]. له هه‌ندی ده‌فدا له جیاتی «ده‌یاری»، «ٲاقیکی» نووسراوه. [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم ٲه‌لی: کاتی خو‌ی له بیرمان چوو وشه‌ی «ٲهمه» بکه‌ین به «ٲهمن» که ٲه‌من راستت‌ره. -هه‌نگاوئ‌تر: ۱۲۶۷].

۴. له ده‌قی «گ.م» له جیاتی «ٲهو ٲوٲه»، «ٲهو وه‌خته» هاتووه. و له ده‌قی «ع.س» دا «چیاکه‌یی جوود» هاتووه.

۵. [سی کوری: کورانی حه‌زه‌ته‌ی نوح؛ سام، حام، یافس].

ئیسٽاکه جزیره بی موحبا
مه عموره بی شه وه له دنیا^۱
شه ولادی سه حیحیان به بورهان
کوردن له مه کانی جه ددی خوین^۲
سوکانی بیلادی روبعی مه سکون
«بالجمله» له مانه مونشه عیب بوون^۳
بی تفره قه بوون موتیع و هم دهنگ
هم مه شرب و هم لباس و هم رهنگ
ئاین و مه زاهیب و ره سائیل
واکوردیه فرقه و قه بائیل
وه که خه لقی نه چوونه مولکی شه دنا
جیی باوکی خوین کرده مه ئوا^۴
ئاری به حه دیس و نه سسی قورئان
حویبی وه ته نه ده لیلی ئیمان
حادیس نییه، شه سله گفتوگوین
مه وروسه له ده وری جه ددی خوین^۵

۱. [بی موحبا: بی پرووده رباسی].

۲. [جه ددی خوین: مه به ست حه زره تی نووح و کوره کانیه تی]. له ده قی «گ.م» و «م.م» دا تم نیوه دپره بهم چوره هاتووه: «کوردن له شوینی جه ددی خوین».

۳. روبعی مه سکون: شه و خاکه یه که خه لکی لی داده نیشی. مونشه عیب بوون: لق و تیره یان لی بووه وه.

۴. [شه دنا: نزماپی، په ست، مه به ست شه نه کانی دیکه ی دنیا یه. مه ئوا: شوین و جیگه].

۵. [واته: زمانه که یان زمانیکی تازه و نئی نییه به لکوو هه ره شه نه و له سه ر بنجینه ی باپیریان دامه زراوه].

ئیسٽاکه که واجه ماعه تی «وان»
 ئەسلن به نەسب که ریم و شو جعان^۱
 مونقادی عه جه م، موتیعی رۆمن
 مه حکوومی خه پات و حیز و دۆمن^۲
 ته قسیری ئەوان نییه ئەمانه
 هه رگیز به ته عه ججویی مه زانه^۳
 ره سمیکی قه دیمه ده وری گه ردوون
 خه سمی نوجه بایه، هه مده می دوون^۴
 «حاجی» ئەمنیش میسالی کوردان
 که وتوومه که مهنندی نه فس و شه یتان^۵
 له م حه بس و که مهنده فیکری ده رچوون
 مومکین نییه، من یه کم ئەوان دوون^۶
 مه وقوفه به رۆسته می عینایه ت
 موحتاجه به هیممه ت و هیدایه ت

۱. [وان: ئەوان، یان مه به ست شاری «وانه» که که وتۆته باکووری کورستانه وه. شو جعان: بویران و نه ترسان].

۲. مونقادی عه جه م: له ژیر سه رکردایه تی عه جه م. موتیعی رۆمن: به فه رمان و به گوئی رۆمه کان (تورکه عوسمانلییه کان) ئە که ن، ژیر دهستی ئەوان.

۳. ئەم به یته له ده ستنووسیکی لای مندا هه بوو لیره دا نووسیمه وه. موحه مده دی مه لاکه ریم.

۴. [خه سمی نوجه با: دوژمنی له گه ل پیاوچا کاند]. هه مده می دوون: هاوده م و دۆستی پیاو خراپان.
 ۵. که مهنند: په ت، داو، گوریس.

۶. له ده فی «گ.م» دا نیوه دپری یه که می ئەم شیعره به م جوړه هاتووه: «له م جیسم و که مهنده فیکری ده رچوون».

دهرچم له ئهسیری میسلی «بیژهن»
پراهی بوو به قووه تی تهههتهن^۱
ئهی بیبهدهل و شهريك و تنها
«ما أعظم شأنك تعالی»؟!^۲
تهعین بکه پږسته می دیرایهت
تهوسه ن بده خوسره وی عینایهت^۳
تا کورد و ئهمن له دهستی دوونان
دهرچین، ههر ئهتوی رهحیم و رهحمان^۴

(۴)

تا پږك نهكهون

تا پږك نهكهون قهیللی ئهكراد
ههروا دهبنه خهرا به ئاباد^۵
ئهنواعی میلهل له گهوره تا چووك
خهملیوه مهمالیکی وه کوو بووك^۶

۱. [بیژهن: پاله وایتیکی سهرده می پږسته م بووه]. تهههتهن: پیاوی زور ئازا، یان نازناوی پږسته می زاله له ئازایه تیدا.
۲. [واته: چهند ذاتی تۆ بهرز و مهزنه؟!].
۳. تهوسه ن: ئهسپی سهركهش.
۴. دوونان: کۆکراوهی دوونه، واتا: پیاوی هیچ و پووج.
۵. له دهقی «ت.ر.» دا نووسراوه: «تایهك نهكهون قهیللی ئهكراد».
۶. له دهقی «گ.م.» دا بهم جۆره هاتووه: «ئهنواعی میلهل به گهوره و چووك». له دهقی «ت.ر.» یشدا بهم جۆره نووسراوه: «ئهنواعی میلهل له گهوره و بچووك». ئیمه دهقی «ر.ك.» مان پهسند کرد و له ههلبهسته که دا نووسیمان.

یەك بەرگن و یەك زوبان و یەك رەنگ
بئی غەییەت و عەیب و عار و بئی دەنگ
دنیا بە تران دەخۆن و دەیدەن
هەرچۆنسی مەرامیانە دەیکەن
هەر کوردن ئەگەرچی پاکی مەردن
پامالی زەمانە، میسلی گەردن^۱
هەر مانەو بەئی نەوا و مەزلووم
وەك بوومی خەرابەزار، مەشووم^۲
گەر باعیسی ئەم دەپرسی کامە
شەرتیکە کە بو هەموو تەمامە
ئەو شەرتە بە کوللی ئیتتفاقە،
گەر "مەرەش" و "وان"ە گەر عیراقە^۳
قەسریکە یەساغی ئەو نیفاقە
گەر وانەبئی بابی هەر بە تاقە^۴
سەد شیخ و مەلا و ئەمیر و خانی
بو لەزەتی عەیش و زیندەگانی

۱. لە جیاتی «میسلی گەردن» لە گەلی دەقەکانی تردا: «مەحوی کردن» یا «قەتلی کردن» نووسراوە.
۲. [بوومی خەرابەزار: بایەقوشی کەلاو. مەشووم: بئی فەر، چارەپەش].
۳. مەرەش و وان: دوو شارن لە کوردستانی تورکیا.
۴. یەساغ: بە تورکی یەعنی یاسا و قانون. لە دەقی «گ.م» دا نیوێ دپیری یەکەم بەم چۆرە هاتووە: «قەسریکە بە ساخی ئەو تفاقە».

له ولأوه ئهوان به حيله سازى
 لهم لاوه ئه مان به تهقله بازى^۱
 قورپان به هموو ولأته وه دا
 تا مولك وره عييه پاكي فهوتا
 يه كيان ئه مى تو ده كهى نه يان كرد
 غه ميان نه بوو كورد ئه گهر هه موو مرد

(۵)

تاجى «بسم الله الرحمن الرحيم»

تاجى «بسم الله الرحمن الرحيم»
 نامه سهر بو ده فعى شه يتانى ره جيم
 ماجه را ييكم هه يه بئ بيش و كه م
 هيچ دروى تيدا نيه با بو ت بكه م^۲
 بانى نو تا قى قوبه ي بئ ستون
 كه عبه ييكي بو مه كرده رى نمون^۳
 قاسيدى په يغامى فه رموى: «مَنْ بَنَى
 مَسْجِدًا يُبْنِي لَهُ بَيْتًا كَمَا»^۴

۱. له ده قى «ر.ك» و «ع.س» و «گ.م» دا وه كوو ناو هه لبه سته كه نووسراوه: «حيله سازى» به لام ته نيا له ده قى «ت.ر» دا نووسراوه: «به حيله بازى».
۲. له هه ندى ده قدا له جياتى «بيش و» نووسراوه: «زياد و».
۳. [موحه ممه دى مه لاکه ريم ئه لئى له بيرمان چوو «كه عبه ييكي» بکه ين به «كه عبه كى»، هوى راستى ئه مەش جگه له ده ستنووسه كه، ديالېكتى ناوچه ي كوويه به. -هه نگاوى تر: ۲۷۲].
۴. [واته: پيغه مبه ر فه رمويه تى: هه ركه س مزگه وتئى بکاته وه، خانويه كى چه شنئى ئه وى له به هه شتدا بو دروست ئه كرى].

باز فہر مووی: سہرہ سہر رووی زہمین
مہ سجدہ بو زیکری «رب العالمین»
یہ عنی ہر مائی کرابی بو خودا
کہ عہی عہلیا یہ بو زیکر و دوعا^۱
شکلی تہ کیہ و خانہ قاہی شیخہ کان
واقیعہن رہنگینہ ٹہمما بو پریان
لہم ہہ موو شیخ و موریدانہی ریا
فہردہ کی ناچیتہ مزگہ وتی خودا^۲
مہ سجد و میحراب و مینہر بی کہ سہ
ہم مہ پرسہ حالی چونہ مہدرہ سہ^۳
شہ یخہ نا گہر ٹہم قسہت ناییتہ گوئی
سہیری وا چوْلہ کہری تیدا بگی^۴
ناکری بہم های و ہوویہ دفعی پرووس
ہہر وہ کوو شیخی بوخارا و ٹہندہ لووس
میسلی ئیوہ پالیان دا بہ دوعا
ٹاخری کافر بہ ریشیاندا ریا
پشتیان دا ہیممہت و شہ یخووخہ تی
تا فہرانسز پاکی کردہ میللہ تی^۵

۱. [عہلیا: بہرز و مہزن].

۲. لہ دہ فی «گ.م.» دا لہ جیاتی «فہردہ کی» نووسراوہ: «تاکہ کی».

۳. ٹہم بہیتہ لہ دہ ستنووسیکی لای مندا ہہ بوو. موحمہدی مہ لاکہریم.

۴. [شہ یخہ نا = «شیخنا»: شیخی ٹیمہ].

۵. لہ دہ فی «گ.م.» دا ٹہم نیوہ دپڑہ بہم جوڑہ ہاتوہ: «تا فہرانسہ پاکی کردہ میللہ تی».

مهرقه دی ئەقتاب و قوببە ی ئەهلی پاز
بۆتە جیگە ی گاگەل و مۆلگە ی بەراز
هیند و داغستان و قازان و قەزم
خیۆه و هیند و بوخارا و خواریزم
یەك به یەك وهك ئیۆه بوون و زیده تر
سەر به سەر بۆ باری کافر بوونه کەر^۱
موعجیزه و کەشف و کەرامات و دوعا
بۆچی نهیوو فەخری عالەم مستەفا؟
جیسمی نوورین و ددانی گەوهەرین
ئەو شکا، ئەمیان بووه جیگای برین^۲
سەبەحە و میسواک و خەرقة و تەیلەسان
بوونه پابەندی جیهادی غازیان^۳
ئەم هەموو شەهbazه بوونه کونده بوو
خەلۆه کیشان و چله سوودی چ بوو

-
۱. [ئەگەر هاویژنی (تر) بکری بە فارسی (تەر) هەم لە لایەنی قافیەوه پرنک دەبی هەم لە گەل
زمانی حاجیدا جۆره].
 ۲. دیسان لە هەمان سەرچاوه دا نیوه دپری یە کەم بەم جۆره هاتوو: «جیسمی نوورانی و
ددانی گەوهەرین» ئیمه وشە ی «نوورانی» یە کەمان لە سەر دەقی «م.ر.س» کرد بە «نوورین»
چونکە کیشی سووکتەر.
 ۳. [سەبەحە: تەزییح. خەرقة: جبهی کۆن و شرپ و شیتالی سۆفیان. تەیلەسان: عەبای پان و
گەوره کە شیخ و قازیان لە سەر شانی ئە کەن. غازی: شەرکەر].

سہیری ناکہی تائفہی ئەو شیخہ کان
وہک سہ حابہ و عادیہ تی پیشینیان^۱
پرووت و پیخاوس بہ زەرگیك و مہ تال
باوکی بۆ دوو پوول دەر دینئی له چال^۲
قہ سری دین، بنج و بناغہی مہ حکمہ می
شیر و تیرہ، دیرہک و تاق و خہ می^۳
موسبہ تہ فہرمووی حہ بیبی کیبیریا
من «نہ بی» ی شیرم له مہیدانی و غا^۴
گولشہنی پر میوہی باغی مہ عاد،
والہ ژیری سایہ بی تیغی جیہاد
کی گوتی: میسواکہ تیرم یا عہ سا
نیزہ مہ گورزی گرانم مونته شا^۵

۱. له زۆریہی سہرچاوه کاندا له جیاتی دوا وشہی دپری یہ کہم چہند خالی دانراوہ.
[موحہ ممہ دی مہ لاکہریم ئەلئ: ئیمہ بہ پیی دەستنووسی یہ کہم له باتی ئەو نوختہ دانراوانہ،
«ئەو شیخہ کان» مان دانا، بہ لام من دوو دلّم لام وایہ وانہ بی؛ چونکہ «ئەو شیخہ کان»
تہ عیبرئکی راست نییہ و مانای تہ شبیہہ کہی له گەل «وہک سہ حابہ...» دا دەرناکەوئ. -
ہہنگاوئ تر: ۲۷۵].

۲. [زەرگ: سیخ، نیزہ. مہ تال: قەلغان و سپەر. پوول: قۆشہ، کہ مترین مال]. له دەقی «گ.م» دا
نیوہ دپری یہ کہم بہم جۆرہ ہاتووہ «پرووت و پیخاوس بہ ہۆی زریہ و مہ تال» و له ہہندی
دەقدا نیوہ بہیتی دووہم بہم جۆرہ یہ: «باوک و باپیری دەریناوہ له چال».

۳. [دیرہک: تیرہک، کۆلہ کہ. خہم: گومبەز].

۴. [موسبہ تہ: سابت کراوہ، راستہ]. مہیدانی و غا: مہیدانی شہر، نہ بہردی جہنگ.

۵. [مونته شا: نیوی شارئکہ کہ مہ کۆی سۆفیان بووہ، گۆچانی مونته شا: کہ وا بہ دەستی
سۆفیانہوہ بۆ لای ئەم شارہ نیسبەت دراوہ].

یا که مہ ندم پوشستہ یہ، تیغم تہ بہر
پوست و کہ شکول و دہ فہ و تاج و کہ مہر^۱
کام حہ دیس و نایہ تی موعجیز نوما
ہاتوہہ بو رہ غبہ تی رہ قس و سہ ما
ئہم ئیشاراتہ بہ جیگایہ و بہ ری
نہک وہ کوو چاو بہستہ تہرکی بن بہری^۲
داری دنیا ہہرکہ سیکی تی گہ یی
میوہ یی خامی ہہ یہ و میوہ ی گہ یی
پہندی من خامی دہ زانن خامہ کان
شیرن و پوختہ ی دہ زانن پوختہ کان
تاکی دنیا مایہ پوختہ ی ہہر ہہ یہ
لہم کہر و خامہ ی کہ ہن باکم نییہ
با بلین: ئہم شیتہ قہ چہ مردوہ
چہند وہ پریوہ، چہند ورینہ ی کردوہ!

۱. [پوشتہ: پہ تیکہ لہ پہشم کہ دہرویشان بہسہر یان ناوقہ دیانہوہ دہیبہستن. کہ شکول:
سندوقچہ یہ کہ لہ داری نارگیل (گوئزی ہندی) دروست ئہ کری کہ جاران دہرویشان پہ تیکیان
پیوہ دہ بہست دہیان کردہ ملیان و ئہو خوراکہ ی کہ سوالیان ئہ کرد، ئہیان کردہ ناوی، ئہم
کہ شکولہ ی نیشانہ ی زوہد و دنیا نہویستہ. تاج: تہقلہ یہ کی خیر خیری جوچکہ دارہ.]

۲. لہ دہقی (ع.س) دا ئہم دیرہ شیعہ بہم جوڑہ ہاتوہہ:

ئہم ئیشاراتہ بہ جیگایہ و بہ ری
نہک وہ کوو چاو بہستہ تورکی بن بہری

حَق تہ عالا واقینی تہ حوالمہ
 «خالصاً للہ» یہ تہ رقیمی تہ مہ^۱
 بہ یتہ کان عہ بیی مہ کہن خوار و کہ چن
 مہ قسہ دم لہم بہند و باوہ دہر بچن
 و ہر نی تہم دونیایہ نہ فسی نہ فسییہ
 گہر لہ بہر ئیوہ نہ بی باکم چییہ!
 من لہ توفانا بہری خوم دہر دہ کہم
 و امہ زانہ دامہ نی خوم تہر دہ کہم^۲
 ئیستہ ہر چیم پی بلین عہ بیی نییہ
 چونکہ ئینسان عیلمی غہ بیی پی نییہ
 ئاخری چی وہ حشییہ مائی دہ بی
 جاہلیش تہو روضہ دی حالی دہ بی
 تہم قسہ بالیرہ بی، ماندی بووم
 بو ت بکہم باسیکی بو یان کردووم
 پی گوتم تہ حبابہ کی ساحب حہ شہم:
 سہرگوزہ شتیکی ہہ یہ با بو ت بکہم^۳

۱. [واقینی تہ حوالمہ: ناگاداری حال و وزعمہ. تہ رقیم: نووسین]. تہم نیوہ دپڑہ شیعرہ لہ دہقی «م.ر.س» دا بہم جوڑہ ہاتوہ: «خالصاً للہ» یہ تہ رقیمن تہ مہ»
۲. لہ دہقی «گ.م» دا نیوہ دپڑی یہ کہم بہ جوڑہ یہ: «من لہ توفانا بیم خوم دہر دہ کہم».
۳. لہ دہقہ کانی «ع.س» و «گ.م» دا تہم دپڑہ بہم جوڑہ ہاتوہ:
 «پی گوتم: تہ حبابہ کی خواہند حہ شہم»
 سہرگوزہ شتیکی ہہ یہ با بو ت بکہم»

بہ لام ئیمہ بہ پی دہقہ کہی «م.م» راستمان کردوہ. «بنوارہ: مہ سعوود مو حہ ممہد، حاجی قادری کوئی، ب ۲، بہ غدا ۱۹۷۴، ل: ۳۱۸».

ئیتتفاقی دولبه ریکی بی که ده ر
حاجی نه نوعی لیباسی کرده به ر
بی جیاز و مارهیی دهیدا به شوو
له م هموو کوردانه داخوازی نه بوو^۱
عاقیبهت ده یخوازن نه ماما نه و ده می
پیر بووه، نازی کهل و کومه ده می
نه و زه مانی بوونه ئاردی نیو درک
پاره یه ک ناکا دوو سه د جار بیته رک^۲

(۶)

شیخ بزەینس^۳

شیخ بزەینس قسه‌ی وه کوو جافه
خو که رامهت نییه نه میش لافه^۴

۱. له ده قی (گ.م) دا له جیاتی «دهیدا به شوو» نووسراوه: «دهمدا به شوو».
۲. [موحه ممه‌دی مه لا که ریم نه‌لی: مه لا جه میل وتووبه: رک: په‌تیکه چه‌ندین چه‌لقه‌ی هاپیوه، کار و به‌رخس ساوای پی نه‌پیچن، به‌لام من ئیستا نه‌م بۆچوونه‌م لا هه‌له‌یه وراستی مانا به‌یته که ئاو هه‌یه: جا که باوک و کچی به شوو دراو له یه‌ک جوئ بوونه‌وه و هه‌ر یه‌ک وه‌ک ئاردی نیو درکیان لی‌هات که کۆکردنه‌وه یان بۆ که‌س هه‌له‌سه‌ورپی، نه‌و چه‌له باوک سه‌د جاریش رقی هه‌ستی و له کۆکردنه‌وه‌ی خوئی و به شوو دانسی کچه که‌یدا په‌شیمان بی که‌لکی نییه.
- هه‌نگاوئ‌تر: ۲۷۹].
۳. شیخ بزەینس: عه‌شیره‌تیککی ناوداری کورده.
۴. لاف: ده‌عیه، هه‌وا، فیز.

ئەو وەکوو ئیّمە نین بە ئیدراکن
ساحیبی نوسخەیی گەلّی چاکن
وەکوو بەهram و خوسرەو و شیرین
لەیل و مەجنوون و چەندی وا پرەنگین
هەموویان پرەمز و کانی عیرفانن
فیّری بن چونکە خزمی خوّمانن
مەم و زین و دیوانی شیخی جزیر
گەلّی چاکن بە سەهلی بیّنە گیر^۱
ئەم دوانە ئەمیستە تەرجمەیان
زۆرە حەتتا لە نیو فەرەنگستان
وای بخوینن لە وەجەهی موحتاجی
وا بزانی بە خوۆیتە «حاجی»
هەم پرەواجی بەدەن لە هەر لاو
تینەگەن مردووم، بلین: ماو
قەت تەسەوور مەکەن تەرەفداری
غەیری غییرەتکەشی و غەمخواری
من کەسیکم زەمانەیی ناکەس
دای پریموم لە قەوم و قیلە و کەس
هەر منم ئیستا واریسی عیسا
بی ژن و مالّ و بی کور و مەئا

۱. شیخی جزیر: مەبەستی شیخ ئەحمەدی جزیری ناودار بە «مەلای جزیری» یە.

(۷)

خۆ دهرانن سولاله‌یی نه‌کراد

خۆ دهرانن سولاله‌یی نه‌کراد
لیروهه بگره تا ده‌گاته قوباد^۱
هه‌موو عالیم، هه‌موو شیخ و میرن
زیره‌ك و ژیر و ئه‌هلی ته‌دبیرن^۲
وه‌سه‌تی پانی پازده پوژر پیه
پر له ره‌شمال و خانه و دیه^۳
به دریزی له "قاف" که رابوردن
تا به "شیراز" و "ئه‌سفه‌هان" کوردن
شه‌هسه‌وارن، پیاده‌یان ئازان
به‌ردی نیشان و کۆلکی مه‌یدان^۴

۱. [سولاله: ره‌چه‌له‌ك و بنه‌چه. قوباد: که‌ی قوباد، هه‌وه‌لین پاشای که‌یانی].

۲. ئەم دپیره له ده‌قی «م.ر.س» و «گ.م» دا به‌م جووره‌یه:

هه‌موو زانا و هونه‌روه‌ر و میرن

زیره‌ك و ژیر و ئه‌هلی ته‌گبیرن

[موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم له باره‌ی ئەم به‌یته‌وه‌ ئه‌لێ: من لام وایه ئەم نیوه به‌یته له ئەسلدا به‌م جووره بووی: «هه‌موو عالهم هه‌موو شه‌ه و میرن» له‌به‌ر دوو به‌لگه: یه‌که‌م ئه‌وه‌یه که حاجی قادر زۆر دانووی له‌گه‌ڵ شیخاندا نه‌کول‌اوه تا به‌ شانازییه‌وه‌ بیانکات به‌ برپه‌ری گه‌لی کورد، دوو‌هه‌میش ئه‌وه‌یه که‌ ئه‌گه‌ر «شیخ» ییش «ئ» که‌ی قووت نه‌دری نیوه به‌یته که‌ تۆزی له‌نگ ئه‌کا.

-هه‌نگاوئێ‌تر: ۲۸۱].

۳. وه‌سه‌تی پانی: تینکرای پانی، موعه‌دده‌لی پانی.

۴. [کۆلک: سووکه‌ داریکه له یاری جریته‌دا یاری پێ ئه‌کری. موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم ئه‌لێ: مانای ئەم نیوه به‌یته‌م بۆ ساغ نه‌بووه‌ته‌وه، به‌لام کاک فایز مه‌لا به‌کرگوتوویه: «کۆلکی مه‌یدان» له‌به‌ر پێی سواران پێ شیل ئه‌کری و ئه‌هاردری. له‌وانه‌یه له جیبی خۆیا «کۆله‌که‌ی مه‌یدان»

بووی. -هه‌نگاوئێ‌تر: ۲۸۳].

دان و بـــه خشینیان له لا باوه
خوونی مهیدانیان له کن ئاوه^۱
به شه‌جاعت هه‌موو وه‌کوو پڤوسته‌م
به سه‌خاوه‌ت هه‌موو وه‌کوو حاته‌م
له وه‌فا سموه‌ئیل و ئیسماعیل
عه‌هد و په‌یمانیاں چیا‌ی قه‌ندیل^۲
گوردی شانامه پاکیاں کورده
کافی ئه‌م سافه کافی ئه‌و ورده^۳
له شه‌پرا زۆر ده‌فعه قه‌وماوه
پڤۆمییانیاں چلۆن جواب داوه
«حاجی» ده‌مری له داخ و هاواره
گوردی بیچاره ده‌بنه ئاواره

(۸)

حاکم و میرانی کوردستان

حاکم و میرانی کوردستان
هه‌ر له بو‌تانه‌وه هه‌تا بابان

۱. ئه‌م به‌یته له یه‌کێ له ده‌ستنوسه‌کانی لای مندا هه‌بوو، موحه‌مه‌د مه‌لاکه‌ریم.
۲. [سموه‌ئیل: پیغه‌مبه‌ریکی عیبرییه که له دادپه‌روه‌ری و ئا‌کار چا‌کی‌دا به‌ناوبانگه‌].
۳. [واته: وشه‌ی «گورد» که له شانامه‌دا به‌مانا پاله‌وانی هاتوووه ئه‌وه کورده به‌نه‌ختی
جیاوازی له کافه‌کاندا].

یەك به یەك حافیزی شەریعت بوون
سەییدی قەوم و شیخی میللەت بوون^۱
سەیید و شیخەکان لە ترسی ئەوان
موزەوی بوون و زاکیری پەحمان^۲
هەر کە فەوتان ریای ئەوان دەرکەوت
سەیری چۆن بوونە پووش و ئاگر و نەوت
یەکی لەم لاوە پروو دەکاتە عەجەم
دوو لە لاوە دەبەسنە دوژمنی هەم
دوو هەزار ژن فەساد کرا لەم لا
بوونە قاتیل ئەوانی تر لە لا^۳
یەك به یەك بوونە نائیبی هەمەوهند
ساحیبی مارتین و ماری گەزەند^۴

۱. [نیو بەیتی دوو هەم ئاماژە بەوە دەکەن کە پێغەمبەر دەفەرموی: «سید القوم خادمهم».
۲. موزەوی: گۆشە گیر.
۳. ئەم دوو بەیتە لە گەڵ وردە جیاوازییەك لە هەردوو دەستنووسە کە ی لای مندا هەن. لە یەکی لەو دەستنووسانەدا چەند پەراویژیکیان لە سەر نووسراوە، نووسراوە ئەوەی «پروو دەکاتە عەجەم» شیخ عوبەدیللای نەهرەوانییە و ئەو شوێنە ی «ژنانی لی فەساد کراوە» ئیترانە و ئەوانە ی «بوون بە دوژمنی یەك» تالەبانی و بەرزنجەیین و ئەوانە ی «بوون بە پیاوکۆژ» لە شارەزوورن. موخەممەدی مەلا کەریم.
۴. هەمەوهند: عەشیرە تیککی ئازای کوردە. مارتین: جوۆرە تەفەنگیککی کۆنە، جاران لە کوردستان زۆر بە کار دەهێنرا. ماری گەزەند: ماری گازگر و زیانبەخش، مەبەست لە ماری ئەو شیخانە یە کە ئیجازە ی مارگرتن دەدەن.

میلله تیش هیند کهرن وه کوو جاران
دهستیان ماچ ده کهن ده لّین: قوربان!
گهر له سه حرامه لانه مردایه
گورگه شین با کهری بخواردایه
شیّری درپرنده وهك له بیّشه نه ما
گورگ و مام ریوی دینه ره قس و سه ما
من له غه مخواری ئه م قسانه ده کم
وه رنه په شمه له لام هه موو عالم
ئه م قسه ئیسته عه بیی لی ده گرن
ئه و ده مهش دی که ئیوه بوّی ده مرن
ئه م به ئه و ئه و به ئه م ده لی: کاکه
سه یری قانونی «حاجی» چهند چاکه!
هه ر چلۆنی ئیشاره تی فه رموو
وهك که رامهت هه مووی هه روا ده رچوو

(۹)

خوسره و که یقوباد

"خوسره و" و "که یقوباد" و "ئه سکه ندهر"
وه کوو "کیسرا" و "کاوس" و "قه یسه ر"

۱. حاجی بیری ئه م دپّره شیعه ری له ناوه روکی په ندیکی پیشینان وه رگرتوو که ده لی: له
جیی شیران سه گان (ریوی) ده کهن گیران. بنواپه: خال، په ندی پیشینان. به غدا ۱۹۷۱، ل: ۳۹۰.

۱. ھەموو تیک چوون و پاکی فەوتاوہ
 نە سیلاح و نە سککەیان ماوہ
 واقیعیەن وایە وەک بەیانم کرد
 ھەر کەسێ زان، بە ناعیلاجی مرد
 مەرگ و ژین میسلی سییەر و تاوہ
 ئەوی باقی بمینی ھەر ناوہ
 چونکە ھەرچی لە داری دونیایە
 دیت و دەروا، ھەمووی وەکوو بایە
 سەد شەھەنشاه و پادشا مردن
 سەیری کە کوردی ئیمە ھەر کوردن
 میللەتە باقی، مابەقا فانی
 ھەر لە جافی ھەتا بە گۆرانی^۲
 ھەسرەتم ھەر ئەمە لە دنیا دا
 حاجی دەمری بە دەوریان ناگا
 گەر بە دەورانیان بگەییایە
 ھەموو حالی دەبوون چ دەریایە
 چ بە مەنسوور و گەوھەری کوردی
 چ بە نەزم و کیتابەتی وردی

۱. سککە: پارە ی مەعدەن.

۲. جاف: خێڵکی گەورە ی کۆچەری کوردە. گۆران: بە کوردی نیشتەجێ و کشتوکالدار و تراوہ. مەبەستی حاجی لە تیکرای کوردی کۆچەری و نیشتەجییە.

"سه عدی" ئه ییامی خوئی نه بوو نانی
وه کوو من بوو گه رۆک و بی خانی^۱
ئیسته خه لقی له سه سه رته تی ده مرن
به یته کانی له زپر و زیو ده گرن
ئاخیری رۆژه کیش ده یی وه عدی
خه فه تم بو بخون وه کوو "سه عدی"
قازی نه سر و مو فتی نازیم
تیده گهن تا موده پرپرس و عالیم
بو ته سیحه ی زوبانی کوردانه
شیره کانم ده لیل و بوره انه
یه عنی تا ماوه شاعیری غه پرا
عالیم و عامی داخی بو ناخوا
لاکین نه و ساعه ته ی به ره حمه ت چوو
قور ده پیون ده لین: چ حیکمه ت بوو!
په شمه «حاجی» وه ره وه کوو جار ان
بی ره وه سه ر حیکایه تی کوردان

۱. سه عدی: مه به سته له [شیخ موسلیحه ددین] «سه عدی شیرازی» یه که نه دیبکی ئیسلامی
ئایینه روه ری ئیرانی بووه، له سالی ۱۲۹۱ی زایینی کۆچی دوایی کردوو و له ناو خه لکه که دا
ناوی به شیخ سه عدی ده رکردوو.

(۱۰)

شہسوارن بہ لاغہ تی کوردان

شہسوارن بہ لاغہ تی کوردان
یہ ککہ تازی فہ ساحہ تی "بابان"^۱
مستہ فایہ تہ خہ للوسی "کوردی"
غہ زہ لی کردہ بہ ربوتی کوردی^۲
ناوی "ساحیققران"ی خاصی ئہ وہ
چونکہ لہم عہ رسہ ئہ سپی ئہ وہ بہ دہ وہ
ئہ و کہ نوؤشی شہ را بہ کی تالی
"تالی" لہ و عہ رسہ دا بووہ تالی^۳
"تالی" ئوستادہ کی گہ لی چا بوو
خزری ئابی حہ یاتی مہ عنا بوو^۴
یہ کی تر بوو "موحہ ممہ دی فیکری"
مووی دہ ئہ نگاوت بہ تیرہ کی فیکری
یہ کی "رہنجووری" ئہ ہلی کہ رکو کہ
فیکری بیکری ہہ موو وہ کوو بوو کہ

۱. شہسوار: وشہیہ کی لیکدراوی فارسییہ بہ مانای شاسوار دئی، حاجی لہ سہ دہی نۆزدہ ہہ مدا زمانی ئہ دہ بی فارسی ئامیز بووہ. ہہ ندئی نووسہر وہ کوو زمانی ئہ دہ بی ئہ مپرو دہ یکہن بہ «شاسوار». [بہ ککہ تاز: سوار چاک].
۲. بہ ربوت: ئامیزکی مؤسیقای وہ کوو عوودہ.
۳. تال: بہ پیئ ہہ ندئی سہرچاوی زمانی عہ ربی بہ ئہ سپی چوارہ می مہیدانی غارغارین دہ لئین. بروانہ: المنجد فی اللغہ بیروت ۱۹۶۶، ص ۶۴.
۴. مہ بہ سستی لہ خزر ہہم ناوی «تالی»ی شاعیری مہ زنی کوردہ و ہہم حہ زرہ تی خزری ناودار بہ «خدری زیندہ»یہ چونکہ ئاوی ژبانی خواردۆتہ وہ ہہر بہ زیندووتی ماوہ تہ وہ.

یہ کئی تریان "تہمین بہ گی" دزہیی
 دز نییہ شاعیریکہ جہرہ زہیی^۱
 "کہ یفی" حاجت نییہ بکہم باسی
 تہم کتیبہی بخوونی دہیناسی
 "سالیم" و "مہ شوی"، "شیخ پرہزا" و "خہستہ"
 شاعیران ہر چواری بہر جہستہ
 وەك "وہ فایی" کہمہ لہ شو عراییی
 خہ تی وەك بہ یتی چاك و تہ سپایی^۲
 لہ کون و قوژبنی کہلاوہی دہہر
 چہندی تر ہن میسالی گہنجی گوہر^۳
 سہبکی "جامی" ان و غیرہ تی "سہلمان"
 بہ یتیان ون بووہ وە کوو خویمان
 "مہ لکہ قوڑ" و "حیماری" و "کیسہ شکہل"
 «قِسْ مِنْ اَسْمَائِهِمْ وَ لَا تَسْأَلْ»^۴

۱. جہرہ زہ: بزپو، نازا و جہ سوور. [موحہ ممہدی مہ لا کہریم تہ لی: «دزہ بی» و «جہرہ زہیی»
 ہہ لہ ن و «دزہ بہ» و «جہرہ زہیہ» راستن۔ ہہ نگاوی تر: ۲۹۱.]
۲. [موحہ ممہدی مہ لا کہریم تہ لی: ئیستا وای بو دہ چم تہم بہ یتہ ناوہ ہابی:
 «وہك وہ فایی کہمہ لہ شاعیرا بی»
 خہ تی، وەك بہ یتی، چاك و ئوستا بی».]
۳. [پنویستہ بو تہوہی قافیہی «دہہر» لہ گہل «گوہر» دا رپك بیتہوہ، وشہی «دہہر» بہ
 «دہہر» بخوینریتہ.]

۴. «مہ لکہ قوڑ» و «حیماری» و «کیسہ شکہل» نازناوی سی شاعیری دؤست و ہاوچہ رخی
 حاجی قادر بوون، تہ مانہ و چہند کہ سیکی ہاوتایان پیکہوہ فہقی بوون لہ مزگہوتہ کہی «شیخ

شعیران جوانه بهس نییه کوردن
گهرچی بهد ناون و گهلی وردن
به فیدایان ده کهم سهد "ئینو یه مین"
چونکه دهر بهستی غیره تی کوردین^۱
له جزیره یه کیکه "شیخ ئه حمده"
ساحیبی ناو و مورشیدی ئه رشده
ئهوی "جامی" گوتوو یه تی ئه مه یه
له و قسه و مه دحه مه قسه دی ئه مه یه
«پسیر مردی بدیده ام ز جزیر
نیک مردی بدیده ام ز حریر»
"ئه حمده دی خانی" ساحیبی مه م و زین
شاهبازی فه زایی عیللین^۲
خه له فی ئه و ده بن له "گودینگان"
له جزیر پیی ده لئین: "فه قی ته یران"^۳

﴿﴾

وه تمان» له باله که تی، بۆ پتر ساغکردنه وهی پروانه: «مه سهوود موحه مه مه د، حاجی قادری کوئی، ب ۲ به غدا ۱۹۷۴، ل: ۵۳ تا ۵۵». نیوه دپری دووهم به پښووسی کوئی عهره بی نووسرابوو خستمانه سه رپښووسی نوپی عهره بی. [واته: به ناوه کانیانا هه لیان سه نگین و ئیتر له باره یانه وه پر سیار مه کهن، یانی خوتان تیده گهن چه نده شوخ و گالته چی بوون].

۱. [ئینو یه مین: شاعیر ئیکی ئیرانییه (۷۶۹- ۸۵۰ ه ق)].

۲. [عیللین: جینگه به کی به رزه له به هه شتدا، «إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عِلِّيْنِ». موته فقیفین: ۱۸].

۳. ئه مه ده قه ی سه ره وه مان له ده ستنوسه که ی «م. ر. س» وه رگرت و وه ک بینیمان ده قه کانی «ع. س.» و «گ. م.» دا به م جوړه بوو: «خه له فی ئه و ده بن کوو ز نکان!».

شاعیری ئیڙه گهرچی زور ماون
ئهم دوو سیین که واه پیش چاون^۱
چهند ئه وهندهی که عهرزی ئیوهم کرد
شوعه راماان ههیه به دهستوبرد
شاعیر کون و تازهیی کوردان
که له ته عدادی عاجیزه ئینسان
ئهوی خووم دیومه یانه خو ئه سهری
ئهمهیه بوټ ده لیم به موخته سهری
مه عده نی عیلم و عالیمی عامیل
قوتبی دهوران و مورشیدی کامیل
هه ر له ئه وو هل جه نابی "مه ولانا"
نه قشبه نندی ره واقسی ئیلله لالا^۲

۱. ئهم شهش به یته، له بهیتی «له جزیره یه کیکه شیخ ئه حمده» وه، له یه کئی له دهستنوسه کانی لای مندا پارچه یه کی سه ره خوون له پاش پارچه شیعی «خوسره و که یقوباد و ئه سکه ندهر» وه. من لام وایه ئه وه راست نییه و شوینی ئهم به یثانه لهم پارچه دایه جا لیره دا یا له شوینیکی مونا سیبی تر دا. نیوهی یه که می بهیتی پینجه میشیان به م جو ره یه: «خلقی ناو دی گودنگان» که ئه بی به «خه لقی ناو دی گودینگان» و دیاره له نگه. ئه وهی لهم تیگسته دا بایه خه هه بی ناوی «گودینگان» هه که یه که له وانه یه بی به هو ی راست کردنه وهی ناوی ئه و شوینه. ئه گه ر ئه و تیگسته ش راست بی که ئه لی «خه له فی ئه و ده بن»... تاد، ئه وه دیاره وانه گه یه نی که فه قی تهیران کوری یا له نه وهی ئه حمدهی خانیه و ئه وه ش پیچه وانه ی هه موو ئه و شتانه یه تا ئیستا له باره ی میژووی ژبانی فه قی تهیرانه وه نووسراون. موحه مدهی مه لاکه ریم.
۲. مه بهستی له مه ولانا خالیدی شاره زووری میکاییلی نه قشبه ندیه.

غەوسى سانى و حاتەمى مەزھەب
"عەبدوپرەحمان"ى خالىسى مەشرەب^۱
وہ کوو "بەیتووشى" شاعىرى عەرەبى
تا قىيامەت نە کەس بووہ و نە دەبى^۲
شاعىرى جاف و نەزمى ئەترافى
"مەولەوى" و "خانە" کافىيە و شافى
ئەوى سەر خىللى عىلى ئەوزانە
لە عەشایر "مەلا و لەدخان"^۳
خو "مەلا مستەفای بىساران"
بى نەزىرە لە نەزمى کوردستان
"مەلکە" مان مەلکە مووتى مەعنايە
يەعنى ھەر چۆنى ھەز بکا وايە^۴
وہک "مەلا خدرى روودبارى" نىيە
شيعرى ئابى ھەياتە تارىي نىيە
ھىکمەت و نەزمى "مىرزا يەعقوب"
وہک فلاتوونە لەفزە کان وہک کووب

۱. غەوسى سانى: مەبەستى لە عەبدوپرەحمانى باوکی شىخ رەزای تالە بانىيە.
۲. بەیتووشى: مەلا عەبدووللاى بەیتووشى: شاعىرىكى ھەرە گەورەى کورد بووہ، بەلام شيعرەکانى بە زمانى عەرەبى دادەنان.
۳. ئەم دوو بەیتە لە يەكئى لە دەستنووسەکانى لای مندا ھەبوون، موھەممەدى مەلاکەرىم.
۴. [واتە: مەلکە - کە نازناوى شاعىرىکە - بە مانای فرىشتە يە لەناو فرىشتەکاندا بە مانای مەلکە مووت (ملك الموت) واتە: عىزرائىل دىت کە ھەرچى بکات بە دەس خۆيە].

یه‌عنی فیکری له ئاسمان به دهره
باعیسی عه‌یشه، دافیعی که‌دهره
"حه‌سه‌ن"ی باوکی "فه‌قی ئۆمه‌ر"
کوری "ئۆمه‌ر"، "موحه‌مه‌د"ی سه‌روه‌ر
مه‌نجه‌لی نه‌زمی گه‌وره و گچکه‌ن
بو‌خه‌یالاتی عه‌ینی سی‌ کوچکه‌ن^۱
شاعیری "زه‌نگه‌نه" نییه‌ هه‌ددی
وه‌کوو شو‌جعمانی ناکری عه‌ددی
چونکه‌ مه‌جمووعی ته‌بعی مه‌وزوونه
سینه‌یان میسلی ئاینه‌ روونه^۲
ئینتخاب ناکری له‌به‌ر چاکی
وه‌ک له‌ شه‌ردا سوار و چالاکی
دوو وه‌حیدن "موحه‌مه‌د" و "ئه‌حمه‌د"
یه‌کی کۆماسییه‌ یه‌کی ده‌ربه‌ند^۳
"هه‌مه‌وه‌ند"یش که‌ خزمی خو‌مان
شاعیری زۆره‌ پاکی ده‌یزانن
چونکه‌ تیژی زوبانیان یه‌کسه‌ر
که‌وته‌ نووکی ڤم و ده‌می خه‌نجه‌ر

۱. له ده‌قی «گ.م» له جیاتی «مه‌نجه‌ل» و شه‌ی «مه‌شخه‌ل» هاتووه. [سی‌ کوچکه: سی‌به‌رده، کوانوو].

۲. له ده‌قی «گ.م» دا نیوه به‌یتی یه‌که‌م به‌م‌جۆره هاتووه: «چونکه‌ ته‌بعی هه‌مووی مه‌وزوونه» و له جیاتی «سینه‌یان»، «سینگیان» هاتووه.

۳. مه‌به‌ستی له جه‌ماغای ده‌ربه‌ندفه‌قه‌ره و ئه‌حمه‌د به‌گی کۆماسییه‌.

بی کتیبین، ئەمە لەوان دووره
مەردی ئازا لە ناقیسان دووره
دەشتی کەرکوک و کیوی هەورامان
شاعیری زۆرە بی‌هەدد و پایان
ساده هەر ناویان بکەم ئیملا
ئەم کتیبە بچووکه بەش ناکا
هەر لە "شیراز" هەتا "بابان"
پاکی یەک نەزمە پێی دەلین "گۆران"
هەر "موسل" هەتا هەددی "بابان"
بەیتیان کردوو هەکوو جافان^۱
بەسبە بی‌عاری ئەی گەلی خزمان
لەم هەموو بەیتی میلله‌تی خوومان
ئەگەر ئیمە و "سنه" و "سوله‌یمانی" ن
ناوی یەکیان بە چاکی نازانین
وەک "موحه‌مەد حەنیفە" بەیتی مەتین
نییە ئیلا حەساری "قوستەنتین"
"بەیتی دمدم" کە قەدری نازانن
پاکی سیحری حەلالی کوردانن
وەکوو شانامە گەر بنووسرایە
لێت موعەبیەن دەبوو چ وەستایە

۱. لە دەقەکانی «ع.س.» و «گ.م.» دا وەکوو ناو ئەم قەسیدەیە نووسراوە، بەلام لە دەقی
«م.ر.س.» دا لە جیاتیی «بەیتیان کردوو» نووسراوە: «بەیتیان کردوو».

ئەسپى رەش بەيتى تا بلىي چاكە
نەزمى يەگجار سوار و چالاکە
ئەسپى شەش پىي قەھرەمانى عەجەم
مەحزى كىزبە بە ئىتتفاقي ئومەم
چونكە نووسراوہ خەلكى دەيخوونن
لەم ھەموو بەيتى ئىمەدا كۆرن
وەرە ئەمجا لە ھەسرەتان مەمرە
چوار پەلى ئەسپى سوننيان مەگرە^۱
وہ كوو بەيتى ھەتەم لە دەعوادا
نييە، "فردەوسى" سەد كلك بادا
ئەم فەسيحانە پاكى بيئاون
باعيسى پىت بلىم: نەنووسراون
دوو "عەلى" ن شاعيرن وەكوو ھەسسان
"بەردەشان" و "ھەرير" ە مەسكەنيان^۲
يەكئ ھەمنامى خۆم بە خۆم دىبووم
شىخ وەسانى بوو مەردەكى مەعلووم^۳

۱. لە دەستنووسە كەى «م.ر.س» دا لە جياتى «مەگرە»، «مەپرە» ھاتووە.

۲. [ھەسسان: شاعيرىكى ئىسلاميە كە بە شاعيرى پىغەمبەر بەناوبانگ بوو].

۳. حاجى لەم دپرە شيعرەدا، لە حاجى قادريكى شاعيرى شىخ وەسانى دەدوئ كە ھاوناوى خۆى بوو، بەم وشەى ھاوناوہش سەرەپاى ناوھينانى شاعيرى شىخ وەسانى، ناوى خۆيشى بەبئ دەربيرين خستۆتە پال ليستەى شاعيرانى كوردەوہ. برۋانە: «مەسعوود موھەممەد، حاجى قادرى كۆبى، ب ۱ بەغدا ۱۹۷۴، ل: ۶۶».

وه‌کوو من بوو به زاهیری جاهیل
باتینه‌ن شاعیریکی زور کامیل
"ته‌حمه‌دی کور" له شاری سا‌بلاغه
به‌یته‌کی داغه، به‌یته‌کی باغه
ثمه‌مه‌جموعی شاعیری غه‌پر‌ان
هه‌روه‌کوو مه‌سنه‌وین له نیو‌کوردان^۱
هه‌موویان بی‌نه‌زیر و یه‌ک وه‌زنن
قاییلی به‌زم و لایقی په‌زمن
غیری "دمدم" له‌مان به‌نه‌زمه‌جودا
بی‌سه‌دا ته‌پلی نه‌زمی ده‌نگ نادا
به‌په‌وانی میسالی ئابی په‌وان
ئیرتیجالی‌ن هه‌موو به‌بی‌دامان^۲
کوللی به‌یتیکی دوو هه‌زار فه‌ردن
مانگه‌کی پی‌ده‌وی له‌به‌رکردن
ثمه‌مه‌هر‌کوردده لایقی ته‌حسین
بی‌کتیب و موعه‌لیم و نووسین
کامه‌مندال و شی‌تی لی‌بگری
هه‌ر که بیستی به‌جاری دیته‌به‌ری

۱. مه‌سنه‌وی: مه‌به‌ستی له‌و کتیب‌یه‌که «مولانا جه‌لاله‌ددینی رومی» به‌شاعر و به‌زمانی فارسی دابناوه.

۲. به‌په‌وان، په‌وان: «فصیح»، به‌په‌وانی: به‌فه‌سیحی. ئاوی په‌وان: مه‌به‌ستی له‌ئاوی حه‌یاته، که‌ده‌لین هه‌ر که‌سیکی چنگی بکه‌وی و بیخواته‌وه هه‌گیز نامری، یا ئاوی جاری.

[ئیرتیجالی: له‌پر و‌ئزراو و به‌بی‌بیرلن‌کردنه‌وه].

ئیسٽه مه‌علوومی بوو هه‌موو میللهٔ
ئه‌ی مه‌لای دهرس و موفتیئی ئوممهٔ
ئیمه بی‌غیره‌تین و بی‌عارین
ئه‌وی نه‌یخویندوو له‌مه‌ عارین
قهید و ته‌زیب و شهرح و حاشیه‌کان
بوونه سه‌ددی مه‌عاریفی کوردان^۱
حاسلی ئیمه وه‌که‌م ته‌خمین
کرمی ئاوریشمین و میس هه‌نگوین
نییه ئارام و راحه‌تی و خه‌وتن
شه‌و و رۆژی هه‌تا دروستی ده‌که‌ن
که‌چی رۆمی که ئیمه ده‌یناسین
واده‌زانسی که ئیمه نه‌سناسین^۲
یانه ئیرانییه‌که مه‌علوومه
دایکی موعه، باوکی مه‌وه‌وومه
ئه‌مه ده‌یکاته کاسه ده‌ینووشی
ئه‌وه‌که‌وای لی ده‌کات و ده‌پووشی

۱. [ته‌زیب = «تضیب»]: مه‌به‌ست ئه‌و نیشانه و نیگارانیه که فه‌قی و مه‌لای کۆن پینوه‌ندی وشه و جیناو و... پی‌ده‌ست‌نیشان ده‌کرد. چه‌شنی ئفیساری ئیسٽه].
۲. نه‌سناس: جوّره مه‌یموونیکه.

(II)

سلام اللہ منی

«سلام اللہ منی کُلَّ یوم»

له ته سحابانی ساحیب غیرهت و دین^۱

له بی عاری هه موویان کهوته یادم

رومووزی ئیتتیفاق و ئیتتیحادم^۲

له بهر دووری له ته قران و له ته مسال

له کوردانم ده پرسی «ضرب الأمثال»^۳

له بوئم یهك دوو ته شعاری رهش و پرووت

هه تا پهیدا بوو پوؤحم گه ییه سه ر لووت

ده فهرمووی ته م عهزابه بوؤچ ده کییشی

چ مه زلوومه ته گهر چاوت نه ییشی

قورپی کوئی کم به سه ر خووما له غوربهت

خهوم نایی له داخی مولک و میللهت

ته گهر وهك من خه بهردار بن له ده ولت

له حه یفان خوؤ ده خنکینن به بی پهت^۴

۱. ته م نیوه دپره عه ره بییه، له ده قی «رک» و «ت.ر» و «ع.س» مان وه رگرتووه دنا له ده قی «گ.م» دا به م جووره هاتووه: «سلام اللہ عه له یکوم کُلَّ یوم!».

۲. له ده سنتنوسه که ی «م.ر.س» دا نووسراوه: «به ره می ئیتتیفاق و ئیتتیحادم».

۳. [ته قران و ته مسال هاوهل و هاوته مه نه کان].

۴. له هه ندی ده قدا له جیاتی «بن»، «بی» و له جیاتی «ده خنکینن»، «ده خنکینن» نووسراوه.

چوار مليؤنه كوردستان نفووسى
 به قيسهسى ئه هلى ته خمينى كه نووسى^۱
 هموويان شيرى بيشه ن حاته مى جوود
 له شهرداكيوى "جوودى وبه حرى مه مدوود"^۲
 وه ليكين فائيدهى چى هه رج و مه رجن
 له ده عوادا له گه ل يه كتر به مه رجن^۳
 "له گوئى گا نوستون" هه ر چه نده شيرن
 وه كوو كه رويشكى چاو راماو و كوئرن^۴
 ئه وى ئه علايه سه رده ستهى شكاره
 ئه وى ئه دنايه به ستهى زولفى ياره^۵
 ئه وى ئازايه شه هنامه ده خوئى
 ئه وى ميسكىنه گه نم و جو ده چيئى

۱. له ده قى «ع.س.» و «گ.م.» دا نووسراوه: «دوازده مليؤن». ئيمه ده قى «ر.ك.» و «ت.ر.» مان لا راست بوو كه نووسيويه «چوار مليؤنه»، چونكه ده قى كوئترن و له گه ل كيشى شيعره كهش باشت ده گونجى و له سه رده مى حاجيشدا كورد هه ر چوار مليؤنيك بووه و ئيستا زيادى كردوو. موحه ممه دى مه لا كه ريم.

۲. جوود: سه خاوه ت به خشنده يى. [به حرى مه مدوود: به حرى هه ره گه وره]. له ده قى «ت.ر.» دا نووسراوه: «به حرى مه خدود» و له ده قى «م.ر.س.» يشدا نووسراوه: «به حرى مه حموود».

۳. هه رج و مه رج: فيتنه و هه را و هوڙيا. [موحه ممه دى مه لا كه ريم ئه لى: «يه كدى» له «يه كتر» نزيكتره به زاراوه ي كوئيه وه، ئه مه ش سه ره راى نوسخه خه تيبه كان. هه نگاوى تر: ۳۰۶].

۴. له ده قى «ر.ك.» و «ت.ر.» دا نووسراوه: «چاو ئازا و كوئرن». [له گوئى گادا نووستن: ئيدىوميكى كوردببه به ماناى بى خه به ربوونه].

۵. [ئه علا: به رز. ئه دننا: نزم و خوار].

ئەمانە بئى شعور و گىژ و وىژن
 موتيعى لوتى خوڭرى و هەرزە بىژن^۱
 كورپكى وانەبوو هەستىتە سەر پى
 بزائى خەلقى چۆن كەوتوونە سەر پى^۲
 بكا سەيرى جەريدە و حالى ميللەت
 كتيى تازە و تەئريخى دەولەت^۳
 بزائى تاج قەوماوە لە ئەتراف
 سەراپا ئاگرە ئەتراف و ئەكناف^۴
 ئەگەر كارىك نەكەن لەم بەينەدا زوو
 مەمالىك كاتەكى زانیت لە دەست چوو^۵

۱. لە دەقى «ت.ر.» و «ر.ك.» دا بەم جۆرە يە: «لۆتى خۆر». ئىمە بە «لۆتى خوڭرى» مان خويندەو. [كاكە بدورپەزاق بيمار، وشەى «لۆتى خوڭرى» بە هەلە ئەزانى و «لۆتە خۆر» بە راست ئەزانى و لەسەر ئەمەش زۆر داكۆكى ئەكات كە «لۆتە خۆر» بە مانا (پيس خۆر و پاشماوە خۆر) دى و لە كەركووكدا كردارى «لەوتاندن» بە مانا پيس كردن بە كار دەبەن. موخەممەدى مەلا كەرىمىش ئەلى من ئەم بۆچوونەم بە لاوە راست نەبوو تالە دەمى ھاوړپيەكى كەركووكيم بىست و ئىستا پيم وايە «لۆتە خۆر» دروستە. هەنگاوى تىز: ۳۱۷. بەلام سەير ئەو يە موخەممەدى مەلا كەرىم چۆن ئەم وشە يەى لە ديوانى ناليدا نەبينووە كە مامۆستا لەوئى بە (بخۆرى پارووى زل) ماناى لىداوئەتە:

وا خوانى كەنارى من بۆ نوقلى دەم و ماچە
 ئەى «لۆتە خۆر»ى تەكە، ساتۆ لە كەنارت چى

ھەروەھا مامۆستا ھەزارىش بە پارووى زل خۆرى مانا لىداوئەتەو.

۲. لە ھەندى دەقدا لە جياتى «وانەبوو»، «وانیە» ھاتوو و نیو دەپرى دوو م لە دەقى «ت.ر.» دا بەم جۆرە ھاتوو: «بزائى چۆن ھەموو كەس كەوتە سەر پى».

۳. [جەريدە: رۆژنامە].

۴. ئەكناف: كۆكراوھى «كنف»ى عەرەبىيە بە ماناى تەنىشت و پۆخ دى.

۵. لە دەقى «گ.م.» دا لە جياتى «مەمالىك»، «ولاتت» ھاتوو.

گہمی سہ حرا و دہریا دیتہ جہ ولان
 بہ غیری پیکورہی فہوجی سواران^۱
 بہ ترخانی بہ سہرناچی، لہمہ و پاش
 لہ ہہرلاوہ دہ تان ہارن وہ کوو ئاش^۲
 لہ ژیر پیدا دہ چن حہیف و مخابن
 گہدا بن ئیوہ، دوشمتان بہ شا بن
 بہ غیری رومی و ئینگلیز و پرووسی
 بی حددن دہ ولہ تان ناویان بنووسی^۳
 لہ جیی خویان ہہ لستاون بہ غیرت
 لہ دنیا ناوی خویان ناوہ دہ ولہ ت
 سہراپا ساحیبی سککہ و سوپاہن
 وہ کوو جہم ساحیبی تہخت و کولاہن^۴

۱. گہمی سہ حرا حوشرہ و گہمی دہریاش پاپورہ. پیکورہ: بہو کوللہ ساواہ دہ لین کہ ہیشتا
 بالی لی نہروابی و بہ ہہزاران ہہزار پلاماری شینایی دہدن و تہر و ئیشک پیکہوہ دہخون.
 [فہوج: پؤل، دہستہ]. نیوہ دپری دووہم تہنیا لہ دہقی «رک» دا راست نووسراوہ، دہنا لہ
 دہقہ کانی «ع.س» و «م.ر.س» و «گ.م» دا بہم جوڑیہ: «بہ غیری پیکہوہی فہوجی سواران».
 ۲. [ترخانی] ئہم وشہیہمان لہ سہر تیگستی «روژی کورد» و «تیگہیشتنی راستی» راست
 کردوہ، ئہ گینا لہ ہہموو چاپ و دہستووسہ کاندہ «بہدرخانی» بہ کہ مہعنا نابہخشی.
 موحمہدی مہلاکہریم.

۳. لہ دہقی «گ.م» و «ع.س» دا ئہم دپڑہ شیعرہ بہم جوڑیہ:

بہ غیری رومی و ئینگلیز و پرووسی

بی حددہ دہ ولہ تان ناویان بنووسی

۴. لہ ہہندی دہقدا لہ جیاتی «ساحیبی» نووسراوہ: «خاوہنی». [جہم: کورتکراوہی جہمشیدہ
 کہ پاشاہ کی کوئی ئیرانیہ].

له ته دبیری ئومووری مولکی خویمان
 شهريکن پينه دۆز و شاه و گاوان
 له هر وه قتی یه کیکی بیته هاوار
 له جووتیار و شوان و نه هلی بازار^۱
 له جوشین و له نیشا میشی ههنگن
 به من چی کافرن یانه فه رهنگن^۲
 وه کوو بیستومه بوّ ده فعی مه سائب
 ئەمه ته دبیری کورت و فیکری سائب^۳
 له دهشت و دی و ویلایهت بینه نه حباب
 وه کوو شه خسیکی واحید بن له هر باب
 له "بوّتان" تا "به بان" و سه رحه دی "ره ی"
 له نه ولاتر و هها نوّش بیته سه ره ده ی
 بیینه یهک له ته علیم و له نووسین
 جل و بهرگ و زوبان و په سم و ئاین^۴

۱. ئەم شیعره له دهقی «ت.ر.» دا نه بی له هیچ سه رچاوه یه کی دیکه دا نه هاتوه.
۲. نیوه بهیتی یه که ممان له سه ره دهقی «رۆژی کورد» راست کرده وه. موحه ممه دی مه لا که ریم.
۳. [مه سائب: کۆی موسییه ت، به لا و کۆست. سائب: راست و دروست و شیاو]. له دهقه کانی «م.ر.س» و «گ.م» و «ع.س» دا له جیاتی «سائب» «ساحب» هاتوه، ئیمه «سائب» مان لا په سه ندرت بوو.
۴. له دهقی «گ.م.» دا ئەم نیوه دپه بهم جۆره هاتوه: «هه موویان بینه یهک ته علیم و نووسین».

(۱۲)

شاعیر و شیخ و خواجہ دہربہ دہرن

شاعیر و شیخ و خواجہ دہربہ دہرن
له قسهی بی نه تیجہدا دہمرن
باسی زولفی دریژ و چاوی به خه و
نه پروا بووه تپری خوسره و
قہید و تهزیب و حاشیه و ئیعراب
هه موو با بردی بوونه مه وجی سه راب^۱
"سه فہر ئہ ندر وه تہن" چ کہ لک دہ گری؟!
سه پری ناکہی شہ منده فہر دہ فری^۲
به قسهی سادہ برسی تیر نابئی
عہ مہ لہ عیززی دین و دونیا بی
"ئاسنی سارد به فوو نہرم نابئی"
"به ترانیش حہمام گہرم نابئی"^۳
تہ لغرافیش تہ لیکہ بی مایہ
موخبیری روویسی کوللی دونیایہ

۱. [قہید و تهزیب و حاشیه و ئیعراب: چوار زاراوہی زانستہ ئایینیہ کانن].

۲. ئہ ندر: له ناو سه فہر ئہ ندر وه تہن: زاراوہیہ کی سؤفیانیہ به واتای گہشتی ناو دہروون دئ.

۳. «ئاسنی سارد به فوو نہرم نابئی» و «حہمام به تران گہرم نابئی» دوو پهندي پیشینانی کوردین حاجی کردوونی به دیرہ شیعریک. بروانہ: «شیخ موحممہدی خال، پهندي پیشینان ج ۲ به غذا (۱۹۷۱، ل: ۱۴، ۱۸۳)».

جه وههري فهدري ئه و موجه ززا بوو
 يا نه بوو حاسلی چ پهيدا بوو؟^۱
 گفنگو حاسلی همووی بایه
 عه مه لیاته نانی تی دایه^۲
 عوله مامان به قه ولی بی سه روپا
 پاکی خنکا له به حری وشکی هه و
 سنه تیك فیږ نه بوون له پاش ته حسیل
 سهیری چوون بو مه ناهی بوونه دهلیل^۳
 یهك به یهك بوونه خائینی ده ولت
 خائینی مولك و دوشمنی میللت
 تا ته عیناتی «کور» و «لال» مابوو
 له گهلی دییه کان مه لای چا بوو^۴

۱. [جه وههري فهدري: به بچوو کترین به شی هه ر جیسمیک ئه لین که له وه زیاتر دابه شبوون
 هه لئاگری، زاراوه یه کی فله سه فه ی کونه. موجه ززا: دابه شکر او. حاجی مه به سستی ئه وه یه
 رویشتن له سه ر ئه م بیرو باوه ره کونانه هیچ که لکیکی بو ئیستای ئیمه نیه]. ئه م به یته له یه کی
 له ده ستنو سه کانی لای مندا هه بوو. موجه مه دی مه لاکه ریم.
 ۲. مه به سستی له عه مه لیات کار و کرده وه یه و ده لی گفنگو و قسه وه کوو با دین و ده رۆن، ته نها
 کرده وه یه ده مینی و نافه وتی. ئه م دیره شیعه ره و دیره شیعه ره که ی پیشووتری (ته لغرافیش
 ته لیکه ...) ته نها له ده قی «م.ر.س» دا هاتوون و وا بو یه که م جار بلاویان ده که ی نه وه.
 ۳. مه ناهی: مه به سستی له مه ناهی شه ریعه ت و ئایینه، واته: ئه و کار و شتانه ی که دین نایه وی
 مرؤف بیان که ن.

۴. ئه م ده قه له سه رچاوه کاندایه گه ل ده قه که ی «م.م» جیاوازیان زوره. به لام ده ق و
 لیکدانه وه که ی «م.م» مان زور لاگونجاوتر بوو له ده قه کانی تر بو یه پشتمان پی به ست و

ٺه و دووانه به ره حمه تی خوا چوون
 شاره کان بی مه لا و موده پرپرس بوون
 به لی وایه له ٺه لزه می ٺه شیا
 ٺه ووه له ن خوار دنه، دووهم سوکنا^۱
 سیهم سه تری عه وره ته ٺه نجا،
 مه شغه لهی «لا اله الا الله»
 پشتیوانی بینایی شهرعی مه تین
 شیر و به خشین و خامه یی ره نگین^۲
 به و شه شه دین موحافه زه ده کری
 یه کی مرد له م شه شانه دین ده مر
 عه جه با! بوچی ٺه هلی مولکی عیراق
 ٺیتفاقی به ده ل ده کهن به نیفاق^۳
 بو ٺه میرانی غه یره ده بنه گزیر
 نه که له خویمان یه کیکی بیته ٺه میر^۴

تو مارمان کرد. بنواړه: مه سهوود موحه ممه د، حاجی قادری کوئی، ب ۲ به غدا ۱۹۷۴، ل: ۹۴.
 (له ده ستنووسیکی لای مندا که هه ندی جیاوازی له م ټیکسته ی ټیره هه یه، نو سراوه مه به س
 له «کویر» میری ره واندز و له «لال» سلیمان پاشای بابانه. موحه ممه دی مه لاکه ریم).

۱. [ٺه لزه می ٺه شیا: گرن گترین شت، پنداو بستیه سه ره تاییه کان].

۲. [موحه ممه دی مه لاکه ریم ٺه لی: ٺه بی به گویره ی ٺه م به یته له م شوینه دا به یتیک فه وتایی،
 چونکه له به یتی پاشه وه دا ٺه لی: «به و شه شه دین موحافه زه ده کری» و سیانیشی وتووه، که واته
 ٺه و سیانه که ی تر کوان؟ - هه نگاوئ تر: ۳۱۹].

۳. به ده ل ده کهن: ده گورپ نه وه، واتا: ٺیتفاق و ریکه وتن ده گورپ نه وه به نیفاق و ناته بایی.

۴. گزیر: کار به ده ستیکی بچو وکی میری، فه رمانه بری گوندیک.

ئىستەكەش فرسەتە گەلى ياران
"كەپەنەك بۆچيە لە پاش باران"^۱

(۱۳)

كوردەكى كۆيى

كوردەكى كۆيى - كەوتەوۋە يادم -
پىم گوت: ئايا چلۆنە ئوستادم^۲
وەكوو بىستى بە مىسلى ھەورى بە ھار
ھاتە گريان و پىي گوتم: ئەي يار
عالىمى چاكامان ھەموو فەوتان
ئەھلى فەتوا موسافىرى مەوتان^۳
تاكى قورئان بخوندرى بە سەدا
«رضي اللّٰهُ عَنْهُمْ أَبَدًا»
ئەوى ماون لە لىوى كەندالّن
جاھىل و بىّ وقووف و مندالّن^۴

۱. [كەپەنەك: فەرەنجى، پەستەك]. «كەپەنەك بۆچيە لە پاش باران» يا خود «لە پاش باران كەپەنەك» پەندىكى كوردىيە حاجى كردوۋىتە تى بە شىعر.
۲. لە دەقى «گ.م» دا نووسراۋە: «كوردىكى كۆيى» بەلام لە دەستنووسى «م.ر.س» و دەقى «م.م» دا «كوردەكى كۆيى» ھاتوۋە، لەبارەى كىشەوۋە دەقى دوايى سووكترە.
۳. [موسافىرى مەوتان: كۆچەرى مەرگ].
۴. [بىّ وقووف: ناشارەزا، نائاگا]. لىوى كەندالّن: مەبەستى لە كەنداللى گۆر و مردنە، واتا: لەسەر پۇخى گۆر.

نییہ «ابن الاثیر»ی بیٽہ کہ مان
 بہردی «ابن الحجر» بکاتہ نیشان^۱
 پاک بہ ئہ نواری عالمین موحتاج
 بی دلیلہ ئہ میستہ کی مینہاج^۲
 کہ س نہ ماوہ بہ غیری "کاک ئہ حمہد"
 شہ یخی "مہ عرووف" و عالیمی ئہ رشہد^۳
 چاکہ ئیستا دہ کالہ بو کوردان
 تہ رجہ مہی شہ رع و ئایہ تی قورئان
 واقیعہن خزمہ تی لہ بو خوایہ
 چ دہ بوو گہر بہ کوردی نہ بوایہ
 ہہر کہ وای گوت: وہا موکہ ددہر بووم!
 وامدہ زانی کہ وا لہ دین دہر چووم^۴

۱. [ابن الاثیر]: نازناوی سی بران لہ ناودارانہ سہدہی شہ شہم و حہوتہم، کہ ئہم سی برایہ لہ «جزیر» لہ دایک بوون. ئہ مانہ بریتین لہ «مہ جدہ ددین موبارہ ک»، «عیزہ ددین عہلی» و «زیائہ ددین نہ سرو للا» باوکیشان «ئہ سیرہ ددین عہدولکہ ریم شہ بیانی» یہ. پراوہ: «الموسوعۃ العالمیۃ العربیۃ» لہ سہر ناوی [ابن الاثیر]. «ابن الحجر، ابن حجر» دوو زانای ئیسلام بہم ناوہ ہن، عہ سقہ لانی و ہہیتہ می. مہ بہستی حاجی لہ ہہیتہ مییہ کہ زانیہ کی شہ ربیعہ تہ و لہ کوردستانا زور ناسراوہ. [مہ بہستی حاجی ئہ و ہیہ: تازہ یہ کی و ہک «ابن الاثیر» نہ ماوہ کہ بیٽ بہ کہ وان و تیری خوی بہردی رہق و سہختی «توحفہ»ی ئینو حہ جہر بکاتہ نیشان و بیکوئی و شہر ح و پراقہی بکات].

۲. [ئہ نواری و منہاج: نیوی دوو کتیب لہ عیلمی فیقہدا لہ مہ زہبی ئیمامی شافعیدا. موحتاج: ئہ کری مہ بہست لئی موغنی موحتاج شہر حی مینہاج بیٽ].
 ۳. کاک ئہ حمہد: مہ بہستی لہ کاک ئہ حمہدی شہ یخی کوری شہ یخ ماری نوئیہ.
 ۴. وہا موکہ ددہر بووم: ئہ و ہندہ تیک چووم، پست و توورہ بووم.

گوتم: ئیستاش له سه رکهری ماوی؟
چابوو مستم نهدا له نیو چاوی
کوردی ئاخربلئ چیه عهیی؟
هه رکهلامی حهقه نییه عهیی
له فزی کوردی بلاو نهبوو گرد بوو
واله مابهینی ئیمه دا تی چوو
له فهساحت بلا موعه پرا بی
چ قیامهت! به ئهرمه نیش نابی^۱
به زوبانی کهچ و خه تی خواری
به جه ریده و کتییی خه لواری^۲
چوونه ریزی موعه زه ماتی میلل
وهفته خویمان حیساب بکه ن به دووهل^۳
یا له گه ل فارسی چ فهرقی هه یه؟
بوچی ئه و راسته، بوچی ئه م که چه یه؟^۴
با وجودی ئه گه ر بکه ی دیقته
تیده گه ی کام له کامیه سیرقه ت

۱. [موعه پرا: پرووت و بی تو بکل].

۲. له ده قی «گ.م» دا «به جه ریده و کتیب و خه لواری» نووسراوه.

۳. [موعه زه ماتی میلل: نه ته وه گه وه ره کان].

۴. [موحه ممه دی مه لا که ریم ئه لئ: به پیی لیکدانه وه ی کاک فایز مه لابه کر، وه ها دروسته که نیوه به یتی دووه م ئاوا بنووسری: «بوچی ئه و راسته، بوچی ئه م گه مه یه». - هه نگاوئ تر:

چونکه ئیمه قه‌دیمترین له‌ئەوان
 بە‌تە‌واریحی جومله‌یی ئە‌دیان^۱
 ئاخ‌ر ئە‌م عە‌قلە‌یان هە‌بوو بۆ‌یئ
 گەر سوله‌ی‌مانییه وه‌یا کۆ‌یئ
 بوونه ئوستادی فارسی و تازی
 تاگە‌یشتن بە "فە‌خرە‌کە‌ی رازی"^۲
 چونکه سەر‌مایه‌ مالی خە‌لقی بوو
 وه‌قتی مردن هە‌موو بە‌ هیچ دەر‌چوو^۳
 ئە‌مه مه‌علوومی عاقله و مندال
 نییه عە‌یی مونا‌قه‌شە‌ی ئە‌مسال
 وه‌ک م‌ریشکی که عە‌قلی نه‌یه‌نیئ
 بی‌ت و هی‌لکه‌ی مرای هە‌لبی‌نیئ^۴

۱. جومله‌یی ئە‌دیان: تیک‌را ئایینه‌کان. کۆ‌مه‌لی ئایینه‌کان. هە‌موو دینه‌کان.

۲. تازی: فارسه‌کان به‌ زمانی عەرە‌بی دە‌لێن «تازی». وشە‌ی «تازی»‌یش له‌ قە‌بیله‌ی تە‌ی «طائی» وه‌‌گیراوه و به‌ «طائی» دە‌لێن تازی. رازی: مه‌به‌ستی له‌ زانای ئیسلام له‌ پزشکی و ئاییندا، ئیمام ئە‌بووبه‌کری کورپی موحه‌مه‌دی ناودار به‌ رازییه، چونکه خە‌لی «رە‌ی» بووه له‌ نیوانی سالانی (۸۶۵ - ۹۲۵ز) دا ژباوه. پێی ده‌گوترا پزشکی ئیسلام و ده‌ستیکی بالاشی بووه له‌ کیمیاگە‌ری و فە‌لسە‌فە‌ی ئیسلامدا. بنوا‌ره: «الموسوعة العربية المیسرة، القا‌ره ۱۹۷۲ ط ۲، ص ۸۵۲».

۳. ئە‌م نیوه دێ‌ره شیعره له‌ ده‌قی «م.ر.س» دا به‌م‌جۆ‌ره هاتووه: «وه‌ختی مردن هە‌مووی به‌ هیچ دەر‌چوو!».

۴. له‌ ده‌قی «ع.س» دا ئە‌م نیوه دێ‌ره شیعره به‌م‌جۆ‌ره‌یه: «وه‌ک م‌ریشکی که عە‌قلی نه‌یه‌نیئ». به‌لام ئیمه‌ پشتمان به‌ ده‌قه‌کانی «گ.م» و «م.م» به‌ست.

وہک بگاتہ کناری جوگہ لہ یہک
نا یہ تہ شوینی، بمری، جوگہ لہ یہک
جیی ئەمہ وشکە، جیی ئەوی ئاوە
تیدەگا "قینگدرانی پی ماوہ"

(۱۴)

لہ جوملہی ماجہرای

لہ جوملہی ماجہرای دووری ویلایەت
ئەمەش باسیکە خوڤشە وەک حیکایەت
شەوی دانیشتبووم بی شەمع و میسباح
ئەتوی هیئاوہ یادم "کاکە فەتتاج"^۱
گوتی: باکاغەزیکى بو بنیرین
موحیبی سادیقە و ھەمرازی دیرین
منیش ئەم نامە یەم نووسی بە تەعجیل
شەر و وەر وەک خەرار و کۆنە زەنبیل^۲
بە بی تەسوید و تەسحیح و موبالات
وہ کوو "بەیتی بلە" ھەرچونئ بۆم ھات^۳

۱. لہ دەقی «م.ر.س» دا «شەوی دانیشتبوون» ھاتووہ.

۲. [تەعجیل: پەلە. خەرار: جوآلەى لہ موو دروستکراو]. لہ ھەندئ دەقدا ئەم نیوہ شیعرە بەم جۆرە ھاتووہ: «شەر و دەر وەک خەرار و کۆنە زەنبیل» بەلام ئیمە لہ سەر دەقی «م.ر.س» وە کوو ناو قەسیدە کە راستمان کردووہ. [موحەممەدی مەلاکەریم بە پیی دیالیکتی کووہ «کەونە» ی بە لاوہ لہ «کۆنە» پی راسترە].

۳. [تەسوید: رەشتوووسین، پیش نووس. موبالات: سەرنجدان. بەیتی بلە: وە کوو موحەممەدی

به لام نه فکاری خوّمه نه زمی کوردی
له خومخانهی خه یالی ساف و وردی^۱
عباراتی «دهری» و «تازی» م نه هینا
ده زانی مالی خوّمه، مهردی دانا^۲
له بهر پیری نه مه نده بی حه واسم
ده لئی ئه رکانی ئیسلامی ئیناسم^۳
سه ر و ریشم سه راپا بوته لوکه
به شه و هه مرازمه پشمین و کوکه
غهریبی غوربه تی کردم به ئه وتان
سه راپا ئه رزی لی کردوومه زیندان

مه لاکه ریمیش گوتوو به، له قسه ی نه سته قی کوردان کینایه یه له قسه ی بی سه ر و به را. له ده قی
«ع.س» دا ئه م نیوه دپره به م جوّره هاتووه: «وه کوو نووسیومه هه رچوئی بوّم هات».
۱. [خومخانه: مه یخانه، کینایه یه له عالهمی عشق و ئه وین].
۲. ده ری: به و زمانه فارسی په تیبیه ده لئین که دوا ی په هله وی بوو به زمانی ده رباری شایه کان و
زمانی ئه ده بیات. تازی: وه ک له مه و بهر پروونمان کرده وه مه به ست له زمانی عه ره بییه.
۳. [ئیناس: خه لک. واته: چهنده دینی خه لکی کز بووه له شی منیش ئه وه نده لاواز و بی هیّز
بووه]. له ده قه کانی «ع.س» و «گ.م» و «م.ر.س» دا ئه م دپره شیعه ره به م جوّره ی خواره وه
هاتووه:

«له بهر پیری ئه وه نده بی حه واسم

ده لئی ئه رکانی ئیسلامی نه ناسم»

به لام ئیمه له سه ر ده قی «م.م» توّمارمان کرد و خستمانه ناو قه سیده که. برپوانه: «مه سعوود
موحه ممه د، حاجی قادری کوئی ب ۱، به غدا ۱۹۷۳، ل: ۱۰۶».

وه لیکین تو کهریم ئینولکه ریمی
 به ره حمهت بابی شهعار یه تیمی^۱
 شه تو ماوی له نوققادی ویلایهت
 شه وان ی تر هه موو بوونه حیکایهت
 شه گهر "نالی" بوو لی ره نالی ئاویت
 دل ی "کوردی" بووه گهر دی له به ریپت^۲
 منیش کاتی ده زانی پی م هه له نگووت
 شه جهل بای سه رسه ره ئیمه ش په روپووت^۳
 که نامه گه ییه ئیره مورمان کرد
 من و "فه تاحی" دانا زه رفمان کرد
 "جهلی" مان نووسی شه رقامی وسوولی
 به ئوممیدی قوبوولی بی فزوولی^۴
 ره فیقانم له کوٲیه ئاشنا نین
 وقوونی حالی ئیمه ی بی نه و نین^۵

۱. [که ریم ئینولکه ریم: چاکی کوری چاک، بریتیه له بهر و پشت شه تله س بوون، وه رگراوه له حه دیسی پیغه مبه ر که ده فهرموی: «یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم، کریم ابن الکریم ابن الکریم». یه تیم: بی باوک یان بی وینه وکوو «در یتیم»].
۲. له ده قی «گ.م» دا به م جو ره هاتووه: «شه گهر «نالی» بوو لی ره نالی ئاویرت» له ده قی «م.ر.س» دا «... شه ده نالی ت».
۳. [سه رسه ر: بای سه خت و توند که هه موو شتی له بن بی نی].
۴. [جهلی: رووناک و زه ق، ئامازه یشه به هاوړپی دیرینی حاجی، (مه لاعه بدو لالی جهلی زاده) که پاشان ناوی لی شه بریت. شه رقامی وسوول: مه به ست (۲۶۶۸) که به حیسابی شه بجه ده کاته (بدو ح) که گوایه ناوی فریشته ی گه یاندنی نامه یه. - هه نگاوی تر: ۳۲۷].
۵. بی نه و: هه ژار و ده ره ده ر.

سه‌لامیکه دیاریمان، دیاره
له دار و به‌ردی ئه‌و دار و دیاره^۱
خوسوسه‌ن ئاستانه‌ی ئه‌رجومه‌ندی
جه‌لی‌زادیکه «عبداللّه» ئه‌فه‌ندی^۲
چ "عه‌بدوّللا" "عوبه‌یدولّلاهی ئه‌حرار"
موسه‌غغهر به‌نده‌ییکه زهر خریدار^۳
[به‌نیسه‌ت توّ عوبه‌یدیللاهی نه‌هری]
[وه‌کوو بزنی گه‌ره، مه‌هجووری ده‌یری]^۴
زه‌کاوت کانیییکه توّی ده‌راوی
خه‌تی ئیقارای نووسیه‌وه‌هاوی^۵

۱. دیار: ولات.

۲. ئاستانه: ده‌رگه، ده‌رگانه‌ی شا. ئه‌رجومه‌ند: پیاوی به‌قه‌در و قیمه‌ت، پیاوی زانا.

۳. [عه‌بدوّللاهی ئه‌حرار: یه‌کیکه له‌شیخه‌هه‌رمه‌زنه‌کانی رپیازی نه‌قشه‌به‌ندی (ف ۸۹۶ه‌ق). واته: عوبه‌یدیللا، سووکه‌له‌ناوی عه‌بدوّللایه، له‌چاوی مه‌عه‌بدوّللا وه‌کوو کۆیله‌وايه]. له‌ده‌قی «ع.س» و «گ.م» دا «به‌نده‌ییکی» هاتووه.

۴. [موحه‌مه‌دی مه‌لاکه‌ریم ئه‌لی ئه‌م به‌یته له‌ده‌سنوسیک لای مندا هه‌بوو، له‌بیرم چووویو بیخه‌مه‌نیو برپرپی دیوانه‌که‌وه. له‌په‌راویژدا نووسیه‌وه: شایانی وتنه‌حاجی قادر له‌پارچه‌شیعریکی تریشا پلاریکی تری گرتووه‌ته «شیخ عوبه‌یدیللاهی نه‌هری» که له‌دژی عوسمانیه‌کان راپه‌ریبوه و له‌گه‌ل ئیرانییه‌کان هاوکاری کردووه، به‌بۆچوونی من ئه‌مه‌به‌هزی ته‌عه‌سسوبی ئیسلامه‌تی و سونیه‌تی حاجی قادر بووه‌که له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا هه‌رگیز نه‌یوستووه‌پشتی عوسمانیه‌کان بدا له‌زه‌وی. هه‌نگاوی‌تر: ۳۳۴].

۵. [له‌وانه‌یه ئه‌م شیعره‌ ئاماژه‌ بچ به‌وه‌که مامزستا عه‌بدوّللاهی له‌خزمه‌ت موفتی زه‌هاویدا ئیجازه‌ی مه‌لایه‌تی وه‌رگرتی].

مه لایکی "فه قیانه" و یقارت
به یانت "ئاوه گرده" ئیقتیدارت^۱
علوومت «کافیہ» و «شافی» به واجیب
له کوئی توّ ده بته حاجیب "ئینو حاجیب"^۲
له داغی توّ ده سووتی "نه فته وه بیی"
وه کوو "بی" زهرده بووه پرووی "سیبه وه بیی"^۳
له مهیدانی فه ساحت توّ موجه للی
"حهریری" تالییه و "سه عدی" موسه للی^۴

۱. فه قیانه: به دوو مهنا دئی، یان کوکراوهی فه قییه و ده لئی: و یقارت وه کوو مه لایه کی فه قیانه له هیمی و ئارامیدا، له لایه کی تریش مه بهستی له فه قیانه: گوندیکه له سهرووی شاری کوئی به چپای باواجییه وه. مه بهستی له م نیوه دپرهی دووهمه ش ئه مه یه بلئی: ئهی حاجی مه لا عه بدوللا، به یان و په وانیزی توّ وه کوو ئاو لووس ولئیکه و توانای زانستیش و وه کوو گردیکی گه وره وایه. له لایه کی تریشه وه مه بهستی ناوه ئینانی چپای «ئاوه گردی» سهرووی شاری کوئی یه. ۲. مه بهستی له «کافیہ» و «شافیه» دوو کتیبه به نرخه که ی «ئینو حاجیب» ه که یه که میان له زانستی «نحو» ه دووهمیشیان له «صرف» دا. ئینو حاجیب ناوی ته و اووی عوسمانی کوری عومهری کوردییه و ناوداره به ئینو حاجیب (۱۱۷۵-۱۲۴۹ز). پروانه: «الموسوعة العربية المیسرة. القاهرة ۱۹۷۲ ط ۲». [حاجیب: ده رگاوانی شا، واته: ئیو حاجیب به وه هه موو زانسته وه له چاو زانستی توّ دا وه ک ده رگاوانه و توّ شای].

۳. نه فته وه بیی: «نفظویه» (۸۵۹-۹۳۷ز) زانایه کی ناوداری نه حوی عه ره بی بووه. سیبه وه بیی: «سیبویه» له (۷۷۰ز) دا مردووه و گه وره ترین زانا بووه له نه حوی عه ره بیدا، به سهروکی قوتابخانهی «به سری» یه کان داده نرئ له نه حودا. [حاجی به وشه ی "سووتاندن" له گه ل «نه فت» و "بی" و "زهرده" له گه ل «سیب» دا ته ناسو بیکی جوانی ریک خستوه].

۴. موجه للی: «المجلی» به وه ئه سپه ده گوترئ که یه که م بی له مهیدانی غار غار ئیندا. تالی: «التالی» له هه ندئ سه رچاوه به ئه سپی چواره م و له هه ندیکیشا به ئه سپی دووهم ده گوترئ. موسه للی «المصلی» ئه وه ئه سپه یه که دووهم ده رچی له غاردان دا.

به غەيرى جەددى ئىۋە كېھە دانا
 لە كوردستان ئەساسى عىلمى دانا^۱
 ۋەرە با بېيىنە سەر باسى نېھانى
 بە يادى عەيش و ئەيامى جەوانى
 بە فيكرت دى زەمانى چووينە «بالەك»
 بە پى خاوسى نە كەوشم بوو نە كالەك^۲
 لە بەر پىم دېك و دار و شاخ و بارى
 ۋە كوو مەخمەر بوو نەرمى يا نە قالى^۳
 كە چووينە "سینگورە" سىنەم گرى بەست
 ۋە كوو "قەندىل" ى سەرگەردان، ۋە كوو مەست

۱. لە دەقى «م.م» دا نىۋە دېرى دووم بەم جۆرە ھاتوۋە: «لە كوردستان بناغەى عىلمى دانا»
 بەلام لە دەقەكانى «م.ر.س» و «گ.م» و «ع.م.ن» دا لە جياتى «بناغەى»، «ئەساسى» ھاتوۋە و
 ئىمەش لە ناۋ ئەم قەسىدەمان تۆمار كرد، چونكە باشتر لە گەل زىمانى ئەدەبى سەدەى
 رابوردوودا پىك دەكەۋى.

۲. [كالەك: كىلاش، گىۋە]. لە دەقى «گ.م»، «ۋە بىرت دى» ھاتوۋە و لە دەقى «م.م»، «بە بىرت
 دى» نووسراۋە، كەچى لە دەقەكانى «ع.س» و «م.ر.س»، «بە فيكرت دى» ھاتوۋە ئىمەش
 پىشمان بەم دەقەنەۋە بەست.

۳. لە دەقى «گ.م» دا لە جياتى «قالى» وشەى «خالى» نووسراۋە. ئەم «قالى» يە بۇ ھاۋسەنگى،
 بە شىۋەى كۆيە «قارى» دەخوئىنرېتتەۋە. [لەم بەيتەدا حاجى بە بۇنەى بىرھىنانەۋەى سەردەمى
 لاۋيەتى، بە تەۋاۋى بە شىۋەزارى ناۋچەى كۆيە ھۆنىۋەتەۋە، واتە: زۆربەى لامە قەلەۋەكان
 دەكەن بە پىي سووك، ۋەك دېك و دال = دېك و دار، شاخ و يال = شاخ و يار، مەخمەل =
 مەخمەر، قالى = قارى. بە پىي لىكدانەۋەى حەمەى مامۇستا و كاك فايىزى مەلابە كر، لەم
 بەيتەدا وشەكانى «بارى» و «قالى» ھەلەن و «يارى» و «قارى» راستن. بۇ ئاگادارى زياتر پروانە:
 - ھەنگاۋى تر: ۳۳۳ و ۳۳۴.

دهلین ئیستا هه‌واری گورگ و شیران
وه‌کو و قه‌لبی هه‌سوودی تۆیه و یران
چکاو هه‌ ئاوی پپرژ و گۆله شینی
نه‌ماوه هه‌ر له‌ کۆتر تا شه‌هینی
گه‌رووی شیخی له‌ لوقمه‌ی کۆچ و باران
موعه‌پراییه‌ میسالی رۆزه‌داران^۱
ئه‌مه‌ دنیا به‌ نامینی هه‌تا سه‌ر
له‌ بو ئازا و دانا، حیز و ما‌که‌ر
مه‌لی ئه‌م قیسسه‌ به‌ بی‌ری و جییه
له‌ ترسی تۆ نه‌بی هیشتا له‌ کۆیه
له‌ ده‌ردی دووری و جه‌وری زه‌مانه
گه‌لی نه‌زدیکه‌ زۆر دووری مه‌زانه
له‌ خۆم ناگر هه‌لینم وه‌ک «چنارۆک»
له‌ چاوم گریه‌ ده‌ربیی وه‌ک «حه‌مامۆک»^۲
به‌ سه‌د قه‌ید و هه‌واشی ده‌ردی دووری
به‌یانی نا‌کری غه‌یره‌ز سه‌بووری^۳

۱. رۆزه‌داران: به‌ رۆژوو بووه‌کان، رۆژی داره‌کان. [موعه‌پرپا: پووتکراو].
۲. چنارۆک: هاوینه‌هه‌واریکه‌ ۷ کیلومه‌تر له‌ رۆژه‌لاتی شاری کۆیه‌وه‌ دووره‌. جاران
بنه‌ماله‌ی جه‌لی زاده‌ هاوینان ده‌چوونه‌ سه‌رباغ و په‌زی خۆیان له‌وئ و مه‌دره‌سه‌ی خویندی
فه‌قیانیشیان ده‌برد بۆ ئه‌وئ. هه‌مامۆک: کانیاوئیکه‌ که‌وتووته‌ سه‌رووی شاری کۆیه‌وه‌ به‌ بن
چیا‌ی با‌واجییه‌وه‌.

۳. له‌ ده‌قی «ع.س» و «گ.م» داله‌ جیا‌تی «قه‌ید» و شه‌ی «که‌رپه‌» هاتوو.

له مه و پيش شه ممه يه ك عه رزی ئه تۆم كرد
بلاوه فيكر و عه قلم، وه سه وه سه ی كرد
كه وابوو چاكه جامه ی خوّم قه با كه م
به ری ده ست هه لبرم رووی خوّم له خوا كه م
بليّم ئه ی رازيقي ميّشوو له و فيل
به حه ققي "جوبره ئيل" و هه م "سرافيل"
هه لي كه ی به يره قي كوردي له ده وران
له مابه يني «كه كوّن» و «هه يبه سولتان»^۱
له شه رق و غه ربه وه تا قيتعه يي كو
له به رگوچچاني ئه مرت بيّ وه كو و گو
ده زاني زه حمه ته ته عدادی ياران
به سه د هاوين و زستان و به هاران
دياره دوستانه راني ئه من كيّن
له "خوشناو" و له "ئاكو" و ده شتي "بيتوين"
له ئيمه هه ركه سيّ پرسى ته مامى
وه كيلى مو تله قي سه رفى سه لامى
وه كو و من توّش بنو سه بيّ ته ئه ممول
جه وابى نامه كه م مانه ندى بولبول^۲

۱. [به يره ق: به يداخ، ئالا]. له ده قي «گ.م» دا له جياتى «به يره قي»، وشه ی «به يده غى» هاتو وه.
كه كوّن: گرديكه له رۆژئاواى راسته كو به ی جاران، گوړستانيك و قشله ی به سه روه يه.
هه يبه سولتان: رپزه چپايه كه له رۆژه لاتى شارى كو يه.
۲. له هه ندى ده قدا له جياتى «توّش»، «تو» وه له جياتى «بيّ ته ئه ممول»، «حه رفى كاميل»

غهرز دست خه‌تی تویه، ناعیلاجی
بلا مه‌عنای نه‌بی وه‌ک به‌یتی «حاجی»^۱

(۱۵)

له مه‌یدانی به‌ه‌ارا

له مه‌یدانی به‌ه‌ارا شماره‌کهی "کو"
قوبه‌ی کیشمیری دا به‌ر شه‌ق وه‌کوو گو^۲
له مابه‌ینی "که‌کون" و "هه‌یه‌سولتان"
"نسی"ی ئیواره و "سایه"ی سبه‌ینان^۳
له‌لام زیللی "هوما"یه‌چه‌تری "سه‌نبر"
چ جای سیبه‌ری سه‌رو و سنه‌وبه‌ر^۴

﴿﴾

نووسراوه. وه‌له‌ده‌قی «گ.م» دا نیوه‌دیری دووهم به‌م‌جوړه‌هاتووه: «جوانی نامه‌که‌م مانه‌ندی بولبول» که‌چی له‌سه‌رچاوه‌کانی‌تر وه‌کوو ناو‌ئهم‌قه‌سیده‌یه «جه‌وابی نامه‌که‌م» هاتووه، که‌مانای‌گه‌لئ‌گونجاو و‌راسته. وشه‌ی «مانه‌ند»یش به‌مانای «وه‌کوو‌چه‌شنی»دی.

۱. بلا: با، بام، له‌ده‌قی «گ.م» دا نووسراوه: «به‌لا مه‌عنای نه‌بی وه‌ک به‌یتی حاجی». به‌لام به‌پی‌مانای وشه‌که‌ده‌بی «بلا» بی. به‌لا له‌گه‌ل‌ده‌رپرینه‌کانی دیکه‌ریک‌ناکه‌وی.

۲. کیشمیر: ولایتیکی خو‌شه‌که‌وتوته‌سه‌رووی روژ‌ئاوای هیندستان.

۳. نسی: سیبه‌ری سه‌ر له‌ئیوارانه. له‌ده‌قی «گ.م» دا «شنه» هاتووه، به‌لام شنه‌بو‌بایه و‌لیزه‌ش باسی سیبه‌ری ئیواران و سیبه‌ری به‌یانانه. ئهم‌ده‌قی ناو‌قه‌سیده‌که‌مان له‌ده‌قی «ع.م.ن» وه‌رگرت. سایه: سیبه‌ری سبه‌ینانه.

۴. ازبیلی = «ظلل»: سیبه‌ر. هوما: بالنده‌به‌کی خه‌یالییه‌که‌ده‌لین سیبه‌ری بالی بکه‌ویته‌سه‌ر هه‌رکه‌س به‌خته‌وه‌ر ئه‌بی.]

به هاری بو گول و بو میوه پاییز
 نه زیری گهر بلیم نابی به جایز
 به رهنگی ئاسمان تامی نه باته
 به سافی کهوسه ر و ئاوی حه یاته
 نموونه ی جهننه ته شیوی "ره زانی"
 به هاری شامه ئه ییامی خه زانی^۱
 گولی حاجیله کانی دهشتی "هامون"
 نه که ی بیده ی به "نه رگسجاری" گهر دوون^۲
 له سه ر کیوان گل و وک و لاله یی سوور
 یه دی به یزایی مووسایه له سه ر "تور"^۳
 له غونچه ی نه و ده میده ی باغ و راغی
 ده لئی گهر دوونه هه لگیرسا چراغی^۴

۱. شیوی ره زانی: دۆلی ره زانی. مه بهستی دۆلی ره زانی کۆیه یه.
۲. [کاک عه بدور پر ه زاق نیوه به یتى یه که می ئاوه ها خویندوو ه ته وه: «گولی حاجیله کانی دهشت و هامون»، ئه لئى: چونکه هامون به مانا دهشت و سه حرا هاتوو به لام ئه گهر ئیزافه بکری «دهشتی هامون» من نه مبیستوو ه «هامون» نیوی شوینئى بیئ لای کۆیه. -هه نگاوی تر: [۳۴۱].
۳. تور «طور»: مه بهستی له چیا ی تووری سینایه که حه زره تی مووسا له سه ر ئه و چیا یه چاوه روانی دیدهنی خودای کردوو ه.
۴. [نه وده میده: تازه پشکو و توو]. له ده قی «گ.م» دا نیوه دپری یه که م به م جو ره هاتوو ه: «له خونچه ی نه وده می لا باخ و شاخی». ئیمه له سه ر ده قی ده ستوو سه کانی «م.ر.س» و «ع.م.ن» وه کوو ناو قه سیده که مان نووسی چونکه گونجاوتر مان هاته بهر چاو. مه بهستی له و نیوه دپره دا ئه وه یه: غونچه گوله کان وه کوو ئه ستیره گه شه کانی ئاسمانن و وه کوو چرا ی رووناکن له جه رگه ی شه ودا.

"دهماوهند"یش به نیسبت شاخی ئیمه
به هاری چهشمه ساری وشکه دیمه
له ریگای ئه وروو پایی گهرچی وهستان
له ته سویری وه کوو کهر پاکی وهستان^۱
له کن "بیتوینی" ئیمه دهشتی "لاجان"
وه کوو ریی بانه یه، هه ورازی بیجان^۲
ئه هالی رۆسته من وهقتی شه جاعت
له حاتهم زیترن وهقتی سه خاوهت
کوپی غیلمانه کچیان عینی حووری
نه زه ربازن وه لیکین دوور به دووری
به نیسبت عیسمه تی میردی له گهل ژن
ئه قالیمی ترن سهر سووری بی بن
موسافیر پهروه و یاری غهرین
ئه وانن وا له ههر عه بیی بهری بن
له دینداری «فه قییان» وهك چیا یه
مه لای بوگه نجی دین "حاجی قه لایه"^۳

۱. ئه م به یته له دهستنووسیکی لای مندا هه بوو له وئ نیو به یتی یه که م به م جوړه نووسرابوو:
«له ریگای اوروپایه کرجی وستان» من لام وابوو ئه بی به وجوړه بخوئیریتته وه که له سه ره وه
نوسیمه. موحه ممه دی مه لاکه ریم.

۲. بیتوین: دهشتیکه به پیته بو کشتوکال، که وتوتته ئیوانی کوئی و رانیه. لاجان: دهشتیکه له
کوردستانی ئیران.

۳. مه بهستی له م دپره شیعه ری که بو یه که م جار له دهستنووسی «م.ر.س» وه بلاو ده کریتته وه،

مه‌کن مه‌نعم هه‌موو پراسته مه‌قاله‌م
به بورهان و حه‌دییسه فه‌خری عالهم
وه‌ته‌ن مه‌حبووبه‌ییکه حوجره ئارای
نیشانه‌ی دین و ئیمانته مه‌ننای^۱
له «ئادهم» بگره تا ده‌ورانی ئیستا
یه‌کیکه «حاجی» له‌و خاکه هه‌لستا^۲
که غه‌مخواری بکا بو میلیله‌تی خو‌ی
له به‌ینی گه‌وره‌کان و شیخی بی پوی
زه‌مانه تووشی دهرده و غوربه‌تی کرد
غه‌می کویی پهریشانی هه‌مووی کرد
به قه‌ددی "ئاوه‌گرده" دهردی دووری
نه‌زیری "ئیچقه‌لایه" بی حوزووری^۳
دوو ئاغای ماوه وه‌ک بیستوومه ئه‌خبار
"ئه‌مین ئاغا" و "حه‌ماغای" ساحیبی کار

ئه‌وه‌یه بلی: «له دینداری فه‌قییه‌کانی کۆیه وه‌کوو چیا به‌رز و گه‌وره‌ن و مه‌لاکانیشیان بو
خه‌زینه‌ی دین ئه‌ی حاجی قادر وه‌کوو قه‌لانه». له لایه‌کی تریشه‌وه مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه باسی
گوندی «حاجی قه‌لا» بکات که که‌وتووته قه‌لشتیکی ریزه‌چیا‌ی هه‌یه‌سولتان.
۱. له ده‌قی «ع.س» و «گ.م» دا ئه‌م نیوه دپره به‌م جوړه هاتوووه: «وه‌ته‌ن مه‌حبووبیکه زور
جیلوه ئارای».

۲. ئه‌م نیوه دپره‌مان له سه‌ر ده‌قی «م.ر.س» پراسته‌کرده‌وه.

۳. ئاوه‌گرد: وه‌ک له‌مه‌وبه‌ر گوتمان ناوی چیا‌ییکه له سه‌رووی کۆیه. ئیچقه‌لا: ناوی قه‌لاتیکی
ناوه‌وه‌ی شووره‌ی کۆیه بووه، هه‌شه ده‌لی به‌کۆنه قشله‌ی کۆیه گوتراوه.

ٲه‌مین و پشتیوانی قه‌سری میلله‌ت
نیگه‌هبانی خه‌زینه‌ی دین و ده‌ولٲت^۱
له‌ دن‌یادا ئیلاهی هه‌ر بمینن
بنه‌ی بی‌ئیتتفاقی هه‌لقه‌ننن^۲
له‌ "قوچ" پاشاوه‌ تا ئیستا ئه‌میریك
له‌ كوئی په‌یدا نه‌بوو یاخود وه‌زیریك
له‌ به‌ر بی‌ئیتتحدادی بوونه‌ مسکین
له‌ ئاخردا وه‌ کوو زانیومه‌ هه‌لدین
له‌ مابه‌ینی کلاوسوور و کلاوره‌ش
په‌ریشان و دیارن میسلی گای به‌ش^۳
له‌ به‌ر ئه‌م ناته‌بایی و کینه‌جوئی
له‌لای رومی زه‌لیسن مه‌ردی کوئی^۴
وه‌ کوو بیستومه‌ ئه‌ی یاری نیکوپی
له‌ ته‌ئریخی جه‌م و ئه‌سکه‌نده‌ر و که‌ی^۵
به‌ شیر و خامه‌ ده‌ولٲت پایه‌داره
ئهن‌ خامه‌م هه‌یه‌، شیر نادیاره

۱. نیگه‌هبان: پاسه‌وان.

۲. له‌ ده‌قی «گ.م» دا له‌ جیاتی «ئیلاهی»، «خودایا» هاتووه‌.

۳. کلاوسوور: مه‌به‌ستی له‌ تورکه‌ عوسمانلییه‌ کان بووه‌، چونکه‌ فیسی سووریان له‌سه‌ر ده‌نا.

کلاوره‌ش: مه‌به‌ستی له‌ ئیرانییه‌ قاجارییه‌ کان بووه‌ چونکه‌ ئه‌وان جوړه‌ فیسیکی کورتی

په‌شیان له‌سه‌ر ده‌نا. ۴. کینه‌جوئی: دوژمنایه‌تی.

۵. نیکوپی: به‌خته‌وه‌ری

نه به یداعی هه یه نه ته پل و کووسی
ئه مه ندهی پی کرا بی چاره نووسی^۱
وه زیفه ی خوّم به جی هینا ته مامی
به شیر و دهوله ته میلله ت نیزامی
ئه وا خوئی کرده مه هدی «حاجی قادر»
نه نادر شای هه یه و نه شاهی نادر

وه ره سهیری بزانه لای کوئی

وه ره سهیری بزانه لای کوئی
مه هه دانیشتووه یا سهروه روئی
هه یاسه و پهسته کی لای نیوه شانی
که وای شیرداغ و فیس و جامه دانی^۲
به یه غمای داوه خه رقه ی شیخی هیندی
ریدا و ته یله سانی نه قشبه ندی^۳
که بیستی سهیدی دل لهم دهوره باوه
له په نجا جیوه شهستی زولفی ناوه

۱. کووسی، کووس: ده هۆلی گه وره یه.

۲. [هه یاسه: که مه ره باندی زیو یان زیر. فیس: کلاو]. له ده قی «گ.م» دا نووسراوه: «هه یاسه و پیسته که ی».

۳. [خه رقه: لیباسی سو فیان. ریدا: عه با. ته یله سان: پارچه یه که که قازی و شیخان له سه ر شانی ده خه ن]. یه غما: تالانکردن، سه لب و پروو تکر دته وه.

دلی ویستم دوو چاوی، دانی خوْشه
 دلم نایه دلی بشکی، نه خوْشه^۱
 گرینم وهك شهوی پاییز به تاوه
 گوئیکم بوو له باغاندا نه ماوه
 مهلی غم گه وره یه یا گریه ورده
 ئەمه گه رداوه، ئەویان ئاوه گرده^۲
 بهسه ئەی خامه با ئەم باسه په ی بی
 وهره سهر باسه کی وا فائیده ی بی^۳
 ئەمانه قیسسه ییکه زور کراوه
 وه کوو ئاوی شهوی تامی نه ماوه
 گه لی سألله ئەهالی شاره که ی کو
 شهو و پوژی له گه ل شیخانی بی پو
 میسالی ئاگر و ئاگر په رستن
 ده سووتین و هه میسان ده په رستن
 له عه هدی «که نه بی» تاده وری «گا کویر»
 له گوئی گا نوستون زور حه یفه بو شیر^۴

۱. له دهقی «م.ر.س» دا نیوه شیعر یه کهم بهم جوړه یه «دلی ویستم دوو چاوی، وانه خوْشه». له سهرچاوه کانی دیکه دا وه کوو دهقه کانی «ع.س.م.» و «گ.م.» بهم جوړه هاتووه: «دهلی ویستم دهوی چایوانی خوْشه».
۲. [واته: هیچ فهرقیان نیه: چ گه رداو و چ ئاوه گرد ههردوکی گیزاوه، ئەشکرئ «گه رداو» مه بهست «ئه گه رداو» بیت.] له دهقی «ع.س.» و «گ.م.» دا له جیاتی «مهلی» وشه ی «بلی» هاتووه.
۳. له هه مان سهرچاوه دا له جیاتی «بهسه»، وشه ی «دهسا» هاتووه. په ی بی: بپری، بپرېته وه.
۴. مه بهستی له «که نه بی»: «شیخ نه بی» ی ماویلپیه و مه بهستی له «گا کویر»: شیخ غه فووری

له کن خوتان فلان ئیینی فلانن
له دنیا ئاین و ئوین ده زانن^۱
که چی که چ مه شره بیکی بی دینانته
به حیلہ مل دنیتہ بهر عیبادهت
شہریعت گہر بزانی یا نہ زانی
وہ کوو کہر ده چنہ بن باری گرانہ
له مہش تہنہا نییہ سووچ و خہ تاتان
له کہ سبیش غافلن میسلی مہلاتان
له بہ غذا بوچی خورما بیت و لہ یمون
له بو دەرمان له شار بی رونی زہیتون
له دەوری کوللی باغی شاری کوئی
دووسہد بن داری زہیتونی بہ جوئی^۲

مامی شیخ پەزای تالەبانییہ کہ شیخی ریازی قادری بووہ له کۆبە. «له گوپی گا نوستووہ»، یا خود «له گوپی گادا نوستووہ»: ئیدیۆمیکی کوردییہ بہ یه کیک دە گوتری که له شتیك زۆر بی ئاگا بیت. حاجی ئەم ئیدیۆمە ی له شیعرە کەیدا بە جوۆریکی گونجاو بە کار هیئاوہ. «جەلال مەحموود عەلی، ئیدیۆم لە زمانی کوریدا، بە غذا ۱۹۸۲ ل: ۴۳۳».

۱. ئاین و ئۆین: فرۆفیل، حیلە و حەوالە.

۲. لە دەقەکانی «م.م» و «گ.م» دا لە جیاتی «بن» و شە ی «مەن» و اتا: باتمان هاتووہ. که چی ئیمە لەسەر دەقی «ع.س» و «م.ر.س» راستمان کردوہ و کردمان بە «بن» چونکہ بو بنە درەختە نەک دارەکە، له کوردستانی شەرگیز داری سووتاندن بە کیشان نەفرۆشراوہ بە لکوو هەر بە بار فرۆشراوہ، داری زہیتوونیش له بەر خو شەویستی فرۆشتنی لەسەر نەبووہ.

له ئیوہ کامتان بوو ئیک دوو باریک
بکاته کیسه یه ک یا خوود خه راریک^۱
دوو پیی لیدا له کولا میسلی دوشاو
وه کوو رۆن رۆنی زه یتوون بیته سه رئاو^۲
وه یاکه ی نیژراوه چهند نه مامه ک
له نارنج و توورونج و هه ر مه قامه ک^۳
بزانن شین ده بی، نابیی به به ر دی
له جیگای گه رم و ساردی چی به سه ر دی
به راو و ئه رزی ئیوہ کیمیا یه
دور و گه وهه ر گه زو و مازووی چیا یه^۴
مه عادی خاتری تو بی له گه ل کان
گه نمتان زیه هتتا زیوه زیوان^۵
ره ژووی واپور و خوئی و نهوت و گوگرد
له کیوی ئیوهدا کو یه وه کوو گرد^۶

۱. [خه رار: جوالی له موو چنراو]. له ده قی «ع.س» و «م.م» دا له جیاتی «بکاته» وشه ی «بکاته» هاتوه.
۲. کۆل: کارگه یه کی بچوکه له به رد و گه چ دروست ده کری بۆ گوشینی تری و هه موو جو ره میوه یه ک ده ست ده دات، به تایبه تی بۆ تری و هه نار و زه یتوون گوشین و ده ره یئانی دوشاو و سرکه و رۆنی زه یتوون.
۳. هه رمه قامه ک: لیره دا به مانای «هه ر جو ریک» یان «هه ر چه شنیک» دی.
۴. له ده قی «گ.م» دا له جیاتی «به راو و ئه رزی ئیوہ»، «به راو و خاکی ئیوہ» هاتوه.
۵. [زیوان، زیقان: کورگ، ده نکیکی ره ش و تاله له نیوگه نم و جو دا].
۶. گوگرد: کبریت.

له بهینی میلله تی خوٓتان به یاری
بکهن ته قسیمی شاخ و دار و باری
دهوهن ئاخر ده بیٓته داری گهوره
مه‌ری له‌ر خدمه تی بو گوشتی چهوره^۱
له دنیا دا ئه‌وی باقی بمینی
له عوقبادا گوناھی پی نه‌مینی
عه‌تایه و حوسنی خوٓلق و ئیتحدادی
ئیتاعه‌ی عالمانه و شیخی هادی
خه‌ریکی کاسبی و کاری حه‌لاله
به‌غیری ئه‌م، ئه‌وانی تر به‌تاله^۲
ئه‌وانه‌ی مولکی خوٓیان کرده ده‌وله‌ت
وه‌کوو بت ده‌په‌رستن جه‌معی میلله‌ت
میسالی ئیوه بوون یاخود وه‌کوو من
ئه‌وان بوچی پیاون، ئیمه وه‌ك ژن

۱. دهوهن: بنچکه‌داری بچوکی داری چیا، ئه‌گه‌ر لیی به‌گه‌رین و نه‌ی برنه‌وه، له‌ئه‌نجامدا ده‌بیٓته دارٓکی گه‌وره. واتا: هه‌ر شتیکی بچوکه و گه‌وره ده‌بی، ئه‌مه‌ش په‌ندیکی پیشینانی کوردیه حاجی کردووه‌یه به‌شعیر. په‌نده‌که ده‌لی: هه‌ر ده‌وه‌نه و ئه‌بیٓته دار له‌ بنیا دا ئه‌نیشین فه‌قیر و هه‌ژار. بروانه: «شیخ موحه‌مه‌دی خآل، په‌ندی پیشینان چ ۲ به‌غدا ۱۹۷۱، ل: ۴۸۲».

۲. ئه‌م دٓره شیعه‌ له‌ هیچ سه‌رچاوه‌یه‌کی چاپ کراودا نه‌هاتووه، ته‌نیا له‌ ده‌قی «م.ر.س» دا هه‌یه و له‌ ده‌قی «م.م» یشدا ده‌ستی بوٓ درٓژ کراوه و نووسراوه (سه‌رجه‌می دٓره‌کانی ئه‌م قه‌سیده‌یه بووه به ۳۵ دٓر). واتا: له‌گه‌ل ئه‌م دٓره تازه‌یه‌یدا. بروانه «مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د، حاجی قادری کوی ب ۲، به‌غدا ۱۹۷۴، ل: ۱۶۱».

سکه‌ندهر بۆچی چار چاو و دووسه ربوو
فهره‌یدوون فیل و کاوه شیرى نه ربوو؟
له دونیا هه ر کهسی هه ستا به هیممهت
فهره‌یدوونیکه ئه سکه‌ندهر مرووهت
له سایه‌ی شیعره‌کانی وهك فهره‌یدوون
ده‌مینی «حاجی» تا ده‌ورانی گهردوون^۱

(۱۶)

هه‌ر کورده

هه‌ر کورده له به‌ینی کوللی میللهت
بسی به‌هره له خویندن و کیتابهت
بیگانه به ته‌رجه‌مه‌ی زوبانی
ئه‌سراری کتیپی خه‌لقی زانی
یه‌کسه‌ر عوله‌ما درشت و وردی
ناخویننه‌وه دوو حه‌رفی کوردی
ئوستادی خه‌تن له ئه‌م سیانه
وهك دی له زوبانی خو‌ی نه‌زانه^۲

۱. ده‌قی ئه‌م نیوه شیعره‌مان له سه‌رچاوه‌که‌ی «گ.م» وه‌رگرت، ده‌نا له ده‌قی «م.ر.س» دا به‌م جو‌ره‌یه: «ئه‌به‌د ما حاجی تا ده‌ورانی گهردوون». له ده‌قی «ع.س» یشدا «باقی ما حاجی تا ده‌ورانی گهردوون» نووسراوه.

۲. مه‌به‌ستی له‌م «سیانه» زمانه‌کانی عه‌ره‌بی و فارسی و تورکیه.

مومکین نییہ دہر بچیٰ لہ چہنگی
 حہ تتارہ قہم و خہ تی فہرہنگی
 ساحیب کوتوب و پہ یامہ ہہرکس
 ئیمہ نہ بی بووینہ قہومی چہرکس^۱
 کاکہ ئیمہ موئمین، نہ رووسین
 بوچ کفرہ زوبانمان بنووسین؟^۲
 میللہ تی بی کتیب و بی نووسین
 غہ یری کوردان نییہ لہ رووی زہمین^۳
 سی قہیلہ حہ قیر و «بی رومتن»
 کورد و روم و یہ هوودی گومراہن^۴

۱. چہرکس: نہ تہ وہ یہ کی قہ قفاس [قہ ققاز] نشینہ، بہ لام لہ دواییدا زور بہ یان بہ ناو تورکیا و سووریہ و ئوردن بلا بوونہ وہ و کہ وتنہ ژیانیکی دہر بہ دہری.
۲. ئم نیوہ دپڑہ شیعرہ لہ ہہر سہرچاویہ کدا بہ جوړنک ہاتوہ: لہ دہ قی (م.ر.س) دا بہم جوړہ ہاتوہ: «ئیمہ کہ موئمین، نہ رووسین». وہ لہ دہ قی (ع.س) یشدا نووسراوہ: «ئیمہ موئمین، نہ رووسین». (ئیمہ بہ پیی دہ قی «ت.ر») نووسیمانہ وہ. موحمہ دی مہ لاکہریم).
۳. ماموستا مہ سعود موحمہ دی وای بو دہ چہی کہ لہم دپڑہ وہ بہ حری ہہ لبہ ستہ کہ دہ گوړدری و دہ بی بہ ہہ لبہ ستیکی نوی، بہ لام وہک سہر نجان دا لہ ہہ موو سہرچاویہ چاپکراو و دہ ستنووسہ کاندا ہہر بہم جوړہ یہ و لہ گہل ئم ہہ لبہ ستہ ہاتوہ بوہ وہ کوو خویمان ہیشتہ وہ.
۴. [موحمہ دی مہ لاکہریم ئہ لی: وشہی «بی رومتن» مان بو راست نہ بووہ تہ وہ. ئہ وہ ندہی ہہ یہ بلین لہ ئہ سلدا «بی جاہن» بووہ، جا لہ بہر گوړانکاری ناشیانہ وہ بووہ بہ «بی وہ جہن» و ئہ ویش بہ «بی رومتن». - ہہنگاوی تر: ۳۵۰]. ئم بہ یتہ لہ تیکستہ کہ ی گوڤاری (روژی کورد = روژ کرد) ژمارہ «۲» دا ہہ یہ، نووسیمانہ وہ. بہ لام رستہی ناو دوو کہ وانہ کہ مان بو ساغ نہ کرایہ وہ، وہک خوئی نووسیمانہ وہ. وشہی «دوم» ی بہ یتی پاشہ وہ شمان لہم تیکستہ وەرگرت.

رۆم و جوو چاکه ئیتتفاقی هه‌یه
 کورده بی‌غیره‌تی و نیفاقی هه‌یه
 جینگه‌نه‌ی ئیره‌با و جوودی که‌رن
 هه‌روه‌کوو دۆمی ئیمه‌ده‌ربه‌رده‌رن
 لیوه‌عاقلترن به‌سه‌د مه‌نسه‌ب
 کوری خویان ده‌نیرنه‌مه‌کته‌ب
 ئیسته‌کی ئامیرانی کوردستان
 هه‌ر له‌بو‌تانه‌وه‌هه‌تا‌بابان^۱
 له‌مه‌تیوانی مه‌کته‌به‌ن یه‌کسه‌ر
 کورده‌کان بار ده‌که‌ن وه‌کوو ما‌که‌ر
 وا‌دیاره‌هه‌تا‌کوو دنیا‌بی
 کورده‌کان حالیان ده‌بی و ابی
 جوو چ‌قه‌دری هه‌یه‌له‌نیو‌کوردان
 غه‌یری لیدان و جوین و تیئه‌ل‌دان
 حاله‌تی زی‌رده‌ستی هه‌ر وایه
 نو‌که‌ری کاری چاکی بو‌نایه

له‌ده‌ست‌نوسه‌ئەسله‌که‌دا «قه‌ومی» بوو. لام‌وایه‌وشه‌ی «رۆم» له‌م‌به‌یته‌وله‌به‌یتی پاشه‌وه‌شدا
 له‌راستیدا «دۆم» بی‌چونکه‌هیچ‌به‌لگه‌یه‌ك‌نییه‌بو‌به‌راورد‌کردنی «رۆم» که‌واته‌«عوسمانی»
 به‌کورد‌وبه‌جووی‌ئه‌وسه‌رده‌مه‌به‌هندیک‌پیشینانی‌کوردیش‌هه‌یه‌«دۆم» و «جووی» له‌گه‌ل
 «فه‌قی» پیکه‌وه‌تیا‌کو‌کراوه‌ته‌وه‌ئه‌لی: «جوو‌له‌ترسا،‌فه‌قی‌له‌برسا،‌دۆم‌بو‌په‌رۆ،‌ئه‌م‌سیانه
 خوش‌ئه‌رۆ». واته‌: به‌په‌له‌ری‌ئه‌که‌ن. موحه‌مه‌دی‌مه‌لاکه‌ریم.

۱. له‌ده‌قی «ت.ر.» دا «ئسته‌کی‌کورده‌کانی‌کوردستان» هاتووه.

(IV)

ھاروہ کوو مہردوم^۱

ھاروہ کوو مہردوم لہ بہرچاوم دہ گریئ نم نم
 پیرہ گودروونیش لہ داغی دہوری حوکماتی گومی
 تہن لہ سایہی دووکہ لئ ئاھی دلی پرتاتہ شہ
 والہ بہحری گریہ دا چالاکہ وک ئائش گہمی
 زولفی تاتا کردوہ بادی سہبا، ھەر تايہ کی
 سہد ھزار چینی ھہیہ، ھەر چینی باریکی خہمی
 «صاد عینی بالبکا للنأي، ضنت بالکری»
 «لیس للإنسان إلا ما سعی فیما ھمی»
 یا ھلئ، یا تاقہ تی باری رھقیبانت ھہبی
 رۆحہ کہم «حاجی»، مہبہ ناموستہ قیم و دہم دہمی^۲

۱. [ئہم پارچہ شیعرہ مان لہ کتیبی - ھہنگاوی تر: ۳۷۶. وەرگرت کہ پارچہ شیعریکی تازہ دۆزراوہی حاجیہ، موحممہدی مہلا کہریم ئہلئ: بہ ھاوکاری باوکم و کاکم (فاتحی مہلا کہریم) راستمان کردہوہ].

۲. [موحممہدی مہلا کہریم ئہفہرموی: ئہم پارچہ شیعرہ نایابہ بہ شیوہی دارپشتن و تیگرای بابہ تہ کہ یا لہ شیعری سہردہمی کوردستانی حاجی ئہچی، بہ لام بہیتی یہ کہمی ھہستیکی ئاشکرای نہتہوہی پیوہیہ و دوا بہیتیشی نیشانہی ئہو کیشہ بیرییہ لہ ئیوان ئہو و ناحہزہ کانیا، بہ تاییہ تی لہ شیخانی تہریقہت پرووی داوہ. ئہ گہر بۆچوونہ کہ مان لہ جیبی خو یا بیت و حاجی ئہم پارچہ شیعرہی لہ کوردستان وتبئ، یہ کہمین پارچہ شیعریکی ئہبی مؤرکیکی نہتہوہی پیوہی بئ و تا ئیستا دۆزرا بیتہوہ. - ھہنگاوی تر: ۳۷۴].

چوارینه و پارچه هه‌لبه‌ست

یاره ب به قه‌دهر حه‌رفی سیووتی یه‌ک یه‌ک
ره‌حمه‌ت له‌موسه‌نیف و له‌قاری بی‌گه‌له‌ک
ئه‌مما عه‌جه‌م و ئه‌وکه‌سه‌ی چاپی دانا
بیباته‌جه‌ه‌نهم به‌عه‌زاب و به‌کوته‌ک^۱

ئه‌ی ره‌فیقانی وه‌تن زور غه‌زه‌لم ماوه‌له‌وی
له‌که‌ناریکه‌وه‌ته‌قدیره‌وه‌کووه‌هل بکه‌وی
وه‌ک سه‌فینه‌بگه‌ری بیخه‌نه‌به‌ر به‌حری قسم
حه‌یفه‌وه‌ک من له‌غهریبی بمریت و نه‌ته‌وی

له‌سه‌رده‌شتی می‌حنه‌ت په‌ره‌ی کرده‌وه
که‌ه‌وانی به‌لا لۆکه‌یی په‌یکه‌رم
به‌لا لۆکه‌ده‌رمانی ده‌ردم ده‌لین
به‌پاره‌وه‌گیر ناکه‌وی بیکرم^۲

ئه‌ی عوتارید له‌ده‌رت خادیمی سه‌ججاده‌به‌شان
وه‌ی له‌کوئی فوسه‌حادا قه‌له‌مت سنجه‌شان
«حاجی» قادر نییه‌به‌یتکی وه‌کووه‌ئیوه‌بلی،
ئه‌سپی کۆن زه‌حمه‌ته‌ده‌رچی له‌گه‌ل ئاهوو ره‌وشان^۳

-
۱. [سیووتی = سیوطی]. حاجی ئه‌م چوارینه‌ی له‌سابلاغ داناوه‌کاتی خه‌ریکی خویندنی کتیبی سیووتی بووه.
۲. ئه‌م چوارینه‌شی هه‌ر له‌کوردستانی ئیران له‌«سه‌رده‌شت» داناوه.
۳. ئه‌م چوارینه‌ی له‌ستایشی «حاجی مه‌لا عه‌بدو‌ل‌لای جه‌لی‌زاده» داناوه.

نه قدی عومرم به غه زهل دا و دووکانم دانا
هیچ کهسی نه یکرې ترسام له پزین و له خوران
بی بهها دامه هم و نه و وه کوو کوردیک که پڑا
رونی، نه و وه قته دهلی: کردم خیری کوره کان

سه قهریکه سه فوری راهر هوی بی تووشه
خاسه تن هم سه فوری بهد نه سهری بی تووشه
به دره قهی ریگه نه گهر «خزری نه بی» بی تووشه
"کافیہ" کافیہ کوا مه نزلی من بی تووشه؟^۱

یا ره بی تو خه للاق عه زیمو ششانی
هه رچی که بووه و ده بی و ده بی ده یزانی
من بی خه بهرم له نه وو له و ئاخیری خوم
حالیم بکه له م بهینه چیه ئینسانی؟!^۲

بهیتی «نالی» و بهیتی من گهر تیکه لی یه کتر ده کهن
نه حمه قی سوورته پهرست و جاهیلی مه عنان زان
حاجی له که له که له که به له که فهرقی له گهل تووتی هه یه
وه که هزاری نه و به هار و بولبولی فه سللی خه زان^۳

۱. پروانه: مه سعود موحه ممد، حاجی قادری کوئی. ب ۳ به غدا ۱۹۷۶ ل: ۱۴۰.

۲. [عه زیمو ششان = عظیم الشان].

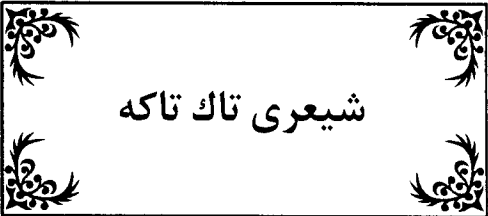
۳. [هه زار: بولبول]. له ده قی پڑوشنییری نویدا له جیاتی «ده کهن» وشه ی «ده که ی» هاتووه و له جیاتی «سوورته پهرست و»، «سوورته پهرستی» هاتووه. بناوړه: ژماره (۳۵) ی بلاو کراوه ی ناوبراو. وه له جیاتی «حاجی له که له که له که به له که»، «حاجی له که که له که به له که» هاتووه. وه له جیاتی «وه که»، «وه کوو» هاتووه.

شہو کہ تی جووتہی سمیلت تاکہ، مانہندی کہمہ
تہرکشی تیری تہڑا و شیری دہستی رپوستہمہ
رووی لہ تہختی پرومہت ہیناوہ بو شانت دہلیی
ماری سہرسانی زوحاک و دوژمنی تہختی جہمہ^۱

سمتی دہلہریتہوہ دہلیی دووگی مہرہ
گرد و سپی و لووسہ وہ کوو تووری تہرہ
مالیکہ ئہ گہر بدا بہ نہقدی دل و جان
خوشت لہ سہر نہبی، جہہنہمہ بکرہ^۲

چوومہ جہرگہی ئہہلی دل جہرگیکی بی داغم نہدی
نالہیی بولبول لہ باغا بی قرہی زاغم نہدی
عالہمیکم دی نہخوش و یہک کہسی ساغم نہدی
دوور لہ مہیدانی خودا غہیری قورومساغم نہدی^۳

-
۱. حاجی ئہم چوارینہی بہ پیاوئیکی تہقتہ قیدا ہہ لگوتوہ. بنوارہ «مہسعوود موحمہمہد. حاجی قادری کوئی. ب ۲ بہ غدا ۱۹۷۴ ل ۱۵۷».
 ۲. [موحمہمہدی مہلا کہریم ئہلی: بہ ہہلہ «خوشت لہسہر بنی» مان بہ «خوشت لہسہر نہبی» چاپکردوہ. ماناکہی واتہ: گوی مہدہ و خوٹ بنی بہ سہریدا و چش کہ لہ ہہرچی شتہ. - ہہنگاوئ: تر: ۱۳۵۷]. ئہم چوارینہ لہ کہشکوئی مہلا پہسوولی توربہیدا ہہبو کہ وینہیہ کی لای شیخ موحمہمہد علی قہرہ داغیہ. ہہروالہ یہ کی لہ دوو دستنوسہ کہی لای خوٹمدا ہہیہ. موحمہمہدی مہلا کہریم.
 ۳. ئہم چوارینہ مان بہ ہوی کاک موحمہمہد علی قہرہ داغیہوہ دہسگیر بو کہ لہ رووی کہشکوئی مہلا عہزیزی رپشای نووسیووہوہ. موحمہمہدی مہلا کہریم.

شيعری ناك تابه

شیخ غه فوور بیستوومه چاچیم پی ده لئی،
 چاکه من نام به نوقته ی لا به لا!

جورمی من داوینی عه فوی گهر نه پووشی روژی حه شر
 عه بره تی من کافیه بوئه هلی مه حشر سه ره سه ر^۲

دهرسی مه عنای بی عیارهت مه رکه زی مه یخانه یه
 حه لقه یی جه نگ و جیداله خانه قا و مه درسه

سوخره یی جیننی ته بیعت سوخره یی عالم هه لئی
 وا سوله یمان دیته وه کوتر فرینت پی ده کا^۳

باسی زاری تو خه یالی بوو کرابوو هات و چوو
 بوچی لیم عاجز ده بی قوربان له سه هر هیچی نه بوو

په رده یی سیدق و سه فا و راستیی ئادم نه درابوو
 که رباسی غه می بوو به قه دی بهنده برابوو^۴

-
۱. مه سعوود موحه ممه د، حاجی قادری کوئی، ب ۲ به غدا ۱۹۷۴، ل: ۲۰۰.
 ۲. [عه برهت: درس وه رگرتن، یان فرمیسک و ئه سرین]. مه لاره ئووفی سه لیم ئاغا، دیوانی حاجی قادری کوئی، ده ستنوس، ل: ۲۳۱.
 ۳. [ئامازه یه بهو چیروکه ی که ده لئین: سوله یمان که بو ماوه ی چل روژ پاشایه تیبه که ی لی زهوت کرا و که وته دهستی جنوکه یه ک، که له پاش ئه و ماوه دیسانه وه خوا پاشایه تیبه که ی پی خه لات کرده وه و جنیبه کانی زنجیر کرد].
 ۴. کرباس، که رباس: داوی رستراو، ریس.

مہ نزلِ مہ ثمن نہ ماوہ ئیستہ کہ ئہ ییامہ کہ
راحتی مومکین نییہ نہ چہ مہ دینہ یا مہ کہ

سینہم دہ گری لیم دہ مری کہ لبی رہ قیب
ئہ مکارہ وہ کوو داری له دوو لاولہ گلاوہ^۱

تو خوش دہ بہزی ئہ سپی بہ زینت پیہ
من ناگہ مہ تو ئہ سپی بہ زینم پیہ^۲

چاوہ کہم توش پیر دہ بی، ریشہ دہ بیتہ گورہوی
وہک بفہرمووی من فلانم پیت دہ لین توخوا ہوی؟

خانہ قاکہی کہ نہ فی ئہ منہ، ئہ دہ بخانہ بی عام
جی قہزای حاجہ تہ خہ لقی بہ زہرووری دہ چنی

موددہ عی دوینی ئہ گہر جوونی دہ دا عہ بی نہ بوو
شکلی خوئی دیوو له ئاوینہ بہ عہ کسی دہ وہری^۳

۱. [موحہ ممہدی مہ لاکہ ریم ئہ لی: نیوہی یہ کہ می ئہم بہ یتہ لہنگی تیایہ و برگہ یہ کی لہ نیوہی دووہم کہ مترہ، لہ بہر ئہوہ لام وایہ وشہی «رہ قیب» راستہ کہی «رہ قیبم» بووی۔
-ہہ نگاوئ تر: ۳۶۰.]

۲. مہ سعوود موحہ ممہد، حاجی قادری کوئی، ب ۱ بہ غدا ۱۹۷۴، ل: ۱۲۳.

۳. [بہ بوجوونی موحہ ممہدی مہ لاکہ ریم «دوونی» راستہ نہک «دوینی» چونکہ وا بہ دیالیکتی کوئیوہہ نزیکترہ۔ -ہہ نگاوئ تر: ۳۶۲.]

شیخ دهلی: باری ریا شام جده و ناکا نه گهر
 کیوی کاروخ بی، گوتم: سه د «بارک الله» کهر "نه بی" ۱

مه سئه له ی کوحلی له به حسی مه بنیا ته قریر نه کرد
 پیی نه لیت (....) نه حمه قی کهر وا نه لی «ابن الحجر» ۲

(....) ده خیلتم بم سه ما نه بیرد، زه وی قووتی نه دا
 ههر له بهینی نیمه دا بوو نه م دل ئاخر کیوه چوو ۳

گهر نه چم لیم زویر ده بی وه قتی ده چم مه نعم ده کا
 سهیری که بی مروه ته چیم لی ده کا و چیم پی ده کا

زور سه گم دیوه فه قهت نه مدی ره قیبی هه نده سه
 وه زعی نامه وزوون ده بی وه ک خانویی بی هه نده سه ۴

۱. مه سعوود موحه ممه د، حاجی قادری کوی، ب ۱ به غدا ۱۹۷۴، ل: ۱۲۳.

۲. نه م بهیته له یه کی له ده ستنووسه کانی لای مندا هه بوو. نیوه ی دووه می له نگییه کی تیا به
 لام وابه له و شوینه دا که به چهند نوخته پرم کردووه ته وه وشه یه کی لی په ریوه، له وانیه «نه ی»
 بیت، هه روا لاشم وابه «پیی نه لیت» هه کی له راستیدا «پی ده گوت» بووبی چونکه نیوه ی
 یه که می بهیته که وا پیویست ده کا. موحه ممه دی مه لاکه ریم.

۳. نه م بهیته ش هه روا له یه کی له ده ستنووسه کانی لای مندا هه بوو. نه میش وشه یه کی له
 سه ره تاوه په ریوه، شوینه کهیم به نوخته پرم کردووه ته وه. موحه ممه دی مه لاکه ریم.

۴. [به بوچوونی موحه ممه دی مه لاکه ریم «خانویی» له «خانویی» چاکتره. هه نگاوی تر:

به‌شی فارسی
(قسمت فارسی)

(I)

ای مرا از عشق رویت

ای مرا از عشق رویت دل چو مجنون دربه‌در
عالم از شوق جمالت خون فتاد اندر جگر
روز و شب از کوی جانان یک نگاهم آرزوست
تا نثار او کنم جان از بهای یک نظر
سینه چاکم کرد چون گل غمزه‌ی چشم از نگاه
ای نگه چون سمّ قاتل تیغ بُرّان در اثر
تا فرود آمد به رویش حلقه‌ی زنجیر زلف
دل فتاد اندر کمندش چند کرد از وی حذر
هرکه در بستان حسنت آمد از بهر نگاه
غنچه‌سان خون در دل آمد هوش افتادش ز سر
آهوی چشمت به زیر ابروی هم چون هلال
سینه‌ها را تیر باران کرده سانِ رهگذر
گلشن عیش من اندر آتش هجران تو
شد بهارش چون خزان، بی برگ ماند و بی ثمر
نالهِ از دل، آتش از تن، دودم از جان می‌رود
روز و شب حالم چنان است زین میانم درنگر
نالهِ «حاجی» جهان افگند یک سر در خروش
در تو کافر دل، نسازد نالهِ زارم اثر^۱

۱. پارچه شیعر و چوارینه فارسیه‌کانی ئەم دیوانه، به یارمه‌تی مامۆستا مه‌سعوود موحه‌ممه‌د و دوکتۆر موحه‌ممه‌د نووری عارف خستوو مانه‌ته سه‌ر رپنوو سی فارسی، چونکه له ده‌قه‌کانی «م.ر.س» و «گ.م» دا به رپنوو سی ئەم‌رۆی کوردی نووسرا بوونه‌وه.

(۲)

ای بت سنگ دل

ای بت سنگ دل چرا وعده به جا نمی‌کنی
 مژده‌ی وصل می‌دهی باز وفا نمی‌کنی؟
 سوختم اندر آرزو وز غمت ای عبیر بو
 باعث چیست - باز گو - رحمی به ما نمی‌کنی؟
 دیده پر آب حسرتم خم شده سرو قامتم
 در دل اندر آفتم، از چه دوا نمی‌کنی؟
 دادی پیام دیدنی زان رخ خوب گلشنی
 تا دل از آتش افگنی ورنه چرا نمی‌کنی؟
 سوخته دل در آتشم نعره به چرخ می‌کشم
 باری ز روی مهوشم کام روا نمی‌کنی؟
 تا کی بسوزم از درون، جان نشود ز غم برون
 زان رخ خوب لاله‌گون، دیده ضیا نمی‌کنی؟
 حلقه‌ی زلف خم به خم، دل چو گرفت در ستم
 بهر چه میلی از کرم سوی گدا نمی‌کنی؟
 سینه کباب از غمت، وعده شد و ندیدمت
 گوشه‌ی چشم مرحمت بهر چه وا نمی‌کنی؟
 «حاجی» بسوخت از درون سینه نمود بحر خون
 رحم چرا به این زبون بهر خدا نمی‌کنی؟

(۳)

مژده ای دل

مژده ای دل که مرا درد به درمان آمد
 قاصد خوش خبرم از سوی جانان آمد
 داد پیغام که اندر چه محنت به در آی
 شاهد از روی کرم بر سر پیمان آمد
 گرچه دریای غمش کشتی دل کرد هلاک
 ساحل وصل چو دیدم همه پایان آمد
 شد یقین بخت بد و طالع برگشته ی من
 از پریشانی غم باز به سامان آمد
 دیده ی کور من از اشک چنان شد بینا
 گوئیا پیرهن از یوسف کنعان آمد
 کشتزارِ دلم از آبِ حیاتِ لبِ دوست
 چون ریاض "ارم" از شوق درخشان آمد
 دل که تاریک تر از زلف پریشان تو بود
 آتش عارض گل فام تو رخشان آمد
 زخم های دل مشتاق من از ناوک دوست
 مرهمش بهر نشاطش سوی لقمان آمد
 غنچه ی سینه ام از خون جگر پاک نمود
 باد صبح از سر کویت چو به بستان آمد

۱. ئەم بەیتە لە دەستتووسییکی لای خۆم و لە دەستتووسییکی مەلا رەسوولی توربەبیدا
 هەبوو کە وێنەم لە موحەممەد عەلی قەرەداغی وەرگرت. تیکراگەلێ هەلە ی ئەم پارچە و دوو
 پارچە ی پیشووم لەسەر ئەو دوو دەستتووسە راست کردووە تۆ. موحەممەدی مەلا کەریم.

سبزوار از چمن عیش دلم نشئه نماست
ز ابر لطف تو ای دوست که باران آمد^۱
«حاجی» از لعل تو گر بود امید شکرش
راهش از لطف تو سوی شکرستان آمد

(۴)

تاریخ وفات حاجی بکر آغا^۲

شنیدم دیشب افغان از زن و مرد
صدا افگند بر طاق زبرجد
بگفتم چیست این افغان؟ مردی
کشید آهی ز سوز سینه‌ی سرد
بگفتا مر ندانی کز جهان رفت
"ابوبکر" انیس غار "احمد"
بگفتم: چیست تاریخ وفاتش؟
بگفت: «وا ثانی ثنین محمد»^۳

۱. ئەم دەربرپښه‌ی «ز ابر» به «زبر» ده‌خوینرېته‌وه، له‌به‌ر کیشی شيعره‌که.
۲. بنوآره: مه‌سعوود موحه‌مه‌ده، حاجی قادری کوّبی، ب ۱، به‌غدا ۱۹۷۳، ل: ۳۹. مه‌لا ره‌ئووفی سه‌لیم ناغا، دیوانی حاجی قادری کوّبی، ده‌سنتووس، ل: ۲۱۱.
۳. ئەم دېره به یته «وا ثانی ثنین محمد» به حسیبی «جومه‌ل» سال ۱۲۷۰ی کوّچی [هه‌تاوی] ده‌گرېته‌وه که سالی کوّچی دواپی حاجی به‌کراغایه.

و ا ث ا ن ی ن ی ن ی ن م ح م د

+۶ +۱ +۵۰۰ +۱ +۵۰ +۱۰ +۵۰۰ +۵۰ +۱۰ +۵۰ +۴۰ +۸ +۴۰ +۴ = ۱۲۷۰

(۵)

ای دوست

ای دوست دل از بند غم و جور رها کن
در دل بیچاره‌ام از رحم روا کن
مشتاق نگاه است ز کرم کام روا کن
«ای خسرو خوبان نظری سوی گدا کن»
«رحمی به من سوخته‌ی بی سر و پا کن»

﴿﴾

له ده قی ده ستنوسه که ی (م.ر.س) دا نو سراوه: «واتانی اثین محمد» و به م حیسبیه ش سالی ۱۲۷۱ ی کۆچی ده گرتیه وه و ههروه کوو ساغیش بۆته وه و هیچ گومانی تیدا نییه «حاجی به کراغا» له سالی «۱۲۷۰» ی کۆچیدا کۆچی دوایی کردوه. که واته ده بی همزه که ی «اثین» پهرینین و بیکه یین به «ئین» تا کوو ساله که راست ده ربچی.

۱. ئەم پارچه شیعره و پارچه شیعره کانی پاشه وه یم له رووی که شکۆله ده ستنوسه که ی مه لا ره سوولی تور به یی نووسیوه ته وه که وینه ی لای شیخ موحه ممه د عه لی قه ره داغییه. ئەم پارچه یه پینج خشته کییه له سه ر غه زه لیکی خواجه حافزی شیرازی که گه لی له چاپه لیکۆلراوه کانی دیوانی شاعیری ناوبراودان به وه دا نانین هی ئەو بی. من به راوردی غه زه له که ی حافزم له گه ل نوسخه ی چاپی «مطبع محمدی بمبیء» کردوه که له سالی ۱۳۲۲ ی هیجری «۱۹۰۵-۱۹۰۶» دا له چاپ دراوه. به پپی ئەو چاپه له ده ستنوسه که ی تور به پیدا هه ندی بهر و دوا پیکردن له نیوان چهند نیوه دپۆیکدا و چهند ورده هه له یه ک هه بوو هه مووم به گوپره ی چاپه که راست کردنه وه. له و چاپه دا به پیتیکی تریش هه بوو که یا حاجی قادر نه یدیه، یا نه یکردوه به پینج خشته کی، یا له ده ستنوسه که دا نه نو سراوه ته وه. ئەو به یته پینجه مین به یته و ئەمه یه:

شمع و گل و پروانه و بلبل همه جمعند

ای دوست بیا رحم به تنهائی ما کن

ای بزم مرا عارض گل فام تو ماهی
 مژگان تو م خونجر و ابروی تو شاهی
 تا کی بزند بر دل بیچاره سیاهی
 «دارد دل درویش تمنای نگاهی»
 «زان چشم سیه مست به یک غمزه دوا کن»

جان باد فدای خم ابروی هلال
 گل گشت پریشان ورق از شرم جمالت
 خورشید شد از حسن تو در عین خجالت
 «گر لاف زند ماه که ماند به جمالت»
 «بنمای رخ خویش و مه انگشت نما کن»

ای سینه‌ام از پیک ترا لحظه نشانی
 بد حال و پریشان شدم از زخم امانی
 رحمی کن و از کوی خودم ده تو مکانی
 «ای سرو چمن از چمن و باغ و زمانی»
 «بخرام درین بزم و دو صد جامه قبا کن»

چشمان من از باده‌ی اشکم شده ساغر
 مژگان تو م خون جگر ریخته ظاهر
 سرخاک ره کوی تو م ای شه «فاخر»^۱
 «با دل شدگان جور و جفا تا به کی آخر»
 «آهنگ و فاء، ترک جفا بهر خدا کن»

۱. به ته‌واوی له‌م وشه‌یه دلنیا نیم، به‌لام له‌مه‌ش که نووسیموه باشتری بونه‌چووم.

گر رفت رقیب از برت ای شمع دلارا
 ۱.....

در عهد تو «نابد» قدمی نیست چو مارا^۲
 «مشنو سخن دشمن بدگوی، خدارا»
 «با "حافظ" مسکین خود ای دوست وفا کن»

(۶)

بازم هوای مهر بتان در درون فتاد

بازم هوای مهر بتان در درون فتاد^۳
 دل غونچه وار در غمش از بحر خون فتاد
 غم تازه کرد داغ کهن باز در تنم
 از غمزه های چشم چنان دل زبون فتاد
 شمشیرهای ابروی قوس و قزح صفت
 بر دل چنان کشید ز روی سکون فتاد
 هوشم پرید از سر و صبرم گریز کرد
 دل در کمند عشق «پسی» از جنون فتاد
 راه نجات چند طلب کردم از غمش
 دل از نگاه چشم و رخس سرنگون فتاد

۱. لیره دا ئه بی نیو به یتنی تره بی که له ده ستنوسه که دا نییه.

۲. له م وشه یه ش به ته واوی دلنیا نیم، هه روا له مه ش که لیره دا نووسیومه باشتری بو نه چووم،
 موحه ممه دی مه لا که ریم.

۳. له ده ستنوسه که دا له جیاتی «بازم»، «باز» نووسرا بوو دیاره هه له یه. موحه ممه دی مه لا
 که ریم.

زین پیشم ار امید نجاتی ز غم بُدی^۱
این نوبتم امید ز دل در بیرون فُتاد
راه نجات ار طلبی دل مده به کس
بنگر به حال از نگهی دل که چون فُتاد
«حاجی» خروش و نوحه و زاریت شرم باد
بس دل ز داغ عشق چو تو لاله‌گون فُتاد^۲

(۷)

به مژگانم مزن

به‌مژگانم مزن بس دردم‌ندم
نهال عیش از بنیاد کندم
چه حاجت دل سوی زندان کشندم
«چنان در قید مه‌رت پای‌بندم»
«که گویی آهوی سر در کمندم»

دلم چون حلقه‌ی زلف تو درهم
قدم چون ابروان دوست در خم
چنانم دائم از دست تو در غم
«گهی بر درد بی‌درمان بگریم»
«گهی بر حال بی‌سامان بخندم»

۱. له ده ستنووسه که دا له جیاتی «ار»، «از» نووسرا بوو دیاره هه‌له‌یه. موحه ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم.
۲. له ده ستنووسه که دا له جیاتی «ز»، «از» نووسرا بوو دیاره هه‌له‌یه. موحه ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم.

چنان در آتش حسن تو جوشی
مپندار از دلم - ای خواجه - هوشی
فتاد اندر سینه گر سازد خروشی
«مرا هوشی نماند از عشق کوشی»
«که قول هوشمندان کاربندم»

چو غنچه تا به کی باشیم خونخوار
چو بلبل چند باشم دل پر از خار
چنان است سینه‌ی چاکم پر از مار
«مجال صبر تنگ آمد به یکبار»
«حدیث عشق در صحرا فگندم»

مرا گویند اگر یار تو مه روست
لبش چون چشمه‌ی حیوان دلجوست
جفاهایش مکش، بسیار بدخوست
«نه مجنونم که دل بردارم از دوست»
«مده گر عاقلی ای خواجه پندم»

فروغ حسنت ای دلبنده شد فاش
رقیب از پیش رویت با خفاش
«تعالی الله» ز حسنت گر فزون باش^۱

۱. له ده ستنو سه که دا ته نیا یه ک وشه هه بوو له ویش دلنیا نه بووم چیه، به لام زیاتر به «تعالی»
ته چوو به بی وشه‌ی دوو هه میش نیو به یته که له ننگ بوو، بویه لای خوومه وه وام دانا «تعالی الله»
بی که له گه له مه عنای رسته که ش ته گونجی. له گه له هه موو ته وه ش رسته‌ی «گر فزون باشی»
مه عنایه کی ته واو نادا به ده سته وه. موحه ممه دی مه لاکه ریم.

«چنین صورت نبندد هیچ نقاش»
«معاذ اللّٰه من این صورت نبندم»

ز مژگان تو زد بر سینه غم‌ها
دلم شد در خم زلف تو شیدا
نگه کن در غمت بین ای مه‌آسا
«چه جان‌ها در غمت جز سود تنها»^۱
«نه تنها من اسیر و دردمندم»

فتاد از چین زلفت بخت در دام
دلم اندر پیش گردید بر...م^۲
چو نتوان آرامش گفتم دل آرام
«تو هم باز آمدی ناچار و ناکام»
«اگر باز آمدی بخت بلندم»

نیاسودم دمی از مهرت ای دوست
روانم بیرون آمد از غمت دوست^۳

۱. ئەوە نەندە ی من بۆم ساغ کرایتتەو ئەم دوو وشە یە لە دەستنووسە کە دا «جز سود» ه بە لام هیچ مەعنا یە ک ی لێوە حالی نەبووم، بۆ یە لام دوور نییە «فرسود» ب ی له گە ل «و» يك و «تنها» یش جمعی «تن» ب ی به رابەر بە «جان‌ها». موحه مەدی مە لا کە ریم. [له کوللیاتی سە عدی ساغ کراو ه ی «محمد علی فروغی» دا ئەم نیو د پیره بە م جوړه هاتووه: «چه جان‌ها در غمت فرسود و تن‌ها» که دیاره بوو چونه کە ی مامۆستا موحه مەدی مە لا کە ریم راسته].

۲. ئەم وشە یە شەم بە تەواوی بۆ ساغ نە کرایه وه. موحه مەدی مە لا کە ریم.

۳. وادیاره له پاش ئەم نیوه به یته وه پینج نیوه به یته په ریوه، سیانیان له گە ل ئەم دوو نیوه به یته وه دوانیان له گە ل سیانه کە ی پاشه وه یان و پینج خشته کیه که دو پینج خشته ک ی بووه. موحه مەدی

ولی بعد از وفاتم ای رخ از نور
 «گر آوازم دهی «دل» خفته در گور»^۱
 «براساید درون دردمندم»

روان پر دردم از بهر فدایت
 ننالم هرگز از دست جفایت
 تن بیمارم ار نبود سزایت
 «سری دارم فدای خاک پایت»
 «گرم راحت رسانی یا گزندم»

به بیداد آتشم افگند در پوست
 روان در تن، در اندر سینهام سوخت
 ولی «حاجی» بگویش از من ای دوست
 «اگر در رنج «سعدی» راحت از اوست»
 «من این بیداد بر خود می پسندم»

.....

مهلا که ریم. [به لام له ته و اوی ده قه کانی کوللیاتی سه عدیدا یازده شیعه که حاجی قادریش
 هر یازده که ی هیئاوه!]

۱. له «دل» هیش دلیا نیم، به لام به جوریکی که ش بوم نه خوینرایه وه. موحه ممدی مهلا
 که ریم. [له ته و اوی ده قه کانی کوللیاتی سه عدیدا وشه ی «من» هاتوه].

(۸)

[فدایت جان من،]۱

[فدایت جان من، صد جان عاشق
تویی هم جان و هم جانان عاشق
نماند بی تو صبری در وجودم
نباشد صبر در امکان عاشق
همه شب تا سحرگه ناله‌ی من
بلند آوازه کرد افغان عاشق
به بیماری تو خود کن چاره چون نیست
علاج هجر نه درمان عاشق
بیا «حاجی» در این ره سرفداکن
نخواهد سر، دل حیران عاشق]

(۹)

[بدیدم طاق ابرویت]

[بدیدم طاق ابرویت دلم شد مبتلای تو
به شوخی برده‌ای دل را تو دانی و خدای تو
بسی خوبان بدیدم (...)^۲ نگشتم نایل ایشان
نمی‌دانم چه سر است این که من مردم برای تو

۱. [نم پارچه شیعره و پارچه شیعیری پاشه‌وه‌یمان له کتیبی «هه‌نگاوی‌تر به‌پښگاندا به‌ره‌و ساغکردنه‌وه‌ی دیوانی حاجی قادر» و هرگرت، که موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم ته‌لی: له ده‌سنووسه‌که‌ی کاک هوشه‌نگ (حه‌مه‌بۆر) بوو و به‌خه‌تی «ببخود» نووسرابووه‌وه.]
۲. [پیره‌دا وشه‌یه‌ک ناته‌واوه.]

تُرا مطلب اگر این است من در حیر میرم
[مرا صد جان اگر باشد همه سازم فدای تو]
اگر خوبان عالم را سراسر جمع گردانی
دل مسکین «حاجی» را ندارد جز هوای تو]

رباعی

یارب به کرم به جای طاعت از من
این کوشش و این سعی دمامم بپذیر
وین گرسنگی و غربت و بی خوابی
فرسودن پهلوان به بالای حسیر^۱

* * *

ای دریغا بود آن روز که یاران قدیم
ز سر لطف به این خط پریشان نگرند
هم بگویند دریغا پی «حاجی» که فلک
کشت او را و بر او عالم و جاهل نگرند^۲

* * *

۱. پروانه: مه‌سعود موحه‌ممه‌د، حاجی قادری کویبی، ب ۱ به‌غدا ۱۹۷۴، ل: ۲۶۸؛ مه‌لا
ره‌ئووفی سه‌لیم ئاغا، دیوانی حاجی قادری کویبی، ده‌ستنوس، ل: ۲۲۲.
۲. مه‌لا ره‌ئووفی سه‌لیم ئاغا، دیوانی حاجی قادری کویبی، ده‌ستنوس، ل: ۲۲۳

فرد

شب سه شنبه بیست از ماه آخر
هزار و دو صد و هفتاد و شش در^۱

گدازانیدی بیم از او همه تیغ
نیامش گر نبستی می چکیدی^۲

مستی و دایره‌ی حکمت (...) هیهات
برندارند به یک دست دو تا خربزه را^۳

۱. مه‌سعوود موحه‌ممه‌د، حاجی قادری کوئی، ب ۲ به‌غدا ۱۹۷۴، ل: ۱۸۲؛ هه‌مان سه‌رچاوه: ب ۲ به‌غدا ۱۹۷۴، ل: ۱۷۵.

۲. مه‌سعوود موحه‌ممه‌د: ئه‌مه وه‌رگپ‌دراوی تاکه شیعرئکی «ابوالعلاء المعری» یه‌که ده‌ئی:

یذیب الرعب منه کلّ غضب

و لولا الغمد یمسکه لسالا

۳. ئه‌م به‌یته له یه‌کئی له ده‌ستنووسه‌کانی لای مندا هه‌بوو. موحه‌ممه‌دی مه‌لاکه‌ریم.

دوا وشه منیش

له سهر داوای خۆم، سهرپهرشتی کردنی چاپ و راستکردنه‌وه‌ی پرۆفه‌کانی ئەم کتیبەم پێ سپێرا. مەبەستم لەم داوایە ئەو بوو دەمی بوو لە دڵما بوو بۆم رێ بکەوێ هەول بدەم دیوانیکی پوختی حاجی قادری پیشەنگی چەرخێ راپەڕینی کۆمەڵە کوردەواری بە چاپ بگەیه‌نم. کە برايان کاک کەریم شارەزا و کاک سەردار میران ئەم ئەرکە پیرۆزەیان بە جێ هینا، و تەم با جارێ لەم قۆناغەدا هەولێ خۆم بخەمە پال هەولێ ئەوان و چاو بە تێکستە کە یانا بگێرمەو و لە گەڵ ئەو سەرچاوانە‌ی لامن بەراودی بکەم بە لکۆو بە مە کارە کە یان زیاتر بەرەو پوختی بەرم.

ئەو سەرچاوانە‌ی ئیستا لە بەر دەستی مندان ئەمانەن:

۱. دەستنووسیکی خوالی خۆشبوو مەلا پەرئووفی سەلیم ئاغا.
۲. دەستنووسیکی - بە قسە‌ی برای عەزیزم شیخ‌علی قەرەداغی - خوالی خۆشبوو مستەفا سائیب.
۳. فۆتۆی دەستنووسی «مەلا پەر سوولێ توربەیی» و «حەمە رەش» ناوێک کە هەندێ شیعری حاجیشیان تیاوە و شیخ‌علی قەرەداغی دایە لام.
۴. دوو سێ وردە بە یازی تر کە چەند پارچە یەك شیعری حاجیشیان تیاوە.
۵. گۆقاری «دیاری کوردستان»ی خوالی خۆشبوو سألخ زەکی ساحیبقران کە چەند پارچە شیعری «حاجی»یشی تیا بۆ و کراوە تەووە.
۶. تێکستی ئەو وتارە ئەدەبیانە‌ی لە رۆژنامە‌ی «تێگە‌یشتنی راستی»دا بۆ و کراوە تەووە و چەند پارچە شیعریکی «حاجی»یشیان تیاوە و خۆم لە پرووی رۆژنامە‌کە نووسیومانە تەووە.

۷. سی ژماره یی که می گوئفاری «رؤزی کورد» که کاک جه مال خه زنده دار به ئو فیست له چاپی داونه ته وه و چهند پارچه شیعی «حاجی» ییشان تیا به.

۸. فؤتوبه کی شهش لاپه ره یی ژماره یی که می گوئفاری «هه تاوی کورد» که له دوکتور ئیحسان فونادم وه رگرت و پارچه یه کی نایابی شیعی حاجی تیا به.

ئهمه سه ره رای ئه وه سه رچاوه چاپانه ی لای کاک که ره میمش هه ن. له به راورد کردنی تیگسته که یی برایان که ره ییم شه رزا و سه ردار میرانه وه له گه ل ئه م سه رچاوانه، گه یشتمه ئه وه که پیویسته هه ندی وشه ی تیگسته که یی ئه وان به گویره ی یه کی یازیاتر له تیگسته کانی لای خوم بگوپم و گه لی به ییت و پارچه هه لبه ستیشم دیه وه که له تیگسته که یی ئه واندا نه بوون و خستمه سه ر دیوانه که له هه لیککی له مه وه پاشیشدا به درئی ریوونی ئه که مه وه که بوچی وام کردو چون ئه وه وشه به پیی تیگسته کانی لای خوم گوپراوانه م، لا راستتر بوو^۱. ئیسته ئه وه ی پیویست بی بوتری ئه وه یه: کاک که ره ییم شه رزایش رای له گه لمه و لای وایه ئه وه گوپرنانه ی کردوومن راست و پیویستن.

هه رچه ند خوم هیشتا زور شوینی ئه م دیوانه م لا ئالوزه و لام وایه بو مه بهستی ساغکردنه وه یه کی وردتری شیعه کانی حاجی و لیکدانه وه یه کی تیر و ته سه لیان پیویسته بگه ریپن به دوا ی تیگستی تردا، نه خوازه لا چاپه مه نییه کانی چاره کی یه که می ئه م سه ده یه ی ئه سته موول و ئه وه ده ستنووسانه ی له کتیبخانه گشتی و تایه تیبه کانی ئه وی و کوردستاندا ده سگیر ئه بن، له گه ل ئه وه شا ئه توانم بلیم به م چاپه تازه یه به شیکی زوری شیعی به رده ست که وتووی حاجی، به راستی که وتووه ته به رده ستی خوینده واران و هیوادارم له هه نگاو یکی تریشا، له سه ر ده ستی هه ر که سیکیدا بی، به و ئاواته پیروزه ییش بگه یین که دیوانی حاجی به ته وای و بی هیچ جو ره هه له یه ک بکه وینه کتیبخانه ی کوردیه وه.

موحه ممه دی مه لا که ره ییم

۱. [له م چاپه تازه ی به رده ستاندا هه موو گوپرانکاری و بوچوونه کانی موحه ممه دی مه لا که ره ییمان هیئانه ئامازه مان به بوچوونه کانی کردووه و له نیوان دوو قولابدا (I)] به نیوی خو یه وه دیاریمان کردوون.]

سه‌رچاوه کانی ئەم دیوانه

سه‌رچاوه سه‌ره‌کییه‌کان:

۱. مه‌لا رپه‌ئووفی سه‌لیم ئاغای هه‌وئیزی «دیوانی حاجی قادری کۆیی»، ده‌ستنوس، ۲۳۷، لاپه‌ره.
۲. گیوی موکریانی «دیوانی حاجی قادری کۆیی»، چ ۲ هه‌ولێر ۱۹۵۳، چ ۳، هه‌ولێر ۱۹۶۹، ۱۵۶ لاپه‌ره‌یه.
۳. عه‌بدوپرره‌حمان سه‌عید «کۆمه‌له‌ شیعری حاجی قادری کۆیی» به‌غدا ۱۹۲۵، ۵۹ لاپه‌ره‌ی ناوه‌نجیه.
۴. مه‌سه‌وود موحه‌مه‌د «حاجی قادری کۆیی»، ب ۱ به‌غدا ۱۹۷۳، و ب ۲ به‌غدا ۱۹۷۴ و ب ۳ به‌غدا ۱۹۷۶.

سه‌رچاوه‌کانی دیکه

۱. دوکتۆر که‌مال فوئاد «کوردستان»، یه‌که‌مین رپۆژنامه‌ی کوردی (۱۸۹۸ - ۱۹۰۲) کۆکردنه‌وه و پێشه‌کی و چاپ کردنه‌وه.
۲. جه‌مال خه‌زنه‌دار «رپۆژی کورد»، ۱۹۱۳ - بلاوکردنه‌وه و پێشه‌کی و له‌سه‌ر نووسین، به‌غدا ۱۹۸۱.
۳. دوکتۆر که‌مال مه‌زه‌هر ئه‌حمه‌د «تێگه‌یشتنی راستی و شوینی له‌ رپۆژنامه‌ نووسی کوردیدا»، به‌غدا ۱۹۷۸.
۴. ره‌فیع حیلمی «شاعر و ئه‌ده‌بیاتی کوردی» ب ۱ به‌غدا ۱۹۴۱.

۵. عہ لائے دین سہ جادی «میژووی ئہ دەبی کوردی»، چ ۱ بہ غدا ۱۹۵۲، چ ۲ بہ غدا ۱۹۷۱.
۶. موحممہ دی مہ لاکہ ریم، «حاجی قادری کوئی شاعیری قوئاغیکی نوئیہ لہ ژبانی نہ تہ وہی کورد»، بہ غدا ۱۹۶۰.
۷. عہ بدولمہ جید نورہ دین جہ لی زادہ «ہہندی لہ شیعرہ کانی حاجی قادری کوئی»، دەستنوس، ۴۵ لاپہرہ یہ.
۸. کہ ریم شارہ زا «کوئیہ و شاعیرانی»، ب ۱، بہ غدا ۱۹۶۱.
۹. دوکتور ئیحسان فوئاد «بہرہ می حاجی کوئی و جیگہ ی لہ ئہ دەبی کوردیدا»، پوختہ ی نامہ کہ ی دوکتورای بہ زمانی پرووسی، مؤسکو.
۱۰. دوکتور کہ مال فوئاد «دہستنوسی کوردی»، پئشہ کی، باسی حاجی قادری کوئی بہ زمانی ئہ لمانی، فیزبادن ۱۹۷۰.
۱۱. مہ لہ عہ بدولکہ ریمی مودہ پریس و فاتیح عہ بدولکہ ریم، «دیوانی نالی» بہ غدا ۱۹۷۶.
- کۆری زانیاری کورد.
۱۲. دوکتور مارف خەزە دار «دیوانی نالی و فہرہ نگی نالی»، بہ غدا ۱۹۷۷.
۱۳. مہ لہ عہ بدورپہرہ حمانی کورپی ئہ حممہ دی کورپی موحممہ دی کورپی مہ لہ ئہ حممہ دی گورہ، نامیلکہ یہ کی لہ بارہ ی ژبان و شیعی حاجی قادرہ وہ. بنوارہ پاشکۆی ژمارہ «ج» ی (مہ سعورود موحممہ د، حاجی قادری کوئی، ب ۲ بہ غدا ۱۹۷۴، لاپہرہ کانی ۳۲۹ تا ۳۳۴).
۱۴. شیخ موحممہ دی خال «پہندی پئشینان» چ ۲ بہ غدا ۱۹۷۱.
۱۵. م.ب. رودنکو، «مہ م و زین» ی ئہ حممہ دی خانی، مؤسکو ۱۹۶۲.

سەرچاوە عەرەبییەکان

۱. الدكتور عزالدین مصطفى رسول «الواقعية في الأدب الكردي»، بيروت ۱۹۶۶.
۲. يوسف ابكاروفيج اوربلى «جداول لتحويل السنوات الهجرية الى السنوات الميلادية» ترجمة، د. حسين قاسم العزيز - مجلة المورد - المجلد ۳، العدد ۴، بغداد ۱۹۷۴.
۳. اشرف محمد شفيق غربال «الموسوعة العربية الميسرة» ط ۲، القاهرة ۱۹۷۲.
۴. قاموس «المنجد في اللغة و الاعلام»، ط ۱۹ بيروت: ۱۹۶۶.

سەرچاوه فارسییه کان

۱. «فرهنگ طلائی» الدكتور محمد التونجی، بیروت ۱۹۶۹.

۲. «کلیات سعدی»، به کوشش محمد علی فروغی.]

ههندن سەرچاوه سن تر

۱. گۆفاری هاوار ژماره ۴ سالی ۱ شام ۱۹۳۲.

۲. گۆفاری گه لاویژ ژماره ۱ و ۲ و ۳ سالی ۴ به غدا.

۳. بلاوکراوهی رۆشنییری نوێ ژماره ۱۲ و ۱۳ به غدا ۱۹۷۴.

۴. گۆفاری نووسهری کورد ژماره ۶ سالی ۱۹۸۱ و ژماره ۹ سالی ۱۹۸۲.

۵. گۆفاری بهیان، ژماره کانی ۵۳، و ۵۵ سالی ۱۹۷۹ و ژماره ۶۶ سالی ۱۹۸۰ و ژماره

۸۰ سالی ۱۹۸۲.

۶. گۆفاری پۆزی کوردستانی ژماره ۱ سالی ۲ به غدا ۱۹۷۲.

۷. گۆفاری «کاروان» ی ژماره ۷ سالی ۱۹۸۳ و ژماره ۱۰ سالی ۱۹۸۳.

۸. عهبدوڵلا شالی و دوکتۆر عیزه ددین مسته فاره سوول و هاوکاره کانیا. زمانی ئه ده بی

کوردی بۆ پۆلی سییه می ناوهندی چ ۸ به غدا ۱۹۸۲.

۹. جهلال مه حموود عه لی، «ئیدیۆم له زمانی کوردیدا». به غدا ۱۹۸۲.

هه‌ندی مه‌سه‌ل و ئیدیۆم له‌ نیۆ شیعره‌کانی حاجیدا

۱. نانی خو‌ی دا به‌ ته‌نووری گه‌رمه‌وه:

نانی خو‌ی تا‌کوو به‌ ته‌ندووری گه‌رم پیۆه‌نه‌دا
نا‌روا «حاجی» ئه‌ گه‌ر چاوی ده‌رینن به‌ بزووت!

۲. قونچکی پیواز، یان سه‌ری سیر:

بی مینه‌ته‌ گه‌ر خوانی وه‌لی نیعمه‌تی «حاجی»
ئه‌م شیخه‌ چیه‌؟ "قونچکی پیوازه، سه‌ری سیر"

۳. ئاگری بن‌کا، یان ئاگری ژیر‌کا:

هه‌تا وه‌ك "ئاگری بن‌کا"ن له‌ گه‌ل یه‌ك
ئه‌ گه‌ر تۆفان بی له‌ شکر تان به‌ پووشه‌ك

۴. له‌ گو‌یی گا‌نووستن:

"له‌ گو‌یی گا‌نووستون" بو‌ییکه‌ ریوی
له‌ سه‌ر ئیۆه‌ وه‌ها شیرگیره‌ وه‌ك سه‌گ

۵. هەر ئەدییەك بووه ساخواله ده می ناوه بۆی:
دهولته تی داوه به کهر، نیعمه تی داوه به سه گان

۶. گەر قور ده که ی به سه رتا، هی به رده رگای گه وره مالان به سه ردا که:
ئەم مه سه له مه شهووره گەر قور ده که ی به سه رتا
ئیکسیره خاڪ و خوۆلی ده رمالی گه وره مالان

۷. هەر ریوی گه رابی نازاتره له شیران:
خوۆتان ده لێن: - ئە گه رچی مه شهووری خاس و عامه -
هەر ریوییهك گه رابی نازاتره له شیران

۸. ته ماعی جیژنی نه بی که س له ژیر چادری شین:
ئەم ئه رزه کو نه هه واره، خه لایقیش کو چه
ته ماعی سووری نه بی که س له ژیری چادری شین

۹. وهك تری بن گوۆم رویشته (به مانای بی دهنگ رویشتنه):
ئەدیب و عاقلی له م به حره وهك "تری بن گوۆم"
گه لێکی ون بووه «حاجی» وه چا که لێی ده رچین

۱۰. داری گه وره وهك نه مامی تازه دانایه:
ته ماشای قامه تم پیری چلوۆن تیری عه سای دایه!
درویه "داری گه وره وهك نه مامی تازه دانایه"

۱۱. له ترسی گورگی به دکار کهری خۆم به سته وه:

هه رکه بیستم پیم ده لی: «حاجی» سه گی ده رگانه مه
من له ترسی گورگی به دکارم کهری خۆم به سته وه

۱۲. شیر به گوی ده گری:

سۆفی عیباده تی هه موو مه کرو پروه یه
گه ر "شیری نه پ به گوی بگری" په شمه تاعه تی

۱۳. ده سستی ماندوو له سه ر سکی تی ره:

ته نه لی کاری حیز و بی خیره
"ده سستی ماندی له سه ر زگی تی ره"

۱۴. دنیا به تر گوزه راندن:

دنیا به تران ده خۆن و ده یدهن
هه رچۆنی مه رامیانه ده یکه ن

۱۵. به پری خۆ له ئاو کی شان هه ر:

من له تۆفانا به پری خۆم ده رده که م
وا مه زانه دامه نی خۆم ته رده که م

۱۶. ئاردی نیو درک کۆ کردنه وه (مه به ست له شتی مه حاله):

ئه و زه مانى بوونه ئاردی نیو درک
پاره یه ك ناکا دوو سه د جار بیته رک

۱۷. په شمه له لام (شتیکی بی نرخ و هیچه):

من له غه مخواری ئەم قسانه ده کهم
وهرنه په شمه له لام هه موو عالم

۱۸. له جیی شیران سه گان (رپویان) ده کهن گیره، (پشيله له مال نه بی مشك
سه رچۆپی نه گری):

شیری درپنده وهك له بیسه نه ما
گورگ و مام رپوی دینه ره قس و سه ما

۱۹. ئاسنی سارد به فوو نهرم نابی:

"ئاسنی سارد به فوو نهرم نابی"
به ترانیش هه مام گهرم نابی

۲۰. به تر هه مام گهرم نابی:

ئاسنی سارد به فوو نهرم نابی
"به ترانیش هه مام گهرم نابی"

۲۱. که په نهك^۱ بو چیه پاش باران (دوای تره خه مشه بره):

ئیسته کهش فرسه ته گه لی یاران
"که په نهك بو چیه له پاش باران"

۲۲. قنگ دراوی بو ماوه ته وه:

جی پی ئه مه وشکه، جی پی ئه وی ئاوه
تیده گا "قینگ درانی پی ماوه"

۲۳. ده وهن ئاخری ده بیته داری گه وره:

"ده وهن ئاخر ده بیته داری گه وره"
مه پی له پر خدمه تی بو گوشتی چه وره

۲۴. مه پی له پر خزمه تی بو گوشتی چه وره:

ده وهن ئاخر ده بیته داری گه وره
"مه پی له پر خدمه تی بو گوشتی چه وره"